

Maanpuolustuskorkeakoulu

Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos

ASEVELVOLLISUUS KANSALAIISOIKEUTENA

- kuka kasvattaa, kuka kouluttaa?

Poliisiammattikorkeakoulu

Kadettikunta ry

Suomen
Reserviupseeriliitto ry

**SINUSSA ON
AINESTA!**

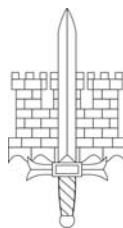
Toimittanut Mari Ukkonen

Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos,
Poliisiammattikorkeakoulu, Kadettikunta ry ja
Suomen Reserviupseeriliitto ry

**ASEVELVOLLISUUS KANSALAIKKEUTENA
– KUKA KASVATTA, KUKA KOULUTTAA?**

Mari Ukkonen (toim.)

Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos
Julkaisusarja 2: Artikkelikokoelmat n:o 11
Helsinki 2013

Mari Ukkonen (toim.): Asevelvollisuus kansalaisyhteisönä – kuka kasvattaa, kuka kouluttaa?

Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos

Julkaisusarja 2: Artikkelikokoelmat 11 (2013)

Maanpuolustuskorkeakoulun uusimmat julkaisut pdf-muodossa www.doria.fi

Kannen kuva: Toni Tilsala / Kristian Hannula

Kansi: Toni Tilsala

Julkaisun kuvat: Puolustusvoimat ja kirjoittajat

Taitto: Mari Ukkonen

© Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos,
Poliisiammattikorkeakoulu, Kadettikunta ry, Suomen Reserviupseeriliitto ry sekä kirjoittajat

978-951-25-2449-5

978-951-25-2450-1 (PDF)

ISSN 1798-0402

Maanpuolustuskorkeakoulu
Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos

Juvenes Print
Tampere 2013

SISÄLLYS

JOHDANTO	1
<i>Tiedottaja Mari Ukkonen</i>	
Huoli lasten ja nuorten syrjäytymisestä on yhteinen	2
 SEMINAARIN ALOITUSPUHEENVUOROT	
<i>Tasavallan presidentti Sauli Niinistö</i>	
Tasavallan presidentin seminaariin lähettämä tervehdys	7
<i>Kadettikunnan puheenjohtaja, prikaatikenraali Jukka Ojala</i>	
Avauspuheenvuoro seminaarissa ”Asevelvollisuus kansalaisoikeutena – kuka kasvattaa, kuka kouluttaa?”	9
<i>Puolustusvoimien henkilöstöpäällikkö, kenraalimajuri Sakari Honkamaa</i>	
Henkilöstöpäällikön seminaarin avaus arvoseminaarissa	11
 SEMINAARIESITYSTEN ARTIKKELIT	
<i>LT, lastenpsykiatrian dosentti Jari Sinkkonen</i>	
Onko kapinointi normaalin nuoruusiän kehityksen edellytys?	15
<i>Kapteeni Juha Tuominen</i>	
Perusyksikön kasvuverkostot – tavoitteena toimintakykyinen taistelija	22
<i>Kuvataidekasvatuksen opiskelijat Leena-Maija Karttunen, Riikka Kuoppasalmi & professori Päivi Granö</i>	
Nuorten käsityksiä turvallisuudesta ja uhista	41
 KOMMENTTIARTIKKELIT	
<i>Professori Aki-Mauri Huhtinen</i>	
Sinussa on ainesta: Asevelvollisuus kansalaisoikeutena – kuka kasvattaa, kuka kouluttaa?	60
<i>VTT, erikoistutkija, yleisesikuntaeverstiluutnantti Juha Mälkki</i>	
Ajatuksia oppi- ja asevelvollisen kasvatusympäristöistä	68
<i>VTT, FT, yleisesikuntamajuri Mikael Salo</i>	
Yleinen asevelvollisuus strategisena ratkaisuna	78

HTM, vanhempi rikoskonstaapeli Sami Isoniemi
Nöyrällä yhteistyöllä kohti parempaa huomista 86

Sotilaspastori Janne Aalto
Uskonnollinen kasvatusta, uskontokasvatusta vai ei kasvatusta lainkaan 89

ARVOTUTKIMUSARTIKKELIT

YTM Risto Sinkko ja VTM Sakari Nurmela
Vanhemmat ja lasten käyttämien palveluiden arvostus 97

YTM Risto Sinkko
20 vuotta upseereiden arvotutkimuksia 107

YTM Risto Sinkko
Upseerin perusarvot löytyvät reserviupseeristakin 144

Majuri Antti-Tuomas Pulkka & FM, KM Johanna Anttonen
Ideoita arvotutkimuksen kehittämiseen 150

**ARTIKKELEIDEN KIRJOITTAJIEN JA AIEMPIEN
SEMINAARIJULKAISUJEN ESITTELY** 159

SEMINAARIN JÄRJESTÄJIEN ESITTELY 161

JOHDANTO

Asevelvollisuus kansalaisyhteisönä – kuka kasvattaa, kuka kouluttaa? -seminaari järjestettiin Maanpuolustuskorkeakoulussa 12.10.2012. Arvoseminaarien sarja on saanut alkunsa vuonna 2002 ja ensimmäinen Nuoret, arvot ja maanpuolustus -hankkeen arvoseminaari toteutettiin vuonna 2009. Tällä kertaa seminaari pureutui syksyllä aktiivisesti mediassakin käytyyn keskusteluun nuorten syrjäytymisestä.

Tämä julkaisu koostuu neljästä osasta. Ensimmäisestä osasta löytyvät Kadettikunnan puheenjohtaja, prikaatikenraali Jukka Ojalan ja Puolustusvoimien henkilöstöpäällikkö, kenraalimajuri Sakari Honkamaan aloituspuheenvuorot sekä Suomen Reserviupseeriliiton puheenjohtaja Mika Hannulan tuomat tasavallan presidentti Sauli Niinistön terveiset seminaariväelle. Julkaisun toisessa osassa ovat Jari Sinkkosen, Juha Tuomisen sekä Leena-Maija Karttusen, Riikka Kuoppasalmien ja Päivi Granön seminaariesityksistään kirjoittamat artikkelit. Kolmanteen osaan saimme mielenkiintoisia kommenttiartikkeleita seminaariin osallistuneilta Aki-Mauri Huhtiselta, Juha Mälkiltä, Mikael Salolta, Janne Aallolta ja Sami Isoniemeltä. Neljännen osan muodostavat Sakari Nurmelan, Risto Sinkon sekä Antti-Tuomas Pulkan ja Johanna Anttosen arvotutkimuksista kokoamat artikkelit.

Seminaarin suunnittelussa ja organisoinnissa toteutui viranomaisten, tutkimuslaitosten, tiedemaailman sekä kansalais- ja maanpuolustusjärjestöjen hyvä yhteistyö tärkeän asian esille tuomiseksi. Arvoseminaarin järjestelytoimikunnassa työskentelivät professori Aki-Mauri Huhtinen, majuri Antti-Tuomas Pulkka, kapteeni Juha Tuominen, sotilaspastori Janne Aalto, tiedottaja Mari Ukkonen ja tutkimussihteeri Tuula Soisalo Maanpuolustuskorkeakoulusta, koulutuspäällikkö Eero Koljonen Poliisiammattikorkeakoulusta, Kadettikunnan pääsihteeri Juha Tammi-kivi, Suomen Reserviupseeriliiton toiminnanjohtaja Janne Kosonen, Lapin yliopiston professori Päivi Granö, Nuorisotutkimusverkoston johtava tutkija Mikko Salasuo sekä YTM Risto Sinkko.

Helsingissä 4.3.2013

Mari Ukkonen

Tiedottaja Mari Ukkonen

Huoli lasten ja nuorten syrjäytymisestä on yhteinen

Ajankohtainen aihe nuorten syrjäytymiskehityksestä ja sen ehkäisystä kokosi Maanpuolustuskorkeakoulun pääauditorioon liki 200 kuulijaa.

Maanpuolustuskorkeakoulun johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, Poliisiammattikorkeakoulu, Kadettikunta ja Suomen Reserviupseeriliitto järjestivät 12. lokakuuta 2012 vuotuisen arvoseminaarin, jonka teemana oli tällä kertaa Asevelvollisuus kansalaisyhteiskuntana – kuka kasvattaa, kuka kouluttaa? Seminaari käsiteli kodin, koulun, harrastusten ja yhteiskunnan roolia lasten ja nuorten kasvattajana.

Seminaarin avasi Kadettikunnan puheenjohtaja, prikaatikenraali Jukka Ojala, joka puheessaan kiitti tiedemaailman, viranomaisten, tutkimuslaitosten sekä kansalais- ja maanpuolustusjärjestöjen yhteistoimintaa seminaarin toteuttamisessa.

Varusmiespalvelus ehkäisee syrjäytymistä

Puolustusvoimien henkilöstöpäällikkö, kenraalimajuri Sakari Honkamaa totesi omassa alustuksessaan Puolustusvoimien toimivan monellakin tapaa syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Varusmiespalvelus kasvattaa nuorten epämukavuuden sietokykyä ja toimii myös maahanmuuttajien kotouttajana. Honkamaa esitteli myös kymmenen kehityskohdetta, joilla puolustusvoimauudistus parantaa asevelvollisuutta. Simulaattorikoulutuksen lisääminen ja kertausharjoitusten kehittäminen luontevana jatkumona asepalvelukselle ovat kehityskohteiden listalla.

– Varusmiespalveluksen jälkeen, reserviin siirryttäessä, ei Puolustusvoimilla ole kovin suurta sanansijaa nuorten elämään, elleivät he itse sitä halua, Honkamaa totesi.

Suomen Reserviupseeriliiton puheenjohtaja Mika Hannula välitti tasavallan presidentti Sauli Niinistön seminaarin osallistujille lähettämät terveiset. Niinistö korosti lasten ja nuorten syrjäytymisen tarkastelun erilaisista näkökulmista olevan tärkeää ja tervetullutta.

– Varusmiespalvelus on yksittäisen sukupolven kannalta elämänkaarella viimeinen paikka, jossa on läsnä lähes koko ikäryhmä nuoria miehiä. Lisäksi mukana on suuri joukko nuoria naisia. Palveluksen aikana nämä nuoret ovat helposti tavoitettavissa, joten tilanne on otollinen sekä heidän kasvuaan tukevalle koulutukselle että mahdollisiin ongelmiin puuttumiselle. Tässä mielessä asevelvollisuutta voidaan tarkastella myös syrjäytymisen ehkäisyn näkökulmasta, Niinistö tähdensi.

Kapteeni Juha Tuominen tarkasteli alustuksessaan varusmiespalveluksen aikaisia sosiaalisia suhteita varusmiesajan perusyksikössä alokkaan ja sotilaan näkökulmasta. Tuvan esimiehen, eli varusmiesjohtajana toimivan alikersantin, onnistunut johtamiskäyttäytyminen tukee merkittävästi alokkaiden sitoutumista ja sopeutumista palveluksen suorittamiseen. Tuvan esimiehen rooli on keskeinen muiden perusyksikössä olevien virallisten sekä epävirallisten kasvu- ja tukiverkoston ohella. Sotilaspedagogiikan ydinkysymys on, kuinka ohjata sotilaiden oppimista ja kasvua – toimintakyvyn kehittymistä.

Nuoret asuvat kotonaan ja mediayhteiskunnassa

Lastenpsykiatri Jari Sinkkonen puhui yleisölle leikin ja väkivallan, terveen uhmien ja patologisen käyttäytymisen eroista. Hänen mukaansa poikien pyssyleikit eivät kerro väkivaltaisesta käyttäytymisestä, vaan ne ovat osa kehittyvää identiteettiä. Lapsuudessa turvallisesti vanhempinsa kiintynyt nuori purjehtii yleensä nuoruusiän halki melko rauhallisesti. Nuoret kaipaavat vanhempiensa asettamia rajoja tunteakseen turvallisuuden tunnetta. Vaikeilla nuorisoiän häiriöillä on useimmiten pitkä, varhaislapsuudessa alkanut historia. Onneksi osa häiriöistä on ohimeneviä. Häiriöiden riskitekijöitä ovat muun muassa miessukupuoli, hyperaktiivisuus, aggressiivisuus, heikot kielelliset taidot, heikko koulumenestys sekä huono isäsuhte. On tärkeää, että lapset ja nuoret joutuvat ponnistelemaan tavoitteidensa saavuttamiseksi.

Lapin yliopiston professori Päivi Granö sekä kuvataidekasvatuksen opiskelijat Leena-Maija Karttunen ja Riikka Kuoppasalmi esittelivät tutkimukseen perustuen rovaniemeläisten nuorten käsityksiä turvallisuudesta ja uhkista. Tutkimus pureutui nuorten valmiuksiin selviytyä kokemiensa uhkien, riskien ja pelkojen keskellä. Nuorten hyvinvoinnin kannalta korostuivat erityisesti lähipiirin eli kodin, kavereiden, koulun ja harrastusten ihmissuhteet.

– Kotona ja lähellä olevat ihmiset ovat nuorille kaikkein tärkeintä. Mediat ovat

toisaalta olennainen paikka olla yhteydessä tärkeimpiin ihmisiin. Näiden suhteen nuoret kokevat pelkoa menetyksistä ja osallisuuden katoamisesta. Nuorten kyky käsitellä maailman globaaleja haasteita on nuorille usein jäsentymätön, selventää Granö.

Syrjäytymisen käsite on moninainen

Nuorisotutkimusverkoston johtavan tutkijan Mikko Salasuon vetämä paneeli herätti antoisaa keskustelua nuorten kasvusta kodista armeijaan. Panelisteina toimivat Valtion liikuntaneuvoston pääsihteeri Minna Paajanen, Maavoimien ylilääkäri Matti Lehesjoki, Onnettomuustutkintakeskuksen johtaja Veli-Pekka Nurmi, Suomen Vanhempainliiton toiminnanjohtaja Tuomas Kurttila sekä Nuorisotutkimusverkoston tutkija Anni Ojajärvi.

Paajanen totesi, että huolestuttavinta on nuorten liikkumattomuus, joka on yhtä vaarallista kuin tupakoiminen. Suomi on yksi Euroopan istuvimmista yhteiskunnista. Lehesjokea huolestutti varusmiespalvelukseen tulevien tukiverkostojen puute. Nurmi sen sijaan näki huolestuttavimpana kehityksenä vanhemmuuden puutteen. Kurttila korosti vanhempien ajan puutetta ja koululaitoksen tyttömäisyyttä. Miesten oma halu käyttää aikaansa perheeseen on kuitenkin kasvamassa. Ojajärven mukaan syrjäytymisen sijaan pitäisi puhua syrjäyttämisestä.

Tutkimuksella tietoa arvoista

Seminaaria varten tehtyä mielipidetutkimusta esittelivät yksikön johtaja Sakari Nurmela TNS-Gallupista ja tutkimusjohtaja Risto Sinkko. Tutkimuksessa vanhemmilta kysyttiin heidän arvioitaan alle 15-vuotiaiden lasten saamista palveluista. Päiväkoti ja koulu koskettavat useimpia, mutta vanhemmat antavat parempia arvioita harrastuksiin liittyville toimijoille, nuorisojärjestöille, musiikki-

kouluille ja urheiluseuroille. Eniten lisäpanostuksia vanhemmat toivoivat koulun ja terveydenhoidon toimintoihin.

Majuri Antti-Tuomas Pulkka esitteli tutkimusta, jossa Kadettikunnan jäsenten arvoja mitattiin laajasti käytetyllä ja kansainvälisestikin koetellulla kysymyssarjalla. Käytetty Schwarzin arvotyyppejä mitannut kysymyssarja (Portrait Values Questionnaire, PVQ) vaikuttaisi toimivan upseerien arvojen mittaamisessa, joskin joidenkin ulottuvuuksien sisällön soveltuvuutta voisi pohtia tarkemmin. Instrumenttia voitaisiin harkita jatkossakin hyödynnettäväksi Kadettikunnan arvotutkimuksissa. Pulkan esittelemän tutkimuksen mukaan ikäryhmästä riippumatta Kadettikunnan jäsenet vaikuttivat korostavan jossain määrin turvallisuutta, yhdenmukaisuutta ja hyväntahtoisuutta.

Vähimmälle korostukselle arvotyypeistä jäivät mielihyvän ja vallan tavoittelu. Jatkotutkimuksen kannalta pelkkien keskiarvotasojen Vertailu ei ole välttämättä riittävä eikä tarkoituksenmukainen analyysistrategia. Arvotutkimuksessa tulisi jatkossa pyrkiä käyttämään esimerkiksi henkilökeskeiseen lähestymistapaan perustuvia menettelyjä.

Vanhemmuus on johtajuutta

Päivän yhteenvedossaan Maanpuolustuskorkeakoulun sotilasjohtamisen professori Aki-Mauri Huhtinen totesi vanhemmuuden olevan johtajuutta.

– Hyvän johtajan joukossa kukaan ei syrjäydy. Syrjäytymistä on vaikea johtaa, mutta syrjäyttämisen ehkäisyä on mahdollista johtaa. Vuorovaikutustaidot, toiminnallisuus, arjen taidot ja oman kokemuksen liittäminen informaatioon ovat keskeisiä lapselle aikamme kaaoksesta selviytymisen kannalta. Syrjäytymisen ytimessä ovat nuoret, jotka eivät näy tilastoissa, Huhtinen kiteytti.

Artikkelin teksti on julkaistu Kylkiraudassa n:o 4 2012, s. 28–30.

SINUSSA ON AINESTA

Asevelvollisuus kansalisoikeutena - kuka kasvattaa, kuka kouluttaa?

Seminaari kodin, koulun, harrastusten ja yhteiskunnan
roolista lasten ja nuorten kasvattamisessa.

Perjantai 12.10.2012
Maanpuolustuskorkeakoulu, Santahamina

Seminaarin järjestävät

Lisätietoja:
<http://bit.ly/arvoseminaari2012>

Maanpuolustuskorkeakoulu
Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos

Poliisiammattikorkeakoulu

Kadettikunta ry

Suomen
Reserviupseeriliitto ry

Maanpuolustuskorkeakoulu
www.mpkk.fi

Tasavallan presidentti Sauli Niinistö

Tasavallan presidentin seminaariin lähettämä tervehdys

Kadettikunnan, Reserviupseeriliiton, Poliisiammattikorkeakoulun ja Maanpuolustuskorkeakoulun järjestämän arvoseminaarin aihe on poikkeuksellisen tärkeä. Seminaarissa käsitellään lasten ja nuorten kasvatusta asevelvollisuuden näkökulmasta sekä pohditaan nuorten syrjäytymiskehitystä ja sen ehkäisyä. Tasavallan presidenttinä olen omalta osaltani pyrkinyt kiinnittämään erityistä huomiota lasten ja nuorten syrjäytymiseen ja kutsunut koolle johtavia suomalaisia asiantuntijoita miettimään ratkaisukeinoja sen ehkäisemiseksi. Asian tarkasteleminen erilaisista näkökulmista on tärkeää ja tervetullutta.

Yleisen asevelvollisuuden ensisijainen tehtävä on kouluttaa maallemme se sotilaallinen reservi, jota kriisitilanteessa voidaan käyttää isänmaamme puolustamiseen. Samalla kannattaa miettiä, miten varusmiespalvelusajasta saadaan irti kaikki mahdollinen hyöty. Varusmiespalvelus on yksittäisen sukupolven elämänsaarella viimeinen paikka, jossa on läsnä lähes koko ikäryhmä nuoria miehiä. Lisäksi mukana on suuri joukko nuoria naisia. Palveluksen aikana nämä nuoret ovat helposti tavoitettavissa, joten tilanne on otollinen paitsi heidän kasvuaan tukevalle koulutukselle, myös mahdollisiin ongelmiin puuttumiselle. Tässä mielessä asevelvollisuutta voidaan tarkastella myös syrjäytymisen ehkäisyn näkökulmasta.

Hyvin järjestetyllä varusmiespalveluksella voidaan edistää nuorten henkistä ja fyysistä hyvinvointia. Parhaimmillaan palvelus tarjoaa ryhmähenkeä ja onnistumisen kokemuksia; jokaisella on tasavertainen mahdollisuus menestyä. Varusmiespalveluksen aikana solmitut ystävyysuhteet kestävät usein koko elämän ajan. Myös kunnon kohoaminen on monille yksi palveluksen suorittamisen konkreettisista myönteisistä seurauksista. Nuorten fyysisen kunnon yleiseen heikkeneemiseen on varusmiespalveluksessa kiinnitetty perustellusti huomiota. Varusmiespalvelusta onkin joskus kutsuttu ”maamme suurimmaksi kuntokouluksi”.

Yleinen asevelvollisuus on Suomen kansallisen puolustusratkaisun tärkein kulmakivi nyt ja tulevaisuudessa. Sillä on kansalaisten keskuudessa edelleen vankumaton kannatus. Osin voimme varmasti kiittää tästä varusmiespalveluksen suorittaneiden palveluksesta saamia arvokkaita kokemuksia yhteishengestä, johtajuudesta ja ponnistelusta yhteisen, tärkeän päämäärän puolesta.

Asevelvollisuuden kehittämistä on pohdittu intensiivisesti jo useamman vuoden ajan. On tärkeää, että nuo pohdinnat saadaan nyt jalostettua konkreettisiksi toimenpiteiksi. Entistä toimivammalla asevelvollisuudella voimme parhaimmillaan sekä turvata kansallisen puolustuskykymme että torjua nuorten syrjäytymistä tehokkaammin.

Olen iloinen, että te seminaarin osanottajat olette kokoontuneet yhteen pohtimaan näitä isänmaamme tulevaisuuden kannalta tärkeitä asioita. Toivon, että keskuste-

lut herättävät teissä uusia ajatuksia ja innostavat teitä työssänne maanpuolustuksen ja nuorten hyvinvoinnin eteen. Toivotan seminaarille menestystä.

Reserviupseeriliiton puheenjohtaja Mika Hannula luki seminaariväelle tasavallan presidentti Sauli Niinistön lähettämät terveiset.

Kadettikunnan puheenjohtaja, prikaatikenraali Jukka Ojala

Avauspuheenvuoro seminaarissa ”Asevelvollisuus kansalaisoikeutena – kuka kasvattaa, kuka kouluttaa?”

Kuten puhuttu.

Arvoisat kutsuvieraat ja hyvät seminaarin osanottajat

"Asevelvollisuus kansalaisoikeutena - kuka kasvattaa, kuka kouluttaa?"

Olette lämpimästi tervetulleita arvoseminaariin, jossa avaamme kodin, koulun, harrastusten ja yhteiskunnan roolia nykypäivän lasten ja nuorten kasvattajina.

Arvoseminaarimme järjestelyistä vastaavat Kadettikunta, Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, Poliisiammattikorkeakoulu ja Suomen Reserviupseeriliitto.

Tilaisuuden taustalla on Kadettikunnan, Suomen Reserviupseeriliiton ja Maanpuolustuskorkeakoulun vuonna 2009 aloittama ”Nuoret, arvot ja maanpuolustus” -tutkimushanke. Hankkeeseen on sisältynyt vuosittainen johtamista ja arvoja käsittelevä yhteisseminaari, johon on kytkeytynyt mukaan myös Poliisiammattikorkeakoulu.

Seminaari aiheiden käsittelyn näkökulmaa ovat laajentaneet ja syventäneet eri yliopistojen ja Nuorisotutkimusverkoston asiantuntijat. Tänä vuonna on ollut erityisen mieltä tehdä yhteistoimintaa Lapin yliopiston professori Granön ryhmän kanssa.

Seminaarimme on erinomainen esimerkki tiedemaailman, viranomaisten, tutki-

muslaitosten sekä kansalais- ja maanpuolustusjärjestöjen yhteistoiminnasta. Yhteistoiminnasta, jossa pureudutaan ajankohtaisiin kysymyksiin ja ongelmiin samalla hakien niihin ratkaisuja. Tänäy yhteinen huolemme kohdistuu erityisesti nuorison syrjäytymiseen.

Alustajiksi olemme pyytäneet - ja myös saaneet - maamme parhaat asiantuntijat. Tiedän, että heidän kauttaan tulemme saamaan vankan rautaisannoksen tietoa nuorisomme ajatusmaailmasta, asenteista ja käsityksistä, peloista, uhkista ja kasvuverkostoista.

Myös teille arvoisat osallistujat ja erityisesti teidän mielipiteillenne on varattu tärkeä osa tässä seminaarissa. Uskon, että päivän alustukset kirvoittavat meidät aktiivisen keskustelun.

Seminaarin valmistelijoista haluan nostaa esiin Maanpuolustuskorkeakoulun Johntamisen ja sotilaspedagogiikan laitoksen professorin, filosofian tohtori, yleisesikuntaeverstiluutnantti Aki-Mauri Huhtisen, Reserviupseeriliiton toiminnanjohtajan Janne Kososen, Poliisiammattikorkeakoulun koulutuspäällikön Eero Koljosen ja Kadettikunnan pääsihteerin eversti Juha Tammikiven. Nämä henkilöt ovat kantaneet keskeisen vastuun tämän seminaarin valmisteluista.

Erityisen kiitokseni esitän Maanpuolustuskorkeakoulun rehtorille, kenraalimajuri Vesa Tynkkyselle. Maanpuolustuskorkeakoulun tuki ja sen tarjoamat puitteet luovat osaltaan seminaarillemme onnistumisen edellytykset.

Arvoisat läsnäolijat

"Asevelvollisuus kansalaisoikeutena - kuka kasvattaa, kuka kouluttaa?"

Tervetuloa tärkeän aihepiiriin pariin.

Puolustusvoimien henkilöstöpäällikkö, kenraalimajuri Sakari Honkamaa

Henkilöstöpäällikön seminaarin avaus arvoseminaarissa

Kuten puhuttu.

Hyvät ystävät, kokoonnumme tärkeän moniulotteisen teeman äärellä:

ASEVELVOLLISUUS KANSALAIKKEUTENA – kuka kasvattaa, kuka kouluttaa? Seminaari kodin, koulun, harrastusten ja yhteiskunnan roolista lasten ja nuorten kasvattamisessa.”

Meille kaikille löytyy siis rooli. Puolustusvoimien henkilöstöpäällikkönä olen aiheesta erittäin kiinnostunut ja lisäksi hivenen huolestunut. Puolustusvoimien institutionaalinen kiinnostus ja huolikin liittyvät siihen, että Suomen puolustus perustuu yleisen asevelvollisuuden kautta koulutettavaan reserviarmeijaan. Asevelvollisuus on Suomen puolustusratkaisun ytimessä tulevaisuudessakin – vain asevelvollisuuden kautta voidaan kouluttaa riittävästi suorituskykyisiä joukkoja koko maan puolustamiseen. Tavoitteena on kouluttaa kaikki palveluskelpoiset asevelvolliset sekä vapaaehtoiset naiset ja näinpä 4/5 miehistä suorittaa edelleen varusmiespalveluksen.

Puolustusvoimien on siis syytä kantaa huolta nuorten kaikinpuolisesta jaksamisesta ennen asepalvelusta, sen aikana ja vielä reserviin siirryttäessäkin. Asian inhimillisempi puoli on toki se, että meidän on huolehdittava nuorisomme, tyttöjemme ja poikiemme, jaksamisesta ja hyvinvoinnista, isinä, äiteinä ja Suomen kansalaisina yleensä – ilman taka-ajatuksia. Syrjäytyminen on yhteiskunnallinen ongelma.

Puhun nyt kuitenkin ensisijaisesti puolustusvoimien henkilöstöpäällikkönä ja luonnehdin muutamalla sanalla, miten me puolustusvoimissa kanamme vastuum-

me nuorten kouluttamisesta ja kasvattamisesta.

Ennen asepalvelusta tavoitamme kaikki miespuoliset nuoret kutsunnoissa. Palvelukseen määrättävät nuoret voivat entistä enemmän vaikuttaa itse omaan tulevaan varusmiespalvelukseensa.

Ne nuoret, jotka eivät joko fyysisen tai psyykkisen syyn perusteella kykene palvelukseen ohjataan Aikalisä-hankkeen puitteissa kunnan muille vastuuviranomaisille, nuoren tarpeen mukaan, jotta kukaan ei putoaisi tyhjänpäälle saati unohdu kotiin. Tästä yhteistyöstä kokemukset ovat erinomaiset. Varusmiespalvelusaika on meidän keskeinen mahdollisuutemme vaikuttaa.

Puolustusvoimat antaa asevelvollisille runsaasti yksiköllistä osaamista ja toimintakykyä, joita nuoret voivat hyödyntää omassa elämässään. Asevelvollisuudella on näin ollen yksilön ja yhteiskunnan kannalta laaja vaikuttavuus.

”Koulutuksellisesta” näkökulmasta voidaan mainita, että noin 400 000 elossa olevaa suomalaista miestä ja naista on saanut puolustusvoimien antaman johtajakoulutuksen. Puolustusvoimat kouluttaa tällä hetkellä 80 % Suomen vuosittain valmistuvista raskaiden kuljetusvälineiden ammattiautoilijoista. Puolustusvoimat on Suomen Punaisen Ristin jälkeen maan suurin ensiapukouluttaja.

”Kasvatuksellisia” tavoitteita voidaan mainita lukuisia

- Vuorovaikutustaito kehittyy.
- Ryhmässä toimimisen taidot kehittyvät.
- Sosiaaliset taidot paranevat.
- Ravitsemustietämys ja terveellisten elämäntapojen tietämys lisääntyy
- Parhaimmillaan varusmiespalvelus tukee aikuistumista ja vastuuntuntoiseksi kansalaiseksi kasvamista sekä valmistaa henkilöä työelämään totuttamalla hänet aikaisin heräämiseen, ohjattuun aikatauluun, esimiehen kanssa toimimiseen ja asetettujen tavoitteiden saavuttamiseen.
- Ryhmätyö, sosiaalisuus, yhteisölliset taidot, kuten joustavuus, kyky tehdä kompromisseja ja hallita kokonaisuuksia kehittyvät.
- Palvelus luo koko miesten ikäluokalle käsityksen johtamisesta, johtajalaissuhteesta, käskyjen noudattamisesta ja alaisista huolehtimisesta. Varusmiehille syntyy käsitys siitä, miten hyvän johtajan pitää toimia.

Tasa-arvon näkökulmasta uskomme, että naisten vapaaehtoinen asevelvollisuus lisää yhteiskunnallista tasa-arvoa. Johtajakoulutus tai mikä tahansa puolustusvoimien erikoiskoulutus on myös naisten ulottuvilla.

Maahanmuuttajien kotouttamisessa varusmiespalveluksella on tutkitusti merkitystä. Samoin varusmiespalvelus tukee syntyperäisten suomalaisten asenteiden muokkaamista ulkomaalaismyönteisemmäksi, koska kaikki aloittavat varusmies-

palveluksensa samalta viivalta. Tavoite on, että jokaisella on mahdollisuus menestyä syntyperästä, uskonnosta tai vanhempien taloudellisesta asemasta riippumatta.

Syrjäytymisen ehkäisemiseksi tehdään paljon; Puolustusvoimien sosiaalinen tuki ja Aikalisä-toimintatapamalli kutsunnoissa sekä palveluksen keskeytyessä, Kaveria ei jätetä -toimenpideohjelma puolustusvoimien kaikissa joukko-osastoissa, Puolustusvoimien osuus hallituksen Nuorten yhteiskuntatakuu -ohjelmassa, eikä vähiten Puolustusvoimien liikuntaohjelma tukevat kaikki nuorten elämänhallintaa.

Paras keino ehkäistä syrjäytymistä, kiusaamista ja pahoinvointia palveluksen aikana on laadukas, motivoiva, mielekäs ja nuorille tuttuja oppimisympäristöjä hyödyntävä koulutus. On toki yksilöllistä mitkä näistä tavoitteista toteutuvat ja miten varusmies palveluksensa kokee tai halua hyödyntää. Näihin tavoitteisiin kuitenkin pyritään ja niitä opiksi tarjotaan.

Asepalvelus on viimeinen yhtenäinen lenkki koko miesväestön ja vapaaehtoisen naisten kouluttamisessa. Se on osa yhteiskunnan koulutusjärjestelmää ja kansalaisten elinikäistä oppimista. Näin sen haluamme nähdä ja näin sen haluamme yhteiskunnan ymmärtävän.

Varusmiespalveluksen jälkeen, kun on siirrytty reserviin tai varsinkin, mikäli varusmiespalvelusta ei ole suoritettu lainkaan, ei puolustusvoimilla ole kovin suurta sanansijaa nuoren elämään, mikäli tämä ei itse ole aktiivinen ja halukas. Jotakin voidaan kuitenkin tarjota.

Jatkossa pyrimme entistä tiiviimpään yhteydenpitoon reserviläisten kanssa lähinnä Aluetoimistojen kautta mutta erityisesti parantamalla tietojärjestelmäpalveluja. Edelleen parannetaan kertausharjoitusten laatua ja tehtäviin hakeutumismahdollisuuksia.

Hyvä seminaariyleisö!

Puolustusvoimauudistuksen yhteydessä on tunnistettu 10 toimenpidettä, joilla pyritään varmentamaan tasokas asevelvollisuus tulevaisuudessa:

1. Kehitetään kutsuntoja nykyisen kuntakutsuntamallin pohjalta sekä informaatiopalveluja ja toimintatapoja parantamalla. Pyritään nuoren yksilöllisempään kohteluun.
2. Lyhennetään varusmiesten kaikkia palvelusaikoja 15 vuorokaudella. Ja tarkistetaan koulutuksen sisältö.
3. Pyritään muuttamaan palvelusaikajakaumaa siten, että 6 kk (5,5 kk) palvelevien osuus on noin 50 % eikä pidempään palvelevien osuus ainakaan kasva.
4. Kohdennetaan 2,5 kouluttajaa kaikkiin koulutusjoukkueisiin.
5. Turvataan nykyaikaisten opetusmenetelmien, tietojärjestelmien ja koulu-

tusvälineiden käyttö, erityisenä tavoitteena simulaattorikoulutuksen lisääminen.

6. Ylläpidetään ampumaratojen, koulutustilojen ja liikuntapaikkojen toimintaedellytykset.
7. Parannetaan asevelvollisten sosiaalis-taloudellista asemaa ja asevelvollisuuden suorittamista muuttamalla varusmiesten kaikki lomamatkat maksuttomiksi.
8. Kehitetään asevelvollisten informaatiopalvelu koko asevelvollisuusajan tarpeita varten. Palvelut ovat myös ei-asevelvollisten ja puolustusvoimien sisäisessä käytössä.
9. Varmistetaan kertausharjoituskoulutuksen laadun kehittäminen ja harjoitusten liittyminen johdonmukaisena jatkona varusmiespalvelukseen joukkokohtaisten vaatimusten mukaisesti. Vapaaehtoisuuden ja osaamisen parempi hyödyntäminen.
10. Parannetaan varusmiespalveluksessa saavutetun osaamisen tunnustamista ja hyväksi luettavuutta.

Hyvät naiset ja herrat näillä ajatuksilla toivotan teille antoisaa seminaaripäivää tärkeän asian parissa.

LT, lastenpsykiatrian dosentti Jari Sinkkonen

Onko kapinointi normaalin nuoruusiän kehityksen edellytys?

Monet kirjoittajat ovat pitäneet nuoruusiän kapinointia välttämättömänä terveen kehityksen edellytyksenä. Melko harvoin nuoruusikä sujuukin ilman minkäänlaisia konflikteja tai kitkaa ympäröivän aikuisyhteisön, omien vanhempien tai koulun kanssa.

Nuoruusiän ensisijaisena tehtävänä on integroida varhaislapsuudesta alkanut 12–13 vuoden psyykinen kehitys nuoren nopeasti muuttuneeseen ruumiiseen. Nuoruusiän kolmesta vaiheesta sen alku, 13–14 ikävuoden *varhaisnuoruus* on nuoresta itsestään kaikkein hämmäntävin. Varhaisnuoruutta leimaavat huolet omasta kasvusta ja puberteetin etenemisestä ja siitä, kelpaako nuori ikätovereille. Hän on eräänlaisella ei-kenenkään-maalla: hän pyrkii irrottautumaan kotipesästä, mutta ei ole vielä löytänyt paikkaansa toverijoukossa. Mielialat voivat aihdella euforiasta masennuksen syviin syövereihin.

Tämän jälkeen tulee *varsinainen nuoruus*, jossa seksuaalisuus tulee voimakkaasti esille. Sitä seuraa *jälkinuoruus*, jota asevelvolliset varsinaisesti elävät. Jälkinuoruudessa on kyse tasoittumisen ja rauhoittumisen ajasta, ja monet vanhemmat ovatkin kokeneet, että myös hankalan nuoren kanssa päästään silloin uudelleen keskusteluyhteyteen.

Nuoren mielessä veloo monenlaisia voimakkaita seksuaalisia ja aggressiivisia yllykkeitä. Valitettavasti ne keskushermoston alueet, varsinkin aivojen etuotsalohko (orbito-frontaalinen aivokuori) ovat vielä kypsymättömiä eivätkä pysty hallitsemaan ja jäsentämään impulsseja. Nuori on siksi omien yllykkeidensä armoilla toisin kuin aikuiset. Hän siis tarvitsee aikuisia eräänlaiseksi apuminäksi. Nuoret ovat myös elämyshakuisia. He voivat joutua monenlaisiin vaaratilanteisiin, koska nuoruuteen kuuluu usein illuusio haavoittumattomuudesta. Kokeilunhalu voi johtaa päihteiden ja huumeiden käyttöön ja sitä kautta riippuvuuksiin. Mitä aikaisemmin esimerkiksi humalahakuinen juominen on alkanut, sitä vaikeampaa siitä on päästä myöhemmin irti.

Tarve kuulua ikätoverien joukkoon on erikoisen hallitseva. Se, että tulee joukon hyväksymäksi, voi toisinaan vaatia omien, kotoa ja koulusta opittujen standardien rikkomista. Se voi merkitä tupakoinnin aloittamista, näpistelyä tai kiusanteen mukaan menemistä. Vaikka nuoren syyllisyydentunne heräisi ja kiusaaminen tuntuisi pahalta, niin hinta, joka pitäisi maksaa siitä, että nousee kiusantekijöitä vastaan kiusatun puolelle, on äärimmäisen korkea. Myös riippuvuudet ovat riski nuoruusiässä, ja nykyään niitä on muitakin kuin tupakka ja alkoholi.

Jo lapsuusiässä uhkaa peliriippuvuus, sillä elektroniset pelit ja konsolipelit ovat aliarvioitu kehityksellinen riski. Peleissä on paljon hyvääkin, mutta joukossa on myös turruttavan väkivaltaisia pelejä, joita jo alakoululaiset pelaavat, eivätkä vanhemmat tahdo saada heitä millään lopettamaan. Samoin pornografia kuuluu nykyaikana jopa alakoululaisten maailmaan. Olen kuullut usealta ala-asteelta, et-

tä alakoululaiset ovat menneet pornosivustoille ja yrittäneet sitten toteuttaa näkemäänsä, mikä on näkynyt luokan ilmapiirissä omituisina muutoksina. Se, että 10–11 -vuotiaat vetäytyvät nurkkiin pussailemaan ja kähmimään toisiaan, ei ole heidän kehitystasonsa mukaista. Tänä päivänä jo 10-vuotiaat voivat ladata pornografisia pelejä älypuhelimiansa, mikä on suuri muutos siihen, mitä esimerkiksi omien aikuisten lapsieni lapsuuteen kuului. Lapset osaavat mennä nykyään inkognito sellaisille verkkosivustoille, mihin heidän ei tarvitsisi mennä, ja meidän on yhä vaikeampi suojella heitä tällaiselta.

Nuoruusiän terveysparadoksi

Nuori on terveysparadoksi, mikä on minusta erinomainen ilmaus. Nuori on terve. Nuoret eivät kuole. Nuoruuden myötä voima, nopeus ja immuunivaste paranevat, jolloin nuoresta tulee vastustuskykyisempi erilaisille infektioille ja fyysisille traumoille. Samanaikaisesti kuolleisuus nousee 200–300 %, mikä on ällistytävä ristiriita. Nuori ei tajua rajojaan: hän ui liian syvälle, ottaa isän auton käyttöönsä ja ajaa sen pusikkoon, tai juo itsensä sellaiseen kuntoon, että sammuu hankeen ja löytyy sieltä kuolleen. Nuorella ei ole kykyä ennakoida riittävästi omien tekojensa seurauksia, ja hänellä saattaa myös olla sellainen narsistinen ajatus, että minulle ei mitään satu, minuun tämä ei koske. Nuori voi ajatella, että muut kenties kuolevat tällaisessa tilanteessa, mutta minä olen kuolematon. Tämä on tyypillistä nuoren narsistista ajattelua, joka johtaa riskikäyttäytymiseen ja onnettomuuksien ja tapaturmien määrän kasvuun.

Nuoruusiässä aikaisempi psyykkinen kehitys ja uusi, seksuaalinen ruumis integroituvat yhdeksi kokonaisuudeksi. Tämä prosessi ei koskaan suju aivan kitkatomasti. Jos prosessi osoittautuu nuorelle kohtuuttoman vaikeaksi tai suorastaan ylivoimaiseksi, voi seurata monenlaisia nuoruusiälle tyypillisiä ongelmia. Kyseessä on eräänlainen *kehityslinjan murtuminen, developmental breakdown*, kuten brittiläiset psykoanalyttikot Moses ja Egle Laufer sitä nimittivät. Nuori yrittää turruttaa mielensä tai pyrkii joskus keskeyttämään fyysisen kehityksensä, kuten vakavissa syömishäiriöissä on asianlaita. Lääkkeiden, alkoholin ja huumeiden käyttö on eräs tapa lievittää pahaa oloa. Joskus depressio toimii eräänlaisena turvapaikkana. Nuoruusiän tyypillisiä ongelmia on myös viilteleminen, josta seuraa turta hyväolo.

Joskus tavallinen ja kunnollinen perhetyttö tai -poika voi mennä mukaan asosiiaaliseen oireiluun. Minulla oli aikanaan sairaalaosastolla työntekijä, eräs työurani parhaimpia hoitajia. Hän kertoi, kuinka lukion toisella heitä oli tyttöjoukko, joka varasti meikkejä. Tämä käytös kesti kaksi kuukautta ja loppui kuin seinään, eivätkä he vielääkään tajua, mikä heihin oikein meni. Tällaisessa tapauksessa kyse ei ole mistään rikollisen uran alusta vaan hölmöilystä. Onneksi monet nuoruusiän ongelmatilanteet ja häiriöt ovat ohimeneviä.

Kaikki terveet nuoret eivät välttämättä kapinoi, sillä monen nuoren itsenäistyminen voi tapahtua omien korvien välissä. Nuorelle saattaa hyvin riittää joku harrastus, joka vie ylimääräistä energiaa. Hän voi käydä treeneissä tai harrastaa musiikkia, lukemista tai bändisoittoa, jossa puretaan energiaa ja prosessoidaan sa-

malla nuoruusikä ja perhepiiristä irrottautumista. On tärkeää, että oma musiikkimaku on täysin erilainen kuin vanhempien. Irrottautuminen voikin tapahtua hyvin monella eri tavalla; psyykkisellä tasolla kyse on paljolti siitä, että nuori ajattelee olevansa täysin erilainen kuin vanhempansa, eikä voi käsittää, miten kahdesta niin onnettomasta ihmisestä on voinut syntyä niin täydellinen ihmisyksilö kuin hän.

Meillä on poikkeuksellinen ongelma Suomessa, sillä meillä on 13–14 -vuotiaita, jotka juovat humalahakuisesti ja ovat päissään viikonloppuisin. Mistä tahansa maailman kolkasta tänne tullaan, ollaan hämmästyneitä Helsingin rautatieasemalla siitä, miten siellä velloo ihan keskenkasvuisia umpikännissä. Jos nuori saadaan varhaisnuoruudesta muutama vuosi eteenpäin ilman, että hän aloittaa tupakoida tai käyttää alkoholia, ero tulee olemaan valtava. Nuoren keskushermosto on kypsynyt niin paljon, että 17–18 -vuotiaana tupakoinnin tai alkoholinkäytön aloittavalla on olemassa valmiudet myös päästä riippuvuudesta irti. Siitä voidaan olla monta mieltä, mikä olisi paras mahdollinen ikätavoite alkoholinkäytön aloittamiselle, mutta kaikki me ymmärrämme, että olisi hienoa, jos nuori ei aloittaisi juomista 13–14 -vuotiaana. Jos koukkuun jää 13-vuotiaana, käyttäjäprofiili on hyvin erilainen kuin 17-vuotiaana, mihin liittyy enemmän erilaisia ongelmia kuten onnettomuuksia, tappeluita, vammoja ja satunnaista seksiä.

Miksi nuori sitten häiriintyy? Monilla vakavilla häiriöillä on usein pitkä lapsuudessa alkanut historia. Lisäksi on tyypillisiä nuoruusiän ilmiöitä kuten jo mainittu asosiaalinen oireilu, joka alkaessaan nuoruusiässä useimmiten myös loppuu nuoruusiässä. Asianlaita on toisin lapsuusiässä alkaneen asosiaalisen oireilun kohdalla, jolloin ennuste on paljon huonompi. Valitettava selviö myös on, että erityisesti miessukupuoli, lapsuuden ADHD-problematiikka, aggressiivisuus ja kielelliset taidot vaikuttavat häiriökäytökseen. Puolustusvoimissa varmasti tiedetäänkin, että kyseessä on tietty joukko nuoria miehiä, joilla on ehkä ADHD-taustaa, käytösongelmia ja joiden verbaalinen ulosanti on heiveröistä. Vaikka heidän älykkyytensä saattaa olla ihan normaali, sanoja ei tahdo oikein löytyä.

Kiinnostuin isyysteemasta, kun toimin lähes 14 vuotta Lastenlinnan sairaalassa. Osastoni potilaina oli lähes yksinomaan alakoululaisia poikalapsia, joilla oli erilaisia oppimisvaikeuksia, käytösongelmia ja rajuja aggressiopurkauksia. Koulut eivät pystyneet pitämään heitä minkäänlaisissa pienluokissakaan. Osastollani oli kaikkiaan 125 tällaista poikalasta 5–6 viikon mittaisilla tutkimusjaksoilla, ja valtaosalla heistä oli isän puute keskeinen tekijä problematiikassa. Passiiviseen tai täysin poissaolevaan isään liittyi erilaisia ongelmia poikana olemisessa ja pojaksi kasvamisessa, kuten vaikeus asettua rajoihin, vaikeus sietää auktoriteetteja ja samalla valtava tarve siihen, että olisi joku, joka asettaisi ne kuuluisat rajat.

Kapinointi ja rajojen asettaminen

Nykyään ollaan hyvin kiinnostuneita nuoren keskushermoston kehityksestä. Puberteetissa pojan testosteronitasot nousevat dramaattisesti. Silloin monet murrosikäisten vanhemmat nostavat kätensä pystyyn ja ajattelevat, että nuori on täysin hormoniensa heiteltävänä. Hormonit toki vaikuttavat mielialoihin ja käyttäytymi-

seen, mutta vähemmän kuin on uskottu. Toisaalta aivoissa on meneillään mielettömän nopeita muutoksia, jotka ovat laaja-alaisimpia sitten parin ensimmäisen elinvuoden. Ensimmäisiä elinvuosia seuraa monivuotinen tasannevaihe, minkä jälkeen nuoruusiässä kehitys käynnistyy suurella voimalla. Tämän takia nuoren ajattelu muuttuu ja nuori on impulsiivinen.

Nuoren raju kapinointi, johon liittyy irtiottoja, hortoilua, rikollisuutta, ja päihteyden ylenmääräistä käyttöä, ei ole terve nuoruusiän merkki vaan useimmiten merkki siitä, että nuori voi huonosti. Monesti tällaisissa perheissä on ollut valta-tyhjiö, eivätkä vanhemmat ole pystyneet asettamaan lapselle tai nuorelle rajoja. Nykyaikana on yhä enemmän uhmaikäisiä 3–4 -vuotiaita, joiden vanhemmat ovat epä tietoisia, mitä tehdä lapsensa käytöksen kanssa. Ajatus siitä, että äiti tai isä käskisi lastaan lopettamaan huonon käyttäytymisen, saattaa herättää vanhempissa niin massiivista ahdistusta ja syyllisyyden tunnetta, että siitä seuraa "monimutkainen laulu- ja tanssiesitys", jossa vanhempi pehmittelee, pyörtelee, lahjoo ja lupaa kaikkea lapselle vastineeksi hyvästä käytöksestä. Lasta ei kuitenkaan pitäisi koskaan lahjoa normikäyttäytymisestä. Silloin, kun lapselle esimerkiksi tarjotaan jotain vastineeksi siitä, että hän käyttäytyy kunnolla isoäidin syntymäpäivillä, kyseessä on korruptio. Siellä täytyy joka tapauksessa käyttäytyä kunnolla, eikä se ole palkitsemisen peruste.

Tv:n suosittu kasvatusohjelmasarja on saanut suomenkieliseksi nimekseen Pikku-tyrannit, mistä syntyy käsitys, että paha aavistamattomille vanhemmille on jostakin ilmestynyt pikkutyranne. Näinhän ei tietenkään ole, vaan syy on vanhempien kyvyssä tai kyvyttömyydessä asettaa lapselle järkeviä rajoja ja sietää lapsen uhmaamista, kiukuttelua ja jopa raivokohtauksia. Uhmaikäiset ja sittemmin nuoruusikäiset lapset ovat nimittäin salaa tyytyväisiä siitä, että heille on asetettu tietyt rajat. Lapsen tai nuoren kannalta on hienoa voida motkottaa vanhemmille ja olla samalla salaa tyytyväinen, että vanhemmat pitävät pintansa tästä huolimatta.

Amerikkalainen psykiatrian emeritusprofessori Robert Emde on kertonut omasta pojastaan, joka sai ajokortin 16-vuotiaana. Kun kaverit rupesivat soittelemaan Emden pojalle ja pyysivät tätä pyytämään isältään autoa lainaksi, poika lupasi kysyä asiaa isältään. Poika peitti puhelinluurin ja kysyi isältään, että "saanks mä fajia sun auton lainaks" ja samalla pyöritti isälle päätään. Ajotaidoistaan vielä epävarma poika teki tämän, koska ei voinut olla varma isänsä vastaavan kielteisesti pyyntöön. Sen sijaan hän tiesi, että isälle esitetyn kysymyksen turvin kaverille voi väittää, että isä ei millään anna autoa lainaksi. Poika voi sanoa kaverille, että "tiätsä, millainen tää ukko on", kuitenkin tyytyväisenä siitä, ettei hänen tarvitse ottaa riskiä ja vastuuta autolla ajamisesta. Lapset siis pyrkivät valtaan ja samalla toivovat, etteivät sitä saa.

Olen kuullut hullunkurisia esimerkkejä siitä, miten aikuiset ovat tulkinneet nuoren häiriökäyttäytymisen positiivisesti ikään kuin nuori menisi rikki kielloista. Kouluttaessani vuosia sitten nuorisopoliiseja sain kuulla, että jotkut nuoret näpistävät vaikka karkkiaskin jotta pääsisivät tutun rikoskonstaapelin tai nuorisopoliisin juttusille. Läsä ollut psykologian ammattilainen hätäntyi näistä puheista ja esitti, että jos nuori tavataan kivittämästä katulamppuja, häneen täytyy luoda

ensin luottamussuhde ennen kuin kielto voidaan esittää. Katson kuitenkin, että nuori provosoi nimenomaan siksi, että toivoo jonkun puuttuvan hänen käytökseensä.

Eräissä vaikeasti oireileville nuorille tarkoitetussa laitoksessa pidettiin neuvottelu. Työntekijät valittelivat, että eivät pysty tarjoamaan kahvia, koska keittiö on tuusan nuuskana. Ihmettelin, miten niin on päässyt käymään ja tiedustelin, olivatko kaikki aikuiset olleet jossakin muualla. Ei, minulle vastattiin, kyllä aikuisia oli osastolla, mutta heille on annettu ohje, että raivoavaan nuoreen ei saa käydä käsiksi, sillä koskettaminen "erotisoituu" ja ahdistaa nuorta. Jäin miettimään, miten eroottisena nuori olisi kokenut, että jauho- ja sokeripussien tyhjentäminen keskelle lattiaa olisi keskeytetty.

Kun ei tarkoittaa ei

Nykyisin monet nuoret kokevat olonsa ja itsensäkin tyhjiksi. Tyhjyyden kokemus ei täytä sanan tavanomaisessa merkityksessä masennuksen kriteerejä, joita ovat surumielinen mieliala ja tunne menetyksestä. Itsensä ja mielensä tyhjäksi tuntevaan nuoreen mikään ei kolahda, mikään ei innosta, mikään ei kiinnosta, eikä mikään tunnu miltään. Se liittyy joskus siihen, että lapsen ei ole koskaan tarvinnut ponnistella minkään asian eteen. Hän ei ole kokenut mielihyvää siitä, että on saanut ikävän ja vastenmielisen velvollisuuden suoritetuksi. Aivojen välittäjäainetasolla tämä merkitsee sitä, että dopamiinitaso kohoaa, ja siitä seuraa hyvänolon tunne. Perheessä lapsille tulisi opettaa, että jokainen tekee osansa yhteisen hyvän eteen, vaikka se ei aina miellyttäisikään. Kun ullakko on siivottu, piha haravoitu, lumet luotu, seuraa tyydytyksen tunne ja kokemus omasta osallisuudesta ja tärkeydestä.

Nykyaikana pyrimme tarjoamaan lapsillemme maailman, jossa kaikki tulee valmiina. Pystymme antamaan lapsillemme elämän, jossa ei ole yhtään vastoinkäymisiä, mikä on heidän kannalta erittäin huono juttu. Omassa lapsuudessani ja vielä myöhemminkin oli itsestään selvää, että lapset ja nuoret osallistuivat kodin töihin. Nykyisin tilanne on muuttunut, kun perheet ovat vaurastuneet. Kun kollegani taloon rakennettiin siipeä, talon etupihalle tuotiin hiekkakuorma. Perheen tuolloin 13-vuotiasta poikaa pyydettiin karräämään hiekka etupihalta takapihalle, missä rakennusta tehtiin. Hän alkoi tehdä työtä käskettyä. Sitten aidan taakse tuli kavereita ihmettelemään, miksi poika teki niin tylsää työtä. Poika tuli sisään ja kysyi vanhemmiltaan, tarvitsevatko he todella hänen työpanostaan vai onko tämä työtehtävä pelkästään kasvattamista. Kun vanhemmat sanoivat, että tätä oikeasti tarvitaan, poika otti kottikärryt ja jatkoi hiekan karräämistä.

Kun ilman vastoinkäymisiä kasvaneet lapset myöhemmin tulevat suorittamaan asevelvollisuutta, heille tulee yllätyksenä se, että asepalvelusta suorittaessa joutuu kokemaan epä mukavuutta, olemaan väsynyt, likainen, märkä, nälkäinen ja kulkemaan pakkaukset selässä pitkiä matkoja. Nämä lapset ja sittemmin nuoret aikuiset tulevat olemaan pulassa viimeistään silloin, kun he asevelvollisuutta suorittaessa kohtaavat tilanteen, missä kieltoa tai määräystä ei voi kiertää eikä siitä voi neuvotella. Eversti Erkki Nordberg sai aikoinaan paljon julkisuutta sa-

noessaan, että monesti Puolustusvoimat on ensimmäinen paikka, jossa nuoret miehet joutuvat kohtaamaan sanan ”ei”, joka myös tarkoittaa ”ei”. Jos sanotaan "taakse poistu", niin se tarkoittaa, että poistutaan taakse ja heti eikä puolen tunnin päästä. Se on sietämätöntä, ellei sitä ole koskaan aikaisemmin oppinut.

Olen psykoterapeuttina ollut mukana monessakin hienossa prosessissa, jossa olen tukenut lasta sietämään velvollisuuksia ja epämukavuutta. Eräs nuori oli varma, ettei tule selviämään enempää ylioppilaskirjoituksista kuin asevelvollisuuden suorittamisestakaan. Sain olla seuraamassa, kuinka hän selvisi molemmista ja sain nähdä samalla, miten suuri merkitys näillä asioilla oli psykologisina saavutuksina. Oli tärkeää selvittää, olla niin kuin toisetkin, ja saada velvollisuudet hoidetuksi niin kuin ne tuleekin hoitaa.

Voiko nuoruusiän kapinointi olla persoonallisuushäiriön merkki?

Nuoruusiässä on varsin vaikeaa erottaa, mikä nuoren vaahtoamisessa, itsekeskeisyydessä, ja ailahtelussa on normaalia nuoruusiän narsismia, ja mistä voitaisiin tunnistaa persoonallisuudenkehityksen vinoutuminen tai suoranainen häiriö. Helsingin Sanomien Jere-sarjakuva on hieno kuvaus nuoren pojan kasvusta, itsekeskeisyydestä, omaan napaan tuijottamisesta ja toisaalta rakastettavuudesta. Sarjakuvassa on tavoitettu se, mitä normaalissa nuoruusiässä tapahtuu eli yhtäältä voimakasta itsekorostusta, toisaalta "musta ei ole mihinkään" -ajattelua ja mielialojen vaihteluita. Monet nuorten vanhemmat kysyvätkin, voiko nuoren käytöksessä olla kyse jostain vakavammasta häiriöstä. Tämän ratkaisee oikeastaan vain aika: terve nuori rauhoittuu ajanoloon. Jos konfliktit koulumaailman ja ympäristön aikuisten kanssa vain jatkuvat ja pahenevat, on kyse jostakin muusta.

Persoonallisuushäiriössä on kyse pysyvästä sisäisestä kokemis- ja käyttäytymistavasta, joka poikkeaa ympäristön normeista ja ulottuu moniin henkilökohtaisiin ja sosiaalisiin tilanteisiin, mistä aiheutuu merkittävää kärsimystä ja haittaa. Meillä on nykyään jo narsistisia lapsia, jotka tappelun uhalla eivät koskaan siedä olla kuin ensimmäisinä käsipesujonossa. Narsistiset lapset saattavat ottaa hyvin kylmästi toisilta lelut, eivätkä siedä minkäänlaisia rajoituksia. Heidän mielikuvansa omasta itsestään ovat usein kaksijakoisia: he kokevat joko olevansa muiden yläpuolella ja muita parempia tai sitten täydellisen surkeita ja avuttomia. He ovat kokeneet olevansa vanhempensa idealisoimia, mutta ovat jääneet yksin tarvitsemaan tukea.

En tiedä, mitä puolustusvoimissa tällä hetkellä sanotaan nuorille miehille isäksi tulemisesta ja isyyden merkityksestä. Ymmärrämme kaikki erittäin hyvin, että kun nuori mies on parikymppinen, häntä ehkä kiinnostaa enemmän isäksi tulemisen harjoittelu kuin varsinainen isänä oleminen. En malta kuitenkaan olla esittämättä ajatusta siitä, että jokunen sana tai isällisen aikuisen miehen luento nuorille siitä, miten tärkeä mies on sekä tyttärille että pojille, ja kuinka valtava merkitys miehellä on kasvaville lapsille, voisi olla puolustusvoimienkin kannalta hieno asia!

LT, lastenpsykiatrian dosentti Jari Sinkkosen seminaarissa pitämän puheen litteroi Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitoksen korkeakouluharjoittelija Alina Koskela.

Perusyksikön kasvuverkostot – tavoitteena toimintakykyinen taistelija

Johdanto

Artikkelini käsittelee puolustusvoimien perusyksikköä, sen tukiverkostoja sekä siellä annettavaa sotilaskoulutusta peruskoulutuskaudella. Tulokulmani rajausta ja lähtökohta muodostuvat siitä, että suomalainen mies tai nainen on päätenyt kutsuntojen kautta alokkaaksi perusyksikköön. Artikkelini koostuu kahdesta osasta. Aluksi tarkastelen alokkaan kasvuverkostoja, ja tämän jälkeen pohdin, kuinka tulisi kouluttaa toimintakykyisiä taistelijoita. Näkökulmani aiheeseen on sotilaspedagoginen erityisesti siksi, että halki esitykseni avaan ja jäsenän sotilaspedagogiikan ydinkysymystä: kuinka ohjata sotilaiden oppimista ja kasvua – toimintakyvyn kehittymistä.

Me sotilaat olemme tottuneet sanomaan, että varusmieskoulutuksen päämääränä on tuottaa reserviin suorituskykyisiä joukkoja ja erikoishenkilöstöä sekä varmistaa yksilön ja joukon tarvitsema osaaminen sekä toimintakyky *poikkeusoloissa* (Pääesikunta 2010). Sotilaspedagogiikan professori Juha Mäkinen tuo aiheellisesti esille huomion, että jo asevelvollisuuspalveluksen aikana tulisi omaksua osaamista ja kehittää yksilön henkilökohtaista toimintakykyä myös *arjen ja normaaliolojen* varalle sekä kansalaisen että yhteiskunnan tarpeisiin. Mäkinen korostaa, että vähintään yhtä tärkeää kuin kysyä, miten ja millaisilla joukoilla Suomea aiotaan poikkeusoloissa puolustaa, on miettiä, miten kasvatamme ja koulutamme kansalaisia, sotilaita ja turvallisuustoimijoita tänään, tässä ja nyt sekä tulevaisuudessa. (Mäkinen 2012.) Voidaan todeta, että pelkästään joukkotuotannosta ja joukon suorituskyvystä puhuminen häivyttävät näkyvistä sen henkisen ja yksilöllisen ulottuvuuden, joka oli keskeistä varhaisessa sotilaspedagogiikassa. Sotilaspedagogiikan pyrkimyksenä on kyseenalaistaa pelkkä mekanistinen koulutusajattelu ja kehittää tieteenalaa erityisesti ihmistieteenä, joka on kiinnostunut turvallisuustoimijana olemisen ja toimintakyvyn luonteesta muuttuvassa maailmassa (Toiskallio 2009).

Suomalainen asevelvollisuus (2010) -raportin mukaan pyrkimyksenä on myös tulevaisuudessa kouluttaa koko miespuolinen *palveluskelpoinen* ikäluokka. Yleisen asevelvollisuuden positiiviseksi ulottuvuuksiksi voidaan nostaa esimerkiksi seuraavat ilmiöt (vrt. Leskinen, Sinkko & Virtanen 2012; ks. lisäksi Herranen 2006; Harinen & Leskinen 2008, vrt. Mäkinen 2012, 45). Yleinen asevelvollisuus:

- kytkee yhteiskunnan erilaisia toimijoita yhteen sekä opettaa yhteisöllistä toimintaa,
- ylläpitää yhteiskunnan, poliittisten toimijoiden ja puolustusvoimien välistä yhteyttä, vuoropuhelua sekä yhteiskunnan kriisinsietokyvyn kehittämistä,
- tukee suomalaisiksi kasvamista ja identiteettien työstämistä,

- ehkäisee syrjäytymistä ja edesauttaa yhteiskunnallisesti merkityksellisen osaamisen omaksumista,
- edistää kansanterveyttä,
- toimii rekrytointikanavana puolustusvoimille ja esimerkiksi muille turvallisuusviranomaisille,
- tuottaa reserviä myös muiden viranomaisten tukemiseksi sekä henkilöstöä kokonaisvaltaisiin kriisinhallintatehtäviin ja
- toimii maahanmuuttajien kotouttajana.

Puolustusjärjestelmämme ydin, yleinen asevelvollisuus, tarjoaa hyvät mahdollisuudet sekä suorituskykyisten joukkojen tuottamiseen että yksilön kouluttamiseen ja kasvattamiseen. Yleinen asevelvollisuus velvoittaa puolustusvoimia huolehtimaan siitä, että palvelukseen astuvasta alokkaasta huolehditaan eri tavoin ja että hän saa parasta mahdollista koulutusta. Erään tunnetun mainoskampanjan mukaisesti: ”toiset ovat tottuneet saamaan rahoilleen vastinetta”.

Perusyksikkö koulutuksen kehtona

Oheisessa kuviossa (Kuvio 1) on hahmoteltu muutamia alokkaan tuki- ja kasvuverkostoja. Tarkastelen esityksessäni näiden toimijoiden tarjoamia työkaluja, mutta myös sitä, mitä ne kenties eivät tarjoa – tai mitä ne voisivat tarjota enemmän. Verkostossa on sekä virallisia että epävirallisia toimijoita. Osa näistä yksilöityy tiettyyn henkilöön; jotkut näyttäytyvät alokkaalle informaationa, tapahumana tai mahdollisuutena.

KUVIO 1. Alokkaan tukiverkostoja (mukaillen Kurvinen 2012, 25)

Koska tämän julkaisun lukijakunnassa saattaa olla henkilöitä, joilla ei ole varsinaisesti tietoa tai omakohtaista kokemusta varusmieskoulutuksesta, lienee paikallaan avata muutamia peruskäsitteitä. Näitä ovat se fyysinen paikka, jonne alokas tulee palvelustaan suorittamaan eli *perusyksikkö*, sekä perusyksikön *päällikkö*, joka johtaa käytännön koulutusta toimien kaikkien perusyksikköön kuuluvien henkilöiden esimiehenä.

Perusyksikön rauhan ajan päätehtävänä on kouluttaa sodan ajan joukkoihin ammattitaitoisia, maanpuolustustahtoisia ja sijoituskelpoisia yksilöitä joukkotuo-
tantotehtävän edellyttämällä tavalla. Joukko-osasto käskää perusyksikölle sodan ajan joukkojen tuottamistehtävät ja tavoitteet. (Sotilasjohtaja I 1990, 122.)

Puolustusvoimien perusyksikkö on organisaationa perinteinen linjaorganisaatio. Siinä on vivahteita myös linja-esikuntaorganisaatiosta, sillä perusyksikön varapäällikkö ja vääpeli toimivat päällikön alaisuudessa ja he ohjaavat päällikön antamien käskyjen mukaisesti yksikön hallintoa ja koulutusta. Perusyksikön kaikki toiminnot toteutetaan joukkueissa tai jaoksissa. Eri aselajien perusyksiköt – esimerkiksi komppaniat tai patterit – ovat viralliselta organisaatorakenteeltaan suhteellisen samanlaisia. Kaikissa perusyksiköissä toimintaa johtaa päällikkö. (Perusyksikön päällikön ohje 1996, 13–19)

Perusyksikön kokoonpano vaihtelee joukko-osastoittain varusmieskoulutukseen ja joukkojen tuottamistehtävän mukaisesti. Maavoimien tyypilliseen perusyksikköön voi kuulua esimerkiksi päällikkö, varapäällikkö, vääpeli, saapumiseränjohtaja, kahdeksan opetusupseeria ja kaksi sopimussotilasta. Varusmiesten määrä perusyksikön kokoonpanossa vaihtelee kulloisenkin koulutustehtävän mukaan. Se voi vaihdella muutamasta kymmenestä yli kolmeensataan henkilöön. (Vuorio 1997, 3)

Päällikkö vastaa kaikesta!

Jokainen perusyksikössä palvellut sotilas on todennäköisesti kuullut toteamuksen ”päällikkö vastaa kaikesta!”. Moni on myös käytännössä kokenut, että määritelmä pitää paikkansa. Perusyksikön päälliköltä on aina edellytetty paljon. Esimerkiksi jo vuonna 1919 todettiin, että Eskadroonanpäällikön asema on ”*kiitollinen, mutta erittäin vastuunalainen*”. Päällikkönä oleminen vaati ohjesäännön mukaan ”*siveellistä vakavuutta, säädösten ja määräysten perinpohjaista tuntemista, ruumiillista ja henkistä reippautta, kestävyyttä ja tottumusta*”. Ohjesääntö kiinnitti paljon huomiota päällikön persoonallisiin ominaisuuksiin ja johtamiskeinoihin. Hallinto ei tuolloin ollut korostuneessa asemassa, mutta ohjeistus oli sitäkin maanläheisempää. Päällikön tuli olla tietoinen muun muassa ”*miehistön ja hevosten luvusta luettelon mukaan*” sekä ”*kaiken talouden päämiehenä pitää alinomaista huolta siitä, että kaikki mitä miehistölle kuuluu tilataan ja jaetaan aikanaan, että ruoka ja leipä ovat parasta laatua*”. (Kotipalvelusohjesääntö ratsastaville aselajeille 1919, 48.)

Perusyksikön päällikön ohjeessa (1996, 13) on näkyvissä aikaisempien ohjesääntöjen henki. Siinä missä eskadroonanpäällikön tuli olla ”*palveluksessa ankara, mutta oikeamielinen, sen ulkopuolella hyvntahtoinen*” ja ”*pidettävä isänmaallista innostusta yllä*”, niin lähes kahdeksankymmentä vuotta myöhemmin päällikön tuli vastata yksikkönsä sotilaallisesta kunnosta ja kurista, yksikössä palvelevien isänmaallisesta hengestä ja kansalaiskunnosta sekä työ- ja palvelusturvallisuudesta.

Tällä hetkellä Yleinen palvelusohjesääntö (2009, 34–36) määrittää, että päällikkö vastaa koulutuksesta, asetettujen joukkotuotanto- ja koulutustavoitteiden saavuttamisesta, alaisten hyvinvoinnista, oikeudenmukaisesta ja tasa-arvoisesta sekä yhdenvertaisesta kohtelusta. Tämän lisäksi päällikkö vastaa yksikön hengestä, avoimen ja oppimista edistävän ilmapiirin luomisesta, sotilaallisesta kurista, työ ja palvelusturvallisuudesta sekä henkilöstön osaamisen kehittämistä ja työssä oppimisesta. Edellä mainittujen kokonaisuuksien lisäksi päällikkö on vastuussa myös yksikkönsä hallinnosta, huollosta ja yksikön hallussa olevasta valtion omaisuudesta. (Yleinen palvelusohjesääntö 2009, 34–36)

Tiivistetysti voidaan sanoa, että päälliköllä on merkittävä vastuu koko yksikkönsä koulutuksesta ja henkilöstön hyvinvoinnista. Alokkaan kannalta tämä tarkoittaa sitä, että päällikkö on hänen peruskoulutuskautensa *virallisen* kasvu- ja tuki-verkoston keskeisin henkilö.

Perusyksikön ja sen päällikön viralliset tehtävät on kuvattu ohjesäännöissä selkeästi ja yksityiskohtaisesti. Muutamia tutkimuksia ja raportteja lukuun ottamatta (ks. esim. Vuorio 1997; Muona 2008; Suvanto 2011, KARPR:n kysely 2008; Linnamaa & Paaso 2007) perusyksikön päällikön varsinaista käytännön toimintaa ei ole kuitenkaan kovin paljon tutkittu. Aikaisempien tutkimusten perusteella näyttää siltä, että hallinnon pyörittäminen on korostunut päällikön työnkuvassa jopa siten, että perusyksikön päällikön pääkouluttajan asema on vaarantunut. On perusteltua kysyä, onko päällikkö pääkouluttaja, onko pääkouluttaja päällikkö. (ks. myös Tuominen 2012.)

Päällikkö koulutuksen ja hallinnon verkostoissa

Esittelen seuraavaksi päällikön asemaa yksikkönsä hallintoon ja koulutukseen liittyvissä verkostoissa. Analysoin erään valmiusyhtymän perusyksikön päällikön asemaa työyhteisönsä sosiaalisissa verkostoissa. Pelkästään organisaatiokaavioita tarkastelemalla on mahdotonta sanoa, kuinka organisaatio tosiasiallisesti toimii (Janhonen ja Johanson 2007, 55). Tein tutkimuskohteena olleen perusyksikön henkilökunnalle syksyllä 2011 verkostokyselyn, jossa pyysin perusyksikön henkilökuntaa keskuudessaan arvioimaan muun muassa, keneltä he ovat viimeisen puolen vuoden aikana:

- kysyneet neuvoa perusyksikön *hallintoon* (toiminnot, käytänteet),
- kysyneet neuvoa perusyksikön *koulutukseen* liittyvissä kysymyksissä.

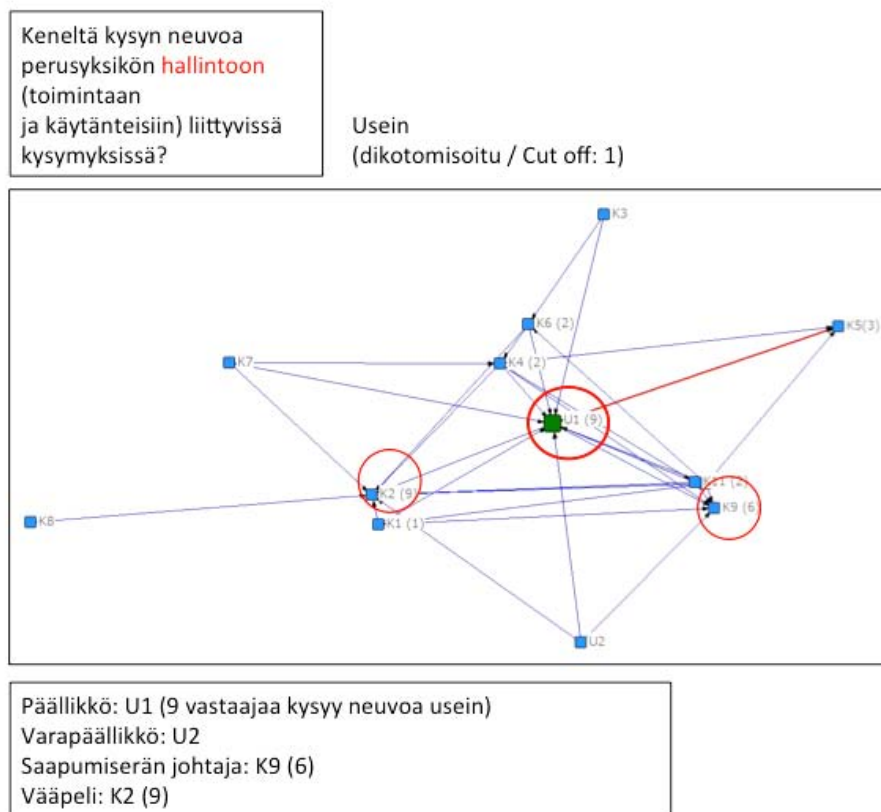
Kyseisen perusyksikön päällikkö oli valmistunut upseeriksi Maanpuolustuskorkeakoulusta 2000-luvun puolivälin tienoilla. Hän oli toiminut tutkimuksen kohteena olleessa perusyksikössä viisi vuotta ollen viimeiset noin kaksi vuotta päällikkönä.

Tarkastelen sosiaalisen verkostanalyysin (engl. *Social Network Analysis*, ks. esim. Scott, 2000) avulla, kuinka päällikkö sijoittuu yksikkönsä epäviralliseen organisaatioon. Analyysini keskittyy selvittämään, minkälaisia vahvoja yhteyksiä (vastausvaihtoehto usein) verkostossa ilmenee. Verkostanalyysi visualisoi, mikä on päällikön asema hänen johtaessaan yksikkönsä hallintoa ja koulutusta. Verkosto kuvaa työyhteisön toimijoiden välisiä yhteyksiä ja laajentaa virallisen organisaation olemusta. (ks. esim. Balkundi & Harrison 2006, 50; Balkundi & Kilduff 2006, 420.) Tulokset osoittavat, että selkeä hierarkia, byrokratia, työjärjestys ja organisaatiokuviot ovat vain yksi osa totuutta. Kolikolla on aina kolme puolta.

Päällikkö hallinnon keskiössä

Oheisesta kuvioista (Kuvio 2) voidaan havaita, että päälliköllä (koodi U1) on keskeinen asema yksikkönsä hallinnollisessa verkostossa. Yhdeksän (*selite: numero kuviossa olevan koodin jälkeen*) henkilöä on käyttänyt päällikköä tietoresurssina usein. Verkoston muita niin sanottuja avaintoimijoita ovat yksikön vääpeli (K2) ja saapumiseränjohtaja (K9). Varapäällikkö (U2) on reunainen toimija verkostossa, mutta toisaalta hän hyödyntää ”oikeita” henkilöitä harjaantuessaan hallinnon pyörittämiseen ja päällikön sijaisena toimimiseen. Verkostokuva osoittaa, että päällikön ja vääpelin asemat ovat virallisen organisaation ja työjärjestyksen mukaisia.

Saapumiseränjohtajan asemaa keskeisenä toimijana selittää se, että hän on toiminut useita vuosia tarkastelussa olleessa perusyksikössä. Lisäksi saapumiseränjohtaja osallistuu koulutuskausisuunnitelmien, viikko-ohjelmien ja harjoituskäskyjen laatimiseen. Verkoston ainoa vastavuoroinen (eli molemmat kysyvät neuvoa toisiltansa) yhteys on päällikön ja kokeneen kouluttajan (K5) välillä. Tähän vaikuttanee henkilöiden pitkä opiskelu- ja työhistoria samassa yksikössä sekä myös haastatteluissa ilmenneet yhteydet työajan ulkopuolella muun muassa vapaa-ajan harrastuksissa. Hallinnon verkostossa ei ole yhtään täysin ulkopuolista henkilöä (isolaattia), vaan jokainen on tekemisessä jonkun yksikköön kuuluvan henkilön kanssa. Vain yksi kouluttaja (K8) on verkoston reunalla muodostaen yhteyden pelkästään vääpeliin.

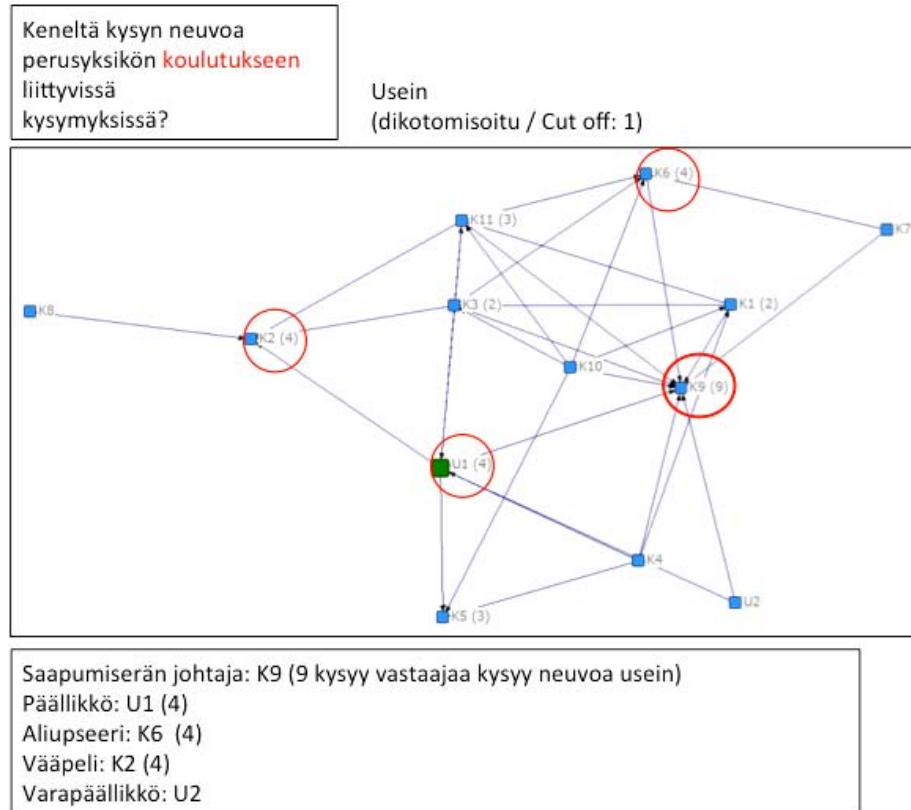
KUVIO 2. Keneltä kysyn usein neuvoa perusyksikön hallintoon liittyen

Päällikön keskeinen asema hallinnon verkostossa ei ole yllättävä tulos. Se on linjassa päälliköiden tehtäväkuvausten, työjärjestyksien ja organisaation virallisten tehtävien kanssa. Aikaisempien tutkimusten (esim. Vuorio 1997, Suvanto 2011, 57, 67–69) mukaan noin 40–50 prosenttia päällikön työajasta kuluu hallinnollisten tehtävien hoitamiseen. Hallinnolliset tehtävät sisältävät muun muassa henkilöstövoimavarojen johtamista (esimerkiksi työaikasuunnittelua, kehityskeskusteluita, henkilöstösuunnittelua), toiminnan ja resurssien suunnittelua sekä varusmiesten palvelus- ja henkilöasioiden hoitamista.

Päällikkö osana koulutusverkostoa

Perusyksikön päällikkö ei ole koulutukseen liittyvien asioiden verkostossa keskeinen toimija. Päällikön asema yksikkönsä koulutusverkostossa näkyy oheisessa kuviossa (Kuvio 3). Sosiaalinen verkostanalyysi osoittaa, että saapumiseränjohtaja (K9) on yksikkönsä selkeä avaintoimija koulutusverkostossa. Päällikön mukaan kyseinen henkilö on niin sanottu ”kouluttajien vanhin”, ja peräti yhdeksän työntekijää hyödyntää saapumiseränjohtajaa koulutuksen asiantuntijana usein. Verkostosta havaitaan myös, että yksikössä kolme vuotta työskennellyt aliupseeri (K6) on saavuttanut tietoresurssin aseman etenkin nuorempien kouluttajien keskuudessa. Yksikön väapeliltä (K2) kysytään neuvoa myös koulutuksen toteuttamiseen liittyen. Varapäällikkö ei ole vielä saanut asemaa koulutusverkostossa. Tämä on hieman yllättävää, sillä hänen tulisi olla varusmiesten johtaja- ja kouluttajakoulutuksen asiantuntija perusyksikössä. Varapäällikkö oli tehtävässään tiedonkeruun aikana noviisi, joten hän ei ollut kenties vielä ehtinyt muodosta-

maan informantin asemaa henkilökunnan keskuudessa. Toisaalta nuori sotatieteiden kandidaatti (K1) on pystynyt ehkä tuomaan uusia ja tuoreita ajatuksia koulutukseen, koska kaksi henkilö kysyy häneltä neuvoa usein. Tässäkään verkostossa ei ole isolaatteja, mutta yksi kouluttaja (K8) on hieman eristyksissä muista työntekijöistä.

KUVIO 3. Keneltä kysyn neuvoa usein perusyksikön koulutukseen liittyen

Yksikön päälliköltä (U1) kysytään neuvoja koulutuksen suunnittelusta ja toteutamisesta kohtuullisesti (4 henkilöä). Erityisesti yksikön erikoiskoulutukseen liittyvä henkilökunta kokee päällikön tarpeellisenä tietokanavana. Päällikkö myöntää, että hän ei pysty osallistumaan varsinaiseen kouluttamiseen niin paljon kuin haluaisi. Hän pitää kuitenkin tärkeänä ”otteen säilyttämistä” myös yksikönsä perustehtävään.

Niin sanottu Siilasmaan työryhmä toteaa, että päälliköllä on liikaa hallinnollisia tehtäviä. Työryhmän mukaan päällikön hallinnollisia tehtäviä on vähennettävä, jotta hän ehtii olla kentällä kouluttamassa ja opastamassa henkilökuntaansa. (Suomalainen asevelvollisuus 2010, 99.) Työryhmän havainto näkyy osin myös tutkimani perusyksikön koulutusverkostossa. On kuitenkin mahdollista, että tilanne voi huomattavasti synkempi monessa muussa perusyksikössä. Päällikkö voi olla täysin paitsiossa yksikkönsä koulutuksen käytännön toteutuksesta. Mikäli päällikkö hautautuu hallintokuorman alle, häneltä ei ”viitsitä” kysyä ohjeita ja neuvoja, ”kun ei se paperinpyörittäjä kuitenkaan ehdi tai tiedä tästä mitään”.

Vaikuttaa siltä, että päällikkö ei ole yksikkönsä pääkouluttaja, mikäli määritelmällä tarkoitetaan sitä, että hän olisi perusyksikkönsä koulutuksen käytännön johtaja ja keskeisin tietoresurssi. Vaikka päälliköllä olisi halukkuutta ja tahtoa toimia koulutuksen kärkiosaajana, hänellä ei ole siihen aikaa ja mahdollisuuksia. Koska päällikön hallinnollisten tehtävien keventäminen ja toimistosuhteiden palkkaaminen perusyksiköihin (vrt. Salo 2008, 281) eivät näyttäisi ainakaan lähitulevaisuudessa toteutuvan, tulee perusyksikön päällikön pääkouluttajan tehtävä ymmärtää aikaisempaa kokonaisvaltaisempaan. Näyttää siltä, että nykypäivänä – halusimme tai emme – päällikkö muumioituu aika ajoin tuijottamaan tietokone näyttönsä tiimalasia. On myös varsin epätodennäköistä, että päällikkö pystyisi itse säännöllisesti johtamaan yksikkösulkeisia, asekasittelyharjoituksia, taisteluumuntonjohtajia tai perusyksikkönsä urheilukilpailuja. Tämän takia, tai juuri siksi, on tärkeää, että nimenomaan päällikkö *johtaa* yksikkönsä koulutuksen, oppimisen ja osaamisen *kokonaisuutta*.

Pääkouluttaja – ollako vai eikö olla?

Suomalainen asevelvollisuus -raportti linjaa, että päällikkö on yksikkönsä pääkouluttaja. Työryhmä tuo kuitenkin esille, että ” *saamamme tiedon mukaan hän on usein ristiriitaisessa tilanteessa, jossa valinta päivän työpanoksen suhteen on tehtävä hallinnon tai koulutuksen välillä.*” (Suomalainen asevelvollisuus 2010, 99.)

Myös tutkimani päällikkö on sitä mieltä, että hänen *tulisi olla* yksikkönsä pääkouluttaja. Hän kuitenkin toteaa, että hallinnollisten asioiden hoitaminen ei mahdollista hänen osallistumisestaan yksikkönsä päivittäisiin koulutustapahtumiin. Hän toteaa, että myös sotaharjoitusten aikana osa hallinnollisista tehtävistä seuraa mukana.

Tutkimukseni kohteena ollut perusyksikön päällikkö kuvaa koulutuksen ja hallinnon välistä suhdetta jopa raadollisen osuvasti. Sitä voidaan pitää eräänlaisena *päällikön paradoksina*:

”Mä haluaisin olla paljon enemmän tuolla kentällä, mutta mä en pysty sinänsä. Tiedostan myös sen, että mitä enemmän mä jätän näitä hallinnollisia tehtäviä tekemättä, niin sitä enemmän se näkyy tuonne kentän toimintaan. Mutta näissä hallinnollisissa tehtävissä tulee hirveesti kaikkee, mikä mun mielestä on ylimäärästä ja turhaa.

Ja se, mikä tässä on kovin nurinkurista, tässä kokonaisuudessa on se, että jos mä jätän näitä hallinnollisia tehtäviä hoitamatta, niin mä saan siitä välittömän palautteen mun esimiehiltä ja muilta esikunnilta, mutta jos mä en koko vuonna mene kertaakaan tonne maastoon kattomaan, mitä ne joukot tekee ja toimiin tuon yksikön pääkouluttajana, niin siitä ei kukaan valita mulle koskaan.”

Huojentavaa on kuitenkin se, että ristiriidan olemassaolo on tiedossa ja eri tasoilla on käynnistetty toimenpiteitä, jotta päällikkö voisi olla yksikkönsä peda-

goginen johtaja niin varusmiesten kuin henkilökunnan keskuudessa. On tosin todettava, että takana ovat kenties lopullisesti ne ajat, jolloin yksikön päällikön tärkeimmät johtamisvälineet olivat kumisaappaat ja Yleinen palvelusohjesääntö – halusimme tai emme.

Alokkaan virallisia tuki- ja kasvuverkostoja

Seuraavaksi tarkastelen varusmiehen ja alokkaan muita virallisia tukiverkostoja. Virallisten tuki- ja kasvuverkostojen repertuaari on varsin laaja. Ne näyttäytyvät alokkaalle esimerkiksi hengähdys- ja rentoutumistuokiona Sotilaskodissa, Varusmiestoimikunnan järjestäminä aktiviteetteina tai erilaisten asiantuntijatahojen tarjoamina palveluina. Puolustusvoimien tavoitteena on luoda varusmiehille palvelusolosuhteet, jossa kansalaisvelvollisuuden voi suorittaa turvallisesti siviili- ja taloushuolten vaivaamatta (Pääesikunta 2012).

Puolustusvoimien osalta perusteet syrjäytymisen ehkäisyyn ja yhteistoimintaan muiden hallinnonalojen välillä on annettu:

- *lainsäädännössä* (asevelvollisuuslain 106 § sosiaaliturvaneuvonta ja 42 § varusmiestoimikunnat sekä nuorisolain 7 § monialainen yhteistyö ja etsivä nuorisotyö),
- *puolustusvoimien käskyissä* (Kaveria ei jätetä -käskyt 2011 ja 2012) ja
- *hallituksen politiikkaohjelmissa* (sisäisen turvallisuuden ohjelma 2011–2015, lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma 2012–2015, nuorten yhteiskuntatutakuu-ohjelma 2013 ja terveys 2015 -kansanterveysohjelma).

Asevelvollisuuslain perusteella asevelvollisilla on oikeus saada tarvittaessa asiantuntevaa apua palvelukseensa liittyvissä sosiaaliturvaa, opintoasioita, työelämää ja työsuhteturvaa koskevissa asioissa. Sosiaalikuraattori järjestää asiantuntevaa neuvontaa ja ohjausta asevelvollisten sosiaalisten ja taloudellisten etuuksien hoitamiseksi.

Kaikilla palvelusta suorittavilla asevelvollisilla on mahdollisuus varusmiespalveluksen kehittämiseen. Jokaisessa joukko-osastossa on komentajan alainen varusmiestoimikunta (VMTK), joka tukee varusmiesten palvelusmotivaation ylläpitämistä ja joukon yhteishenkeä sekä osallistuu varusmiesten palvelusolosuhteiden, yhteiskunnallisen aseman sekä sosiaalisten ja taloudellisten etuuksien kehittämiseen.

Väestöliiton yhdessä Puolustusvoimien kanssa ylläpitämä Varusmiespuhelin on maksuton ja anonyymi puhelinpalvelu kutsuntavaiheessa oleville nuorille ja varusmiespalvelustaan suorittaville henkilöille. Palvelu tarjoaa nuorten elämäntalouden ja identiteettiongelmien liittyvää keskusteluapua.

Puolustusvoimat on halunnut tukea sisäisen turvallisuuden ohjelmaa ja laajemminkin nuorten syrjäytymisen ehkäisyä tarjoamalla yhteiskuntavastuun periaatteella kutsunnoissa ja varusmies- tai siviilipalveluksen alkuvaiheessa mahdolli-

suuden nuorten palveluohjaukseen kuntien sosiaali- ja terveystalvelujen piiriin. Tämä niin sanottu Aikalisä-toimintamalli (*Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen -toimintamalli*) on kehitetty vuosien 2004–2005 aikana, ja se pilotoitiin Helsingin ja Vantaan yhteisessä hankkeessa. Tällä hetkellä Aikalisä-malli kattaa jo 95 % kunnista pääkaupunkiseudulta Lappiin asti.

Kutsuntojen yhteydessä nuoret miehet tavataan kasvotusten viimeistä kertaa lähes kokonaisuena ikäluokkana. Aikalisä-toiminnassa hyödynnetään tätä viimeistä lakisääteistä julkista kontaktia tarjoamalla nuorelle miehelle luonteva tilaisuus tarkastella elämäntilannettaan ja vaihtoehtojaan aktiivisen ja tavoitteellisen tuen avulla. Vastaava mahdollisuus tarjoutuu varusmies- tai siviilipalveluksen keskeyttämistilanteessa, jossa sosiaalikuraattori tapaa palveluksensa keskeyttävän nuoren.

Vuonna 2011 Puolustusvoimain komentaja, kenraali Ari Puheloinen, käski käynnistää ehkäisevän ohjelman varusmiesten sosiaalisesti tukemiseksi kaikissa joukko-osastoissa. Tämän ”Kaveria ei jätetä” -käsken painopisteenä on varusmiesten ja palkatun henkilöstön pahoinvoinnin sekä mielenterveyden ongelmien varhaisessa havaitsemisessa ja tuessa. Puolustusvoimien tulosityksiköt vastaavat siitä, että käsken periaatteet ja toimenpiteet toteutetaan kaikissa asevelvollisten koulutusta antavissa joukko-osastoissa ja muissa hallintoyksiköissä. (Pääesikunta 2012)

Maasotakoulu järjestää maavoimien palkatulle henkilöstölle henkisen tuen täydennyskoulutusta vuodesta 2013 alkaen. Henkisen tuen koulutuksessa tulee kouluttaa kriisien ennaltaehkäisyä lisäksi Puolustusvoimien kriisitukitoimintaa siten, että palkatulla sotilashenkilöstöllä on valmiudet käydä defusing-tasoinen purkukeskustelu. Tämä on erityisen tärkeää perehdyttämiskoulutusta etenkin varusmiesten kouluttajina toimiville, uransa alkuvaiheessa oleville aliupseereille.

Suomessa on tällä hetkellä noin 110 000 20–29-vuotiasta nuorta, jolla ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa. Toisen asteen tutkinnon puute on merkittävin yksittäinen työmarkkinoilta ja yhteiskunnasta syrjäytymisen tekijä. Yhteiskunnasta syrjäytyneitä, ilman toisen asteen tutkintoa olevia nuoria on noin 40 000, joista täysin tilastojen ulkopuolisia ”kadonneita” on noin 25 000. He muodostavat syrjäytyneiden nuorten kovan ytimen, koska he eivät ole koulutuksessa, työelämässä tai edes työnhakijoina. Jatkokoulutukseen ja työhön siirtymistä hidastavia terveys- ja mielenterveysongelmia on paljon. Nuoren kasvun ja kehittymisen lisäksi syrjäytymisen ehkäisy on tärkeää kansantalouden kannalta. Laskelmien mukaan nuorten syrjäytyminen maksaa nykyajassa yhteiskunnalle noin 300 miljoonaa euroa vuodessa.

Osalla varusmiehistä tai siviilipalvelumiehistä on jo palvelusaikana tutkinto suoritettuna tai opiskelupaikka tiedossa. Muille on tärkeää pitää ammatinvalintaprosessia yllä siten, että palvelusajan loputtua suunnitelma olisi selvillä ja sitä voisi lähteä toteuttamaan. Opintoihin pääsyn nopeuttamiseksi varusmiesten ja siviilipalvelusmiesten palvelusaikainen mahdollisuus turvataan järjestämällä

mahdollisuus riittävään omatoimiseen opintohakuun joukko-osastoissa osana Opetus- ja kulttuuriministeriön ohjaamaa Oppijan verkkopalvelua.

Puolustusvoimat tutkii ja seuraa aktiivisesti etenkin varusmiesikäisten, mutta myös kutsuntaikäisten sekä reserviläisten fyysistä suorituskykyä ja liikuntakäyttäytymistä. Liikunta-aktiivisuutta selittää usein sosioekonominen tausta. Syrjäytymisriskissä olevat nuoret ovat usein moniongelmaisia, mihin liittyy osana liikunnallinen passiivisuus. Liikunta edistää fyysisen suorituskyvyn lisäksi sosiaalista ja psyykkistä hyvinvointia. Liikunnan määrän lisäämisestä hyötyvät eniten ne, joiden fyysinen kunto on heikko ja joilla on ylipainoa.

Vuonna 2011 käynnistettiin sosiaalisen median liikuntapalvelupilotti, jonka avulla pyritään motivoimaan kutsuntaikäisiä kehittämään heidän fyysistä kuntoaan sekä lisäämään liikunta-aktiivisuuttaan ennen varusmiespalvelukseen astumista. Tämä MarsMars.fi -palvelu sisältää pelinomaisen alkukyselyn, minkä perusteella vastaaja saa hänen kuntotasolleen räätälöidyn liikuntaohjelman. Puolustusvoimat on tehnyt lisäksi yhteistyötä kuntien sekä liikuntajärjestöjen ja urheiluseurojen kanssa, joilla on pyritty lisäämään vähän liikkuvien nuorten fyysistä aktiivisuutta. Näistä esimerkkeinä mainittakoon Kunnossa kassulle, Inttikondikseen sekä Iskussa inttiin -hankkeet.

Sopeuttava peruskoulutuskausi sisältää useita toimenpiteitä, joilla fyysistä ja henkistä kuormitusta pyritään palveluksen alussa keventämään sekä lisäämään kuormitusta nousujohteisesti ja yksilölliset erot huomioiden. Varusmiespalveluksen ensimmäinen kahdeksan viikon peruskoulutuskausi toteutetaan varusmiesten ilmoittaman liikunta-aktiivisuuden perusteella jaetuissa tasoryhmissä. Järjestely tukee erityisesti liikunnallisesti passiivisia, joille palvelus saattaisi muuten olla fyysisesti hyvin kuormittavaa.

Kaikille edellä mainituille verkostoille, hankkeille ja ohjelmille on mielestäni yhteistä se, että niiden onnistuminen on kiinni siitä, kuinka ne jalkautuvat käytäntöön. Tämä edellyttää yhteistoimintaa ja parhaiden käytäntöjen jakamista eri toimijoiden kesken. Näitä askelia otetaan, ja työtä tehdään, jatkuvasti.

Tuvan esimies tuki- ja kasvuverkoston keskiössä

Miltä tilanne näyttää alokkaan arjessa, kun laskeudutaan virallisista sfääreistä käytännön ruohonjuuritasolle? Eräessä Maanpuolustuskorkeakoulussa laaditussa yleisesikuntakurssin diplomityössä tuli ilmi tuvan esimiehen merkittävä rooli peruskoulutuskauden ensimmäisten viikkojen aikana. Tutkimuksen mukaan perusyksikön koulutuksen sisällöllä ja rakenteella taikka henkilökuntaan kuuluvien kouluttajien kyvykkyydellä ei ole merkittävää vaikutusta alokkaiden tuntemukseen palveluksesta, eivätkä ne yksistään aiheuttaneet palveluksen keskeytymistä. Koulutuksen sisältöön liittyvät yksilölliset positiiviset tuntemukset ja varusmiesesimiesten poikkeukselliset kouluttajan kyvyt, joita haastateltavat olivat tunteneet, sitouttivat heitä palveluksen suorittamiseen. (Salminen 2011, 43)

Tutkimuksessa haastateltujen alokkaiden vastauksissa voidaan tuvan, eli konkreettisimman ja lähimmän yhteisön, merkitys nähdä ehkä keskeisimpänä sopeutumisen ja sitoutumisen mahdollistavana tekijänä. Haastatteluissa jokainen alokas nimesi tärkeimmäksi sopeutumista edistäväksi tekijäksi tupaan sijoitettujen alokkaiden keskinäisen toimeentulon. Tuvan alokkaat kokivat olevansa samassa veneessä ja toisiaan tukien voivansa selvitä helpommin palveluksesta. Tuvassa syntyneen yhteishengen koettiin olevan jotain sellaista, mitä he eivät olleet ennen kokeneet. (Salminen 2011, 136–137)

Tuvan esimiehen rooli ja hänen johtamiskäyttäytymisensä koettiin todella tärkeiksi asioiksi sopeutumisen kannalta. Tuvan esimiehen onnistunut johtamiskäyttäytyminen tukee ja täydentää merkittävästi ensimmäisen kolmen vuorokauden aikana tupaan muodostuvaa ryhmähenkeä. Alokkaat myös nimesivät ensimmäisten viikkojen tärkeimmäksi kouluttajaksi oman tuvan esimiehensä, kun taas henkilökunta miellettiin varsin etäisenä. (Salminen 2011, 138–140)

Tästä tapaustutkimuksesta voidaan nostaa muutamia yleisiä, varsin merkityksellisiä kysymyksiä: Olemmeko laajalti tietoisia tästä tuvan esimiehen merkittävästä roolista osana alokkaiden tukiverkosta ensimmäisten palveluviikkojen aikana? Onko ryhmänjohtajien tämän hetkinen osaaminen tehtävän edellyttämällä tasolla ja millä tavalla ryhmänjohtajia systemaattisesti valmennetaan ja opastetaan tähän tehtävään? Mikä on ryhmänjohtajan asema perusyksikössä; ovatko alikersantit niin sanotusti ”oikeita” kouluttajia vai koetaanko heidän apu- ja tuki-voimaksi joita käytetään tuki- ja ylläpitotehtäviin. Olemmeko tehneet kaiken voitavan asian tiimoilta?

Olen nyt esitellyt alokkaan käytössä olevia tuki- ja kasvuverkostoja sekä erilaisia saatavilla olevia tukipalveluita. Alokkaan palvelukseen sopeutumisen kannalta olisi tärkeää, että perusyksikön päällikkö on kokenut, kypsä ja sitoutunut työhönsä. Hänen tulee tietää, mitä yksikössä tapahtuu, keskittyä koulutukseen sekä motivoida alokkaita, miksi asiat tehdään tietyllä tavalla. Kouluttajien tulee olla ammattilaisia ja roolimalleja varusmiesten opettamisessa ja kasvattamisessa. Käytännössä tämä ilmenee huolehtimisena, rakentavana vuorovaikutuksena, auttamisena ja tuutorointina. Varusmiesjohtajien tulee tukea palveluksensa aloittavia alokkaita tutustumalla heihin, näyttämällä esimerkkiä, antamalla palautetta ja motivoimalla heitä yhteisten, jaettujen kokemusten kautta. Jotta sotilaskoulutus tukisi varusmiehen sopeutumista ja henkistä kasvua, tulisi sen:

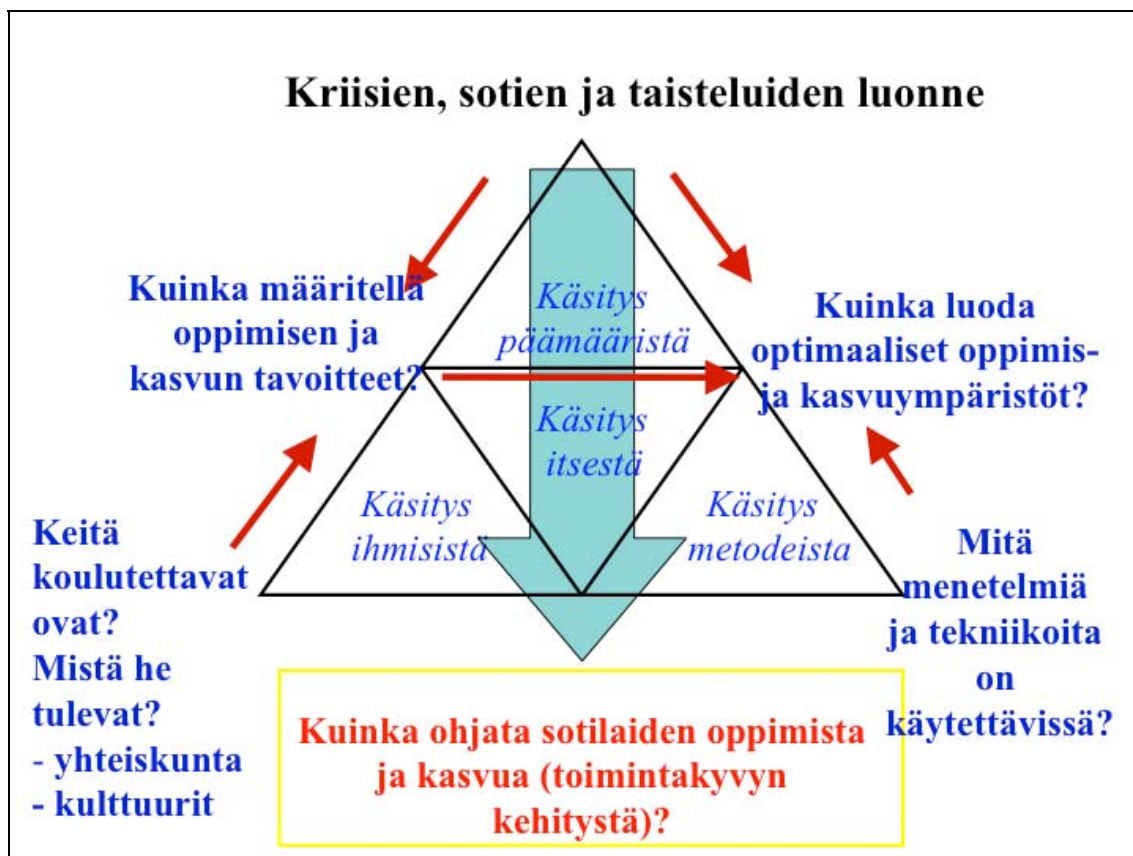
- a) hyödyntää varusmiesten aikaisempaa osaamista
- b) tukea varusmiehen henkilökohtaista kasvua
- c) kirkastaa varusmiespalveluksen tavoitteita
- d) opettaa erilaisia selviytymisstrategioita ja -tekniikoita
- e) korostaa ryhmädynamiikan merkitystä
- f) etsiä ratkaisumalleja varusmiehen henkilökohtaisiin ongelmiin sekä
- g) kiinnittää huomiota onnistuneisiin johtajavalintoihin. (Salo 2008, 282–289)

Toimintakykyisen taistelijan kouluttaminen vaatii kanttia!

Sotilaspedagogisen tutkimuksen ydintehtävä on tarkastella oppimis- ja koulutusprosesseja siitä näkökulmasta, kuinka oppimisen avulla kehitetään yksilöiden toimintakykyä (action competence) (Toiskallio 1998, 162). Suorituskykyinen joukko voi syntyä vain toimintakykyisistä yksilöistä. Toimintakyky on sananmukaisesti kykyä toimia – joko valmiutena tai alituisena käyttövoimana (Toiskallio 2009, 48). Toimintakyky koostuu fyysisestä, psyykkisestä (henkisestä), sosiaalisesta ja eettisestä ulottuvuudesta siten, että ihmisen toimintaa tarkastellaan kokonaisvaltaisesti.

Toimintakyky on totuttu näkemään sotilaspedagogiikassa monesti yksilön ominaisuutena. Tarkempi perehtyminen toimintakykyyn osoittaa, että kyse on suuressa määrin ihmisen sosiaalisesta ja vuorovaikutteisesta ulottuvuudesta (ks. esim. Toiskallio 2006, 125–126, 135). Toimintakyky muovautuu yksilön ja kulttuurisen ympäristön jatkuvassa vuorovaikutuksessa. Se ei ole vain yksilön ominaisuus, vaan toimiva ihminen on aina osallisena jossakin sosiaalisessa ryhmässä ja jossakin kulttuurissa. Sotilaspedagogiikan ydinkysymys on, kuinka ohjata sotilaiden oppimista ja kasvua, toimintakyvyn kehittymistä.

Aalto-yliopiston työ- ja organisaatiopsykologian professori Matti Vartiainen (2011, 78) kritisoi, että johtamiseen liittyvät tutkimustulokset eivät siirry työpaikoille. Samaa kritiikkiä voidaan esittää myös organisaatioiden koulutusta käsittelevissä tutkimuksissa (ks. esim. Hoikkala, Salasuo, Ojajärvi 2009). Vartiainen (2011, 79) kysyy, ovatko tutkijat pystyneet tuottamaan tutkimukseen pohjautuvaa evidenssiä johtamisen käyttöön, tutkivatko tutkijat johtamisen kannalta keskeisiä asioita eli johtamisen ja työelämän hyviä käytäntöjä edistäviä asioita? Vartiaisen mielestä johtamista on tutkittu vähän käytäntöinä. Hänen mukaansa tiedämme tarkkaan, minkälaisia johtamisoppeja eri vuosikymmeninä on tarjottu kirjoina, artikkeleina, konsulttivalmennuksina, vuosikertomusretoriikkana sekä tutkimushankkeina ja niiden tuloksina. Oppien, menetelmien ja tekniikoiden evidenssi-pohjainen käyttö on kuitenkin epäselvää. Kokemuksilla ja niiden pohjalta tehdyillä luotettavilla havainnoilla sekä tutkimuspohjaisella tiedolla voidaan päästä reagoivasta ennakoivaan toimintatapaan (Vartiainen 2011, 80).

KUVIO 4. Sotilaspedagogiikan viitekehysmalli (Toiskallio 1996b, 64; Mäkinen 2009b, 117)

Sotilaspedagogisella tutkimuksella tulisi pyrkiä kehittämään keinoja, joilla edistetään korkeatasoista oppimista sekä ihmisten että teknisten laitteiden (artefaktien) muodostamissa järjestelmissä (Toiskallio 1996b, 57). Puolustusvoimien palautekyselyiden perusteella varusmiehet odottavat saavansa monipuolista, haastavaa nousujohteista koulutusta. Eräs tällainen keino ja väline laadukkaaseen oppimisen edistämiseen voisi olla sotilaspedagoginen viitekehysmalli. Sen perustana on Wileniuksen (1975) esittämä toiminnan filosofian mukainen kuvaus kasvatus-tiedosta päämäärä-, tilanne- ja menetelmätietona. Mallin ytimessä on ”kouluttaja”, joka tarkoittaa sitä, että toimintaratkaisun tekee aina joku toimija (yksilö tai ryhmä) käytössään olevan tilanne-, päämäärä- tai menetelmätiedon pohjalta. Tilannetiedolla tarkoitetaan sodan ja taistelun kuvasta, tavoitteista ja toimintaympäristöstä muodostettua kokonaiskäsitystä. Päämäärätieto ohjaa ”kouluttajan” toimintaa. Sen muodostavat tavoitteet ja käsitys siitä, keitä muut toimijat ovat. Tilanne- ja päämäärätiedon tarkastelun avulla voidaan määrittää tilanteeseen liittyvän menetelmätiedon olemus. Koulutuksen käytäntö tulisi näyttäytyä toimintaratkaisuna, joka perustuu tilanne-, päämäärä- ja menetelmätiedon perusteelliseen arviointiin. (Toiskallio 1996b, 64–66, ks. myös Mäkinen 2009, 117.)

Edellä esitellyn viitekehysmallin avulla voidaan tarkastella puolustusvoimissa tapahtuvaa koulutusta useasta eri näkökulmasta. Malli tarjoaa työkalun esimerkiksi puolustusvoimien koulutuskulttuurin hahmottamiselle ja kehittämiseksi. Yhtenä koulutuskulttuurin osa-alueena voidaan pitää kouluttajakulttuuria. Kouluttajakulttuuri tarkoittaa sitä, mitä kouluttajien mielessä liikkuu ja miten he toimivat.

Koulutuksen arkipäivän luonne määräytyy sen mukaan, millainen kouluttajakulttuuri vallitsee harjoituskentillä ja luokkahuoneissa. Kouluttajakulttuurin tarkastelun tavoitteena voidaan pitää ymmärryksen edistämistä kouluttajien arjen ja niin sanotun virallisen järjestelmän välillä. (Toiskallio 1996a, 8, 11.)

Sotilaspedagogiikan viitekehysmalli tarjoaa mielestäni hyvän pohjan myös *toimintakykyisten taistelijoiden kouluttamiselle*. Mallin avulla on mahdollista eritellä perusyksikön tehtävää ja toimintaympäristöjä sekä niihin vaikuttavia tekijöitä. Viitekehysmalli mahdollistaa esimerkiksi perusyksikön päällikön kriittisen ja analyttisen jäsennyksen siitä, mitä hän on tekemässä, miksi, millä tavalla, miten ja kenen kanssa. Sotilaspedagogiikan emeritusprofessori, Jarmo Toiskallio toteaa, että toimintakykyä edistääkseen sotilaspedagogiikan on oltava radikaalia tiedettä, eli sananmukaisesti juuriin kaivautuvaa. Radikaali sivistysfilosofinen tarkastelu kysyy, millaista sotiluutta ja toimintakykyä kasvatuksella ja koulutuksella tavoitetaan tai tulisi tavoitella. Jos sotilaspedagogiikka pelkistetään koulutusopiksi, se menettää tiedeluonteensa. Sotilaspedagogiikassa ei voida tyytyä vain hallinnollisiin, operatiivisiin ja teknisiin ratkaisuihin, vaan on pyrittävä näkemään ja ymmärtämään näiden takana olevia tekijöitä. (Toiskallio 2009)

Artikkelini lopuksi kuvaan ”päällikön tilanteenarvion” avaamalla sotilaspedagogisen viitekehysmallin erilaisia mahdollisia ulottuvuuksia (kuvio 5). Tarkoitukseni on jäsentää toimintakykyisten taistelijoiden kouluttamista tuomalla esille erilaisia perusyksikön koulutukseen liittyviä ristiriitoja ja haasteita. Ulottuvuuksien yhteydessä kuvaamani dikotomiat ovat toki keinotekoisia, mutta ne tarjoavat mahdollisuuden jäsentää päällikön tekemiä valintoja jännitteiden ja paradoksien kautta. Harvoin on suotavaa tai edes mahdollista valita jännitteen yhtä ääripäätä ja hylätä toinen. Tavoitteena on mieluummin löytää sopiva suhde, tasapaino, ääripäiden välillä. (Toivanen, Leppänen & Kovalainen 2012, 18–19.)

Perusyksikön päällikön päätehtävä on oman yksikkönsä koulutuksen johtaminen. Kun tehtävän lähtökohdaksi hyväksytään jännitteiden olemassaolo, ei tarkoituksena ole pyrkiä täydellisyyteen, vaan kohti parempaa toimintaa. Vaikka puhun ”päällikön valinnoista” on huomioitava, että viitekehysmalli soveltuu aivan yhtä hyvin esimerkiksi joukkueen kouluttajan tai pataljoonan komentajan työkaluksi. Sitä voidaan hyödyntää myös reserviläisten koulutuksessa sekä muiden turvallisuusviranomaisten keskuudessa.

hänellä on käytössä. Näitä ovat esimerkiksi harjoitusvälineet, opetusmenetelmät, kouluttajat ja heidän tieto-taitonsa sekä uudet ja vanhat, vakioidut ja sovelletut ratkaisut siten, että harjoituksen opetustavoite saavutetaan parhaalla mahdollisella tavalla.

On totta, että asevelvollisuutta ja varusmieskoulutusta kehitetään monin eri tavoin muun muassa yhteiskunnallisen keskustelun, puolustusvoimauudistuksen ja toimenpideohjelmien kautta. Esittelemäni viitekehysmallin ulottuvuudet ovat luonteeltaan kuitenkin sellaisia, joihin jokainen, esimerkiksi varusmieskoulutuksen parissa toimiva, voi kohtuullisen helposti vaikuttaa. Kolmiomallin kulmat ovat kuitenkin luonteeltaan niin monitahoisia, että niiden sisäistäminen ja hallitseminen vaativat kouluttajalta varsin paljon kanttia.

Joku kuulija voi pohtia, mitä uutta esittelemäni malli tarjoaa? Vastaan itse toteamalla, että valistuneelle – ja ammattitaitoiselle – (sotilas)kouluttajalle eivät välttämättä mitään, mutta laatimalla oheisen tilanteenarvioinnin, ja huomioimalla sekä hyödyntämällä varusmieskoulutukseen liittyviä virallisia ja epävirallisia kasvu- ja tukiverkostoja on mahdollista saada *perusasiat kuntoon*. Olen sitä mieltä, että meillä turvallisuuden ja maanpuolustuksen ammattilaisina on *velvollisuus* järjestää niin laadukasta koulutusta, että nuorisomme kokee, että heillä on *oikeus* siihen osallistua.

LÄHTEET

Balkundi, P. & Harrison, D.A. 2006. Ties, leaders, and time in teams: strong interference about network structures effects on team viability and performance. *Academy of Management Journal*. Vol. 49, N:o 1. 49–68.

Balkundi, P. & Kilduff, M. 2006. The ties that lead: A social network approach to leadership. *The Leadership Quarterly*. 17. 419–439.

Harinen, O. & Leskinen, J. 2008. General Conscriptio in an EU Country After 2008? Populations and Conscripts' Attitudes in Finland. *Tiede ja ase. Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisu*. N:o 66. Helsinki: Suomen Sotatieteellinen Seura.

Herranen, H. General Conscriptio and Wartime Reserve in Finland. Teoksessa Gilroy, C. & Williams, C. (toim.) *Service to Country: Personnel Policy and the Transformation of Western Militaries*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Hoikkala, T., Salasuo, M. & Ojajarvi, A. *Tunnetut sotilaat. Varusmiehen kokemus ja terveystaju*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.

Janhonen, M. & Johanson, J-E. 2007. Suhteiden voima. Organisaatiot tutkimuksen kohteena. Teoksessa Kasvio, A & Tjader, J.: *Työ murroksessa*. Helsinki: Työterveyslaitos. 55–69.

Karjalan Prikaatin kysely perusyksiköiden päälliköille. 2008. Perusyksikön koulutusedellytysten kehittämistarpeita ja perusyksikön päällikön tukeminen perusyksikön koulutuksen johtamisessa Karjalan Prikaatissa. PVAH: ME29261

Kotipalvelusohjesääntö ratsastaville aselajeille. 1919. Helsingin sentralikirjapaino ja kirjansitomoy Oy.

Kurvinen, P. 2012. Merivoimat tarjoaa varusmiehilleen vahvan henkisen tuen. Rannikon Puolustaja 1/2012. 22–26.

Leskinen, J., Sinkko, R. & Virtanen, V. 2012. Yhteiskuntasuhteen muutokset ja aikuistuminen varusmiespalvelusaikana. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Linnamaa, T. & Paaso, J-P. 2007. Haasteet lisääntyneet - perusyksikön päällikkönä vuonna 2007. Sotilasaikakauslehti. 4/2007. 50–55.

Muona, V. 2008. Epävirallinen organisaatio. Sosiometrinen vertailu kahdessa perusyksikössä. Teoksessa Valtanen, M. (toim.) Johtamisen sosiaalipsykologia – käsitteitä ja käytäntöjä sotilasyhteisössä. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen laitos. Helsinki: Edita Prima Oy. 120–207.

Mäkinen, J. 2009. Sotilaspedagogiikka välineenä turvallisuusalan kehittämisessä. Teoksessa Toiskallio, J. & Mäkinen, J. Sotilaspedagogiikka: Sotiluuden ja toimintakyvyn teoriaa ja käytäntöä. Helsinki: Edita Prima. 112–126.

Mäkinen, J. 2012. Asevelvollisuus yhteiskunnallisissa merkitysyhteyksissään. Tiede ja ase. Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisu n:o 70. Helsinki: Suomen Sotatieteellinen Seura. 38–53.

Perusyksikön päällikön opas. 1996. Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus. Vaasa: Ykkös-Offset Oy.

Pääesikunta. 2010. Varusmieskoulutuksen yleisjärjestelyt. PVOHJE koulutus 021. HG325/16.3.2010.

Pääesikunta. 2012. Puolustusvoimien tuki nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä ja nuorten yhteiskuntatakuun toteuttamisessa. AI11174/1.6.2012.

Salminen, T. 2011. Alokaskausi – Asevelvollisuuden vaikuttavin ajanjakso. Yleisesikuntaupseerikurssin diploimityö. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Salo, M. 2008. Determinants of Military Adjustment and Attrition During Finnish Conscript Service. National Defence University. Department of Education. Helsinki: Edita Prima Oy.

Scott, J. 2000. Social Network Analysis: a handbook. Second edition. London: Sage.

Sotilasjohtaja I. 1990.

Suomalainen asevelvollisuus. ”Puolustuksen perusta, yksilöä motivoiva ja myönteisiä yhteiskunnallisia vaikutuksia korostava”. 2010. Puolustusministeriö. Painoyhtymä.

Suvanto, J. 2011. Perusyksikön päällikkö johtajana - mihin päällikön aika kuluu? Sotatieteiden Pro gradu -tutkielma. Maanpuolustuskorkeakoulu.

Toiskallio, J. 1996a. Kouluttajakulttuuri tutkimuskohteena. Teoksessa Toiskallio, J. (toim.) Tietoyhteiskunnan koulutuskulttuuri. Sotilaspedagogisen tutkimusohjelman suuntaviivoja. Helsinki: Edita.

Toiskallio, J. 1996b. Sotilaspedagogiikan lähtökohtia. Teoksessa Toiskallio, J. (toim.) Tietoyhteiskunnan koulutuskulttuuri. Sotilaspedagogisen tutkimusohjelman suuntaviivoja. Helsinki: Edita.

Toiskallio, J. 1998. Kohti sotilaan toimintakyvyn teoriaa. Vaasa: Ykkös-Offset Oy

Toiskallio, J. 2006. Etiikka sotilaspedagogiikan ytimessä. Teoksessa Huhtinen, A-M. & Toiskallio, J. (toim.) Maanpuolustuskorkeakoulu - kehittyvä sotatieteellinen yliopisto. Professori Mikko Viitasalon juhlaKirja. Helsinki: Edita Prima. 121–150.

Toiskallio, J. 2009. Toimintakyky sotilaspedagogiikan käsitteenä. Teoksessa Toiskallio, J. & Mäkinen, J. Sotilaspedagogiikka: Sotiluuden ja toimintakyvyn teoriaa ja käytäntöä. Helsinki: Edita Prima. 48 - 73.

Toivanen, M., Leppänen, A. & Kovalainen, A. 2012. Osaamisen kehittäminen työorganisaatiossa. Jännitteitä ja paradokseja. Työelämän tutkimus – Arbetslivsforskning 10 (1). 3–21.

Tuominen, J. 2012. Päällikkö on pääkouluttaja? Tiede ja ase. Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisu n:o 70. Helsinki: Suomen Sotatieteellinen Seura. 73–91.

Vartiainen, M. 2011. Paradigmoista evidenssipohjaisiin käytäntöihin. Teoksessa Vartiainen, M. (toim.) Paradigmoista evidenssipohjaisiin käytäntöihin. Aalto-yliopisto. Perustieteiden korkeakoulu. Tuotantotalouden laitos. 65–81.

Vuorio, V. 1997. Perusyksikön päällikön tehtävänkuvaus. Esiupseerikurssi, tutkielmat E3086. Maanpuolustuskorkeakoulu.

Wilenius, R. 1975. Kasvatuksen ehdot: Kasvatusfilosofian luonnos. Jyväskylä: Gummerus, 1975

Yleinen palvelusohjesääntö. 2009. Pääesikunta henkilöstöosasto. Helsinki: Edita Prima Oy.

Kuvataidekasvatuksen opiskelijat Leena-Maija Karttunen, Riikka Kuoppasalmi ja professori Päivi Granö

Nuorten käsityksiä turvallisuudesta ja uhista Visuaaliseen ja kirjalliseen tutkimusaineistoon perustuva tulkinta

Tässä artikkelissa käsittelemme lasten ja nuorten arvoja ja arvostuksia tarkastelemalla rovaniemeläisten 6. ja 7. luokkalaisten käsityksiä turvallisuudesta, turvallisuuden tunnetta rakentavista tekijöistä sekä peloista ja uhkakuvista. Artikkelin perustuu kuvalliskirjalliseen 324 vastauksen tutkimusaineistoon, jonka keräsimme tammi – helmikuussa 2012. Nuoret arvot ja maanpuolustus -hankkeen yhteydessä toteutetun tutkimuksen taustalla oli halu selvittää, mitä ovat nuorten käsittelemät pelot ja uhkakuvat. Miten pelot ja pelkääminen koskettavat nuorten arkea? Entä millaiset valmiudet nuorilla on selviytyä uhkien, riskien ja pelkojen keskellä? (alaviite 1.)

Pauli Niemelä (2000) kuvaa turvallisuutta hyvinvoinnin edellytyksenä, kaikkia elämänalueita läpileikkaavana tekijänä. Turvallisuus on keskeinen inhimillinen ja sosiaalinen arvo, jota voidaan lähestyä niin turvallisuuden tunteen kuin turvattomuudenkin kautta. (Niemelä 2000, 22–25; ks. myös Vornanen & Miettinen 2010.) Turvallisuutta, pelkoja ja uhkia voidaan tarkastella niin yksilön psykologisina kokemuksina kuin yhteiskunnan olotilanakin. Kokemus uhasta ei kuitenkaan välttämättä ole merkki todellisesta vaarasta tai riskistä, vaan turvallisuuden tunteen horjumisesta. (Niemelä 2000, 23–25). Nuorten käsityksiä turvallisuudesta on tutkittu muun muassa vuosittaisessa Nuorisobarometrissa, jossa turvattomuus on yksi säännöllisesti tutkittavista teemoista. Vuoden 2010 nuorisobarometri osallistui turvallisuuskeskusteluun käsittelemällä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa (Myllyniemi toim. 2010).

Turvallisuus ja siihen liittyvät ilmiöt muuttuvat yhteiskunnan muuttuessa. Tutkimamme ikäluokka elää kiinnostavaa lapsuuden ja nuoruuden välistä nivelvaihetta. Nuoren arvomaailman itsenäistyessä ja maailmankuvan laajetessa myös käsitys turvallisuudesta on muutosten edessä. Tarkastellessamme nuorten ajatuksia turvallisuudesta ja uhista, huomiomme keskipisteenä on ollut uhkien luonne ja vaikutus tasapainoiseen arkeen. Tarkoituksemme ei ole pyrkiä järjestämään uhkia ja pelkoja määrän tai vakavuustason mukaan, vaikka aineiston koko mahdollistaa myös määrällisten johtopäätösten tekemisen.

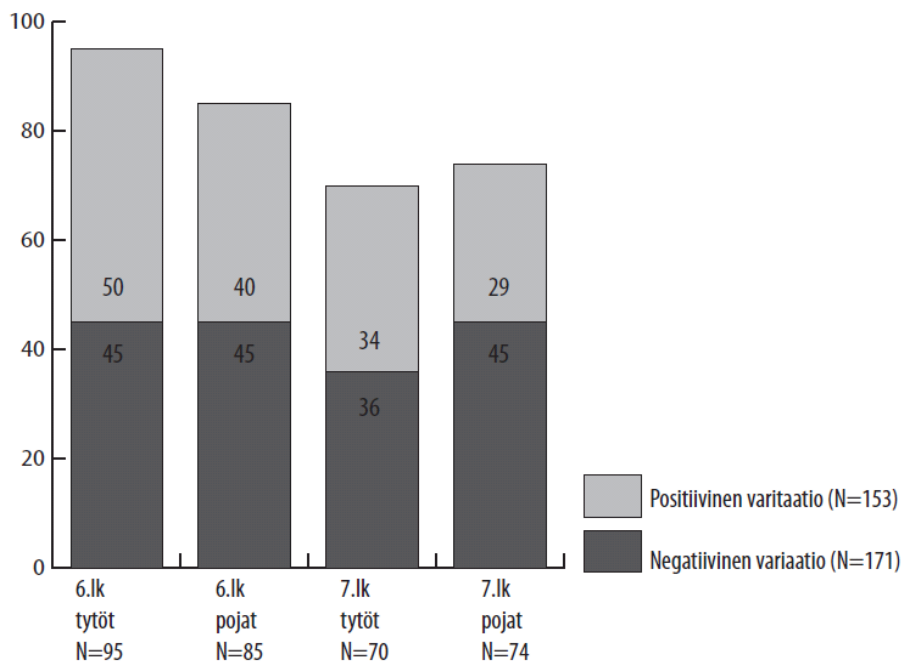
Eläytymistä ja etäännyttämistä

Tapasimme neljä tutkimukseen osallistunutta tyttöä puoli vuotta aineiston keräämisen jälkeen. Eri kouluista samalle yläkoulun seitsemännelle luokalle siirtyneet tytöt innostuivat kyselemään tutkimuksen tarkoituksesta. He muistelivat, millaisista ajatuksista olivat itse piirtäneet vastauksissaan. ”Mun Milla ainakin - -,” aloitti eräs tyttö painottaen alkavan lausahduksensa ensimmäisiä sanoja. Hän käytti omistusmuotoa samaan tapaan kuin puhuessaan omista hyvistä ystävistään. Millalla hän tarkoitti kuitenkin toista aineistonkeruun tehtävänannossa esiintyneistä kuvitteellisista päähenkilöistä. Keräsimme käsittelemämme tutki-

musaineiston soveltaen eläytymismenetelmää, jolle on tyypillistä juuri tasapainottelu eläytymisen ja toisaalta riittävän etääntymisen välillä.

Eläytymismenetelmää on usein käytetty tutkittaessa ihmisen toimintaa jäsentäviä kulttuurisia sääntöjä ja kulttuurisia rakenteita mahdollisissa, tavallisimmin fiktiivisissä, tilanteissa. Menetelmällä tarkoitetaan yleensä lyhyiden tarinoiden kirjoittamista tutkijan antamaan ohjeistukseen eli kehyskertomukseen pohjautuen. (Eskola 1997, 5, 15.) Sovelluksemme perustuu Koivurovan (2010) sanallisia ja visuaalisia representaatioita tutkivaan eläytymismenetelmän sovellukseen. Tutkimuksessamme nuoret vastasivat menetelmän perusidean mukaisesti tekstimuotoiseen kehyskertomukseen (alaviite 2), mutta tarinan kirjoittamisen sijaan heidän tehtävänä oli piirtää kuva ja kirjoittaa lyhyt selitys piirtämästään kuvasta paperin toiselle puolelle. Lapsia ja nuoria tutkittaessa on riskinä, että nuori vastaaja pyrkii miellyttämään tutkijaa tai ikätovereitaan. Eläytymismenetelmällä tavoitellaan tilannetta, jossa vastaaja saa itse luoda käsityksensä tutkittavasta asiasta, eikä vastaaminen rajoitu tutkijan konstruoimiin kysymyksiin tai tutkijan käyttämiin käsitteisiin (Eskola 2001, 78). Kehittämällä menetelmän visuaalista sovellusta pääsimme entisestään irrottautumaan sanallistamiseen liittyvistä haasteista. Kuvaa voidaan pitää myös kirjoitettua tekstiä taloudellisempänä tapana ilmaista keskeisiä merkityksiä (Kupiainen 2005, 84).

Eläytymismenetelmän selkein ominaispiirre on kehyskertomus ja sen variointi. Samasta orientoivasta pohjatarinasta on käytössä aina vähintään kaksi variaatiota, joista vastaaja saa vastattavakseen yhden. Analyysivaiheessa tutkitaan sitä, miten jonkin keskeisen seikan varioiminen vaikuttaa vastauksiin. (Eskola 2001, 70.) Käytimme tutkimuksessamme kahta variaatiota, jotka olemme määritelleet painotustensa mukaisesti positiiviseksi ja negatiiviseksi variaatioksi. Käytännössä emme siis esittäneet kysymystä turvallisuudesta, peloista tai uhista, vaan pyysimme nuoria eläytymään kehyskertomuksessa suurpiirteisesti kuvattuihin päivän tapahtumiin. Kehitimme ja testasimme variaatiot pilottitutkimuksen avulla. Pyrimme muodostamaan kehyskertomuksen, joka on samaistuttava ja riittävän johdatteleva, jotta nuori voi halutessaan hakea ajatuksia omasta kokemusmaailmastaan. Toisaalta vastaajan ei kuitenkaan tarvitse kuvata omia henkilökohtaisia kokemuksiaan tai todellisia huoliaan, vaan hän voi vapaasti kertoa kuvitteellisen Mikon tai Millan ajatuksista. Moni vastaaja onkin asettunut kuvailemaan tilanteita, tapahtumia tai ajatuksia kuin kertoisi ikäisestään ystävästä esimerkiksi ”mun Millasta”.

KUVIO 1. Vastaajien jakauma sukupuolen ja luokka-asteen mukaan

TAULUKKO 1. Syyt analyysin ulkopuolelle jättämisestä

Syy analyysin ulkopuolelle jättämiseen	6.lk tytöt (N=95)	6.lk pojat (N=85)	7.lk tytöt (N=70)	7.lk pojat (N=74)	lkm yhteensä (N=324)
Ei ole vastannut ollenkaan				1	1
Toistaa kehyskertomuksen tapahtumia, eikä osoita ymmärtäneensä kysymystä	2	1		1	4
Ei muuten osoita ymmärtäneensä kysymystä / ei vastaa kysymykseen	1	3	1	2	7
Kuva ei ole ymmärrettävä ja selitys puuttuu		2	1	4	7
Yhteensä	3	6	2	8	19

Keräämämme aineisto on vivahteikas kokonaisuus, johon projisoituu sekä yksittäisten nuorten omia arvoja ja asenteita, että yleisiä kulttuurisia käsityksiä ja ilmiöitä. Sen analysoinnissa olemme soveltaneet aineistolähtöistä sisällönanalyysia painottaen nimenomaan kuvalliskirjallisten vastausten visuaalista osaa (ks. esim. Rose 2001; Seppänen 2005; Tuomi & Sarajärvi 2002). Vaikka huomioimme myös selitystekstien tarjoaman tuen, joka toisinaan jopa ohjaa, täydentää tai haastaa piirustuksen sisällön, olemme tarkastelleet ensisijaisesti kuvien välittämää viestiä. 324 kuvalliskirjallisen vastauksen tutkimusaineistosta huomioimme analyysissa 305 vastausta. Kuviossa 1. on esitettyä kaikkien 324 vastaajan jakauma sukupuolen, luokka-asteen ja vastatun variaation mukaan. Perustelut analyysin ulkopuolelle jättämisestä on koottu taulukkoon 1. (Kuvio 1; taulukko 1.)

Lähipiiri turvana ja huolena

Aineiston perusteella määrittelemme nuoren lähipiiriin kuuluviksi perheen, kaverit, koulun ja harrastukset. Yli 250 vastaajaa käsittelee jollain tavoin lähipiiriin liittyviä asioita, kuten ihmissuhteita, kiusaamista ja huolta lähimmäisten puolesta. Lähipiiriin liittyvien teemojen yhteydessä olemme käsitelleet myös Mikon/Millan henkilökohtaisia huolia ja ilonaiheita.

Teemat kuitenkin lomittuvat ja vastaaja saattaa sivuta useampiin teemoihin liittyviä aiheita samassa vastauksessa. Lähipiiriin kohdistuu uhkia sekä sen sisältä ulkopuolelta. Lähipiirin ulkopuolelta tulevia uhkia kuten läheisten kohtaamia onnettomuuksia tai sairauksia ja perheen taloudellisen tilanteen heikkenemistä käsitellään lähipiiriin sisäisiä ongelmia vähemmän.

KUVA 1.

Eräs 13-vuotias tyttö on piirtänyt Millan ja Millan ympärille viisi ajatuskuplaa, joihin hän on sijoittanut perheen, kaverit, tennismailan ja pallon, poikakaverin sekä hyvin menneen kokeen. Piirustustaan hän selittää: ”Millasta on ihanaa että hänellä on huolehtiva perhe, kavereita ja rakas poikaystävä. Hänellä on uusi harrastus. Myös koulu menee hyvin”. (Kuva 1.) Se on tyypillinen aineistossa esiintyvä vastaus, jossa asioita luetellaan niin piirtäen kuin kirjoittaenkin. Luettelomaisia vastauksia on yhteensä 60, niistä suurin osa on positiiviseen variaatioon annettuja, eikä niissä lueteltuja asioita laiteta keskenään arvojärjestykseen. Niiden perusteella näyttää siltä, että nuorten asiat ovat pääsääntöisesti hyvin, kun on rakastava perhe, kavereita, harrastuksia, hyvä koulumenestys eikä ketään kiusata. Onnellisuutta ja tyytyväisyyttä lisäävät myös omat mukavat tavarat, hyvä ruoka ja luksustuotteet. Nämä 60 vastaajaa luovat yleiskuvan nuorten arvoista ja arvos-

tuksista, joiden antamiin raameihin yksittäisistä tapahtumista kertovat vastaukset sijoittuvat.

Kotia ja perhettä voidaan pitää nuoren tärkeimpänä sosiaalinen yksikkönä. Kraav ja Lahikainen (2000) määrittelevät perheen perusturvallisuutta ja jatkuvuutta edustavaksi instituutioksi, jonka tehtävänä on aineellisen turvan lisäksi tarjota hoivaa ja läheisyyttä. (Kraav & Lahikainen 2000, 92–93.) Vaikka emme määrittele kehyskertomuksessamme Mikon/Millan perhettä tai asumismuotoa, nuoret kuvaavat niitä kaavamaisesti. Kodin kaavaksi muodostuu punaiseksi väritetty harjakattoinen puutalo. Perhe on piirretty yleensä kodin välittömään läheisyyteen ja perheenjäsenet, isä, äiti sekä mahdolliset sisarukset ja lemmikit, on piirretty tiiviisti lähelle toisiaan. Vastausten tekstipuolella perheitä on kuvailtu rakastaviksi, huolehtiviksi ja turvallisiksi.

KUVA 2.

Eräs 13-vuotias tyttö on piirtänyt kuvan, jossa luettelee kolme huolenaihetta. Hän on rajannut kuvapinnalle kolme erillistä ruutua. Yhteen ruutuun hän on piirtänyt surullisen äidin ja tiskivuoren, toiseen koiran, kolmanteen koululuokan ja huonosti menneen kokeen. Millan hän on sijoittanut kuvan oikeaan alakulmaan, jossa tämä kyyhöttää tyynyä sylissään rutistaen. Kuvan selitykseksi tyttö kirjoittaa: ”Millaa harmittaa se, että äiti on yksinäinen ja tekee kaikki kotityöt. Myös koulunkäynti huolestuttaa. Milla saa kokeista hylättyjä ja käytös on huonoa. Milla haluaisi myös koiran, koska hänen entinen koira kuoli vähän aikaa sitten.” (Kuva 2.) Vaikka suoraa viittausta yksinhuoltajaperheeseen ei ole, on kyseessä

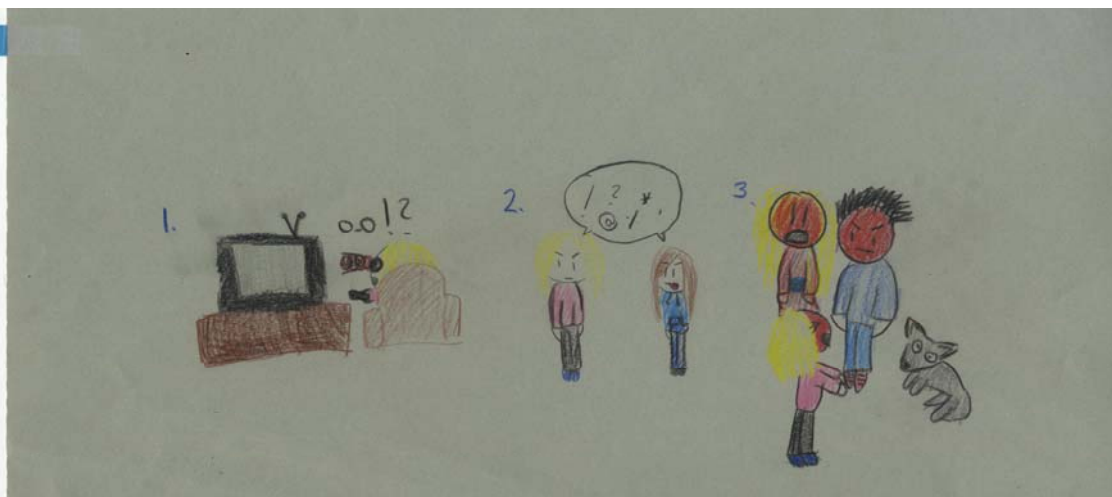
ainoa vastaus, jossa kuvaillaan kodin askareita ja arkea niin, että mainitaan vain toinen vanhemmista.

KUVA 3.

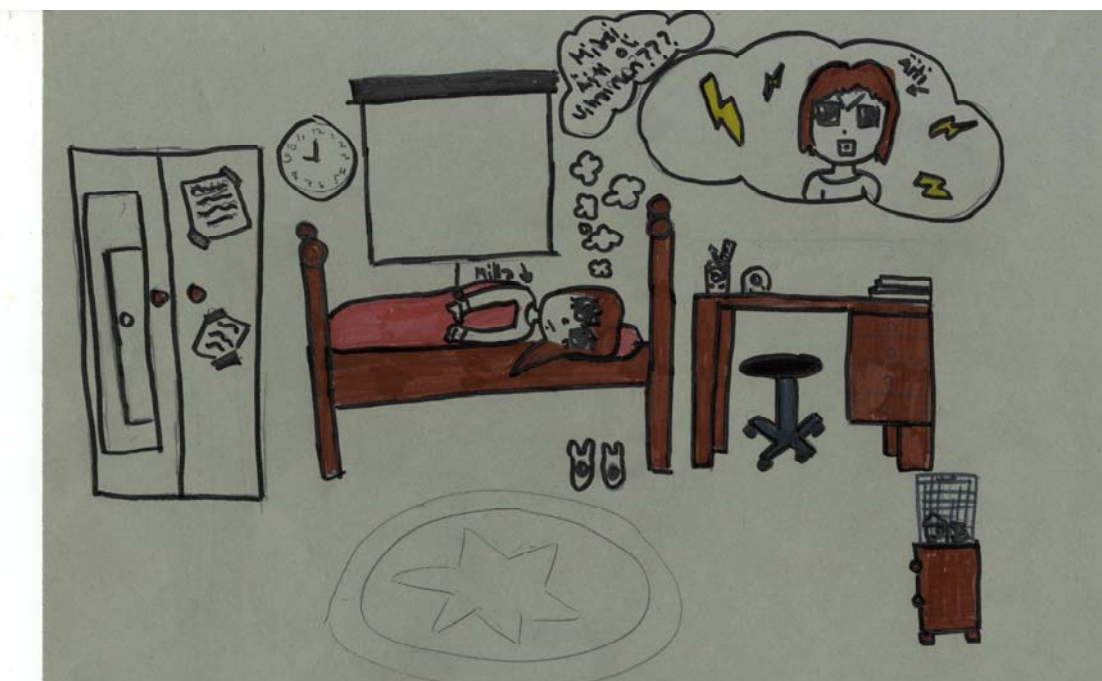
Vanhempien riidat ja avioero ovat Kraav ym. (2000) mukaan yksi suurimmista nuoren turvattomuuden tunteen tuottajista. (Kraav ym. 2000, 105, 113). Kahden nuoren vastauksissa kuvaillaan tilannetta, jossa vanhemmat ovat riidelleet Millan/Mikon seurattessa sivusta. 12-vuotias poika on piirtänyt kuvan, jossa Mikko kyynelehtii ahdistuneen oloisena. Kuvassa olevaan ajatuskuplaan, poika on piirtänyt Mikon vanhemmat, sekä särkyneen sydämen, joka erottaa nämä toisistaan. ”Mikon vanhemmat ovat riidelleet lähiaikoina. Mikko pelkää, että he eroavat. He riitelevät siitä kuinka epähygieeninen perheen isä on. Usein. Ja myös siitä että äidillä ei ole työtä,” lukee vastauksen tekstipuolella. (Kuva 3.) Pienillä eleillä, ilmeillä ja henkilöiden asemoinneilla kuvataan vastauksissa useita erilaisia tapoja ratkoa perheiden sisäisiä ongelmia. Tässä vastauksessa vanhemmat ovat kääntymässä eri suuntiin, äiti on suuntautunut Mikkoon päin, isä ulos tilanteesta. Toisin kuin muissa konfliktitilanteita käsittelevissä vastauksissa, kuvassa kukaan ei huuda tai sano toisilleen mitään. Useimmissa konfliktitilanteita kuvaavissa vastauksissa huutoa on tehostettu piirtämällä salamoivia ukkospilviä, huutomerkkejä ja tähtiä.

Konfliktit lasten ja vanhempien välillä ovat osa normaalia itsenäistymisprosessia. Perheen kanssa harjoitellaan ne sosiaaliset taidot, joita tarvitaan solmittaessa suhteita kodin ulkopuolelle. (ks. Sinkkonen 2010, 92–94; Vuorinen 1998, 212.) Aineistossa esiintyvät yhteenotot eivät kuitenkaan ole tyypillisiä murrosikäisen purkauksia vanhempiaan kohtaan, vaan toisin päin. Nuoria näyttää huolestuttavan vanhempien keskinäiset riidat tai vanhempien äänekäs ja räyhäävä toruminen.

KUVA 4.

Kahden 12-vuotiaan tytön vastauksissa Milla on myöhästynyt kotiintuloajasta. Vastauksissa tilanteet ovat melko samankaltaiset suhteessa toisiinsa. Toinen tytöistä on jakanut vastauksensa kolmeen osaan. Viimeisin niistä käsittelee riitaa kotona. Hän kuvaa tilannetta seuraavasti: ”Vanhemmat ovat voineet suuttua, koska Milla ei ollut tullut ajoissa kotiin, vaan jäänyt sinne pitkäksi aikaa (kave-reille) ja tullut pahantuulisena, vihaisena ja surullisena kotiin riidan takia ja uhkaavat jopa viedä pelokkaan (riidan takia vaan) koiran pois vaikka tietävät että se on Millalle tärkeä. Mutta Millan pitää saada rangaistus.” (Kuva 4.) Milla vaikuttaa hyväksyvän itselleen tulevan rangaistuksen, mutta säälii koiraa. Milla ei yritä puolustautua tai selvittää myöhästymisen syytä vanhemmilleen.

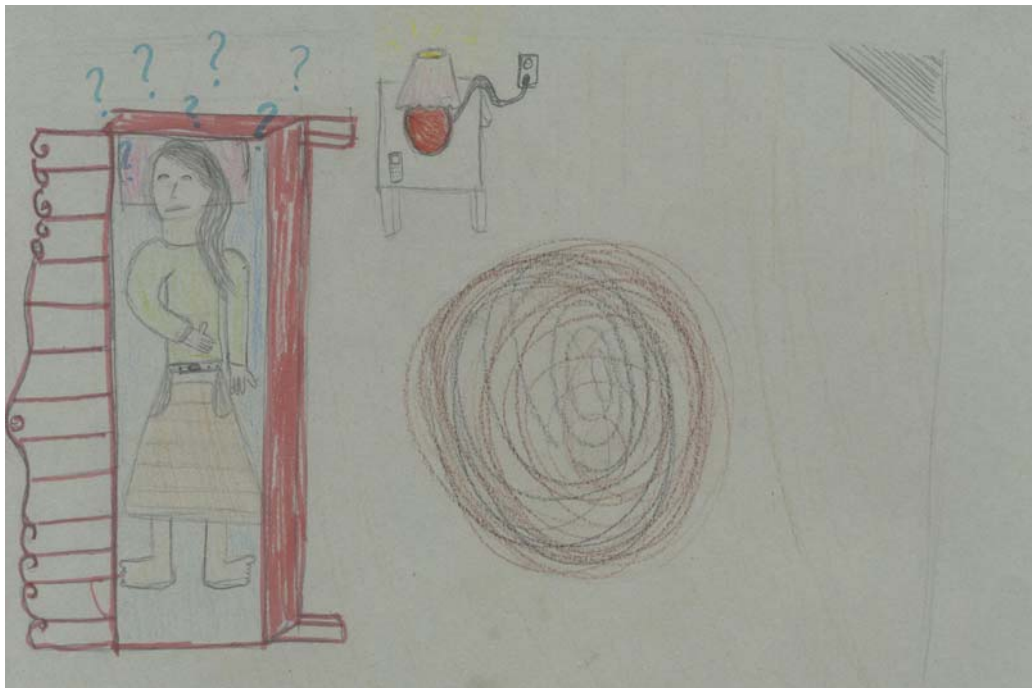
KUVA 5.

Toinen 12-vuotias tyttö kertoo Millan miettivän vuoteessaan, miksi äiti mahtoi olla vihainen, ja miksi kotona riideltiin. Tekstin mukaan Millan huoli laantuu ja hän saa unen, kun on päättänyt pyytää vanhemmiltaan anteeksi huonoa koenumeroaan ja läksyjen laiminlyömistä. (Kuva 5.) Tässä vastauksessa nuori esittää ta-

van ratkaista huolen nuoren Mikon/Millan omalla aktiivisuudella. Moni vastaa- jista kuvaa kuitenkin Mikkoa/Millaa, joka ei uskalla, tiedä tai osaa selvittää, so- pia tai muuten ratkaista konfliktitilannetta itse, vaan pelkää vanhempinsa ran- gaistusvaltaa. Nuorille erityisen tuttu rangaistusmuoto näyttäisi olevan pelikon- solin takavarikointi.

Huolena menestyminen koulussa ja kaverisuhteissa

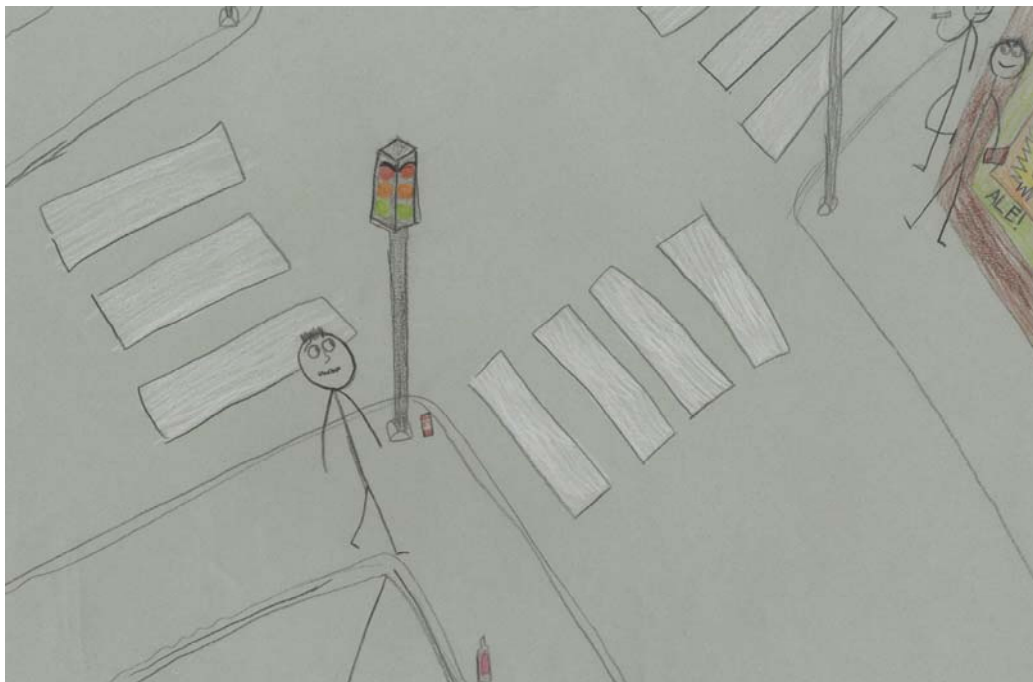
Mainitsemme kehyskertomuksessa Mikon/Millan tavanneen koulupäivän jälkeen kavereitaan. Jollain tavalla sen huomioivat lähes kaikki vastaajat. Ensisijaisesti kaverisuhteisiin liittyviä aiheita käsittelee 53 vastaajaa. Kaveruussuhteet poik- keavat perhesuhteista erityisesti siinä, että nuori luo ja solmii ne itse (ks. Aal- tonen, Kivijärvi, Peltola & Tolonen 2012, 30–34). Kavereiden kanssa vietetty aika on merkittävä osa nuoren tavallista arkipäivää. Useimmat tapaavat kaverei- taan myös vapaa-ajalla (Myllyniemi 2009, 88). Kaveruussuhteet esitetään aineis- tossa yleensä positiivisina ja nuorta ilahduttavina asioina. Seitsemää vastaajaa askarruttaa välienselvittelyt kavereiden kanssa. Kun perheriidoissa on kuvattu huutamista ja raivoamista, kaverisuhteissa riidat näkyvät murjottamisina ja selän- kääntöinä. Etenkin tytöt pohtivat tekstiosuoksissaan, jäikö riita sopimatta, ja voi- daanko tilannetta edes määritellä riidaksi. Riitakuvaukset ovatkin yhtä poikkeusta lukuun ottamatta tyttöjen vastauksia.

KUVA 6.

Useimmissa vastauksissa näyttää siltä, että Milla jää epätietoiseksi, millaiseen tilanteeseen välit ovat jääneet, ja miten edetä jatkossa. Erään 12-vuotiaan tytön vastauksessa Milla pitelee vatsaansa ja näyttäisi liikehtivän levottomasti vuoteel- laan. Tyttö on piirtänyt kysymysmerkkejä Millan pään yläpuolelle epätietoisuu- den merkiksi. Millan murheellinen mieli näyttäisi muuttuneen myös fyysiseksi pahoinvoinniksi. Tekstissä vastaaja kertoo Millan menneen omaan huoneeseensa pohtimaan, miten selvittäisi riidan, joka hetki sitten tuli ystävän kanssa. (Kuva 6.)

Aineiston kysymysmerkkien keskellä suhteitaan miettivät Millat ja Mikot viestivät nuorten epävarmuudesta sosiaalisissa taidoissaan. Vaikuttaa siltä, että nuoret kaipaisivat ja tarvitsisivat tukea sovittelutaitojensa harjoittelemisessa.

KUVA 7.

Sekä positiivinen että negatiivinen variaatio tuottavat vastauksia kavereiden puuttumisesta ja yksinäjäämisen pelosta. Eräs 13-vuotias poika on piirtänyt kuvan, jossa Mikon kaverit polttavat tupakkaa kaupan pihalla. Mikko on kauempana tien toisella puolella ja katselee harmissaan kavereita. Mikon jaloissa on Euro Shopper -energiajuomatölkki, jollaista myös kuvan muut pojat juovat. Tekstissään poika kertoo, että Mikkoa kavereiden tupakointi ärsyttää, eikä Mikko tahdo mennä tupakointiin mukaan. (Kuva 7.) Vastauksen Mikko erottuu kaveriporukasta paitsi tupakoimattomuudellaan myös jäämällä fyysisesti erilleen kavereistaan. Porukkaan kuuluminen vaatii useimmiten yhteiset aktiviteetit tai jonkin yhteisen sitovan tekijän, esimerkiksi harrastuksen tai yhteisen kiinnostuksen kohteen. (Aaltonen ym. 2012, 50–55.)

Nuoret hakevat kavereiden hyväksyntää ja arvostusta toisinaan myös rikkomalla omia ja muiden rajoja (ks. Sinkkonen 2010, 57). Suurin osa aineistossa esiintyvistä nuorten niin sanotuista töppäilyistä tapahtuu kavereiden yllytyksestä tai näyttämisenhalusta. Vastauksissa esiintyvät teot ovat pääsääntöisesti tahallisia vahingontekoja, kuten ikkunan kivittämisiä ja kaupasta näpistelyjä. Muutamat kuvatut tilanteet ovat vahinkoja, jotka aiheutuvat Mikon/Millan ajattelemattomuudesta tai huolimattomuudesta. Kehyskertomuksen mukaan Mikko/Milla pohdii päivän tapahtumia viimeisenä illalla ennen nukkumaanmenoaan. Moni ajattelee, että olisi päivällä toiminut toisin, jolleivät kaverit olisi olleet mukana. Ajatus- ja tunneskaala vaihtelee vastauksissa katumuksesta ja häpeästä rangaistuksen ja kiinnijäämisen pelkoon. Monen töppäilyistä kertovan vastauksen Milla/Mikko osoittaa ettei uskalla kertoa tapahtuneesta vanhemmilleen tai muille aikuisille.

Töppäilyjen lisäksi nuoret näyttävät kokevan huonoa omaatuntoa myös tekemättäjäntämisistä, esimerkiksi lemmikin ulkoiluttamisen tai koulutehtävien laiminlyömisestä. Usein kavereiden kanssa vietetty aika menee läksyjen lukemisen edelle. Vastaaajien suhtautuminen kouluun on melko positiivista, vaikka koulutyö koetaan usein stressaavana. Yhteensä 18 vastaajaa kirjoittaa tai piirtää kokeista ja kokeiden arvosanoista. Tyttöjen vastauksissa Milla jännittää, saako riittävän hyvän arvosanan. Poikien vastauksissa toistuu pelko hylätystä arvosanasta. Liisa Keltinkangas-Järvisen (2001) mukaan kouluarviointi vaikuttaa merkittävästi lapsen minäkuvaan ja siihen, miten itsetunto ja itsearvostus kehittyvät vaikutuksen alaisina (Keltinkangas-Järvinen 2001, 179–181). Poikien vastauksista on poimittavissa kahdenlaisia huonoista arvosanoista johtuvia seurauksia, joko vanhemmat ja opettaja suuttuvat tai kaverit alkavat kiusata. Vertailu muihin korostuu erityisesti poikien vastauksissa. Huonommuutta ja epäonnistumisia ei siedetä itsessä eikä toisissa. Useissa poikien kiusaamista käsittelevissä vastauksissa kiusaamisen syynä onkin epäonnistuminen joko koulussa tai urheilussa. Kiusattu henkilö on usein Mikko, joka on piirretty kiusaajiaan pienemmäksi hahmoksi. Kokoerot ja henkilöiden sommittelu viestivät kiusaamistilanteiden voimasuhteista. Kiusaajia on yleensä vähintään kaksi. He osoittelevat ja nimittelevät Mikkoa, mutta kiusaamiseen ei liity fyysistä väkivaltaa. Kiusaamista ei voida automaattisesti pitää koulukiusaamisena, vaikka kiusaaminen johtuisikin huonosta koulumenestyksestä tai kiusaajat olisivat tekstin mukaan luokkatovereita, sillä koulu ympäristönä ei näy kiusaamista käsittelevissä kuvissa.

Tytöt kiusaavat poikia useammin epäsuorasti, ilmiönä se on kuitenkin helposti eroteltavissa aineistosta. Seitsemän vastaajaa on piirtänyt kiusatun henkilön syrjemmälle muista, kahta poikkeusta lukuun ottamatta kiusattu henkilö on Milla. Yleensä kaksi kiusaajatyttöä on piirretty pienen välimatkan päähän Millasta, tytöt kuiskivat ja hihittelevät käsiensä suojassa katseet kohdistettuina Millaan. Kuvaustapa on todella yhdenmukainen, samoin tilannetta selittävät tekstit. Näistä suurin osa kertoo, että Millaa harmittaa, ettei hän tiedä, mistä tytöt puhuvat ja päättelee puheiden koskevan itseään. Osa kertoo myös, ettei Millalla ole ystäviä ja muut syrjivät häntä. Suurimmaksi osaksi kiusaamiskuvat kuvastavat Mikon/Millan epäilystä, että onkohan juuri joutunut pilkan kohteeksi, ja nauravatkohan muut juuri hänelle.

KUVA 8.

Eräs poika on piirtänyt kuvan kasvottomasta Mikosta, joka makaa sängyllä ja kuvittelee kahta tilannetta. Toisessa nelihenkinen poikaporukka nauraa Mikolle pilkallisesti tämän kävellessä pois tilanteesta, toisessa Mikko puolestaan yrittää vielä poikien ryhmään mukaan, mutta yritys jää ponnettomaksi. Tekstissään poika kirjoittaa: ”Mikosta tuntuu, ettei hänestä olisi välitetty kaveriporukassa”. (Kuva 8.) Epäily siitä, ettei tule muiden hyväksymäksi ja ettei ole haluttua seuraa vaivaa mieltä. Voimme pohtia millaiset vaikutukset epäilyksellä on nuoren toimintaan, onko syrjään jäämisen seurauksena syrjään jättäytyminen. Ilmiö on huolestuttava, sillä syrjään jätetyllä voi olla vielä tahtoa yrittää joukkoon mukaan ja tulla hyväksytyksi, mutta itse syrjään jättäytyvä, on ottanut jo pelottavia askeleita kohti syrjäytymistä.

Maailman mittasuhteet

Tähän mennessä olemme käsitelleet lähinnä nuorten lähipiiriin ja omaan olemiseen liittyviä huolia, murheita ja uhkakuvia. Tutkimuksemme ennakkokäsityksenä oli, että ikäkauteen kuuluvat kehitystehtävät, maailmankuvan täydentyminen ja avartuminen, tuovat myös maailman ilmiöt osaksi 12–14 -vuotiaiden arkitodellisuutta ja sitä koskevia mieli- ja uhkakuvia. Myös useissa sellaisissa vastauksissa, joissa käsitellään ensisijaisesti Mikon/Millan lähipiirin asioita viitataan jollain tapaa globaaleihin tapahtumiin ja ilmiöihin. Tällöin globaali, Suomen ulkopuolinen maailma toimii vertailupohjana nuoren arkiselle elinpiirille. Oman merkittävän kokonaisuutensa muodostavat ne 10 prosenttia vastauksista, joiden ensisijainen pelon, uhan tai ilon aihe koskee asioita lähipiirin ulkopuolelta. Tyypillistä kaikille maailman asioita käsitteleville vastauksille on, että suurimmassa osassa vastaaja viittaa joko tekstissä tai kuvassa johonkin medialähteeseen, useimmiten uutismedioihin. Maailman ja maailman ilmiöiden kuvauksiin sekoit-

tuu myös mediaviihteen visuaalisia esityksiä, jotka voi sijoittaa pelien ja elokuvien maailmaan.

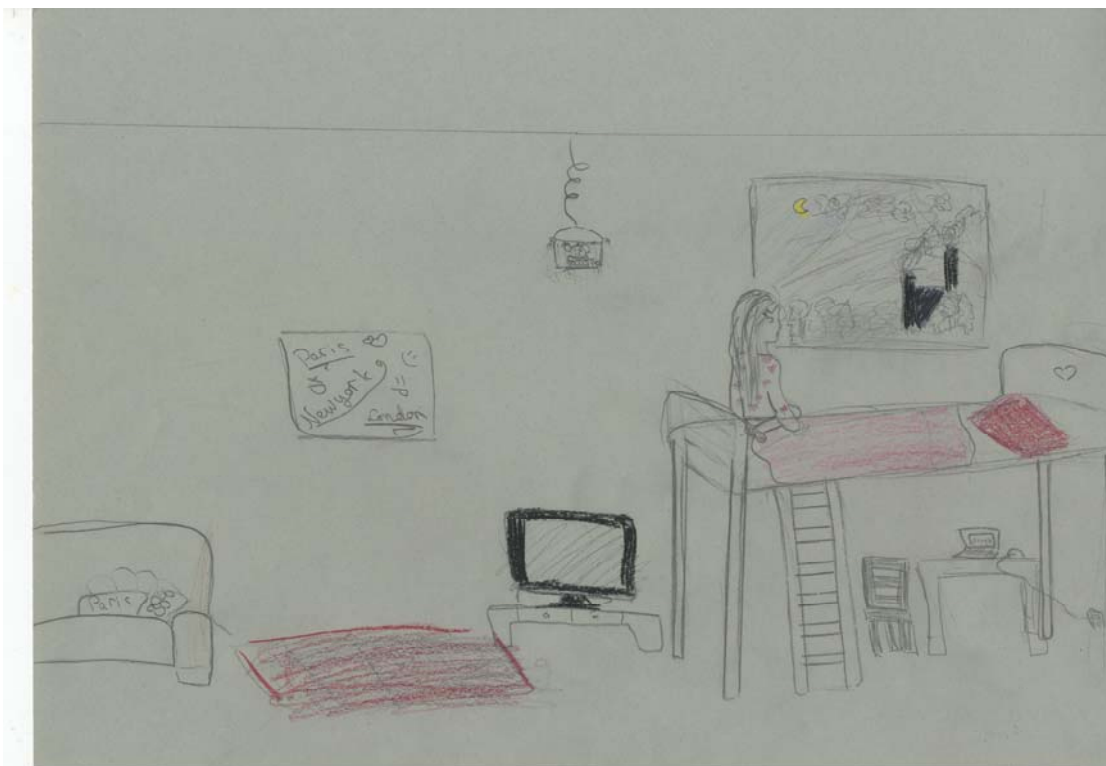
Kärjistetyksi käsitys Suomen ulkopuolisesta maailmasta näyttäytyy jäsentymättömänä ”etelänä”, jota edustavat lomakohteisiin sisältyvät ilmastolliset ja luonnonmullistusten uhkatekijät sekä kulutuskulttuurin globaalina ”Amerikkana”, johon paikallistuvat länsimaisen elämäntavan materiaaliset uhat. Nuorten käsittelemät globaalit maailman uhat jakaantuvat yksittäisiin tapahtumiin sekä pidempikestoisiin ilmiöihin. Yksittäisinä huolestuttavina tapahtumina nuoret ovat kuvanneet esimerkiksi kolareita, tsunameja ja ydinonnettomuuksia sekä maata uhkaavan meteorin. Pitkäkestoisempina ilmiöinä esiin nousevat nälänhätä, kodittomuus, luonnon saastuminen ja eriarvoisuus.

KUVA 9.

Latenssi-ikästä irrottautuvien, kohti murrosikää kehittyvien nuorten sosiaalinen ymmärrys kasvaa vauhdilla. Salokoski ja Mustonen (2007) kuvaavat 9–12 -vuoti- ailla olevan jo kykyä arvottaa mediasisältöjen emotionaalista realismia. Nuoren oma elämäkokemus määrittelee kuitenkin valmiuksia arvioida esimerkiksi uutislähetysten uskottavuutta. (Salokoski & Mustonen 2007, 22–24.) Nuoret kuvaavat mieltä painavina asioina sellaisia, joista ovat ehkä kuulleet ja nähneet, ja jotka mietityttävät heitä, mutta joihin eivät välttämättä osaa suhtautua. Eräs 14-vuotias poika on piirtänyt kuvan Millasta, joka istuu sängyllään miettien uutisissa näkemäänsä. Kuvaa hallitsee suuri ajatuskupla, johon poika on piirtänyt elefantin, savuavan tulivuoren ja venettä seisten melovan ihmishahmon. Selitystekstissä poika kuvailee Millan pohtivan suhdettaan maailman tapahtumiin: ”- - mitä kaikkea maailman eri kolkissa tapahtuu sillä hetkellä, kun hän vain makaa sängyllään. Ihmisiä syntyy ja kuolee.” (Kuva 9.) Kaukaiset asiat näyttävät jäävän

kaukaisiksi ja epämääräisiksi, elleivät ne yhdisty kuvatun Mikon/Millan lähi-
piiriin.

KUVA 10.

Erään 12 -vuotiaan tytön tekstissä Milla on kuullut maailman saastuvan. Millaa asia huolestuttaa, koska hänenkin kotinsa lähistöllä on ydinvoimala. Kuvassa Milla katselee savua tupruttavaa, huoneensa ikkunasta näkyvää, mustaa tehdasrakennusta. (Kuva 10.)

Salokoski ja Mustonen (2007) kuvailevat, kuinka todellisen maailman ongelmat voivat aiheuttaa nuorena ahdistusta ja maailmantuskaa, vaikka valmiudet käsitellä mediaviihteen tuottamia tunne-elämyksiä, tietotulvaa ja maailman uutisia paranevatkin kognitiivisten valmiuksien kehittyessä. (Salokoski & Mustonen 2007, 22–24.) Vaikka huolestuttava asia näyttäisi määrittelemättömältä ja kaukaiselta, siihen samaistutaan voimakkaasti. Suurin osa vastaajista on piirtänyt kuvaansa Mikon tai Millan. Nämä esiintyvät kuvissa yleensä hyvin tuskastuneina, pelokkaina tai jopa kyynelehtivinä. Yksi toistuvimmista nuoria huolestuttavista maailman ilmiöistä on nälänhätä ja siihen yhdistetty puhtaan veden puuttuminen. Näyttää siltä, että se on yksi varhaisimmista nuorta puhuttelevista globaaleista uhista, joka ei konkretisoidu nuoren omassa arjessa. Se mainitaan usein, ja nälänhädän visualisoiminen kierretään piirtämällä Mikon/Millan kukkuraisia ruoka-annoksia.

Median välittämän maailman tarkkailu tuo mukanaan myös mediapelot (ks. Martsola & Mäkelä-Rönholm 2006, 54–59). Erityisen selvästi median tuottamat pelot näkyvät fyysisen väkivallan ja sodan kuvauksissa. Erilaisia valtiollisen ja sotilaallisen turvallisuuden uhkia sotaa, mellakoita ja terrorismia käsitteleviä vastauksia on yhteensä 11. Niille on tyypillistä, että uhka esitetään joko nälänhädän

tavoin visuaalisin kiertoilmaisuin, tai selvästi mediaviihteen kuvakielellä. Kun sodan kuvaaminen kierretään, sen merkeiksi nousevat sekä tytöillä että pojilla käsiaseet ja räjähdyskset. Tytöistä kuitenkin vain kaksi kuudesta on ylipäätään kuvannut sotaa, vaikka mainitsevat siitä vastauksensa kirjallisessa osassa. Poikien vastauksissa erilaisten aseiden valikoima on suurempi. Piirustukset ovat tilannekuvia, joista on vaikea erottaa, saavatko ne mallinsa uutisista, elokuvista, tv-sarjoista vai pelimaailmasta.

KUVA 11.

”Milla pelkää, että Suomeen tulee sota ja kodittomien määrä lisääntyy,” kirjoittaa eräs 13-vuotias tyttö vastauksessaan (kuva 11). Pelko sodasta on esitetty saman arvoisena uhkana kuin kodittomuuden lisääntyminen. Se erottuu aineistosta ainoana vastauksena, jossa nostetaan esille pelko sodan mahdollisuudesta. Pääsääntöisesti valtiolliset ja sotilaalliset uhat esiintyvät vastauksissa ilona siitä, ettei sotaa ole, tai se ei uhkaa kuvatun Mikon tai Millan arkea. Näin ollen uhkakuvia ja pelkoja ei yleensä edes paikanneta. ”EU-kriisi! Kreikka kaatuu” Mellakat jatkuvat” mainitaan kuitenkin yhdessä vastauksessa.

KUVA 12.

Eräs tyttö kuvaa puolestaan sotatoimia Afganistanissa. Hänen kuvauksessaan, Milla pelkää miinojen ja panssarivaunujen keskellä työskentelevän rauhanturvaajaisänsä puolesta, ei niinkään sotaa (kuva 12).

KUVA 13.

Vaikka sota on kiistatta väkivallan äärimmäisimpiä muotoja, vuoden 2010 nuorisobarometrin tavoin, näyttää siltä, että nuoret tekevät selvän eron sodan väkivaltaisuuksille ja yksilöön kohdistuvan fyysisen koskemattomuuden rikkomiselle (ks. Myllyniemi 2010, 80). Fyysisen väkivallan uhkaa käsitteleviä vastauksia on

yhteensä kahdeksan. Kuten Valkonen ym. (2005) mainitsevat, media on keskeinen määrittäjä sille, koska ja miten kuoleman ja väkivallan todellisuus tulevat tutuiksi lapsille (Valkonen ym. 2005, 78). Kaikissa poikien vastauksissa väkivallan kohteena on kehyskertomuksen Mikko, kun taas tyttöjen vastauksissa Millaa pelottaa väkivalta, josta tämä tullut osalliseksi television välityksellä. ”Milla pelkäsi, että hänenkin vanhempansa saattaisivat satuttaa häntä - -. Niinpä hän pystyi vaan ajattelemaan niitä lapsia, joiden vanhemmat kurittavat heitä,” kirjoittaa 12-vuotias tyttö, jonka piirustuksessa käsitellään televisiossa esitettyä väkivaltaa (kuva 13). Nuoret käsittelevät väkivaltaa uhrin näkökulmasta. Kuvien tunneilmaisua ja elekieltä hieman yksinkertaistaen uhrin on piirretty alistettuina ja kyyryyn suojautuvina hahmoina. Verta ei kuvata. Väkivallan käyttäjät kuvataan huu-don, huiptomisen ja vihaisten ilmeiden kautta.

Nuoret ovat kotona ja mediassa

Nuorten käsittelemät turvallisuuden ja turvattomuuden aiheet jakautuvat ulottuvuustasoina läheisiin ja kaukaisiin turvattomuustekijöihin. Ne jäsentyvät ensisijaisesti yksilön tasolla, mutta myös yhteiskunnallisella tasolla. Nuorten maailma rakentuu kaksijakoiseksi. On lähipiiri; koti koulu ja kaverit, seuraava sijainti onkin epämääräinen muu maailma. Suomi on valtiona ja kokemusmaailmana vain lähipiiri. Valtion rajat eivät esiinny nuorten kuvissa, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Suomi hahmottuu mentaalisenä paikkana, se on kotiseutua, josta voi yhtäältä matkustaa lomalle ja toisaalta kotona voi medioiden välityksellä sekä tarkkailla maailmaa että tuntea osallisuutta länsimaiseen kulutuskulttuuriin.

Castellesin mukaan suurin osa ihmisistä nojautuu paikallisiin identiteetteihin. Mediayhteiskunnassa globaalin ja paikallisen leikkauspiste on se, missä kulttuuri rakentuu. (Seppänen & Väliverronen 2012, 83.) Rovaniemeläiset nuoret ovat kotonaan, mutta samalla mediakulttuurissa, sillä tärkeät yhteydet rakentuvat osittain sosiaalisessa mediassa. Tällöin vakava uhka on joutua torjutuksi verkkoyhteisöissä, joita aineistossa merkitsee sosiaalisen median työvälineiden sijoittuminen nuoren omaan huoneeseen, tärkeiden tavaroiden joukkoon.

12–14 -vuotiaat elävät voimakkaan fyysisen, kognitiivisen ja emotionaalisen kehityksen ikäkautta, mikä näkyy esimerkiksi maailmankuvan avartumisesta ja sosiaalisen ymmärryksen kasvua heijastelevissa vastauksissa. Huomattavaa on kuitenkin, ettei nuorten kasvava seksuaalisuus näy vastauksissa. Myöskään media-viihteen ja toisaalta mediapelkojen yhteydessä usein käsitelty pornografia tai seksuaalinen väkivalta eivät näy nuorten kuvalliskirjallisissa tuotoksissa, jotka ovat toki koulukontekstissa tuotettuja.

Lähipiiri on sekä paikallisesti, että henkisesti lähellä. Kotona ja lähellä olevat ihmiset ovat nuorille kaikkein tärkeintä. Lähipiiriin liittyvää turvallisuutta horjuttavat sekä sisältä että ulkoa tulevat uhat. Nuoret ovat eritelleet yksittäisiä horjuttavia tekijöitä koulupelin ratkaisumaalista lemmikin menettämiseen. Yksittäisten pelkojen taustalta avautuu kuitenkin isompi kokonaisuus epäonnistumisiin, menetyksiin ja osallisuuden katoamiseen liittyviä pelkoja. Näyttäisi myös siltä, että yksi pelko muodostaa uhan seuraavasta. Esimerkiksi pelko huonosta arvosanasta

aiheuttaa uhan tulla vanhempien rankaisemaksi tai kavereiden kiusaamaksi. Nuoren selviämistä arjen pienissäkin haasteissa helpottaa, jos ympäristö on tasapainoinen ja reagoitukykyinen. Vaikuttaa myös siltä, että elämme perfektionismin kulttuurissa, jossa virhettä ei sallita. Epäonnistumiset koetaan huonommuutena ihmisenä, eikä suorituksen epäonnistumisena. Harjoittelupitoisia harrastuskuvauksia ei juurikaan ole, vaan kaiken on onnistuttava kerralla, varsinkin jos joku kavereista on näkemässä.

Pääsääntöisesti tulokset noudattelevat aiempia koettua turvallisuutta käsitelleitä tutkimuksia (ks. esim. Niemelä ym. 1997; Myllyniemi (toim.) 2010). Tutkimus antaa laadullista tietoa siitä, millaiset uhat konkretisoituvat nuorten arjessa. Se ei tuota skenaarioita, vaan esittää laajan skaalan arvoja ja asenteita. Visuaalinen aineisto kokoaa joukon tunnekuvauksia siitä, miten nuoret kohtaavat, kokevat ja käsittelevät uhkia, riskejä ja pelkoja. Suurimmalla osalla asiat näyttävät olevan hyvin. Vaikka aineistossa on useita nuoria, jotka jakavat omasta hyvästään ja pyrkivät ratkomaan jopa isoja yhteiskunnallisia ongelmia, joukossa on muutamia nuoria, jotka törmäävät puutteellisiin ratkaisuvalmiuksiin jo hyvinkin pienissä asioissa. Emme ole hakeneet vastauksista ratkaisuja, tai pyytäneet vastaajia ratkaisemaan Milla tai Mikkoa valvottavia asioita. Silti aineistosta erottuu huolestuttava joukko, jonka muodostavat ne seitsemän vastausta, eli lähes 6 % negatiivisen variaation vastanneista, joissa Mikko tai Milla jätetään pyörimään sänkyynsä ilmeisen avuttomana ja turvattomana. Nämä vastaajat osoittavat paikan yhteisöstä eristäytymiselle; he eivät tiedä kuinka toimia, mutta eivät myöskään mistä saada apua tai kenelle puhua.

LÄHTEET

Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti & Peltola, Marja & Tolonen, Tarja 2011. Ystävyedet. Teoksessa: Mirja Määttä & Tolonen Tarja (toim.) Annettu, otettu, itse tehty: Nuorten vapaa-aika tänään.

Eskola, Jari 1997. Eläytymismenetelmäopas. Tampere: Tampereen yliopisto.

Eskola, Jari 2001. Eläytymismenetelmän autuus ja kurjuus. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 69–84.

Keltikangas-Järvinen, Liisa 2001. Hyvä itsetunto. Helsinki: WSOY.

Koivurova, Anniina 2010. Kuvien rajat: Toivotut ja torjutut kuvat kuvataidetuonin sosiaalisessa tilassa. Rovaniemi: Acta Universitatis Lapponiensis, 184.

Kraav, Inger & Lahikainen, Anja Riitta 2000. Perheen turva ja turvattomuus. Teoksessa Pauli Niemelä & Riitta Lahikainen (toim.) Inhimillinen turvallisuus. Tampere: Vastapaino. 91–119.

Kupiainen, Reijo 2005. Mediakasvatuksen eetos: Fenomenologinen tutkimus mediakasvatuksen etiikasta. Rovaniemi: Acta Universitatis Lapponiensis, 86.

Niemelä, Pauli 2000. Turvallisuuden käsite ja tarkastelukehikko. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja Riitta Lahikainen (toim.) Inhimillinen turvallisuus. Tampere: Vastapaino, 21–37.

Martsola, Riitta & Mäkelä-Rönholm, Minna 2006. Lapsilta kielletty: Kuinka suojella lasta mediatraumalta. Helsinki: Kirjapaja.

Myllyniemi, Sami 2009. Aika vapaalla: Nuorten vapaa-aikatutkimus 2009. Helsinki Opetus- ja kulttuuriministeriö/Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisoasiain neuvottelukunta.

Myllyniemi, Sami (toim.) 2010. Puolustuskannalla: Nuorisobarometri 2010. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö/ Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisoasiain neuvottelukunta.

Rose, Gillian 2001. Visual Methodologies: An introduction to the Interpretation of Visual Materials. London: Sage.

Salokoski, Tarja & Mustonen, Anu 2007. Median vaikutukset lapseen ja nuoriin – katsaus tutkimuksiin sekä kansainvälisiin mediakasvatuksen ja -sääntelyn käytäntöihin. Helsinki: Mediakasvatusseura.

Seppänen, Janne & Väliverronen, Esa 2012. Mediayhteiskunta. Tampere: Vastapaino.

Seppänen, Janne 2005. Visuaalinen kulttuuri: Teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle. Tampere: Vastapaino.

Sinkkonen, Jari 2010. Nuoruusikä. Helsinki: WSOY.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Valkonen, Satu & Pennonen, Marjo & Lahikainen, Anja Riitta 2005. Televisio pienten lasten arjessa. Teoksessa: Lahikainen Anja Riitta ym. (toim.) Lapsuus mediamaailmassa: Näkökulmia lasten tietoyhteiskuntaan. Helsinki: Gaudeamus. 54–91.

Vornanen, Riitta & Miettinen, Janissa 2010. Nuorten turvattomuus ja epävarmuus 2010. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) Puolustuskannalla: Nuorisobarometri 2010. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö/ Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisoasiain neuvottelukunta, 205–216.

Vuorinen, Risto 1998. Minän synty ja kehitys. Helsinki: WSOY.

Alaviite 1.

Tutkimus toteutettiin yhteistyössä Kadettikunnan, Maanpuolustuskorkeakoulun ja Reserviupseeriliiton kanssa.

Alaviite 2.

Kehyskertomuksen 1) negatiivinen ja 2) positiivinen variaatio: Koulun jälkeen Mikko/Milla teki läksyt ja hilpasi sitten moikkaamaan kavereitaan. Heidän kanssaan vierähtikin useampi tunti. Kotiin tultuaan hän vilkuili hetken uutisia, mutta jatkoi sitten iltarutiineihinsa. 1) Yöllä Mikko/Milla ei meinannut saada unta, vaan pyöri levottomana sängyssään. Häntä vaivasi ajatus, etteivät asiat olleetkaan aivan hyvin. Mikä hänen mieltään painoi? Piirrä kuva Mikon/Millan ajatuksista. Saatuasi kuvan valmiiksi, kirjoita paperin taakse piirtämästäsi kuvasta. 2) Yöllä Mikko/Milla ei meinannut saada unta havahduttuaan vielä ajatukseseen, että asiathan ovat todella hyvin...Mitkä asiat? Piirrä kuva Mikon/Millan ajatuksista. Saatuasi kuvan valmiiksi, kirjoita paperin taakse piirtämästäsi kuvasta.

Professori Aki-Mauri Huhtinen

Sinussa on ainesta: Asevelvollisuus kansalaisoikeutena – kuka kasvattaa, kuka kouluttaa?

Johdanto

Perinteisesti lokakuun puolella välissä Maanpuolustuskorkeakoulun johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos yhdessä Kadettikunnan, Reserviupseeriliiton, Poliisiammattikorkeakoulun ja TNS-groupin eli Suomen Gallupin kanssa järjestää arvoseminaarin. Tänä vuonna seminaarin tavoitteena oli tarkastella nuoren ihmisen kasvua kohti aikuisuutta, jossa erityisesti miehiä odottaa asevelvollisuus.

Seminaarin teemana oli lasten ja nuorten syrjäytyminen. Syrjäytyneitä 15–29-vuotiaita nuoria oli vuonna 2010 yhteensä noin 51 300. Kahdella kolmesta on sodan ajan tehtävä. Voidaan kysyä, kuinka he selviytyvät mahdollisesta raskaasta tehtävästä, jos he eivät selviä tässä ja nyt tavallisesta arjesta. (EVA analyysi 2012)

Syrjäytymisen ytimessä ovat nuoret, jotka eivät ole rekisteröityneet edes työttömiksi työnhakijoiksi. Heitä on kaikkiaan puolet syrjäytyneiden määrästä. He ovat nuoria, jotka eivät näy missään tilastoissa. Kukaan ei tarkkaan tiedä, keitä he ovat ja mitä he tekevät. Syrjäytyneitä nuorista lähes neljännes on maahanmuuttajataustaisia. Syrjäytyminen on siis läheisesti myös maahanmuuttoon ja kotouttamiseen liittyvä ongelma, johon on tartuttava pikaisesti. Kaiken kaikkiaan syrjäytyminen ei kuitenkaan ole lisääntynyt viime vuosina. Syrjäytyminen on vain noussut yhä enemmän median keskiöön. Myös venäläisten lasten ja nuorten asia on korostunut mediassa ja politiikan hampaissa.

Toinen mielenkiintoinen uutinen on se, että yhä useammat suomalaisnuoret ovat valmiita laittomiin keinoihin yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa, kertoo Jyväskylän yliopiston tutkimus (Iltalehti 10.10.2012). Tutkimuksessa selvitettiin 14-vuotiaiden nuorten yhteiskuntanäkemyksiä. Heistä nelisen prosenttia kertoo olevansa valmiita esimerkiksi maalaamaan iskulauseita seiniin tai valtaamaan julkisia rakennuksia. Suomalaisnuorten tiedot yhteiskunnasta ovat tutkimuksen mukaan hyvät. Nuoret siis väistävät vanhempiaan ja heidän arvomaailmaansa monin tavoin. Kaikki kapina ei ole pahasta. Onhan vanhan muututtava. Mutta kaikki kapina ei ole tervettä kehitystä, ja juuri tähän olisi puututtava.

Pyssyleikit eivät ole väkivaltaa

Psykiatri Jari Sinkkonen puhui seminaarin 200-henkiselle yleisölle leikin ja väkivallan, terveen uhman ja patologisen käyttäytymisen suhteesta, joka olisi yhteiskunnallisesti tärkeä teema nostaa esille. Dave Grossman on puhunut asekoulu-
tuksesta vanhemman seurassa: lasta ei pidä jättää pelailemaan aseiden kanssa yksin. Lapsi tapaa keppipyssyllään tai miekalla maailman uhkia vastaan. Kun leikki loppuu, lapsi ei ole mitenkään väkivaltainen. Monilla nuorilla on hölmöily-
kausia, mutta ne eivät tarkoita, että nuori olisi sairas.

Poikien ja tyttöjen isän puute johtaa auktoriteettiongelmaan. Myös se, että suuri osa kasvattajista on naisia, tekee miehen maailman mallin saatavuuden lapsille haasteelliseksi. Häkkänen-Nyholmin (2010) mukaan lapsen vieraannuttamista toisesta vanhemmasta esiintyy Suomessakin vaikeiden avioerojen yhteydessä. Vieraannuttamisella tarkoitetaan sitä, että erotilanteessa toinen vanhemmista käyttäytyy siten, että lapsen ja toisen vanhemman vuorovaikutussuhde olennaisesti vaikeutuu ja joissakin tapauksissa katkeaa kokonaan. Prosessi tapahtuu tilanteissa, joissa eroa on edeltänyt vieraannutetun vanhemman ja lapsen normaali ja tunnesävyiltään myönteinen suhde, eikä mikään viittaa esimerkiksi siihen, että vanhempi olisi lapselle vahingoksi. Käyttäytymisen motiivina on yleensä vieraannuttajan eli aikuisen kokema viha ja katkeruus eron toista osapuolta kohtaan. Lähivanhempi pyrkii kaikin keinoin vieraannuttamaan lapsen toisesta vanhemmasta, – keinoja kaihtamatta ja lasta säälimättä, periaatteena ”kaikki mulle, nyt ja heti”. Valitettavasti yleensä mies on heikoilla näissä huoltajuuskiistoissa. Kyse on merkittävästä ajan ilmiöstä, jolla on huomattavat yhteiskunnalliset ja yksilölliset vaikutukset. Koulukiusaaminen ja työpaikkakiusaaminen saattavat kasvaa juuri tästä. (vrt. Häkkänen-Nyholm 2010)

Kasvattajan ja johtajan rooli on aikanamme epäkiitollinen. Itsensä uhraaminen muiden puolesta, oleminen isänä, äitinä, kasvattajana ja johtajana ei ole muodikasta. Jokainen lasten ja nuorten kanssa toimiva organisaatio, yhteisö ja järjestö voisi vakavasti pohtia sitä, miten omassa toiminnassaan tukee, tutkii, opettaa isän tai äidin, yleensä vanhemman ja vastuun kokemuksen merkitystä. Miten me suojelemme lapsia tukahduttamatta heitä ja viemättä heiltä elämänhallinnan harjoittelun malleja? Meidän pitäisi saada nuori ensin rauhoittumaan ja asettaa itsellemme aikuisina rajat, jotta voimme kysyä, miten hän voi. Mitä aikaisemmin lapsuudessa syrjäytyminen alkaa, sitä vaikeampaa sitä on korjata. Siispä mikä on poliisin ja puolustusvoimien ennaltaehkäisevä toiminta, mihin se kohdistuu?

Mitä ulkoistetaan?

Juha Tuominen puhui kuulijoille perusyksikön sosiaalisista suhteista alokkaan ja sotilaan näkökulmasta. Virallinen organisaatio on hallinnollisesti päällikkökeskeinen, mutta koulutuskeskeisyydessä saapumiserän johtajan merkitys ohittaa päällikön. Onko myös niin, että kodissa vanhemmat ja työpaikalla johtajat hautautuvat hallinnon alle? Pitäisikö päällikön kuitenkin olla koko ajan varusmiesten kanssa, isän ja äidin lapsiensa kanssa? Eikö juuri perheen, kodin ja työelämän hallinto, eikä sisältö, pitäisi ulkoistaa?

Seminaarin toisen osan avasi Suomen Reserviupseeriliiton toiminnanjohtaja Janne Kosonen. Aluksi kuultiin professori Päivi Granön sekä kuvataidekasvatuksen opiskelijoiden Leena-Maija Karttusen ja Riikka Kuoppasalmen esitys, jossa tarkasteltiin rovaniemeläisnuorten käsityksiä turvallisuudesta ja uhkista. Tutkimus perustui nuorten piirroksiin. Se pureutui kysymykseen, millainen valmius nuorilla on selviytyä kokemiensa uhkien, riskien ja pelkojen keskellä? Keskeinen viesti oli nuorten hätä siitä, kenen puoleen kääntyisi ongelmia kohdatessaan. Erityisesti nuorten perheen ja lähipiirin ihmissuhteet korostuvat hyvinvoinnissa.

Nuorten kyky jäsentää maailman ongelmia oli haasteellista: kenen kanssa luoda tulkinta maailman tilasta. Yhteiskunnan turvallisuushaasteet eivät nouse esiin, koska tällaista oppiainetta ei ole kouluissa. Onko nuorella työkaluja osallistua yhteisöönsä?

Seuraavaksi oli vuorossa paneeli, jossa pohdittiin kasvamisen kehää Nuorisotutkimuskeskuksen johtavan tutkijan Mikko Salasuon johdolla. Paneeliin osallistujat olivat Maavoimien ylilääkäri Matti Lehesjoki, Valtion liikuntaneuvoston pääsihteeri Minna Paajanen, tutkija Anni Ojajärvi Nuorisotutkimusverkostosta, Onnettomuustutkimuskeskuksen johtaja Veli-Pekka Nurmi ja Suomen vanhempainliiton toiminnanjohtaja Tuomas Kurttila. Aluksi todettiin, että syrjäytymisen käsite on monimielinen. Minna Paajanen totesi, että nuorten kohdalla huolestuttavinta on liikkumattomuus. Liikkumattomuus on yhtä vaarallista kuin tupakoiminen. Suomi on yksi Euroopan istuvin yhteiskunta. Matti Lehesjoen mukaan huolestuttavinta on se, että varusmiespalvelukseen tulevilta puuttuvat tukiverkostot. Veli-Pekka Nurmi näki huolestuttavammaksi kehitykseksi vanhemmuuden puutteen. Tuomas Kurttila korosti vanhempien ajan puutetta ja koululaitoksen tyttömäisyyttä. Miesten oma halu käyttää aikaansa perheen parissa ja sen hyväksi on kasvamassa. Anni Ojajärvi korosti sitä, että emme puhu vain syrjäytymisestä vaan syrjäyttämisestä.

Sakari Nurmelan, Risto Sinkon ja Antti-Tuomas Pulkan alustukset tukivat teemaamme. Kadetti- ja reserviupseereille suunnattu kysely jakoi vastaajien mielenpiteet Natosta. Kenraalit ja everstit suhtautuivat myönteisimmin. Upseerit myös jakautuivat neljään eri ryhmään sen mukaan, mikä on heidän asenteensa upseerin perustehtäviin. Upseeri työyhteisön jäsenenä korostuu.

Mitä voimme todeta seminaarin annista?

Vanhemmuus on johtajuutta. Hyvän johtajan joukossa ei kukaan syrjäydy. Missä on vanhempien peruseetos ”Kaveria ei jätetä – lasta ei jätetä”? Aihe on arka, koska jokainen keskiluokkaan kuuluva vanhempi haluaa lapselleen parasta. Onko ylenpalttinen harrastusten tukeminen ja asunnon valinta koulupaikan mukaan suotavaa? Nyt me keskiluokkaiset vakiotuloiset maksamme paljon harrastuksista ja kohta koko peruskoulutuksesta. Lapsemme alkavat olla sijoitus kuten muikin omaisuutemme.

Eikö syväjohtamisen perusviesti ole juuri tuottaa hyväksyntää ja osallistumista, tarpeellisuutta niin johtajalle kuin johdettavillekin? Jos johtaja ei tee päätöstä ja pane toimeksi, alaiset eivät seuraa. Onko vanhemmuudessa samoin? Olemmeko miettineet, miksi lapsemme seuraavat meitä: pakosta vai ihailusta?

Pitäisikö vanhemmuuteen olla jonkinlainen ajokortti, ja pitäisikö reserviläisille ja varusmiehille opettaa isyyttä ja äitiyttä? Johtamiskoulutushan antaisi tähän valmiit perusteet. Pitäisikö jokaiselta reserviupseerilta vaatia vastaavat tiedot ja taidot? Tuntuu, että poliisilla vanhemmuuden taidot ovat keskiössä suomalaisen perheväkivallan ja päihdekulttuurin keskellä. Pitäisikö juuri vapaaehtoisen maanpuolustus toiminnan ottaa asia hoitaakseen?

Syrjäytymistä on vaikea johtaa, mutta syrjäyttämisen estämistä voidaan johtaa. Tuomas Kurttila puhui koulun jouten olemisen luonteesta ja siitä, miten ollaan kriittisiä siinä missä ollaan hyviä. Teollisen ajan rakenteet sanovat irti itsensä nuoresta. Pitäisikö täysi-ikäisyyden määritelmää muuttaa ja kehittää aikuisuuden ajokortti? Miksi me suojelemme lapsemme turvattomiksi ja viemme lapsemme vain ohjattuun liikuntaan? Miten meidän omat tapamme, käyttäytymisemme, asenteemme ja liikkumisemme vaikuttavat lapsiimme?

Puolustusvoimat on erinomainen taistelijoiden kouluttaja. On puolustuspoliittinen keskustelu ja yhteiskunnallinen keskustelu, olisiko taistelijat myös varustettava vanhemmuudella. Mitä taitoja ensilinjan taistelijalla pitää olla, jos ajattelemme maavoimien uutta taistelutapaa, jossa pienet ryhmät toimivat eristyksissä toisistaan? Moltke vanhemman lanseeraama ajatus tehtävätaktiikasta (*Auftragstaktik*) perustui juuri alaisen toimintavapauteen siksi, että alainen koki, että häneen luotetaan. Kun ihminen kokee luottamuksen, hän velvoittuu kantamaan vastuuta. Tehtävätaktiikassa on vahva luottamuksen henki, mikä tekee siitä syväjohtamisilmion.

”Auftragstaktik based on mutual trust and demands of each soldier, in addition to conscientious performance of duty and willingness to achieve the objectives ordered that he or she is prepared to accept responsibility, to co-operate and act independently and resourcefully in accordance with the overall mission. The command grants subordinated commanders freedom in the way they execute the mission.” (Wittmann 2012, 5)

Sopeutumattomuus on myös ympäristökysymys. Tiedämme omasta sotahistoriasitamme, kuinka menestyneet sotilasjohtajat eivät sopeutuneet rauhan ajan ja hallinnon olosuhteisiin, keskeisenä tietysti Mannerheim.

Hallintorajat luovat nykyään keinotekoisen jaon turvallisuuden ja kasvatuksen tai terveyden hallintoon. Pitäisikö hallinnonrajat poistaa? Pitäisikö opetusministeriöt lakkauttaa...? Tuskin, mutta huomaamme, että vanha tapa hallinnoida ei enää ole tehokasta uusien ilmiöiden verkottuessa ja kytkeytyessä yhä vahvemmin toisiinsa niin hyvässä kuin pahassakin.

Kapinoinnin merkitys

Vuorovaikutustaidot, toiminnallisuus, arjen taidot ja oman kokemuksen liittäminen informaatioon ovat keskeistä lapselle, jotta hän selviytyy aikamme kaaoksesta. Miten tukea lapsen sisäistä henkistä ja emotionaalista kokemusta ja kasvua? Miten lapsuus ja nuoruus muovaavat sitä, millaisia meistä tulee käyttäytijinä ja yhteiskunnallisina vastuunkantajina?

Syrjäytymispuheessa on myös sudenkuoppansa. Professori Juha Varto (2012) ihmettelee kriittisesti sitä, kuinka joku voi kertoa toisille, mikä on oikein, kun ihmisillä on samat aistit ja välineet päästä saman tiedon lähteelle. Elämämme on muuttunut kasvatukseksi, koulutukseksi ja ulkopuoliseksi arvioinniksi jäädäk-

seen. Syrjäytyminen ei saisi tarkoittaa sitä, että joku paremmin tietävä ja näkevä arvioi niitä, jotka eivät suostu ruotuun. Lapsi ja nuori ei saa näkyä työvoimana, joiden tehtävä on maksaa suurten ikäluokkien eläkkeet. Nuorille aikuisille ei saa muodostua kuva siitä, että omat tarpeet hoidetaan sitten eläkkeellä. Varton mukaan aikuisten vastuuttomuus ajaa nuoret lyömään ja ampumaan poikkeavia. Kodin, koulun ja yliopiston liian objektiivinen henki korostaa sitoutumattomuutta toiseen ihmiseen. Varto vie sanomansa äärimmilleen, mutta vanhempien vastuu on aina suurempi kuin lasten. Johtajan vastuu on jakamaton.

Keskiluokkaista tervettä ja järkeenkäypää velvollisuusmoraalia on pidetty normaalin normina pitkään. Siinä ei ole mitään väärää. Mutta elämän ja kasvamisen ihme ja irrationaalisuus ovat saaneet tehdä liikaa sijaa tehokkuudelle. Mitä nopeammin siirtymä yksinäiseen ja vastuulliseen työhön tapahtuu, sitä todennäköisemmin toistetaan työyhteisön olemassa olevia toimintatapoja ja toimivaksi havaittuja malleja. Kun aikaa kokeiluun ja oppimiseen ei välttämättä ole, seurauksena voi olla myös huonosti oppimista edistävien mallien toistaminen. Liian nopean siirtymän myötä saatetaan menettää mahdollisuus uusien näkemysten ja toimintatapojen kehittelyyn, kun päällimmäisenä tarpeena on selviytyminen. Vaatimalla, että uusien jäsenien pitää omaksua vallitsevat kulttuuriset toimintatavat ja arvostukset, ammattikulttuurit ylläpitävät itseään, mikä pahimmassa tapauksessa hidastaa ajattelutapojen ja opetuskäytäntöjen muuttumista.

Miten me kasvamme?

Tänään sosiaalisen konstruktionismin alueella puhutaan paljon käytännöstä ja käytäntöjen tutkimisesta. Harvoin kuitenkaan paljastetaan, mitä tutkittavat käytännöt ovat ja miten ne paljastuvat meille. On helposti ymmärrettävissä, että käytetyt tutkimusmenetelmät eivät saisi peittää tai vääristää itse tutkittavaa kohdetta. Esimerkiksi käytäntöä on tukittava niin yksinkertaisilla menetelmillä, että menetelmät eivät peitä itse käytäntöjä. Johtajuutta voidaan pitää sosiaalisesti konstituoina käytäntönä, jossa tapahtuu sekä yksilöiden yksittäisen tason asian tuntijatoimintaa että johtajuuden kollektiivinen kokemus.

Päätöksenteko ja sen jälkeinen toimeenpano on johtamisessa suunnittelun ohella keskeistä. Kyky tehdä päätös ilman konsultaatiota korostuu kriisitilanteissa. Sellaisen päätöksen ilmiön kaappaaminen ja visualisointi vaatisi metodin tai laitteen, joka ei häiritse itse toimintaa. Nykyinen teknologia tarjoaa lukuisia mahdollisuuksia tähän. Johtajuuden kaappauslaitteen pitäisi mahdollistaa esimerkiksi kirurgin toiminnan, sotilaan toiminnan tai tilannekeskuksen operaattorin toiminnan. Menetelmän pitäisi mahdollistaa viulistin samanaikaisen soiton tai urheilijan suorituksen.

Tutkija Jaana Parviaisen (2006) mukaan ensimmäisen maailmansodan aikana ranskalainen sosiologi Marcel Mauss (1979) huomasi, että englantilaiset sotilaat eivät osanneet käyttää raskalaisia kenttälapioita. Heidän oman kehonsa topologia esti heitä käsittämästä, miten kyseisillä lapioilla kaivetaan. Ihmisen arkinen toiminta poikkeaa myös kulttuurisesti, sosiaalisesti ja historiallisesti toisistaan. Ihmisen syrjäytyminen tai vastahankaisuus on siis myös opittua. Kehon taitavuus

ei ole vain yksilön ominaisuus vaan sosiaalistettu habitus. Millainen tila ja aika ihmisen toiminnalle annetaan, muokkaa hänen topologiaansa. Lapset pyrkivät toimimaan juuri sillä nopeudella, joka miellyttää aikuisia. He haluavat kuria ja järjestystä, koska se tuottaa heille turvallisuuden tunteita.

Tiedämme, että rynnäkkökiväärin muoto ei sovi kaikille asevelvollisille heidän kehonsa erityispiirteiden vuoksi, mutta muokkaamme mieluummin kehoa kuin asetta, koska aseiden persoonallinen muotoilu on vielä lapsen kengissä.

Kasvua ja johtamista kaappaava lähestymistapa voisi olla vaikkapa niin sanottu ”innovaatioantropologia”. ”Innovaatioantropologia ei ole menetelmä vaan pikemminkin tulkinnallinen viitekehys. Se kiinnittää huomion taloudellista toimintaa edistäviin ja ohjaaviin tekijöihin käytännön tasolla: yrityksissä tai asiakasryhmissä vallitseviin sosiaalisiin suhteisiin ja niissä syntyneisiin pelisääntöihin. Vaikka innovaation sosiaalinen arvo usein tunnustetaan, sitä on hankalampi määrittää ja mitata uskottavasti kuin taloudellista arvoa. Sosiaalisen arvon ajatellaan tupsahtavan maailmaan ikään kuin se olisi innovoinnin sivutuote. Tuotteiden kohdalla sosiaalisuutta voi tarkastella esimerkiksi esineiden ja ihmisten välisinä suhteina: kuinka esineitä käytetään, mikä erilaisten esineiden välinen suhde on, mitä ne merkitsevät eri ihmisille ja mitä niiden avulla tavoitellaan” (<http://www.sitra.fi/julkaisut/sitra291.pdf>, 1.8.2012)

Laadullista vai määrällistä?

Laadullisella ja määrällisellä tutkimuksella on omat peruslainsuutensa, kun tutkitaan ihmistä. Määrällinen tutkimus noudattaa usein hyvin kronologista suunnitelmaa testaten kirjallisuuden kautta luotuja hypoteeseja erillisellä aineistolla. Usein testaaminen johtaa jo ennalta tiedettyjen mallien vahvistamiseen tai hylkäämiseen.

Sen sijaan laadullinen tutkimus on kuin salapoliisikertomus, jossa lukija naruteaan mukaan kertomukseen johdannon provokatiivisella väitteellä poiketen vallitsevasta alan tieteellisestä keskustelusta. Teoria ja aineisto kehittyvät rinnakkain ja toisiinsa kietoutuneena. Tutkija saattaa joutua vaihtamaan paradigmat, jotta aineiston ääni ei katoaisi menetelmän alle. Usein laadullisen tutkimuksen lopputulos on jotakin muuta kuin mitä aluksi tavoiteltiin. Usein laadullinen tutkimus kuvaa enemmänkin tutkijan oman persoonan ja yksityisen ”tutkimusinstrumentin” muutosta kuin tutkitun kohteen ”objektiivisuutta”.

Kasvun menetelmä

Tutkija pyrkii kuvaamaan tilanteen, jossa ihmisen – kasvavan lapsen – tilannetietoisuus syntyy. Usein kysymys on kollektiivisesta intuitiosta, jonka määrittäminen ja pysäytyskuvan ottaminen on lähes mahdotonta. Kyseessä on enemmänkin niin sanottu *flow-ilmiö*, kaikki tapahtuu automaattisesti, viesteihin vastataan rutiniinomaisesti ja niitä välitetään ilman sen suurempaa ajattelua tai reflektiota. Jälkeenpäin haastatteluissa tai kyselyissä tilanteen mieleen palauttaminen on vaikeaa.

Käytäntöjen tutkimisessa sorrutaan aika usein keräämään aineistoa siitä, minkä (prosessin tai suunnitelman) mukaan ihmiset ovat työskennelleet, eikä päästä siihen, mitä oikeasti tehtiin. Oman ammatillisen taidon, kokemuksen ja osaamisen kuvaaminen ilman ammattislangia, lyhenteitä ja harhaanjohtavia metaforia on äärimmäisen vaikeaa. Yleisesti ihmiset puhuvat toiminnastaan ”itsensä” sivusta niin sanotuilla apukäsitteillä ja yleisillä abstraktioilla.

Käytäntöjen tutkimuksessa tutkimusmenetelmä tarkoittaa lähinnä toiseen kieleen kääntämistä. Erityisesti lasten ja nuorten käytännöt vaativat aikuisilta ”kielitaitoa”. Voimme kysyä, lisääkö tämän tutkimuksen menetelmä ihmisten välisen vuorovaikutuksen osalta meidän lukijoiden ymmärrystä? Onko valittu ”käännöskieli” hyvin perusteltu, vai olisiko jokin toinen kieli antanut laajempaa ymmärrystä tilannetietoisuudesta, kun juuri ajatellaan työn tavoitteita laajentaa malli turvallisuudesta terveydenhuoltoon.

Valittu menetelmä ei saisi peittää ihmisten käytännön taitoja ja muuttaa niitä muilta tunnistamattomaksi kieleksi. Hyvin kuvatusta lapsen tai nuoren ammatillisesta taitavuudesta voidaan rakentaa suoraan itse menetelmä. Teoriaa tai menetelmää ei tarvitse tuoda itse toiminnan ulkopuolelta paikalle. Tekniikan hengen mukaista on kuitenkin toimia näin. Malli sovitetaan tai paremminkin ihmisten vuorovaikutus rajataan ja pelkistetään mallin mukaiseksi. Sen sijaan laadullisessa tutkimuksessa käytäntö pysyy koko ajan käytäntönä ilman että sen päälle lasketaan teoreettista tai teknistä muuttia.

Lapset postmodernissa

Postmodernia luonnehtii samanaikainen tyylien sekoitus, kieltäytyminen totuuden tietämisen vaatimuksista, merkitsevien leikki ilman merkittäviä, pyhyden poistaminen perinteisen (symbolisen) tilan vakavuudelta (Savtsuk 1996, 59–60). Postmoderni haastaa perinteisen vanhempien ajattelun (Marcus 1994, 43) seuraavasti:

1. Paikan ongelmallistaminen: Kulttuuri ei enää sijaitse yhdessä ja rajattavassa paikassa vaan paikallistuu samanaikaisesti eri reaali- ja virtuaalitodellisuuksina.
2. Ajan ongelmallistaminen: Historiallisen suuren kertomuksen puute johtaa siihen, että tulevaisuus rakentuu erilaisista yksittäisistä ilmiöistä.
3. Tekijän ongelmallistaminen: Ei ole enää yhtä ääntä tai sanojaa, vaan moniäänisyys ja voimakkuus luovat ilmiöitä.
4. Jonkin ilmiön kuvaamisessa vaaditaan yhä enemmän narratiivin tai kontekstin ja siihen soveltuvien käsitteiden dialogiaa.
5. Bifocality – this involves effacing the distance of ”otherness”.
6. Jatkuva ja kriittinen eri asioiden ja näkökulmien loputon rinnakkain asettaminen.

Antropologian ja etnografian teoretisointi tapahtuu fenomenologis-hermeneuttisen mallintamisen avulla. Tässä teoretisoinnissa ollaan kiinnostuneita ihmisen kokemuksen välittömästä ilmenemisestä esimerkiksi kehollisena. Etnometodologia tai symbolinen interaktionismi perustuvat erityisesti näkijän ja kokijan oleminen ongelmallistamiseen.

Lopuksi

Vanhemman ja kokeneemman vastuu on jakamaton. Tämän seminaarin julistuksena toteaisin, että meidän on aika lopettaa käsitteen syrjäytyminen käyttö ja alkaa johtaa lapsien ja nuorien kasvamista. Pahin vaara, joka meitä uhkaa, on asiantuntijan varmuus.

LÄHTEET

EVA Analyysi 2012. Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? (luettavissa www.eva.fi/julkaisut/eva-analyysi-hukassa-keit%C3%A4-ovat-syrj%C3%A4ytyneet-nuoret/3823/ 10.10.2012)

Häkkinen-Nyholm, Helinä. 2010. Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta erotilanteessa, *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim* 2010; 126 (5): 499–505.

Marcus, George E. 1994. ”The Modernist Sensibility in Recent Ethnographic Writings and the Cinematic Metaphor of Montage” in Taylor, Lucien (edit.). 1994. *Visualizing Theory. Selected Essays from V.A.R. 1990–1994*. London: Routledge, pp. 37–53.

Mauss, Marcel. 1979. *Sociology and Psychology. Essays*. Käänt Ben Brewster. Boston: Routledge.

Merleau-Ponty, Maurice. 2012. *Filosofisia kirjoituksia. Toimittaneet ja suomentaneet Miika Luoto ja Tarja Roinila*. Otava.

Parviainen, Jaana. 2006. *Meduusan liike. Mobiiliajan tiedonmuodostuksen filosofiaa*. Gaudeamus.

Savtsuk, Valeri. 1996. *Veri ja kulttuuri*. Suomentanut Jukka Mallinen. Jyväskylä: Atena kustannus.

Varto, Juha. 2012. ”Kasvatus vihoviimeisenä keinona”. *Esitys* 3/12.

Wittmann, Jochen. 2012. *Auftragstaktik – Just a command technique or the core pillar of mastering the military operational art?* Carola Hartmann Miles – Verlag Berlin.

Ajatuksia oppi- ja asevelvollisen kasvatusympäristöistä

Kasvatuskeskustelun keskiössä ovat kaksi keskeistä kasvatusinstituutiota: perhe ja koulu.

Yhteiskunnallisen keskustelun kannalta on jatkuvasti ajankohtaista miten näiden välinen työnjako toteutetaan ja miten kasvatukseen liittyvä valta-analytiikka puetaan keskustelumutoon, ilman että koulun ja kodin väliin lisätään entistä enemmän moraalipoliittista painolastia, syyllisyysasetelmia ja epäsovun siemeniä (Vesikansa 2009). Koulun ja kodin kasvatusvastuun määrittely on politiikkaa parhaimmillaan ja siksi teema on altis eri intressiryhmien omien agendojen esittämiselle. Keskusteluissa ajaututaan helposti kysymyksiin, jotka suuntaavat vastaamaan kasvatusvastuun oikean- tai vääränlaisesta jakautumisesta tai sen jakamattomuudesta kasvatukseen moraalisiin sekä eettisiin perusteisiin. Kaikki tarkoittavat hyvää sanomisillaan mutta joskus olisi hyvä päästä käsiksi kasvatuskeskustelun taustalla oleviin tekijöihin, jotta pystyisimme paremmin liittämään mielipiteemme osaksi jotain yleistettyä ja samalla jotain niin konkreettista, että emme ajautuisi selittämään ilmiöiden sivuseikkoja. Ehkä parhaimmillaan pystymme omassa ajassamme löytämään ja samalla eristämään kasvatusteemasta ilmiöiden näkymättömissä olevia rakenteita, jotka itsessään osoittaisivat että ymmärrämme oman aikamme ajankohtaisia kasvatushaasteita siinä kulttuurisessa ilmapiirissä missä juuri nyt olemme, huolimatta teeman väistämättömästä poliittisuudesta.

Ehkä tieteellisen ja epätieteellisen keskustelun areenoilla, vastakohtaisuuksien kentillä, haluamme olla ehdottoman varmoja sanoistamme, ennen niiden ilmaisu. Ehkä siksi vetoamme tieteen tuloksiin niinkin voimakkaasti, lähes sokeasti. Pyrin tässä artikkelissani sovittamaan yhteen erilaisia näkemyksiä ja myös vastakohtaisuuksia. Kirjoitukseni on pääasiassa kasvatustieteellistä maalailevaa ja enemmän mielipidekirjoitus kuin perinteisellä tavalla tieteellisesti määritetty. Kartoitan vaikeasti hahmotettavaa opetuksen ja oppimisen kulttuurista kenttää ja myös niiden edellytyksiä sekä uppoudun niihin kasvatukseen kannalta merkittäviin rakenteisiin, jotka ovat piilossa vaikka samalla näkyvillä. Kommenttipuheenvuoroni liittyy niihin teemoihin, jotka olivat esillä ”Asevelvollisuus kansalaisoikeutena – kuka kasvattaa, kuka kouluttaa” -seminaarissa Maanpuolustuskorkeakoululla 12.12.2012.

Kiinnostavaa on sinänsä havaita miten vähän olemme kiinnostuneita keskustelumme kohteesta, eli nuoresta itsestään. Uskomme tietävämmä ja tuntevamme nuoren elämästä tarpeeksi, jotta voimme ikään perustuvalla vanhemmuudellamme oikeuttaa ne toimenpiteet, joiden avulla määritämme kasvatuslogiikkamme perustotuudet. Tarvetta näyttää olevan tukea nuoren suhdetta itseensä, ympäröivään maailmaan, yhteiskuntaan ja eri yhteisöihin. Myöhäisnuoruuttaan viettävä kansalainen on varusmiespalvelukseen tullessaan jo sitä mitä hän on, eikä lyhyimmillään puolen vuoden palvelusaika ehdi heiluttaa häntä merkittävästi suuntaan tai toiseen. Asepalvelus osoittaa vakavimmillaan nuoren kasvuprosessin

mahdolliset sudenkuopat, jotka ilmenevät palveluksen aikana stressinhallinnan ja elämänhallinnan vajeina. Kutsuntatilaisuus on toisaalta nuorelle ensimmäinen kerta, kun hänen fyysisyytensä luokituksella normaaliksi tai epänormaaliksi on todellista merkitystä. Vielä muutama vuosikymmen sitten ”ruununraakin” leimaan suhtauduttiin hyvinkin tunteellisesti, nyttemmin ehkä vähän maltillisemmin, koska palveluskelpoisuus on vain yksi mitta laajemmassa kansalaisuus-keskustelussa.

Hyvin kasvatettu tyttö ei tottele

Otsikko on Rosa Meriläisen hauska kolumnista Helsingin Sanomissa 29.11.2012. Meriläinen toivottaa tervetulleeksi kiltin työtön prototyypin muuttamista Pikku Myyksi tai Ronja Ryövärintyttäreksi maailmassa, jossa tottelevaiseksi ja araksi nujerrettu lapsi ei pitäisi olla enää mikään menestyksen mittari vanhemmilleen. Meriläisen mukaan terve lapsi kapinoi silloin tällöin. Lausahdus ”kyllä maailmaan ääntä mahtuu” on tuttu mutta harvemmin julkisesti lausuttu viisaus esimerkiksi ruuhka-aikana linja-autossa, jossa vanhempien kirjoittamaton sääntö on yrittää pienentää lapsensa tunteenpurkaukset niin hiljaisiksi, ettei kanssamatkustajille pääse syntymään pahaa mieltä. Häpeän tunteukset ovat tosin nekin vain kulttuurisia tuotteita eikä niiden pitäisi itsessään estää keskustelun ohjautumista itse asiaan eli siihen että lapsille turvataan oikeus hyvään kasvatukseen.

Psykiatri Jari Sinkkonen alusti seminaarissa nuoren miehen kasvunkivuista ja niiden normaaliudesta sekä epänormaaliudesta. Pojille sallitaan auktoriteettien vastustaminen tiettyyn rajaan asti. Kiinnostavaa on havaita miten tärkeää on määrittää normaalin nuoruuden ulkoisia muotoja, teiniperformanssien laatua ja niiden vaikutusta nuoren lähipiiriin. Ehkä tärkein sanoma on kuitenkin, myös Jari Sinkkosen alustuksen perusteella pääteltävissä, että nuoruuteen liittyy kasvukipuja mutta että ne voisivat jakautua tasaisemmin koko nuoruusajalle. Tällöin vältyttäisiin myöhäisteini-iän voimakkailta mullistuksilta, jotka kapinan muodossa voivat saada kohtalokkaitakin ilmenemismuotoja, häiriten nuoren siirtymää nuoruusiästä aikuisuuteen. Näihin tavoitteisiin pääsemistä saattaa vaikeuttaa oma aikamme, jossa korostetaan positiivisia tunteita; myönteisyyttä, iloisuutta ja halukkuutta jatkuvaan sosiaaliseen verkostoitumiseen. Selviytymiskykyisen ja vahvan persoonan eetos yhdistettynä negatiivisten emootioiden ja tunteiden piilottamiseen muodostaa hankalan yhdistelmän: esimerkiksi surusta on tullut olotila, joka yritetään poistaa ihmisarjesta, vaikka kyseessä on hyvin perusinhimillisistä tunteuksista.

Positiivisen psykologian ilmapiirissä jätämme asioita selvittämättä ja työstämättä, suoritamme, selviydymme ja vaikutamme niin tehokkaasti että unohdamme kultaisen keskitien merkityksen ja siis tasapainottelun tärkeyden negatiivisuuden ja positiivisuuden välillä. Oman aikamme keskellä ahdistus, pelko ja mielen tummat maisemat ovat löytäneet lääketeollisuuden. Olemme tilanteessa, jossa sairaseläkkeelle siirtyy joka päivä useita alle 30-vuotiaita psyykkisten ongelmien vuoksi. Positiivista on toki, että apua tarvitsevat saavat hoitoa mutta ehkä ajan henkemme edustaa jotain mikä vaatisi kriittisempää tarkastelua. Vastuu voi olla

vanhemmilla mutta ne ristiriitaisuudet mitä eri intressiryhmät vanhemmille syöttävät voivat vain vaikeuttaa ”maalaisjärjellä” toimivaksi havaittuja kasvatustavoitteita ja erityisesti nuoren ja hänen vanhempiansa välisen roolien kehittämistä kaikille osapuolille mielekkääseen linjaan.

Keskustelu nuorista ohjautuu joka tapauksessa nopeasti arvoväritteiseen keskusteluun eri perheen ja koulun rooleista, johon liitetään paljon häpeän, riittämättömyyden ja ehkä myös saamattomuuden tuntemuksia. Kiinnostavaa on joka tapauksessa havaita miten väljästi näiden kahden eri instituution väliset vastuut on määritetty. Vuosikymmeniä ja osin myös vuosisadan kestänyt keskustelu ei näytä edenneen tuumaakaan. Perheen kasvatusrooliin liitetään usein romanttinen perheideologien idylli, jossa äidit hoivaavat lapsiaan lähes yliveraisen luonnollisella tavalla. Koululaitoksen opettajat taas saatetaan nähdä tukemassa patrimonialisen eliitin strategisia intressejä. (Vuori 2001, Vesikansa 2009). Ehkä näiden vastakkaisuuksien tarkoituksena on mahdollistaa kasvatustavoitteiden toteuttaminen tavalla, jossa kasvatusvastuun kysymyksiin saadaan lisättyä ajan poliittisesti väärittynyt mutta ajankohtainen henki.

Kasvatusvastuu ei liene kuitenkaan oman aikamme suurin haaste: tiedostamme pelokkaasti miten ajan henki korostaa pärjäämistä ja siis miten pärjäämisen eetos tuntuu juuri nyt, omassa ajassamme, lähes sietämättömältä. Jonkinlaisia rakenteellisia ylilyöntejä on ehkä jo tehty. Jo ala-asteella pitää osata valita strategisesti mitä lukea, jotta nuorella olisi paremmat mahdollisuudet saavuttaa tavoitteitaan myöhäisemmässä iässä. Arvosanat, paremmuuden eetos ja näistä johtuvat kiireet saattavat olla vanhempien omia projekteja, joissa lapsi vain osallistuu. Kasvatustavoitteiden toteuttaminen nuoreen itseensä, joka kuitenkin tahtoo jäädä sivustaseuraajaksi omasta elämänhallinnastaan. Nuori ei kuitenkaan pääse itseään karkuun ja hän joutuu jossain vaiheessa havaitsemaan olevansa yksin maailmassa omien tunteittensa ja emootioittensa kanssa. Jos lapsi tai nuori ei ole tottunut ottamaan vastuuta omasta kehostaan ja elämänhallinnastaan ja oppinut tuntemaan miten ympäristö vaikuttaa heihin, niin olemmeko tahtomattammekin kehittäneet yhtälön, jonka selvittämiseksi pitäisi päästä takaisin osoittajaan ja nimittäjään, pelkän pakkoratkaisemisen ja -osallistumisen sijaan.

Nuoren selviytymiskykyä yhteiskunnan arjesta voisi parantaa keskittämällä huomiota nuoren omaan kykyyn käsitellä häntä koskevia asioita, hänen omia tunteitaan. Lasten vanhempien, läheisten, sekä eri yhteiskunnallisten instituutioiden edustajien roolina pitäisi olla tämän mahdollistaminen ja samalla myös tilan antaminen nuoren oman elämäntien rakentamisen vahvistamiseen. Turvallinen ja oppimisen kannalta tuottoisa rakenne voi olla hyvinkin perinteinen, kuten seuraavassa luvussa osoitetaan.

Pisa-tulokset ja talvisodan sotilaallinen ihme

Suomalaiskulttuurinen erityislaatuinen kasvatustavoitteiden toteuttaminen tulee kiinnostavasti esille ”talvisodan ihmeestä” ja erityisesti sen sotilaallisen kontekstin kautta. Toisenlainen esimerkki ihmeenkaltaisesta ilmentymästä on oman aikamme ”PISA-ihme”. Nämä ilmiöt ovat aivan eri luokkaa ja osoittavat aivan erilaisia

piirteitä mutta tietty piirre yhdistää ne samaa ilmiötä kuvaaviksi. Hannu Simola kuvaa osuvasti PISA-tuloksen ihmettä siteeraamalla ruotsalaisen koulutussosiologi Donald Bradin teosta piilo-opetussuunnitelmasta sanoen, että ”opettajien ammattitauti on yksilöllistä ja psykologisoita, toisin sanoen etsiä ongelmien syitä lähinnä omasta (tai oppilaiden ja rehtorin) persoonallisuudesta, olla näkemättä tekijöitä, jotka määräävät ja rajoittavat opettajien (ja oppilaiden) toimintamahdollisuuksia”. Simola arvioi Pohjoismaista koulutuspolitiikkaa ja havaitsi myös miten suomessa korostetaan varsin erilaista (peruskoulun) opettajuutta, jos vertailukohtana ovat muut Pohjoismaat.

Suomalaisen peruskoulunopettajan profiili näyttää varsin omalaatuiselta. Ammattikunta nauttii laajaa arvostusta ja opettajat ovat työhönsä tyytyväisiä. Silti tutkimuksen mukaan he ovat pedagogisesti ja poliittisesti varsin konservatiivisia sekä korostavat ammatillista etäisyyttä oppilaisiin sekä näiden koteihin. Tämä on kiinnostava piirre. Simolan mukaan suomalaisessa 1990-luvun koulutuspolitiikassa on eräs ainutlaatuinen piirre, joka yhdistettynä opettajien yleispiirteisiin on ollut tärkeä tekijä PISA-ihmeen takana. ”Vanhat opettajien työn kontrollimekanismit – sellaiset kuten koulutarkastukset, täsmälliset ja laajat opetussuunnitelmat, virallisesti hyväksytyt oppikirjat, lukujärjestykset ja luokkapäiväkirjat, joissa kerrottiin tarkkaan se, mitä luokissa opetettiin – kaikki nämä olivat poistuneet 1990-luvun alkuun mennessä” (Simola 2004). Työtyytyväisyys siis liittyy siihen, että opettajilla on vapaus opettaa ja siihen, että he kokevat oman roolinsa opettamisen kannalta mielekkääksi.

Mikään ilmiö ei synny ilman laajempaa kulttuurista vuorovaikutusta. Usein unohdetaan ne kulttuuriset vuorovaikutusrakenteet ja olosuhteet, jotka suuntaavat meitä yhteiskuntakansalaisia juuri tiettyyn suuntaan (Berger - Luckmann 1994). Ehkä liiallinen yksilöllistäminen ja myös psykologisoiminen vei huomion yhteiskuntapoliittisen keskustelun laajemminkin syyllisten etsintään ja ongelmien selittämiseen (mihin ehkä myös itse tässä artikkelissani syyllistyn). PISA-ihmeen taustalta löytyy todennäköisesti, Hannu Simolan ajatuksiin viitaten, suomalaiskulttuuriset erityispiirteet jotka edelleen mahdollistavat koulutuspoliittisen edelläkävijän paikkamme maailmalla. Tässä ei tosin ole niinkään paljon kyse erinomaisesta keskushallinnollisesta kontrollista ja valvonnasta, vaan lähes päinvastoin, paikallisten oppilaitosten tavasta hallita opetuksen käytäntöä haluumallaan ja parhaaksi näkemällään tavalla.

Samasta ilmiöistä oli kyse loppuvuonna 1939, jolloin itselliset asepukeiset kansalaiset toteuttivat sitä minkä he tiesivät olevan heidän vastuulla. Talvisodan ihme ei ollut niinkään puoluepoliittisen yhtenäistymisen riemuvoitto, ns. ”tammiin kuhlauksen” merkeissä, vaan pelkästään osoitus siitä päättäväisyydestä mihin yksilöt, pienryhmät ja pienet yhteisöt todellisuudessa voivat pystyä, jos he oivaltavat oman vastuunsa tekemisistään (Mälkki 2008). Yhtä vähän kuin PISA-tutkimuksessa on kyse keskushallintotasaisen opetussuunnitelmatyön ylivertaisuudesta, yhtä vähän talvisodan ihmeessä oli kyse sodan aikaisen Päämajan tai edes sen ylipäällikön ylivertaisuudesta. Itse asiassa marsalkka Mannerheim ei luottanut kenttäarmeijan suorituskykyyn ja olisi siksi halunnut, että rauhan ajan vakinainen armeija varusmiehineen olisi taistellut Talvisodan alkumetreillä

kauemmin pelkän viivytystehtävän sijaan. Hän ei luottanut suomalaisiin reservinupseereihin, joille hän lopulta talvisodan päätteeksi osoitti Ylipäällikön päiväkäskyssä (numero 34) muutaman rivin:

[...] mutta tahdon erikoisesti painostaa reserviupseerien uhrautuvaa uljuutta, heidän velvollisuudentuntoaan ja etevyyttään, millä he ovat täyttäneet tehtävän, joka ei alkuaan ollut heidän.

Mannerheim-linja oli todellisuudessa kansalaissotilaiden oma linja, joka vain sai uuden nimen, kun sotilaskansalaiset olivat verellään lunastaneet sen todellisen potentiaalin. Todellisuudessa koko kenttäarmeijan suorituskyky oli perustunut talvisodan paikallisten taistelujen olosuhteissa juuri reserviupseerien omaaloitteisuuteen ja heidän kykyynsä johtaa tavalla, mikä sai eripuraisen kansan eri osapuolet taistelemaan poikkeuksellisen uhrautuvasti.

Reserviupseerien mutta myös nuorten kadettiupseerien rooli komppanioiden johtohenkilöstössä oli lopulta merkittävämpi sotatoimien onnistumisen kannalta kuin mikä oli keskusjohtoisen asevoimien ylemmillä esikunnilla. Nuorten johtajien rooli oli erityisen hankala, koska he joutuivat toimimaan virallisen asevoiman äänentorvina jakaessaan organisaation määrittämät tehtävät alaisilleen. Sotilaspukuisilla kansalaisilla saattoi olla aivan erilainen käsitys siitä mikä oli mielekästä ja minkä puolesta oli järkevää altistaa henkensä. Johtajat joutuivat ottamaan vastaan tämän epävirallisen organisaation paineet. Reserviupseeri ja myös nuoret kadettiupseerit joutuivat siis toimimaan kahden erilaisen organisaation risteyskohdassa, jonka ulkoisessa ilmeessä oli vain vähän sellaista mitä asevoimat olisivat virallisesti halunneet ottaa koko asevoimia kuvastimeksi.

Myös suomalaiset peruskoulunopettajat joutuvat (edelleen) kohtaamaan nuorten suomalaisten omapäisyyden ja ehkä myös haluttomuuden tulla naulituksi koulunpenkkiin. He joutuvat jatkuvasti etsimään keinoja oppimisen mahdollistamiseksi. Olisi toki helpompaa lisätä kuria koulussa ja lisätä opettajien rangaistuksen antamisen oikeutta. Olisi helpompi ehkä saattaa koululuokkiin perinteinen kasarimikuri, jonka avulla taattaisiin opetusrauha. Voitaisiin myös aloittaa voimakkaat tukitoimet opettajien ja oppilaiden lähentämiseksi toisiinsa. Toisaalta samalla saatettaisiin turmella jotain sellaista mikä on mahdollistanut PISA-menestystekijät (jos näitä siis pidetään tavoittelemisen arvoisina). Suomalaisen peruskoulun opettajat ovat joutuneet soveltamaan opetussuunnitelmia ja löytävät sopivat tavat opettaa asioita innovatiivisesti ja uudenlaisia opetusmenetelmiä kokeillen. Oleellista on lopputulos, eikä se miten se saavutetaan. Näin myös Karjalan kannaksella, jossa kenttäarmeijan siviilinomaisuus ei ollut asevoimien tehokkuutta laskeva tekijä, vaan lähes päinvastoin, sen todellinen salainen ase.

Ehkä peruskoulun opettajat ja reserviupseerit voi nähdä samankaltaisina profesioina, joihin voisi edelleen liittää ajatuksen suomalaisesta talonpojasta, joka vapaana ja tasa-arvoisena toimi 1800-luvun fennomanian aatteen keskeisenä tukijalkana. Talonpoika-ajatus on sittemmin kelvannut virikkeiksi muidenkin yhteiskuntaluokkien käyttöön (Alapuro 1994). Ehkä suomalainen koululaitos ja koulutusta antava komppania (perusyksikkö) toimivat kuin paikallisyhteisö,

joissa keskusjohdolta otetaan se mikä palvelee kouluttajien, opettajien ja koulujen omia intressejä. Sotilaallisessa kontekstissa paikallisuudessa on saksalaista alkuperää omaavan käsitteen, tehtävätaktiikan, eli yhden 1900-luvun menestyksekkäimmän johtamiskonseptin ja johtamisfilosofisen lähtökohdan itu ja sielu. Saksalainen konsepti koki toisen maailmasodan jälkeen muodonmuutoksen mutta se perustuu edelleen samankaltaiseen peruslähtökohtaan. Uudeksi käsitteeksi vakiintui termi *Innere Führung*. Se kuvaa olotilaa, jossa yksilö oivaltaa motiivinsa ja tekojensa sekä laajennettuna myös oman hyvinvointinsa perustuvan hänen omiin käsityksiinsä siitä mikä hän itse on suhteessa ympäristöönsä. Tavoitteena on toimintakykyinen subjekti eikä toiminnan ohjausta odottava objekti.

Vastaavanlaista peruslogiikkaa korostetaan myös suomalaisessa koulutuspolitiikassa, jossa vastuu on annettu nuorille itselleen sekä nuorten vanhemmille. Koululaitos ei suostu ottamaan vastuuta siitä mikä kuuluu yksilölle itselleen. Mikäli nuori ei menesty, syy ei ole järjestelmässä vaan yksilössä itsessään. Ehkä kyse on siitä miten vanhemmat sietävät että heidän perilliselle ei tarjoudu odotusten mukaista koulutuspaikkaa tai yhteiskunnallista asemaa, mihin he eivät itse pystyneet omassa elämässään. Suomalaisen yhteiskunnan vähäinen arvostus pysyä tietyssä yhteiskuntaluokassa ehkä tekee kaiken liiankin mahdolliseksi. Koulutuksen ja kouluttautumisen arvostuksen tavoitteena saattaa olla myös sosiaalisen nousun mahdollistaminen - käytännössä siis vanhempien projekti, jossa lapsille pyritään varmistamaan parempi elämä.

Hitaan muutoksen havaitsemisen vaikeus

Hitaasti etenevien yhteiskunnallisten projektien paikantaminen on keskeistä, etenkin niiden jotka vievät omaa kulttuurista keskusteluamme tiettyihin suuntiin. Pikaisen korjaamisen riskinä on aina, että korjaamme pelkästään seurauksia emmekä ilmiöitä. Saatamme kokea tunnepitoiset konseptit: ”uusavuton”, ”syrjäytynyt”, ”vähäosainen” tutuiksi ilmiöiksi, joihin on syytä puuttua välittömästi kirurgisella tarkkuudella, estääksemme niihin sisältyvän negatiivisen äitymisen pandemian kaltaisiksi vitsauksiksi. Näissäkin ilmiöissä mutta myös tavoissamme reagoida niihin on enemmän kulttuurista tapaamme politisoida ongelmat kuin todellista haluamme keskustella omasta kyvystämme ja halustamme reflektoida ilmiöiden taustalla olevia syitä.

Huomio on juuri nyt nuorissamme, joiden pelätään olevan kyvyttömiä selviytymään yhteiskunta-arjesta. Ihmisellä on kuitenkin omituinen taipumus selviytyä ja muodostaa selviytymisstrategioita, vaikka ehkä haluaisimmekin että nuoret tunnustaisivat kollektiivisesti oman avuttomuutensa, kyvyttömyytensä elää ihmiselämänsä ja perustavanlaatuisen tarpeensa saada tukea vanhemmilta mutta myös yhteiskunnalta. Etsimme ehkä tahtomattammekin itsellemme sankarin roolia, pelastaessamme omasta mielestämme lähes kadoksiin joutuvan nuorisoin lähes varmalta rappiolta. Tällä kertaa nuoriso ei kapinoi ja etsi omaa paikkaansa sukupolvien välisessä keskustelussa, vaan nykyiset aikuissukupolvet näyttävät säätelevän lapsi- ja nuorisosukupolvien institutionaalista statusta, elämää ja toimintaa. Ehkä nyt olisi taas tarvetta yhteiskuntaa ravisuttavalle nuorisoty-

tymättömyydelle, jossa siis nuoriso yrittäisi etsiä omaa paikkaansa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Vanhempien riesana on nykytieteen tarkkuus ja kaikenselittävyys. Lähes orjallinen usko länsimaisen lääketieteen parantavuuteen ohjaa vanhempia hakemaan parannuskeinoja varsin vähäpätöisiinkin oireisiin. Riittää että lapsi ääntelehtii epätavanomaisesti tai on tarkkaamaton eikä jaksa keskittyä. Pelkäämme epänormaaliutta ja saatamme tehdä kaikkemme eristääksemme epänormaalin perheestämme. Haluamme ehkä täydellisen idyllin, johon ei kuulu pahaa ulkopuolisuutta. Opetamme itsemme hymyilemään ja viestimme positiivisesti, ettei meitä leimata ”tyypillisiksi suomalaisiksi”. Vaarana on aina että ihmiskehosta, miljoonien vuosien evoluution tuotoksesta, tehdään muutaman vuoden tieteellisen kokemuksen tai ajan hengen perusteella diagnooseja, jotka saattavat johtaa erilaisiin hoitotoimenpiteisiin jotka vain lisäävät oireita, mahdollisesti jossain muussa kehonosassa. Vähitellen pahentuvien oireiden todelliset lähtökohdat jäävät huomaamatta, koska lääkkeillä päästään korjaamaan vain selkeästi diagnosoitavia oireita. Hidasta muutosta on erityisen vaikea havaita, etenkin kun oirehtivan lähimmäisillä voi olla vaikeaa havaita miten jotkut asiantilat etenevät. Toisaalta vähitellen kumuloituvaa oiretta voi olla myös vaikea saada hallintaan pikaisesti, jos sen syntymisessä siis ei ole todennäköisesti ollut kyse niinkään äkillisestä muutoksesta - esimerkiksi virus- tai bakteeriperäisestä tartunnasta.

En missään tapauksessa kiistä lääketieteen saavutuksia ja niitä lääkityksiä, joilla on pelastettu todennäköisesti miljoonia ihmishenkiä ja mahdollisesti parannettu ihmiselämän laatua. Kyse on rajanvedosta eri ääripäiden välillä, eikä niinkään toisen ääripään sammuttamisesta. Kehon ja mielen välinen yhteys on ilmeinen ja siksi se miten ihminen kokee itsensä ja elinympäristönsä voi olla vähempilääkkeisen ihmiselämän kannalta jopa keskeistä. Lääke- ja leikkauskulttuurin vastapainona voisi olla parempi ymmärrys ihmisestä itsestään sekä inhimillisistä yhteisöistä ja yhteisöistä, jotka ovat kulttuurisia tuotteita. Yhteiskuntakansalaista pitäisi siis pystyä tarkastelemaan myös hänen kulttuuristen itsestäänselvyyksien kautta ja samalla tarjoutuu mahdollisuus ymmärtää miksi toimimme, ajattelemme ja tunnemme juuri tietyllä tavalla tietyissä tilanteissa. Oleellista olisi päästä kiinni kansallisiin stressikäyttäytymismalleihin ja niihin kansanterveyttäkin uhkaaviin oireisiin, josta esimerkiksi pandemian mittainen masentuneisuutemme antaa jotain viitteitä.

Välittömän ja samalla tehokkaan vaikuttamisen kaava näyttää olevan sisäänrakennettu lähtökohta myös Pohjolaan ulottuneen nykyamerikkalaisen sotataidollisen ajattelun keskiössä. Viitteitä tosin on ollut nähtävissä jo toisen maailmansodan tarkkuuspommitusten myötä mutta etenkin jo kirkkaimman aikansa nähneessä *Effect-Based Approach to Operations* (EBAO) konseptissa pikaisen vaikuttamisen kaava tuodaan hyvin selkeästi esille. Tämä ajattelutapa on kohdannut suurimman kritiikkinsä vaikutustenhallinta-keskustelun piiristä. Yhdysvalloissa on herätty kymmenen vuoden sotimisen aikana (Irak, Afganistan) miten vaikeaa on lopulta ymmärtää vaikutusten (effects) ja seurannaisvaikutusten vyyhtiä. Asejärjestelmien tappavuuden ja kantaman dramaattinen kehittyminen

on luonut otollisen ilmapiirin myös käyttää näitä tehokkuuksia ja kyvykkyyksiä. Vähän samanlaisesta ilmiöstä on kyse myös ihmiskehon suhteen, modernissa lääketieteessä, jossa kiusaus korjata kerralla diagnostisoituja mutta samalla monimutkaisia terveyteen liittyviä syy - seuraus -yhteyksiä on suurempi kuin tahto yrittää eheyttää ihminen takaisin terveyden ääreen, hitaasti mutta kokonaisvaltaisesti.

Uskomme niin vankasti, että muutos on nykyajassamme niin huimaa, että emme pisy enää sen mukana, vaan jäämme auttamattomasti jälkeen. Nopea muutos on kuitenkin teknologista eikä niinkään ihmiskulttuurista. Kulttuurisina olentoina muutamme toki jatkuvasti mutta emme huomaa muutosta sen ollessa liian hidasta. Myös asepalvelus muuttaa nuoria, koska se sisältää positiivisia mutta myös negatiivisia kokemuksia, jotka eivät jätä ketään kylmäksi. Muutos on kuitenkin puolen tai vuoden aikana niin hidasta, ettei nuori välttämättä itse sitä rekisteröi. Myös koululaitos muuttaa nuoria ja he oppivat oman roolinsa tavalla, johon jokaisen vanhemman pitäisi keskittyä suurella tarkkaavaisuudella. Ehkä tämä muutoksen hitaus tekee keskustelun esimerkiksi asevelvollisuusarmeijasta hankalaksi.

Asevelvollisuusarmeija mielletään usein vanhanaikaiseksi ja jopa lisäämässä mies-stereotyyppioita aikakaudella, jossa korostetaan vaikkapa vastuuntuntoisuutta, rehellisyyttä ja empatiakykyä. Asepalvelus ei tosiaankaan tee miehiä, vaan yhteiskuntakansalaisia, jotka suvaitsevat ja sietävät toisia ja jotka eivät koe erilaisuutta automaattisesti pelottavaksi. Mies-sosiaalisuus voi tosiaankin olla varsin karkeaa ja karua mutta se veljellisyys, joka varusmiestuvassa vähitellen syntyy, on samalla erinomainen tae yhteiskuntarauhan säilymisestä myös jatkossa. Unohdamme, että tätä tupasosiaalisuutta tapahtuu koko ajan, kuten on tapahtunut jo kohta vuosisadan. Se että naiset eivät pääse tähän samaan prosessiin, edes vapaaehtoisen asepalveluksen suorittamisen myötä, kertoo enemmän omasta sukupuolisiveellisestä kulttuuristamme, jossa pelkäämme enemmän sukupuolisuusteemaa kuin sen mahdollista vaikuttavuutta nuoriimme. Miesten ja naisten erilliset tuvat ovat tulleet jäädäkseen - meidän on kyettävä käsittelemään ja hyväksymään tämän jaottelun ilmeistä vaikutusta naisvarusmiestemme kokemukseen itsestään ulkopuolisina ja ”toisina” miesvaltaisessa yhteisössä. Tämä vaikuttaa tulevaisuudessakin naisten rooliin puolustusvoimissa, jossa miesyhteisön kannalta katsottuna naiset ovat sotilas- ja siviilihenkilöinä ulkopuolisempia kuin ”meihin” liittyviä. Tämä perustuu siis rakenteellisiin valintoihimme.

Ajatuksia oppi- ja asevelvollisen kasvatusympäristöistä

Asepalveluksessa nuori joutuu kohtaamaan itsensä tavalla, joka herättää keskustelua, kuten se on herättänyt jo vuosikymmeniä. Toisaalta on ristiriitaista, että puolustusvoimissa edes heräisi voimakas tarve määrittää tarkemmin sitä projektia mitä asevelvollisuus tuottaa, hitaasti mutta väistämättä. Ehkä tämä määrittämättömyys on vain osoitus suomalaisesta koulutuspolitiikasta, sen voimakkaasta mutta kirjoittamattomasta piilo-opetus suunnitelmasta, johon ei ole aikaisem-

Simola, Hannu: Kenraali Adolf Ehrnrooth ja PISA:n ihme - Koulutussosiologisia huomautuksia erääseen suomalaiseen menestystarinaa. *Kasvatus* 1/2004, sivut 76 - 83.

Vesikansa, Sari: Kuka kasvattaa, kuka opettaa? Genealoginen tutkimus perheen ja koulun välisen kasvatusvastuun politiikasta. Helsingin Yliopisto: Sosiologian laitoksen tutkimuksia 261, 2009.

Vuori, Jaana. 2001: Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Väitöskirja, Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tampere: Tampereen yliopisto, 2001.

Yleinen asevelvollisuus strategisena ratkaisuna

Johdanto

Yleisen asevelvollisuuden etuja ja haittoja arvioidaan julkisuudessa usein irrallisesti, tarkoitushakuisesti ja vain valitusta näkökulmasta käsin. Vaikka yleisen asevelvollisuuden ensisijainen tarkoitus on sotilaallinen, sillä on myös laajempi yhteiskunnallinen merkitys. Siten yleinen asevelvollisuus ei ole pelkästään taloudellinen kustannustekijä, josta pitää saada säästöjä, tai yksilön toimintavapautta rajoittava tekijä, joka pitää poistaa vapauksien laajentamiseksi. Yleistä asevelvollisuutta on hyvä tarkastella osana laajempaa kokonaisuutta. Tässä artikkelissa tuodaan esimerkki kokonaisviitekehyksestä eri tasoilla käytävän yhteiskunnallisen keskustelun tueksi.

Ratkaisu yleisestä asevelvollisuudesta on tehty *strategisista perusteista käsin*. Yleinen asevelvollisuus on kuin kaskovakuutus verrattuna valikoivan asevelvollisuuden ”tavanomaiseen vakuutukseen”. Suomen tilanteessa kaskovakuutus on välttämätön strategisten erityistekijöiden takia. Tällaisia tekijöitä ovat: (1) valtakunnan maa- ja merialueen koko suhteessa, (2) asukasmäärään ja (3) bruttokansantuotteeseen. Tämä arvio suhteutetaan (4) lähialueen turvallisuustilanteeseen, (5) lähialueella olevaan sotapotentialiin sekä (6) lähialueen valtioiden aiempaan halukkuuteen käyttää sotapotentialia muita valtioita kohtaan.

Edellisten tekijöiden karkeana kuvauksena voidaan todeta, että:

(kohdat 1-3) Suomi on Euroopan kuudenneksi suurin valtio, jossa asuu alle 18 henkilöä neliökilometriä kohti. Vuonna 2011 Suomi käytti puolustusmenoihin 2,8 miljardia euroa, mikä on merkittävästi vähemmän verrattuna lähialueen valtioihin (Ruotsi 4,5 MRD €, Norja 5,1 MRD € ja Venäjä 38,0 MRD €). Suomen puolustusmenojen BKT-osuus on vain 1,5 %.

(kohdat 4-6) Suomen lähialueen turvallisuustilanne on vakaa huolimatta siitä, että rajanaapureina ovat maailman suurin sotilasliitto, Nato, sekä resurssiltaan ja sotapotentialiltaan yksi maailman suurimmista valtioista, Venäjä. Lähialueen mailla ei ole erityistä tarvetta uhata Suomea. Kuitenkin päätös olemassa olevan sotapotentialin käytöstä tai sillä uhkaamisesta tapahtuu monin verroin nopeammin kuin Suomella on kyky rakentaa suorituskykyjä sen ehkäisemiseksi ja torjumiseksi.

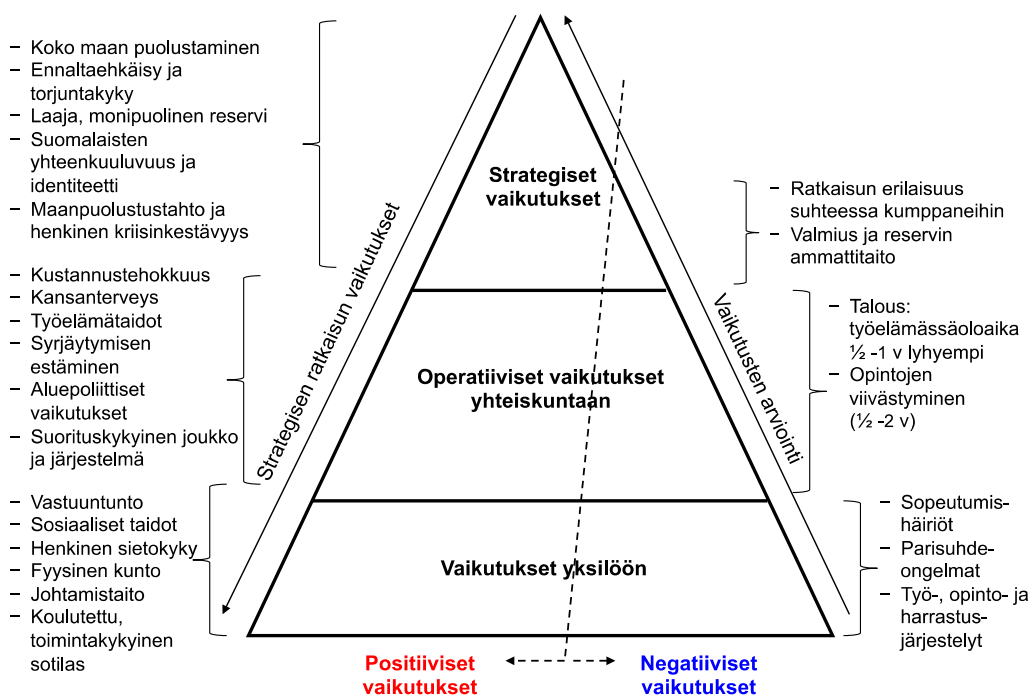
Ratkaisu yleisestä asevelvollisuudesta ei perustu pelkästään kylmiin faktoihin. Perimmäisenä tekijänä yleisen asevelvollisuuden taustalla on yhteiskunnan arvot. Suomen itsenäisyyden ja suvereniteetin puolustaminen koetaan tärkeäksi ja jopa välttämättömäksi, ja tästä syystä koko maata halutaan puolustaa (ns. maanpuolustustahto). Maan puolustaminen edellyttää puolestaan riittäviä henkilöstö- ja ma-

teriaaliresursseja, jotka tulee olla valmiina ja varattuna vakuutuksen käyttöä varten.

Vuosikymmenten aikana toistettujen analyysien perusteella yleinen asevelvollisuus on strategisella tasolla Suomelle kustannustehokkain tapa turvata oman maan puolustamiseksi tarvittavat, riittävät ja osaavat henkilöstöresurssit. Analyysissä yleisen asevelvollisuuden tyypillisiä vaihtoehtoja ovat olleet ammattiarmeija sekä valikoiva asevelvollisuus eri muodoissaan. Lisäksi analyysissä on arvioitu liittoutumisen vaikutuksia asevelvollisuuteen. Raporteissa on todettu, miten eri vaihtoehdot eivät tuota riittävää sotilaallista suorituskykyä tai ne ovat taloudellisesti kestäättömiä. Samalla on todettu, ettei mahdollinen liittoutuminen muuttaisi yleisen asevelvollisuuden yhtälön perustekijöitä: vaikka liittoutuminen vahvistaisi materiaalisesti Suomen sotilaallista ennaltaehkäisy- ja torjuntakykyä, pitää Suomella edelleen olla oma, koulutettu, riittävä ja osaava henkilöstö. Perusteellisin viimeaikainen julkinen raportti tästä aiheesta on Risto Siilasmaan asevelvollisuustyöryhmän julkaisu: ”Suomalainen asevelvollisuus”, joka ottaa esimerkillisellä tavalla huomioon asevelvollisuuden vaihtoehtoja ja vaikutuksia.

Strategisella ratkaisulla on aina laaja-alaiset vaikutukset. Esimerkiksi yhteiskunnallisessa päätöksenteossa yleinen asevelvollisuus vaikuttaa turvallisuus- ja puolustuspoliittisiin, aluepoliittisiin, taloudellisiin ja sosiaalipoliittisiin ratkaisuihin. Ehkä konkreettisimmin vaikutukset kohdistuvat yksilöön, joka suorittaa asevelvollisuutensa. Seuraavaksi esitetään kokonaisviitekehys yhteiskunnan eri tasoille kohdistuvien vaikutusten arvioimiseksi.

Yleisen asevelvollisuuden viitekehys

KUVIO 1. Yleisen asevelvollisuuden vaikutusten periaatekuva

Yleisellä asevelvollisuudella on positiivisia ja negatiivisia vaikutuksia strategisella, operatiivisella ja yksilötasolla (Kuvio 1).

Strategiset vaikutukset. Strategisella tasolla ehkä tärkeimpänä positiivisena tekijänä on se, miten yleinen asevelvollisuus ratkaisee koko maan puolustamiseksi tarvittavien suorituskykyisten joukkojen rekrytoinnin, kouluttamisen, sijoittamisen tehtäviin ja tarvittaessa joukkojen liikekannellepanon. Vuosien koulutuksen myötä rakentuu laaja, monipuolinen reservi, joka sellaisenaan toimii yhtenä sotilaallisia kriisejä ennaltaehkäisevänä tekijänä. Kriisin sattuessa koulutetun reservin laajuus mahdollistaa alueellisesti kattavan puolustuksen sekä mahdollisten tappioiden sattuessa joukkojen täydennykset, mikä lisää sotilaallisen hyökkäyksen torjuntakykyä. Ilman yleistä asevelvollisuutta, Suomen laajan alueen puolustaminen suhteellisen vähäisillä käytössä olevilla resursseilla olisi käytännössä mahdotonta.

Yleisellä asevelvollisuudella on merkitystä myös kansaa yhdistävänä tekijänä. Kaikki asevelvolliset ovat samalla lähtöviivalla riippumatta syntyperästä, varallisuudesta, yhteiskunnallisesta taustasta, poliittisesta mielipiteestä ja koulutuksesta, ja jokaisella on tasavertaiset mahdollisuudet menestyä. Rehti, tasavertainen ja oikeudenmukainen kohtelu välittävät kuvaa suomalaisen yhteiskunnan arvoista. Varusmiespalvelus yhdistää miesväestöä sukupolvesta toiseen ja naisten vapaaehtoinen asepalvelus tukee tasa-arvoa yhteiskunnassa. Varusmiespalveluksen suorittaminen linkittää yksilön yhteiskunnallisiin velvollisuuksiin ja tehtäviin sekä vahvistaa suomalaisten yhteenkuuluvuutta ja kansallista identiteettiä. Yleisen asevelvollisuuden vuoksi puolustusvoimat on laajasti hyväksytty ja luotettavaksi koettu kansallinen instituutio. Yleinen luottamus puolustusvoimiin, varusmiespalveluksessa saatava tieto maanpuolustuksesta sekä laadukkaasti toteutettu varusmiesten ja reserviläisten koulutus ovat keskeisiä tekijöitä maanpuolustustahdon ylläpitämiseksi. Varusmieskoulutuksessa saatava tieto ja osaminen tukevat myös kansalaisten henkistä kriisinkestävyyttä: kykyä kestää erilaisten ja eriasteisten kriisitilanteiden aiheuttama henkinen paine ja selviytyä niiden vaikutuksista.

Strategisesta ratkaisusta on myös negatiivisia vaikutuksia. Useat länsimaat ovat siirtyneet ammattiarmeijajärjestelmään arvioituaan omista lähtökohdistaan johdannossa mainittuja päätekijöitä. Ammattiarmeija on ollut näille maille luonteva ratkaisu, mikäli (1) valtion maa- ja merialue ei ole laaja, (2) väestön ikäluokkien koko on riittävän suuri, (3) taloudellisia resursseja on riittävästi, (4) lähialueen turvallisuustilanne on vakaa, (5) lähialueen sotapotentialiaali on pieni tai merkittävässä laskussa ja (6) lähialueen maiden välillä ei ole ollut konflikteja. Arvioinnin perusteella kyseiset maat ovat muuttaneet asevoimien tehtäviä siten, että painopiste on kohdistettu kriisinhallintaoperaatioihin osallistumiseen oman maan puolustamisen asemesta. Länsimaiden asevoimien muuttuessa suomalaiset joutuvat kasvavassa määrin perustelemaan ratkaisunsa erilaisuutta suhteessa kumppanimaihin. Kansallisesti negatiivisena seikkana on yleisen asevelvollisuuden vaikutus joukkojen valmiuteen ja suorituskykyyn, mikäli heikon taloudellisen tilanteen takia säännönmukaisesti säästetään reservin kertausharjoituk-

sisä varusmiesten peruskoulutuksen ja puolustusvoimien muun toiminnan turvaamiseksi.

Operatiiviset vaikutukset yhteiskuntaan. Operatiivisella tasolla voidaan arvioida, minkälaisia seurannaisvaikutuksia (etuja ja haittoja) yleisestä asevelvollisuudesta syntyy yhteiskunnan eri toimialoille. Talouden näkökulmasta yleinen asevelvollisuus on kustannustehokkain tapa luoda suuren miesmäärän vaativaa puolustuskykyä rajallisilla resursseilla. Samalla puolustusvoimat tukee kansanterveyttä toteuttamalla kaikkia varusmiehiä koskevat terveystarkastukset ja rokotukset, kohottamalla varusmiesten kuntoa sekä opettamalla heille kuntoiluun ja terveellisiin elämäntapoihin liittyviä tottumuksia.

Yleisen asevelvollisuuden varusmieskoulutus on osa yhteiskunnan koulutusjärjestelmää. Mikään muu organisaatio ei pysty toteuttamaan vastaavanlaista koko miesväestöä kattavaa koulutusta peruskoulun jälkeen. Vaikka koulutus keskittyykin sotilaallisten taitojen opettamiseen, varusmiespalvelus kasvattaa myös työelämää ja arkisten asioiden hallintaa varten – tottuminen aikaisin heräämiseen, ohjattuun aikatauluun, annettujen tehtävien täyttämiseen sekä asetettujen tavoitteiden saavuttamiseen tukee henkilön menestymistä myös tulevaisuudessa. Ehkä konkreettisimmin varusmiespalveluksesta hyötyvät henkilöt, joiden valmiudet uuteen ammattiin kehittyvät suorittamalla erikoiskoulutus esimerkiksi ensiapu-, suojelu-, pelastus-, sotilaspoliisi-, sukeltaja-, lentäjä-, johtaja-, viestintä-, kuljettaja- tai huoltokoulutuksessa. Varusmiespalvelus toimii myös rekrytointikanavana puolustusvoimien siviili- ja sotilastehtäviin. Lisäksi varusmiespalveluksessa saadusta koulutuksesta voi olla hyötyä siviiliopinnoissa, ja palveluksessa suoritettuja opintoviikkoja voi hyödyntää jo siviiliopintoihin hakeuduttaessa.

Varusmiespalvelus tarjoaa uuden mahdollisuuden päästä kiinni yhteiskuntaan ja elämään. Se tukee heikoimmassa asemassa olevia, joilla on ehkä viimeisen kerran mahdollisuus lähteä liikkeelle ikätovereidensa kanssa samoista lähtöasetelmistä. Siksi varusmiespalveluksella on mahdollista vaikuttaa yhteiskunnallisen syrjäytymisen estämiseen. Yhteiskunnan eriarvoistumisen lisääntyessä puolustusvoimien merkitys syrjäytymisen ehkäisyssä saattaa vain korostua tulevaisuudessa.

Yleinen asevelvollisuus edellyttää varuskuntia ja harjoitusalueita asevelvollisten kouluttamiseksi ja puolustusvoimien rauhan ajan toiminnan ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi. Aluepoliittisesti positiiviset vaikutukset kohdistuvat varuskuntapaikkakuntien ja seutukuntien tuotanto-, työllisyys- ja verotulotekijöihin. Varuskunta tilaa palveluita ja hyödykkeitä, mikä lisää alueellista tuotantoa. Tuotantovaikutukset näkyvät erityisesti kiinteistöalalla, kuten sähkön-, veden- ja lämmöntuotannossa, muonituspalveluissa, terveydenhuollossa, varusmiesten matkapalveluissa, polttoaineiden kaupassa ja kuljetuksessa sekä rakennusalailla. Näiden lisäksi paikalliset yritykset hyötyvät henkilökunnan ja varusmiesten kulutusrynnästä ja varuskuntapaikkakuntien verotulot karttuvat työllisyyden vahvistuessa.

Sotilaallisesti tarkasteltuna yleisen asevelvollisuuden keskeisinä etuina ovat: joukkojen ja järjestelmien tuottaminen laajaa ja monipuolista reserviä varten, kansalaisten kykyjen ja ominaisuuksien hyödyntäminen, liikekannallepanojärjestelmän toimivuuden takaaminen, joustava valmiuden kohottaminen sekä reserviläisten ammattitaidon hyödyntäminen jatkokoulutuksessa ja kriisinhallintatehtävissä.

Yleinen asevelvollisuus myös rasittaa yhteiskuntaa. Tällaisia negatiivisia vaikutuksia kohdistuu erityisesti talouteen ja opintojen toteutukseen. Taloudessa menetetään verotuloja työelämässä oloajan lyhentyessä keskimäärin vajaalla vuodella. Vielä merkittävämpi viivästyminen kohdistuu opintojen aloittamiseen ja läpikäyntiin, millä on seurannaisvaikutuksena muun muassa omalle alalle työllistymisen tapahtuminen yhä vanhempana. Koska asevelvollisuudesta aiheutuu yhteiskunnan taloudelle, työllisyydelle ja koulutusjärjestelmälle sekä etuja että haittoja, tulee nämä yksittäiset positiiviset ja negatiiviset vaikutukset suhteuttaa toisiinsa toimialalle kohdistuvien kokonaisvaikutusten selvittämiseksi.

Vaikutukset yksilöön. Konkreettisimmin yleinen asevelvollisuus vaikuttaa yksilöön, joka suorittaa varusmiespalveluksensa. Palvelusaika ajoittuu elämänvaiheeseen, jossa nuorten tottumuksiin ja elämäntapoihin on vielä mahdollisuus vaikuttaa. Sopeutumalla varusmiespalveluksen olosuhteisiin ja vaatimuksiin henkilön tiedot, taidot ja asenteet kehittyvät ja henkiset, fyysiset ja sosiaaliset ominaisuudet vahvistuvat. Henkilö oppii (1) toimimaan sääntöjen ja ohjeiden mukaisesti, (2) kestämään väsymystä ja fyysistä raskautta, (3) toimimaan tiukassa, ohjatussa aikataulussa ja tarvittaessa kiireessä, (4) elämään 24 h vuorokaudessa muiden ihmisten kanssa erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa, (5) olemaan erossa ystävistä, seurustelukumppanista ja vanhemmista sekä (6) kestämään kaikkien edellä mainittujen seikkojen aiheuttamaan henkistä raskautta. Varusmiesten kehittymisen tukemiseksi koulutuksessa kiinnitetään huomiota (a) sopeutumiseen komppanian päivittäiseen toimintaan, (b) sotilaskurin merkitykseen sekä kykyyn totella käskyjä, (c) yhteistoiminnan syntymiseen ja toimivuuteen aluksi alokkaiden kesken ja myöhemmin taistelijaparin ja ryhmän jäsenten välillä, (d) fyysisen kunnan asteittaiseen, nousujohteiseen parantumiseen, (e) oma-aloitteellisuuden, vastuuntunnon, rohkeuden, määrätietoisuuden ja itsenäisyyden kehittymiseen, (f) tehtävistä, tavaroista ja varusteista huolehtimiseen sekä (g) oman hygienian ja siisteyden ylläpitoon.

Varusmieskoulutus luo osaltaan perustaa vastuuntuntoiseksi ja sosiaaliseksi kansalaiseksi kasvamiselle. Asevelvollisuuden positiivinen vaikutus ilmenee, kun varusmies ottaa vastuun itsestään ja hoitaa tehtävänsä ilman itselle tai ryhmälle aiheuttavia hankaluuksia. Parhaimmillaan henkilö ottaa vastuuta myös yhteisistä asioista, pistää itsensä likoon ja tekee kykyjensä puitteissa parhaansa. Sosiaalisten taitojen kehittyminen näkyy siinä, miten henkilö suhtautuu ryhmänsä jäseniin, auttaa muita, keskustelee ja viettää aikaa palvelustoverien kanssa, nostaa ryhmänsä mielialaa sekä asettaa yhteisiä tavoitteita. Kaikkien osalta sosiaaliset taidot eivät kehity suotuisasti, jolloin he eristäytyvät muista, pyrkivät olemaan sivussa asioista, välttelevät palvelusta tai riitelevät palvelustoveriensä kanssa. Val-

taosalle varusmiehistä sosiaaliset suhteet luonnistuvat ja ovat jopa yksi palveluksen parhaista kokemuksista.

Varusmiehet kehittyvät myös johtajina. Puolustusvoimat pääsee valitsemaan miesten lähes koko ikäluokasta ne, jotka koulutetaan sodan ajan ryhmän ja joukkueen johtajiksi. Yleisen asevelvollisuuden suorittaneille syntyy käsitys johtamisesta, johtaja-alaisuudesta, ohjeiden noudattamisesta ja alaisista huolehtimisesta eli siitä, miten hyvän johtajan tulee toimia. Samalla varusmiespalvelus opettaa ryhmän jäsenille alustaitoja. Tiiviissä yhteisössä eläminen kasvattaa ottamaan myös muut ihmiset huomioon sekä toimimaan yhteisten tavoitteiden mukaisesti.

Yksilötasolla yleisen asevelvollisuuden negatiivisia vaikutuksia ovat palveluksen alkuun liittyvät sopeutumisongelmat, varusmiespalveluksen aikana tapahtuvat parisuhdeongelmat sekä töiden, opintojen ja harrastusten viivästyminen tai vaikeutuminen palveluksen aikana. Yleisen asevelvollisuuden suorittaminen rajoittaa määrääjäksi yksilön toimintavapautta, mihin yksilö ei ole tottunut aiemmissä toimintaympäristöissään. Tästä syystä erityisesti yksilön henkinen sopeutumiskyky on palveluksen alkuvaiheessa koetuksella. Pääosa palveluksen keskeyttämisistä tapahtuu kahden ensimmäisen viikon aikana ja huomattava osa keskeyttämisistä johtuu lievistä (henkisistä) sopeutumishäiriöistä. Luku osoittaa, miten vaikeaa nuorten on sopeutua toimintaympäristöön, jossa asetetaan henkilön toiminnalle rajoituksia ja edellytetään kurinalaista, sosiaalista käyttäytymistä organisaation jäsenenä.

Sopeutumisongelmat tulevat ilmi palveluksen keskeyttämisenä, palveluksen välttelyinä, motivaatio-ongelmina, heikkona suorituskynä, kiusaamiskokemuksina tai suurempana stressinä niin palvelukseen liittyvistä kuin siviilielämänkin asioista. Sen sijaan positiiviset sopeutumisodotukset ja arviot hyvästä sopeutumisesta palveluksen aikana liittyvät vahvaan sitoutumiseen varusmiespalvelusta ja kertausharjoituksia kohtaan, positiivisiin kokemuksiin ryhmässä ja palveluksessa yleensä sekä parempaan suorituskyykyyn palveluksen aikana.

Varusmies joutuu keskeyttämään työt ja opinnot palveluksen ajaksi ja täysipainoinen harrastaminen vaikeutuu erityisesti arkipäivinä. Kyse on muustakin kuin työ- ja opintojen keskeyttämisestä. Osa asevelvollisista ei edes hae töitä tai opiskelupaikkaa lähestyvän varusmiespalveluksen takia. Työhaastatteluihin ja pääsykokeisiin valmistautuminen palveluksen aikana on hyvin hankalaa ja palveluksen jälkeen osa haluaa hengähtää ennen kuin alkaa aktiivisesti toteuttaa jatkosuunnitelmiaan.

Monille varusmiespalvelus tarjoaa irtautumismahdollisuuden kodista ja tukee siten nuoren itsenäistymistä ja aikuistumista. Kuitenkin niille, jotka elävät seurustelu- tai parisuhteessa, varusmiespalvelusaika voi asettaa yllättäviä haasteita, koska seurustelusuhteet ovat haavoittuvia varusmiehen poissaololle, ja erityisesti parisuhteen kariutuminen hankaloittaa henkilön kykyä keskittyä siinä tilanteessa toisarvoiselta tuntuvaan palvelukseen. Ne varusmiehet, jotka ovat jo perustaneet

perheen, joutuvat tasapainoilemaan palveluksen ja perheen asettamien velvollisuuksien välillä koko palveluksen ajan.

Tällä hetkellä noin viidesosa miesväestöstä ei suorita varusmies- tai siviilipalvelusta. Tämä joukko jää paitsi edellä mainituista positiivisista vaikutuksista. Toisaalta heihin ei kohdistu parisuhteeseen, työhön, opintoihin tai harrastusmahdollisuuksiin liittyviä negatiivisiakaan vaikutuksia. Silti tämä joukko sisältää eniten potentiaalia yhteiskunnasta syrjäytymiselle, minkä seurannaisvaikutukset ovat hyvin negatiiviset.

Yhteenveto

Yleinen asevelvollisuus on osoittautunut kustannustehokkaimmaksi ja Suomen oloihin soveltuvimmaksi ratkaisuksi rekrytoida, kouluttaa ja sijoittaa riittävä, osaava henkilöstö puolustusvoimien käyttöön Suomen puolustuskyvyn turvaamiseksi. Yleistä asevelvollisuutta tarkasteltaessa on syytä erottaa kaksi asiaa toisistaan: *miksi* Suomella on yleinen asevelvollisuus sekä *mitä vaikutuksia* yleisellä asevelvollisuudella on. Strategisen ratkaisun perusteet (*miksi*) tiivistettiin artikkelin johdannossa kuuteen päätekijään ja vaikutukset (*mitä muuta siitä seuraa*) tulevat ilmi periaatekuvasta (Kuvio 1).

Yleisen asevelvollisuuden suunnittelussa asioiden marssijärjestys on selkeä: ensin päätetään strateginen linja valtion itsenäisyyden säilyttämiseksi ja sen etujen ajamiseksi, sitten rakennetaan ja ylläpidetään valtion yhteiskuntajärjestelmän toimivuus ottaen huomioon strategian reunaehdot ja lopuksi tasapainotetaan yksilölle kohdistuvat velvollisuudet siten, että edistetään kansalaisten hyvinvointia ja yksilönvapautta päätetyistä velvollisuuksista huolimatta. Yksi merkittävimmistä eroista ratkaisun ja sen vaikutusten välillä on se, että ratkaisua ei ole tehty yksilötason tekijöiden takia, vaikka sillä onkin lukuisia positiivisia (ja negatiivisia) vaikutuksia tällä tasolla. Vastapainona alle vuoden varusmiespalvelulle ja reservin muutamien viikkojen harjoittelulle yksilölle ja hänen läheisilleen on turvattu elinmahdollisuudet, perusarvot, hyvinvointi ja turvallisuus sekä suomalaisen yhteiskunnan olemassaolo ja toimivuus (Valtioneuvosto 2012, s. 8).

Rauhan ajan kriisivapaassa tilanteessa käytävä kansalaiskeskustelu korostaa yleisen asevelvollisuuden negatiivisia vaikutuksia yksilön elämää häiritsevänä ja yhteiskunnalle kustannuksia tuottavana tekijänä. Toisaalta vasta-argumentit puolustavat yleistä asevelvollisuutta perustelemalla sen tarkoitusta sekä luettelemalla asevelvollisuuden positiivisia vaikutuksia yhteiskunnalle ja yksilön toimintakyvylle. Tällä tavalla käydyssä keskustelussa henkilöiden näkökulmat kohtaavat varsin harvoin toisensa. Tämä artikkeli tarjoaa esimerkin siitä, miten yleisen asevelvollisuuden merkitystä ja vaikutuksia on mahdollista arvioida eri näkökulmista jäsennellysti ja monipuolisesti strategisella, operatiivisella ja yksilötasoilla.

LÄHTEET

Puolustusministeriö. 2010. Suomalainen asevelvollisuus. Puolustuksen perusta, yksilöä motivoiva ja myönteisiä yhteiskunnallisia vaikutuksia korostava. http://www.defmin.fi/julkaisut_ja_asiakirjat/julkaisuhaku/suomalainen_asevelvollisuus.5136.xhtml

Valtioneuvosto. 2012. Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2012. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2012. <http://vnk.fi/julkaisukansio/2012/j05-suomen-turvallisuus-j06-finlands-sakerhet/PDF/fi.pdf>

HTM, vanhempi rikoskonstaapeli Sami Isoniemi

Nöyrällä yhteistyöllä kohti parempaa huomista

Tarkastelen kysymysparia: ”kuka kasvattaa, kuka kouluttaa” entisen lastensuojeluasiakkaan, nykyisen lastensuojelun kokemusasiantuntijan ja poliisin silmin. Kaikkien näiden roolien kautta peilattuna näen että kodilla, koululla, harrastuksilla sekä yhteiskunnalla on yhteinen ja keskeinen rooli lasten ja nuorten kasvatamisessa. Yhteisellä tarkoitan sitä, että jokaisella näistä tahoista on oma tehtävänsä lapsen tai nuoren elämässä, ja keskeisellä sitä, että jokaisen tahon ei pelkää olemassaoloa, vaan läsnäolo, on välttämätöntä tällä kasvun kentällä. Yksikään lapsi eikä nuori pärjää yksin, kuten ei myöskään kukaan noista tahoista, vaan lapset ja nuoret tarvitsevat toimivan turvaverkon ja lasten ja nuorten ympärillä toimivat tahot puolestaan yhteistyötä. Yhteistyössä puolestaan tarvitaan tavoitteellisuutta ja nöyryyttä.

Katson, että vahvimmin oma asiantuntemukseni aiheeseen kumpuaa lastensuojelulähtöisestä ajattelutavasta ja erityisesti Pesäpuu ry:n Selviytyjät – tiimin työskentelystä, jonka yhteydessä olen etuoikeutetusti saanut tavata lukuisia sijoitettuja lapsia ja nuoria ympäri Suomen ja viime aikoina myös ympäri maailman. Meillä on kansallisena ongelmanamme syrjäytyminen, mutta muilta osin Selviytyjät - tiimin havainnot toimivat myös kansainvälisesti. Viranomaisena puolestaan törmään valitettavan usein julkisen sektorin joustamattomuuteen näissä syrjäytymisen ehkäisemistalkoissa. Jokainen meistä kuitenkin pystyy tekemään jotain.

Jokaisen aktiivisen nuoren takana on aktiivinen aikuinen

Lukuisissa puheenvuoroissani, edustinpa sitten itseäni, poliisia tai Pesäpuu ry:n lastensuojelun nuorten kehittäjien Selviytyjät - tiimiä, olen korostanut edellä mainittujen tahojen yhteistyön tärkeyttä. Toimiva yhteistyö ei synny itsestään, vaan puheiden ja palaverien lisäksi tarvitaan konkreettisia toimia ja tekoja. Yksi Selviytyjät – tiimin keskeisistä teeseistä on ollut, että: *jokaisen aktiivisen nuoren takana on aktiivinen aikuinen*. Aktiivisuutta tarvitaan sekä omien tehtävien suorittamisessa että yhteistyön käynnistämisessä, sillä luottamus ja sitä kautta toimiva yhteistyö syntyy teoista, ei sanoista.

Aktiivista aikuista puolestaan tarvitaan jokaisen lapsen ja nuoren elämään. Näitä aktiivisia aikuisia tulisi löytyä niin kotoa, koulusta, harrastuksista kuin yhteiskunnan eri sektoreiltakin. Tämä siksi, että kodin ongelmista kehkeytyy usein ongelmia myös koulussa ja viime kädessä ongelmat ovat yhteiskunnan vastuulla tai näyttäytyvät yhteiskunnallisina ongelmina. Vaikka aktiivisia aikuisia ei valitettavasti riitäkään kaikkialle, on meidän kaikkien hyvä muistaa, että yksikin kohtaaminen voi muuttaa lapsen tai nuoren elämän. Näissä kohtaamisissa on aktiivisen otteen lisäksi muistettava myös nöyryys, sillä kaikki kohtaamiset eivät voi muuttaa maailmaa.

Uskoa unelmiin

Kun lähdän miettimään asevelvollisuuden osuutta tällä kasvun kentällä, näen sen eräänlaisena lapsuuden loppukokeena, jossa kodin, koulun, harrastusten ja yhteiskunnan muovaama nuori suorittaa tärkeitä askeleita omalla kasvun kentällään. Näkemykseni on vahvasti henkilökohtainen ja minulle asepalveluksen suorittaminen oli aina itsestäänselvyys. Yksi keskeisistä lapsuuden unelmistani oli rauhanturvaajaksi lähteminen. Tämä unelma tuki minua lapsuudessa ja nuoruudessa tekemissäni elämän pienissä valinnoissa ja oli näin omalta osaltaan ohjaamassa oikeaan. Näiden valintojen seurauksena päädyinkin lopulta suorittamaan asepalvelukseni Säkylänharjulla kansainvälisissä valmiusjoukoissa. Lapsuuden unelmani sitoo konkreettisesti yhteen ajan ennen armeijaa sekä varsinaisen armeijaajan. Merkittävää kuitenkin on, että Puolustusvoimilla on ollut suuri vaikutus minuun jo ennen asepalvelustani.

Lapsuuteni keskeinen unelma on yhä toteutumatta, sillä tänäkään päivänä en ole lähtenyt rauhanturvaajatehtävälle. Elämässäni olen oppinut, ettei unelmien aina tarvitsekaan toteutua, vaan tärkeämpää on, että lapsella tai nuorella ylipäättään on unelmia. Selviytyjät - tiimin toisen tärkeän teesin mukaan meidän aikuisten tärkeänä tehtävänä puolestaan on auttaa lapsia ja nuoria unelmoimaan sekä luottaa ja uskoa nuoriin. Unelmat voivat kuulostaa uskomattomilta, mutta olemme usein verranneet lapsen unelmia meidän aikuisten jokaviikkoiseen lottoamiseen. Olemmekin usein kysyneet, että jos ei aikuinen usko nuoreen, millä nuori voi oppia uskomaan itseensä.

Vaikka unelmani onkin toistaiseksi toteutumatta, suoritin tuossa omassa lapsuuden loppukokeessani monta mielenkiintoista askelta. Suorittamisen ja kriisioloihin varautumisen sijasta näin jälkikäteen vahvimmin mielessäni ovat yksittäiset unohtumattomat kokemukset ja läpi elämän kestävät ystävyyssuhteet. Armeija-aikani myös vahvasti muiden minulle tärkeiden unelmien merkitystä ja ohjasi minua entistä vahvemmin kohti nykyistä uravalintaa. Yhtä lailla kuten minulla oli elämässä yhden sijasta useita unelmia, pystyy Puolustusvoimat tarjoamaan moninaisia mielekkäitä vaihtoehtoja, jotka ovat osa jonkun lapsen tai nuoren unelmaa ja tätä kautta ohjaavat oikeaan jo ennen armeijaa. Puolustusvoimien roolia kasvattajana ei mielestäni voi väheksyä.

Kaikkein tärkeimpänä armeija-ajan antina ystävyyssuhteiden ohella pidän vahvaa yhteisöllisyyttä ja lujaa yhteishenkeä. Yhteenkuuluvuuden tunne ja yhteinen päämäärä näkyi armeija-ajan päivittäisessä tekemisessä joka ikisenä hetkenä. Tätä nöyrää yhteen hiileen puhaltamista, yhteisen päämäärän tavoittelua ja yhteisöllisyyttä kaipaam elämän ja yhteiskunnan kaikille osa-alueille. Kuten edellä totesin, kukaan ei pärjää yksin elämässä. Mielestäni armeijassa tämä totuus vain korostui. En muista armeija-ajaltani sellaisia työelämässä ja eri virastoissa kuulemiani kuluneita sanontoja kuten: ”ei kuulu toimenkuvaani” tai ”asian käsittelyvastuu on siirtynyt”. Hyvät ja huonot hetket olivat armeijassa yhteisiä ja niistä joko nautittiin tai ei nautittu.

Valtaosa työssä kohtaamistani nuorista eivät jaa kanssani samoja ajatuksia ja tuntemuksia armeijasta, yhteiskunnasta ja elämästä. Heillä ei ole unelmaa rauhanturvaajaurasta, mutta mikä valitettavinta, ei heillä usein tunnu olevaan muutakaan selkeää unelmaa tai tavoitetta. He eivät saa armeijasta unohtumattomia kokemuksia ja kestäviä ystävyysuhteita, vaan valitettavan usein heidän kokemusmaailmansa ja turvaverkkonsa ovat olleet tavattoman ohuita jo pitkään. Asevelvollisuus ei olekaan kansalaisvelvollisuus tai – oikeus vaan ylitsepääsemätön pakko.

Unelmien, tavoitteiden ja aktiivisten aikuisten puutteesta on kehkeytynyt syrjäytymis-nimeä kantava yhteiskunnallinen ongelma, joka näyttäytyy myös Puolustusvoimien toiminnassa ennen ja jälkeen asepalvelusta sekä myös sen aikana. Jo ennen asevelvollisuutta näiden nuorten ongelmat on huomattu, mutta ne eivät ”kuulu toimenkuvaani” tai juuri tämän ”asian käsittelyvastuu on siirretty”. Syrjäytyminen ja syrjäytymisvaarassa olevat nuoret on nyt perustellusti nostettu keskeiseksi yhteiskunnalliseksi haasteeksi.

Luovuttamiselle on vaihtoehto - selviytyminen

Kolmas Selviytyjät -tiimin keskeinen teesi edellä mainitsemieni aktiivisten aikuisten tarpeen ja unelmiin sekä lapsiin ja nuoriin uskomisen lisäksi on se, että *luovuttamiselle on vaihtoehto – selviytyminen*. Asevelvollisuudessa luovuttamisen (ennen asepalvelusta tai sen aikana) ja selviytymisen vastakkainasettelu on noussut keskeiseksi yhteiskunnalliseksi haasteeksi. Puolustusvoimat on omalta osaltaan herännyt tähän haasteeseen omien ohjelmiensa kautta. Kuten edellä totesin, kyse on kuitenkin yhteiskunnallisesta ja yhteisestä ongelmasta, joka koskettaa koteja, koulua, harrastustoimintaa ja koko yhteiskuntaa. Ei ole kyse ainoastaan maanpuolustuksellisista asioista vaan kyse on tämän maan tulevaisuudesta. Näin ollen selviytymisen mentaliteettia tulisi levittää kaikkialla yhteiskunnassamme aktiivisten aikuisten toimesta.

Yhteenvedooni kuuluu siis kolme Selviytyjät - tiimin teesiä; jokaisen aktiivisen nuoren takana on aktiivinen aikuinen, lasta ja nuorta tulee kannustaa sekä opettaa unelmoimaan ja, että luovuttamiselle on olemassa vaihtoehto - selviytyminen. Näiden teesien ohella nostan keskeiseksi arvoksi itse kantapäänkin kautta oppimani nöyrän asenteen ja muistutan kaikkia yhteistyön tärkeydestä.

Sotilaspastori Janne Aalto

Uskonnollinen kasvatus, uskontokasvatus vai ei kasvatusta lainkaan

Aikuisia ja lapsia

Tunnetun saksalaisen teologin ja papin Dietrich Bonhoefferin on kerrottu natsien vankileirille jouduttuaan hakeutuneen siellä erityisen mieluusti keskusteluihin uskonnottomien kanssa. Heidän kanssaan hän keskusteli mielellään myös uskonnosta kun taas uskonnollisten ihmisten kanssa hän koki olonsa kiusaantuneeksi. Uskonnottomat eivät asettaneet Jumalalle mitään vaatimuksia eivätkä odottaneet jonkin ihmeen heitä pelastavan. Bonhoeffer kirjoittikin että kristillinen kirkon olisi syytä ottaa vakavasti ihmiskunnan aikuisuus ja todellisuus eikä lässyttää kuin lapselle. Bonhoefferiakaan ei ihme pelastanut vaan hänet hirtettiin vain muutamia viikkoja ennen Hitlerin kukistumista.

Koen, että sama kipuilu aikuisuuden ja lapseuden välillä jatkuu edelleen kun keskustellaan uskonnollisesta kasvatuksesta ja sen mahdollisuuksista sekä hyödyistä ja haitoista. Hieman arastelenkin kirjoittaa aiheesta, niin tunnepitoinen se usein on. En myöskään ole alan erityinen asiantuntija. Vaikka pappi olenkin, en sotilasetiikan ja henkilöstöhallinnon maailmaan uppoutuneena koe olevani ainakaan ammattimainen uskonnollinen kasvattaja; vaikka uskontokasvatusta ehkä joskus virassani tilanteen pakosta joudun antamaan. Jos minun pitäisi varsinaista uskonnollista kasvatusta jollekin tarjota, se lienee seitsemänvuotias poikani. Ja aika amatöörimäinen taitaa suoritukseni tuossakin yhteydessä olla. Siitä muutama sana myöhemmin.

Argumentoinnin vaikeudesta

Kirjoitan tätä artikkelia joulunpyhien jälkeisinä välipäivinä. Joulun aika jatkuu kirkon mielestä vielä reilun viikon. Mutta ainakin päivän lehdet kertovat että joulu meni rauhallisesti, joulun paluuliikenne sujui hyvin ja joulun jälkeiset alennusmyynnit ovat alkaneet. Kumpi on väärässä: kirkon vuosi eli kirkkovuosi vai ympäröivä yhteiskunta? Ja kumman pitäisi kasvattaa kumpaa? Ja jos jompikumpi katsoo oikeudekseen tai velvollisuudekseen kasvattaa, millä argumenteilla? Ja onko noilla argumenteilla arvoa toiselle osapuolelle?

En siis näe uskontoon liittyvien kasvatuskysymysten koskettavan vain lapsia ja nuoria tai koulua ja koteja vaan laajemmalti yhteiskuntaa ja sen arvoja. Kyse ei ole vain kahdesti vuodessa toteutuvasta epä-älyllisestä keskustelusta siitä saako koulun kevätjuhlassa laulaa suvivirren tai joulujuhlassa enkeli taivaan. Noin helppoon kysymykseen luulisi demokraattisessa yhteiskunnassa löytyvän hyvinkin yksiselitteinen vastaus. Saa tai ei.

Jos vastaus on myönteinen, ei kyseessä väistämättä ole uskonnollinen kasvatus vaan se voidaan nähdä myös kulttuuriperinteiden siirtämisenä ja kasvatuksena

siihen kulttuuri-ilmastoon, jonka varaan yhteiskuntamme on, haluttiin sitä myöntää tai ei, on rakentunut.

Mikäli todetaan, että kyseiset virret ovat niin selkeästi uskonnollista aineistoa, että ne eivät sovi moniarvoisen ja monikulttuurisen yhteiskunnan koulujen yleisissä juhlatilaisuuksissa esitettäväksi, niin siirrettäköön ne kokonaan esitettäväksi uskonnollisten yhteisöjen tiloissa ja samalla avattakoon kyseisille yhteisöille monopoli uskonnolliseen kasvatukseen. Samalla on hyväksyttävä päätöksen kaikki seuraukset. Seuraukset, joita ei aina nähtävästi tulla ajatelleeksi kun uskontoa yritetään siivota ihmisten silmistä pois.

Sivuhuomiona todettakoon, että olisin kyllä kovasti kiinnostunut näkemään mitä esim. koulujen joulujuhliin voisi jättää, jos jälkimmäinen päätös toteutettaisiin. Joulupukki kun on osittain perintöä pyhästä Nikolauksesta ja tontut voidaan liittää muinaisuskontoihin. Samoin joku voi pahastua vaikkapa lauluista jossa maa on lunta tulvillaan tai vallitsee raikas talvisää, sillä kyllä vuoden kierrolle omat palvojansa ja uskonnolliset riittinsä löytyvät. Samasta syytä olisi koulujen kevätjuhlista syytä poistaa kaikki kasvuun viittaavat laulut sekä kevästä muistuttavat runot.¹

Kristinuskon läpätunkemassa maassa tuntuu helposti unohtuvan, että uskonto ei ole sama kuin luterilainen kirkko. Samoin fanaattisemmat neutraalin kasvatuksen kannattajat tuntuvat unohtavan, että ihmisyyys nyt vain valitettavasti ei ole täysin arvoneutraalia tai arvovapaata. Tuskin sitä on silloin kasvatukseen. Eikä sitä varmasti ole se yhteiskunta jonka ihmiset ovat rakentaneet. Näkisinkin että parasta olisi, jos opeteltaisiin tulemaan toimeen erilaisilla ajattelevien, uskovien ja tuntevien ihmisten kanssa. Siinä uskontokasvatus voi olla erinomainen apu.

Kasvatuksen oikeus

Tapio Puolimatka pohdiskelee kirjassaan ”Kasvatuksen mahdollisuudet ja rajat” (Puolimatka 1999) kysymystä siitä mitä kasvatus on. Puolimatkan mukaan kasvatukselle asetetut tavoitteet ilmaisevat kasvattajan tai kasvattajien näkemystä siitä, mikä on arvokasta elämässä. Eri yhteiskunnissa ja yhteisöissä nuo arvot asetetaan jossakin määrin erilaiseen järjestykseen. Puolimatka myös huomauttaa, että kasvatuksen yksiselitteisen päämäärän määrittelemineen on ongelmallista myös sen vuoksi, että yksilöt suuntautuvat omien taipumustensa ja kiinnostustensa mukaan, eikä ole kasvatuksen tarkoituksenaan, että kaikki yksilöt kehittyvät samanlaisiksi.

Kasvatuksen päämäärätietoisuus edellyttää käsitystä siitä, millaista on arvokas ihmiselämä. Eri uskontojen näkemykset eroavat tässä suhteessa jonkin verran. Tosin huomattavasti vähemmän kuin yleisesti ajatellaan. Keinot tuon päämäärän - arvokkaan tai hyvän elämän- saavuttamiseen sitten eroavatkin eri uskonnoilla merkittävästi toisistaan.

¹ Erilaisiin uskonnollisista liikkeistä esim. Partridge (toim.) (2006) Uusien uskontojen käsikirja.

Uskontokasvatuksella, sikäli kun sillä ymmärretään eri katsomusten näkemysten käsittelyä, niihin perehtymistä ja niistä oppimista, on hyvä mahdollisuus auttaa ymmärtämään eri uskontojen lähtökohtia, niiden opillisia painotuksia ja niistä seuraavia käytännöllisiä ja arvoperustaisia ratkaisuja. Näin toimien vähennetään ennakkoluuloja ja tasoitetaan tietä keskustelulle ja toisten lähtökohtien arvostukselle.

Toisten lähtökohtien arvostus ei kuitenkaan tarkoita omista lähtökohdista, omasta vakaumuksesta ja oman taustayhteisön perinteestä luopumista. Itse asiassa uskontokasvatuksen mahdollistama tasavertainen keskustelu on mahdollista vain, jos tuntee oman vakaumuksensa ja ymmärtää siihen mahdollisesti liittyvän uskonnollisen yhteisön historiaa, oppia ja tapoja. Dosentti Seppo Kangas on todennut sekä ihmisten johtamisen että kasvattamisen olevan ”viisautslajeja”. Viisaus tässä yhteydessä on Kankaan mukaan sitä että tutustuu toisen ajatteluun ja sen taustoihin. Ja tuntee oman taustansa.

Annika Sandlundin mainio kolumni Hufvudstadsbladetissa (HBL 21.12.2012) osoittaa erittäin hienolla tavalla uskontokasvatuksen ja osin myös uskonnollisen kasvatuksen tarpeen. Sandlund kirjoittaa oivaltavasti, kuinka suomalaisena on helppo kuvitella jättävänsä kaiken uskonnollisuuden taakseen pelkästään eroamalla kirkosta. Todellisuudessa uskonto ja perinteet ovat kuitenkin monimutkaisempi asia, joka kansainvälisessä ympäristössä voi vaikkapa lasten maailmassa johtaa siihen, että hetken aikaa parhaat kaverit eivät leikkikään keskenään, koska heidän välilleen on syntynyt uskonnollinen kiista. Aikuisten maailmassa seuraukset voivat olla vielä ikävämpiä.

Ongelmatilanteissa on helppo syyttää uskontoja kaikkien ongelmien syyksi ja pahan alkujuuriksi. Mutta onko vika aina käyttöjärjestelmässä jos käyttäjä ei hallitse sitä? Riitoja ja selkkauksia aiheuttavat maailmassa mitä moninaisimmat asiat jalkapallosta alkaen. Silti jalkapallon peluuta ei kai kukaan ole vakavasti kieltämässä. Uskontoja sen sijaan ollaan aina silloin tällöin häätämässä maailmankartalta. Yrittää toki voi ja saa, mutta en usko valtaisaan menestykseen, sillä ihminen on myös uskonnollinen olento.

Uskontojen olemus

Edellisen kappaleen viimeinen lause ihmisen uskonnollisesta olemuksesta ei luonnollisestikaan ole kaikkien mieleen. Kuitenkin uskontotieteen näkökulmasta ne tekijät, jotka luovat kulttuurin ja ihmisyyden luovat myös uskonnon. (Anttonen 1992)

Anttonen toteaa, että tilanteessa jossa ihminen ei enää havaitsisi eroa ”itsen” ja ”muiden” välillä, ei tuntisi eikä tiedostaisi omaa kehollisuuttaan, silloin saattaisi uskonto olla mahdottomuus. Lisäksi tosin vaadittaisiin että yksilö ei enää erottelisi leikkiä ja työtä, ei haluaisi pariutua eikä rajata tilaa itselleen tai kumppanilleen eikä ylipäättään välittäisi elää yhteisönsä muiden jäsenten kanssa, eikä olisi kiinnostunut siitä mitä hänelle ja hänen ruumiilleen kuoleman jälkeen tapahtuu. (Anttonen 1992)

Uskonnollisiksi miellettyjen termien merkitykset eivät ole ajasta ja kulttuurista riippumattomia. Ne asiat, jotka ovat joskus saattaneet vaatia uskonnollista käsittelyä saavat modernit länsimaalaiset hymähtelemään ”uskomuksille” ja ”taikauskolle”. Tästä huolimatta, toteaa Anttonen, ja kuka tahansa ihmisten syvimpien tunteiden kanssa tekemisissä ollut voinee tämän vahvistaa, henkilökohtaisesti eteen tulevat vaarat, riskitilanteet, yhtä hyvin kuin toiveet, ihanteet, surut ja pettymykset saavat korkeasti koulutetutkin ihmiset nykyään liittymään mitä erilaisimpiin uskonnollisiin yhteisöihin ja osallistumaan tilaisuuksiin, joissa ei ulkopuolisen mielestä ole rationaalisuuden häivääkään.

Uusia uskonnollisia liikkeitä syntyy jatkuvasti vanhojen maailmanuskontojen (Kristinusko, Juutalaisuus, Islam, Buddhalaisuus, Hindulaisuus, Shintolaisuus, Kungfutselaisuus) pohjalle. Maailmanuskonnot voivat edelleen, vaikka Suomen näkökulmasta voisi toisin ajatella, hyvin. Lisäksi vanhat muinaisuskot ovat nousemassa uudelleen laajempaan tietouteen. Tältä pohjalta uskonnon määrittäminen on entistä vaikeampaa.

Uskontoa voidaan määritellä teologian, kulttuuriantropologian ja sosiologian keinoin. Uskontojen tutkijat eivät olekaan mitenkään yksimielisiä siitä, miten uskonto pitäisi määritellä. Yksimielisyyttä on ollut havaittavissa vain siinä että uskonnollinen kenttä pirstoutuu ja länsimaissa vallitsee nykyään äärimmäinen uskonnollinen monimuotoisuus. Vaikka prosentuaalisesti suurin osa väestöstä kuuluu vielä perinteisiin kirkkoihin, eivät ne enää kiistattomasti hallitse uskontojen markkinoita. (Melton 2006)

Toinen asia josta uskonnontutkijoiden kesken vallitsee jonkinlainen yhteinen näkemys, on se että uskonto kuuluu vasta aikuisen ihmisen tapaan asennoitua ja arvioida elämäänsä. (Anttonen 1992) Lapsi on teoreettisesti ajatellen viaton sekä uskonnollisesti että vaikkapa poliittisesti kunnes hänet kasvatetaan johonkin ajattelumalliin. Arkikasvatuksella, joiksi Anttonen mainitsee ohjeet, säännöt, kiellot sekä siirtymäriitteihin koodatuilla ”pyhillä” perinteillä hänestä muokataan ajatuksiltaan, käytökseltään ja arvostuksiltaan yksilö joka suhtautuu uskontoon kielteisesti, neutraalisti, positiivisesti tai intohimoisesti.

Sukupolvet siirtävät uskontoihin liittyviä tietoja, tunteita, kokemuksia ja ajatuksia aina seuraavalle sukupolvelle. Siksi on erittäin epätodennäköistä että uskonnot katoaisivat maailmasta. Meillä on taipumus haluta että jälkeläisemme ajattelevat kuten me. Ja vaikka irtiottoja tapahtuu, tapahtuu niitä molempiin suuntiin. Uskonnollisen perheen lapset irtautuvat vanhempiensa uskosta, mutta aivan samoin ateistien lapset saattavat löytää elämänsisältönsä jonkin uskonnon viitekehystä.

Kenelle tuo kasvatustilanne ja sen onnistuminen tai epäonnistuminen, jos tuolaista ilmaisua voi ylipäättään käyttää, pitää uskoa? Ja pitäisikö yhteiskunnan olla kiinnostunut siitä ketkä kasvatusta hoitavat? Ensimmäiseen kysymykseen voi olla useita perusteltuja vastauksia. Jälkimmäiseen vastaan omasta näkökulmasta myönteisesti.

Lasten kaltaisten on...

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon nelivuotiskertomus ilmaisee huolensa uskonnollisen kasvatuksen vähenemisestä suomalaisissa kodeissa. (Kirkon nelivuotiskertomus 2012) Tutkimuksen mukaan mitä nuoremasta ikäluokasta on kysymys, sitä todennäköisempää on, että henkilö ei anna lapsilleen uskonnollista kasvatusta. (Kirkon nelivuotiskertomus 2012) Syitä ”kasvattamattomuuteen” voi tietysti olla useita. Itsellä ei ole mallia uskonnollisesta kasvatuksesta ts. sitä ei ole itse saanut. Taustalla voi olla naiivi- ajatus siitä, että ”lapsi sitten itse päättää”. Tai sitten joutuu huomaamaan kuinka vaikeaa tuo kasvatustyö kansainvälistyväs- sä maailmassa on. Tässä voisin viitata jo mainitsemaani Annika Sandlundin erin- omaiseen kolumniin, mutta valitettavasti olen itse törmännyt asiaan liittyviin korkeisiin vaikeuskertoihin itsekkin.

Ekaluokkalaisen pojan isänä olen tunnollisesti laittanut nimeni papereihin, joissa pojan uskontokunnaksi ilmoitetaan ”evankelis-luterilainen” ja sallinut hänen osallistua päiväkodissa, esikoulussa ja koulussa seurakunnan järjestämiin tilai- suuksiin. Kun noita tilaisuuksia sitten on ollut, olen ajoittain jopa muistanut kysyä mitä tilaisuudessa on puhuttu. Vastaukset ovat olleet: ”hmmmyää, mjahymää, emmää tiää - emmää muista” Sen sijaan pikkukaveri kyllä osaa selit- tää isälleen Xboxin käyttöjärjestelmän, sählyn säännöt ja futiskorttien erityis- ominaisuudet.

Väitän, että olen kuitenkin pojan äidin kanssa yrittänyt antaa hänelle jonkinlaista uskonnollista kasvatusta. Olen kastejuhlan jälkeen käynyt hänen kanssaan kerran kirkossa. Toista kertaa hän ei enää halunnut lähteä. Äitinsä laului hänelle pie- nempänä tuutulauluksi muutamia lasten virsiäkin. Ekaluokkalaisten koulutielle siunaamiseenkin hänet veimme. Tosin siellä hän varmaan enemmän ihmetteli, miksi äiti ja isä yrittävät epäonnistuneesti pidätellä itkuaan, sen sijaan että olisi keskittynyt papin puheen sanomaan.

Luulen siis, että käsite jumala on hänelle jollain tasolla tuttu. En myöskään epäile ettei kasvua ja kasvamista olisi tapahtunut, mutta on ilmeistä, että uskonnolliset kysymykset eivät ole polttavimpina hänen ajatusmaailmassaan. Tosin, jonain päivänä, olen siitä vakuuttunut, hän tiedustelee minulta että kuka tai mikä jumala on? Ja yhtä vakuuttunut olen siitä, että teologisesta koulutuksestani ei ole tuossa tilanteessa mitään apua.

Lohdutaudun sillä, että itse en ole tuon vertaa uskonnollista kasvatusta lapsena saanut. Perheeni oli niin peruskirkollinen kuin olla voi. Uskonnosta ei puhuttu. Sukulaisten häihin ja hautajaisiin osallistuttiin, samoin koulun kevät ja jouluju- malanpalveluksiin. Siinä se. En osallistunut seurakunnan toimintaan toisin kuin pikkusiskoni, joka kävi kahdesti viikossa seurakunnan kerhossa. Käsittääkseni hänkin on edelleen kirkon jäsen. Silti minusta tuli pappi. Miksi? Syyt siihen ovat moninaiset. Sattumaa, sanoisi joku. Johdatusta, sanoisi toinen. Vahingossa päätyi, sanoisi kolmas. Mutta yksi varhainen syy voi olla: rippikoulu. Ei tosin, niin kuin tämän lukija ehkä luulee, mutta...

Uskonnollinen yhteisö kasvattajana

Rippikoulua markkinoidaan evankelis-luterilaisen kirkon menestystuotteena. Sitä se omalla tavallaan varmasti onkin. Kirkon nelivuotiskertomus lainaa seuranta-tutkimusta, jossa 25-vuotiaitten nuorten aikuisten (mikä sanayhdistelmä! Lienen aikuisaikainen...) merkittävimmäksi omaan uskonnolliseen ajatteluun vaikuttaneeksi yksittäiseksi tekijäksi nimetään rippikoulu. Seuraavina tulee koulun uskonnonopetus ja oman kodin vaikutus. (Kirkon nelivuotiskertomus 2012)

Rippikoulu on myös merkittävä seurakunnan toimintoihin mukaan innostaja. Kirkon nelivuotiskertomuksen mukaan puolet suomalaisnuorista ilmoitti haluavansa mukaan kirkon nuorisotyöhön. Käytännössä tuosta joukosta noin puolet myös lähtee mukaan toimintaan (Kirkon nelivuotiskertomus 2012). Seurakunnilla on siis käytössään valtaisa mahdollisuus uskonnolliseen kasvatukseen. Oltuani poissa käytännön rippikoulukuvioista jo pitkään, en ota kantaa siihen miten tuo mahdollisuus käytetään. Epäilen kuitenkin, että se vaihtelee huomattavasti seurakunnasta ja rippikoulun vetäjästä riippuen. Ei kuitenkaan liene väärin sanoa, että varsinainen uskonnollinen kasvatusta ei ole syy rippikoulujen suosioon vaan se on ”fiilis”. Tämä myös kirkon taholta epäsuorasti myönnetään, kun rippikoulun todetaan olevan osa nuorisokulttuuria. (Kirkon nelivuotiskertomus 2012)

Juuri tuon nuorisokulttuuri-elementin vuoksi rippikoulu vetää mukaansa ikäluokasta enemmän kuin ikäluokassa on kirkon jäseniä. Harvat sieltä käsittääkseni hakevat uskonnollisia elämyksiä, muita elämyksiä kylläkin. Kuitenkaan uskonnolliselta pohdinnaltakaan ei voi viikon mittaisen leirin aikana välttyä. Kuitenkin, niin väitän, syvälinen uskonnollinen ja elämäntutkimuksellinen pohdinta jää aika vähäiseksi pintafiilikseen verrattuna. On hieman haastavampaa järjestää viisitoista kesäisille vakavaa pohdintaa elämästä, kuolemasta ja jumalasta kuin pitää tunnelmallinen kynttilähartaus. Ehkä tässä on yksi pienen pieni syy kirkon jäsenkatoon juuri niiden 25-vuotiaiden nuorten aikuisten keskuudessa: elämän kovat realiteetit ja aikataulut iskevät. Fiiliksellä ei enää ole aikaa eikä se kannata elämän keskellä.

Perusrippileirille on toki tarjolla vaihtoehtoja eri uskonnollisten järjestöjen ja yhteisöjen toimesta. Osassa noista saattaa uskonnollinen kasvatusta olla melko vahvaakin ja nuorten kytköstä liikkeeseen lisäävää. Ylilyöntejäkin saattaa sattua.

Väitän, että rippikoulusta tai sen vastineista ei ole ottamaan vastuuta laajemmasta uskonnollisesta eikä varsinkaan uskontokasvatuksesta. Syy on yksinkertainen: se ei kaikesta huolimatta tavoita kaikkia nuoria eikä toisaalta kaikilta osin vastaa uskonnollisen kasvatuksen tarpeisiin niiden osalta jotka se tavoittaa.

Omaan pappisuraani rippikoulu vastasi tosin juuri olemalla vastaamatta tarpeisiin. En erityisemmin piitannut koulun ”tunnelmanluonnista”, mutta uskonnolliset kysymykset kyllä kiinnostivat. Halusin kovasti kysellä, mutta vastaukset olivat latteita tai sitten kysymykset jopa väistettiin (”no tota - jos laulettais yks laulu”). Piti sitten lähteä selvittämään asioita pidemmän mutkan kautta.

Yhteiskunta uskontokasvattajana

Uskontokasvatusta annetaan maassamme yhteiskunnan järjestämänä sekä varhais-, esi- ja perusopetuksessa. Lisäksi uskontokasvatusta annetaan lukio-opetuksessa. Opetuksen tehtävänä on antaa monipuolinen yleissivistys, joka antaa mahdollisuuden myös elämäkatsomukselliseen pohdintaan. Erityisesti peruskoulun ja lukion opetussuunnitelmat painottavat sitä, että uskonnonopetuksen keskeisenä tehtävänä on tarjota tietoa ja kokemusta oman uskonnon merkityksestä ja sen yhteiskunnallisista ja kulttuurisista vaikutuksista. (Kirkon nelivuotiskertomus 2012)

Opetus on ”oman uskonnon” opetusta, mutta käytännön tasolla opetus ei ole tunnustuksellista vaan hyvinkin yleissivistävää uskontokasvatusta. On hyvä muistaa, että oman uskonnon opetus ei tarkoita, että vain luterilaisen ja ortodoksisen kirkon jäsenet osallistuisivat oman uskonnon opetukseen. Vuonna 2011 oman uskonnon opettamiseen oikeuttavat opetussuunnitelman perusteet löytyivät 13 eri uskonnolliselta yhdyskunnalta. (Kirkon nelivuotiskertomus 2012)

Evankelis-luterilaisen kirkon näkemyksen mukaan ”koulun ja kirkon välillä vallitsee työnjako uskonnonopetuksessa”. (Kirkon nelivuotiskertomus 2012). Kirkko pitää huolen kasteopetuksesta ts. uskonnollisesta kasvatuksesta ja koulu ts. yhteiskunta uskontokasvatuksesta. Ajatusta voitaneen laajentaa myös muihin uskonnollisiin ryhmittymiin. Ne opettavat oman tunnustuksensa ja oppinsa mukaista uskontoa omille jäsenilleen ja yhteiskunta tarjoaa tarpeellista tietoa kaikista uskonnoista. Tietoa, jota ilman ei kansainvälistyvässä maailmassa pärjää. Kaikki hyvin? Toistaiseksi?

Heitteillejätö?

Monessa yhteydessä on todettu että suomalaisilla sotilailla on hyvä maine kansainvälisissä rauhanturva- ja kriisinhallintatehtävissä. Yhtenä perusteena on pidetty sitä että saamme luontevan ja hyvän yhteyden paikallisiin asukkaisiin emmekä hötkyile turhista. Väitteet saattavat hyvinkin pitää paikkansa. Osana tuota kyvykkyyttä on se, että olemme osanneet suhtautua kunnioittaen paikalliseen kulttuuriin ja uskontoon, vaikka jotkin sen piirteet ovat saattaneet olla meille täysin käsittämättömiä tai jopa vastenmielisiä.

Saattaa olla, että tuo kyvykkyys on osittain seurausta rauhallisesta kansanluonteesta, mutta väitän että siinä on myös opittua kunnioitusta. Yhteiskunnassamme on suvaittu uskonnollisuuden ja uskonnottomuuden eri muotoja hyvinkin laajasti. On eletty ja annettu toisten elää. Tuosta tavasta olisi syytä pitää kiinni. Itse näen muutaman uhkatekijän kuitenkin vaarantavan tuon perinnön.

Ensimmäinen uhka olisi yleisestä yhteiskunnan ylläpitämisestä uskontokasvatuksesta luopuminen. Kansainvälistyvä maailma ja monikulttuuristuvan yhteiskuntamme vaatii ymmärrystä eri katsomusjärjestelmien taustoista ja tavoista. Vain niin voidaan yhteentörmäykset estää. Ja vaikka suomessa toimivat uskonnolliset

yhteisöt ovat - toistaiseksi ja pääsääntöisesti - hyvin maltillisia ja pragmaattisia olisi virhe kuvitella että ne pystyisivät täysin puolueettomasti käsittelemään kaikkien katsomusjärjestelmien vahvuudet ja heikkoudet. Siksi tehtävä on oltava yhteiskunnan hallussa. Tavalla tai toisella.

Uskontojen lukutaito on taito siinä kuin mikä muu opetettava taito hyvänsä. Sen avulla varmistetaan vaikkapa se, että tulevaisuudessakin suomalaiset sotilaat kykenevät toimimaan eri uskontojen ja kulttuurien parissa ilman että tietämättömyyttään tai ymmärtämättömyyttään tekevät itsensä epäluotettaviksi yhteistyökumppaneiksi paikallisten silmissä. Sen voi helposti tehdä joko korostamalla omaa uskoaan tai ilmoittautumalla uskonnottomaksi.

Toinen uhka on jättäytyminen täysin uskontokasvatuksen varaan ja uskontokasvatuksesta luopuminen. Oman ajattelun taustojen, omien arvojen historian ja oman tunnustuksen tunteminen on hyvä vakuutus uskonnollisia hyörypäitä vastaan. Henkilöä, jolla on jonkinlainen käsitys omasta vakaumuksestaan ja katsomusjärjestelmästä on huomattavasti vaikeampi saada liittymään sellaisiin uskonnollisiin liikkeisiin joiden syvin opillinen sisältö on viedä rahat ja mielen-terveys.

Uskonnollista kasvatusta, tai vaihtoehtoisesti vakaumuksellista ateistista näkökulmaa tarjoavan kasvatusta, ei voi lykätä millään tavalla yhteiskunnan vastuulle. Se on uskonnollisten yhteisöjen ja niiden jäsenten tehtävä. Eikä se ole vain yksittäisiä tapahtumia, oppitunteja tai luentoja vaan elämänmittaista keskustelua arvoista, elämäntarkoituksesta, hyvästä ja pahasta, syntymästä ja kuolemasta. Se on enemmän kysymyksiä kuin vastauksia.

Se on osa elämää.

LÄHTEET

Anttonen, Veikko (1992) Uskonto ihmisen elämässä ja kulttuurin rakenteessa, teoksessa: Uskonnot maailmassa, toim. Pentikäinen, Juha ja Pentikäinen, Katja WSOY; Helsinki

Kirkon nelivuotiskertomus (2012) Haastettu kirkko - Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008-2011; Kirkon tutkimuskeskus; Tampere

Melton, Gordon J. (2006) Esipuhe teoksessa: Uusien uskontojen käsikirja, toim. Partridge, Christopher; Kirjapaja; Helsinki

Puolimatka, Tapio (1999) Kasvatuksen mahdollisuudet ja rajat; Kirjayhtymä; Helsinki

Sandlund, Annika (2012) Religiösa betraktelser; Kolumni Hufvudstadsbladetissa 21.12.2012.

Vanhemmat ja lasten käyttämien palveluiden arvostus

Osana Nuoret ja arvot -tutkimusta toteutettiin alle 15-vuotiaiden lasten vanhemmille lyhyt kyselytutkimus lasten käyttämistä palveluista ja vanhempien näihin palveluihin kohdistamiin arvostuksiin.

Tutkimuksen toteutus

Aineisto kerättiin Gallup-Forum Internet-kyselynä, elo-syyskuun vaihteessa 2012. Näyte edustaa koko maata poislueutena Ahvenanmaa. Lähtökohtana oli väestöedustava otos (1 106 henkilöä), josta haettiin esille alle 15-vuotiaiden lasten vanhempia. Kysymykset esitettiin näin saadulle joukolle (427 henkilöä). Jos henkilöllä oli useampia kyseisen ikäisiä lapsia, satunnaistettiin vastaaminen siten, että kysymykset koskivat sitä lasta, jonka syntymäpäivä oli lähinnä.

Kysymyksen kohteina olevista lapsista tyttöjä oli 47 % ja poikia 53 %. Lapsista alle 7-vuotiaita oli 38 %, 7–12 -vuotiaita 35 % ja 13–15 -vuotiaita 27 %. Vastaneiden vanhempien selvästi yleisin ikäryhmä oli 35–39 -vuotiaat. Isiä vastaajissa oli 52 % ja äitejä 48 %.

Tutkimuksen sisältö eteni niin, että ensin vastaajia pyydettiin kertomaan, minkä yhteiskunnan toimijoiden kanssa lapsi ollut tekemisissä ja joiden palveluja käyttänyt tai joiden toimintaan osallistunut. Sitten kysyttiin mielikuvaa ja arviointia niistä, joita lapsi on käyttänyt. Huonon mielikuvan perusteella vanhemmat saivat kertoa, mikä meni pahiten pieleen. Lopuksi kehoitettiin valitsemaan kysytyistä toimijoista viisi tällä hetkellä kaikkein eniten panostuksia ja yhteiskunnan huomiota kaipaavaa.

Taulukossa 1 esitetään kyselyssä mukana olleet toimijat vanhempien antamien arviointien mukaisessa järjestyksessä. Yllättäen järjestyksessä syntyi tietty loogikka, jota ei millään tavoin odotettu tai esitetty hypoteesina. Parhaat arvioinnit vanhemmilta saivat toimijat, joiden toimintaan osallistumista kuvaa parhaiten vapaaehtoisuus sekä lasten eri harrastukset urheilusta musiikkiin.

Toiseksi parhaaksi ryhmäksi vanhemmat arvioivat lasten elämään rutiinimaisesti kuuluvat päivähoidon ja koulun. Vähiten arvostusta saavat yhteiskunnan tarjoamat tukipalvelut, joihin kuuluvat muun muassa terveydenhoito ja koulukuljetukset. Näidenkin toimijoiden saamaa arviointipistemäärää voidaan pitää hyvänä kun otetaan huomioon se, että arvo 3 kuvaa melko myönteistä suhteutumista.

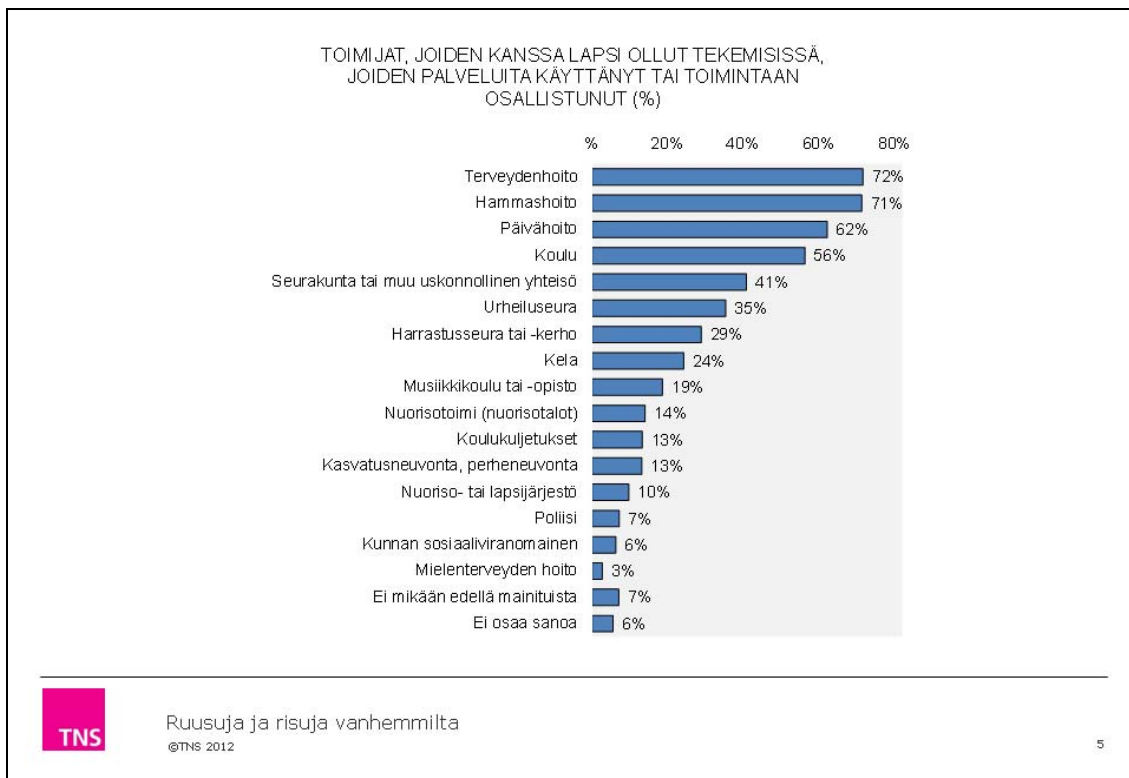
Raja-arvon 3 alle jää kaksi toimijaa, kunnan sosiaaliviranomainen ja Kansaneläkelaitos Kela. Näiden toimijoiden kanssa asiointia voidaan kuvata yhteiskunnan tuen tosi tarpeen vaiheeksi. Ymmärrettävää on, että kriisinomaisessa tilanteessa odotukset toiminnan tai haetun palvelun onnistumisesta ovat suuret. Kielteiset päätökset aiheuttavat voimakkaan pettymyksen ja vastareaktion.

TAULUKKO 1. Tutkimuksessa kysytyt toimijat, toimijoita käyttäneiden osuudet ja toimintojen arvioinnin keskiarvot. Käytetty skaala on 4=erittäin myönteinen, 3=melko myönteinen, 2=melko kielteinen ja 1=erittäin kielteinen.

Toimija	Ollut tekemisissä	Keskiarvo	
Nuoriso- tai lapsijärjestö (esim. Mannerheimin lastensuojeluliitto)	10%	3,44	Vapaaehtoisuus
Harrastusseuratai-kerho (muu kuin urheiluseura)	29%	3,42	
Musiikkikoulu tai -opisto	19%	3,41	
Urheiluseura	35%	3,40	
Päivähoito	62%	3,40	Rutiini
Koulu	56%	3,34	
Seurakuntatai muu uskonnollinen yhteisö	41%	3,31	Yhteiskunnan tukipalvelut
Hammashoito	71%	3,31	
Nuorisotoimi (nuorisotalot)	14%	3,30	
Kasvatusneuvonta, perheneuvonta	13%	3,24	
Poliisi	7%	3,21	
Terveystenhoito	72%	3,20	Tosi tarve?
Koulukujjetukset	13%	3,19	
Mielenterveyden hoito	3%	3,03	
Kunnan sosiaaliviranomainen	6%	2,99	
Kela	24%	2,87	

Toimintoihin osallistuminen ja erityyppiset perheet

Kuviossa 1 esitetään osallistumisprosentit eri toimintoihin vielä graafin muodossa. Eniten mainintoja on saanut terveydenhoito, mikä tuntuu aivan luonteelta. Itse asiassa ihmetystä herättää se, ettei prosentti ole vieläkin suurempi. Oletettavastihan jokainen lapsi on syntymänsä jälkeen käynyt neuvolassa tai terveyskeskuksessa tarkastuksissa. Saattaa olla niin, että näitä palveluita vanhemmat eivät välttämättä rekisteröi terveydenhoitoon kuuluviksi. Saattaa olla jopa niinkin, että lasten puolesta vastanneet isät ovat tällaiset toiminnat unohtaneet. Seitsemän prosenttia vanhemmista sanoo, että mitään kyseisistä palveluista ei ole käytetty ja kuusi prosenttia vastaajista ei ole vastannut kysymykseen. Vähiten lapset ovat olleet tekemisissä poliisin, kunnan sosiaaliviranomaisten ja mielenterveyspalveluiden kanssa.

KUVIO 1. Lasten osallistuminen eri toimintoihin

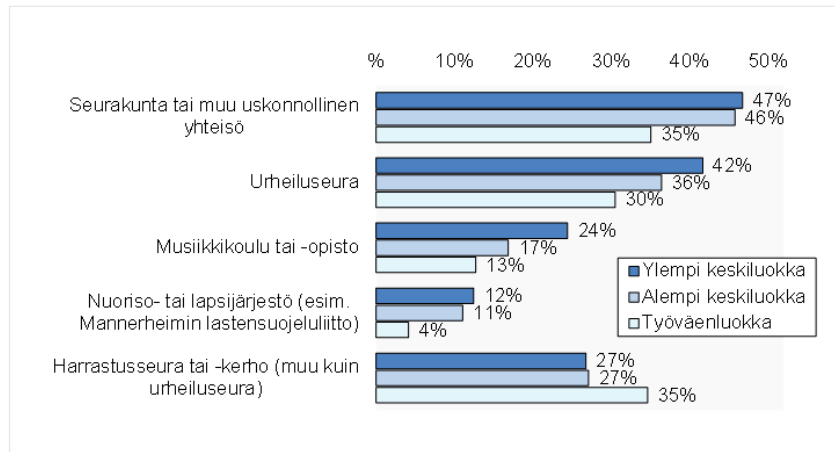
Taulukossa 1 parhaita keskiarvoja saaneita vapaaehtoisuuden piiriin määriteltyjä palveluita ei ole käytetty kovin laajasti, korkeintaan noin kolmasosa lapsista on osallistunut niihin. Useimmiten lapset ovat osallistuneet urheiluseuran toimintaan (35 %). Vapaaehtoisten lapsi- ja nuorisojärjestöjen toiminnassa on ollut mukana kymmenen prosenttia vastaajien lapsista. Näistä toiminnoista vanhemmat ovat siis kuitenkin antaneet parhaat arviot.

Tutkimuksessa ei erikseen tarkennettu sitä, mitä palveluita Kelalta on käytetty tai anottu. Neljännes lapsista on vanhempien ilmoituksen mukaan ollut Kelan palveluiden tai tuen piirissä, ja kaiken kaikkiaan Kelan saamat arvioinnit ovat olleet keskimäärin negatiivisimmat.

Tutkimuksessa käytetyssä vastaajatietokannassa on rutiininomaisesti kysytty vastaajan omaa arviota omasta sosiaalisesta asemastaan asteikolla ylempi keskiluokka, alempi keskiluokka ja työväenluokka. Tulokset kertovat sen, että yhteiskunnan palveluiden käytössä ei ollut eroja sosiaalisesti erilaisten perhetyyppien välillä. Tasaisesti käytettyjä palveluita olivat: päivähoito, koulu, nuorisotoimi, poliisi, mielenterveyden hoito, hammashoito ja Kelan palvelut. Harrastuksissa seuraavan kuvan esittämiä eroja oli havaittavissa.

Havaintoja erityyppisten perheiden välillä

- Vanhempien kokemus omasta yhteiskuntaluokasta heijastuu lasten harrastuksiin

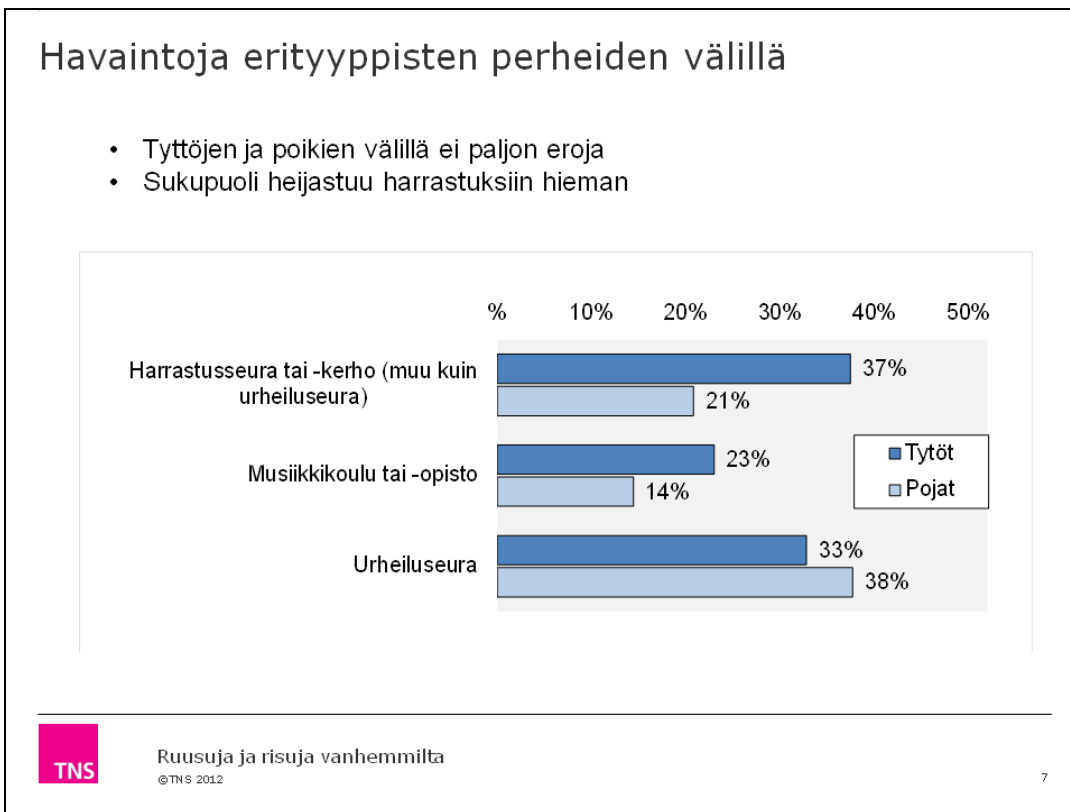
Ruusuja ja risuja vanhemmilta
©TNS 2012

8

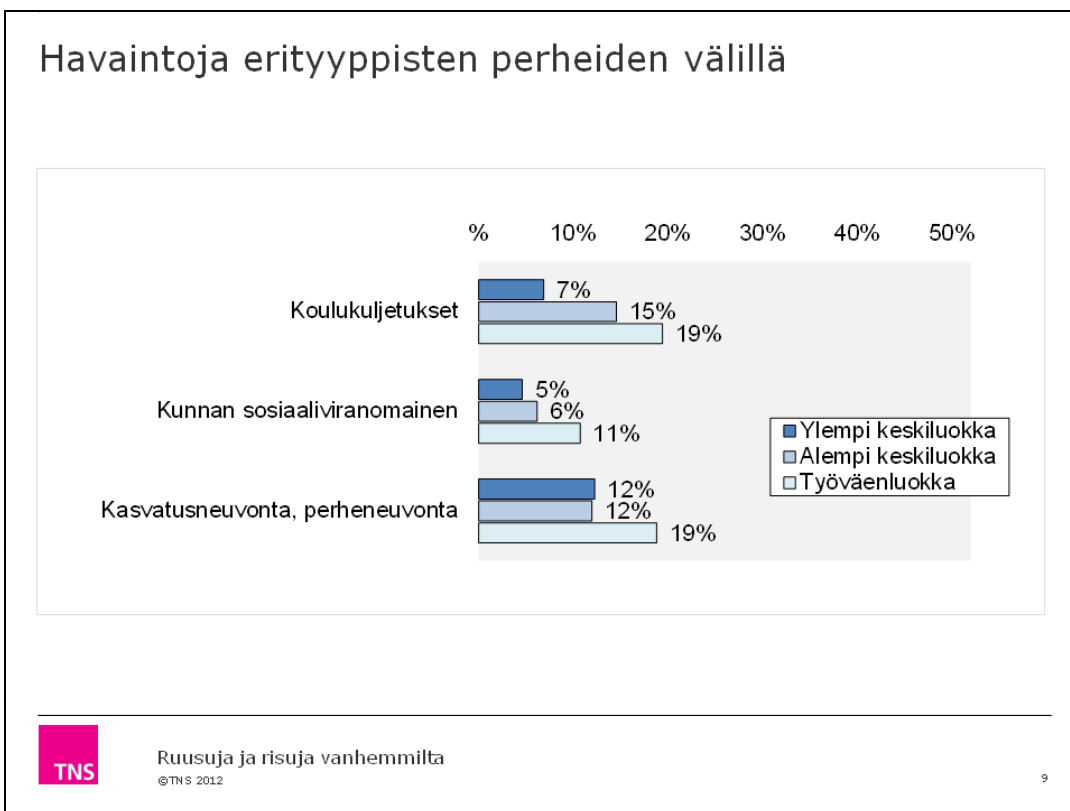
KUVIO 2. Lasten harrastuksiin osallistuminen perheen itse määrittelemän sosiaalisen aseman mukaan.

Seurakunnan tai muun uskonnollisen yhteisön toimintaan osallistuminen on yleisempää keskiluokkaisissa perheissä. Yllättävä tulos ei puolestaan ole se, että urheilu- ja musiikkiharrastuksiin osallistuminen on yleisintä ylempään keskiluokkaan kuuluvissa perheissä.

Tyttöjen ja poikien välilläkään ei havaittu suuria eroja harrastuksiin osallistumisessa (kuvio 3.). Tyttöjen harrastuksissa korostuvat musiikki ja muut toiminnot kuin urheilu, urheiluseuroihin pojat osallistuvat hieman enemmän kuin tytöt.

KUVIO 3. Eroja tyttöjen ja poikien harrastuksiin osallistumisessa.

KUVIO 4. Eroja palveluiden käytössä perheen itse määrittelemän sosiaalisen aseman mukaan.

Kuviossa 4. tarkastellaan vielä muutamaa havaittua eroa erityyppisten perheiden välillä yhteiskunnan palveluiden käyttämisessä. Koulukuljetuksiin osallistuvat vähiten ylempään keskiluokkaan kuuluvien perheiden lapset ja eniten koulukuljetuksia käyttävät työväen ryhmään kuuluvat lapset. Näiden erojen taustoja ei ole tarkemmin selvitetty, mutta mahdollinen selitys on löydettävissä sosiaalisesti erilaisten perheiden asuinalueista siten, että kysymys on etäisyyksistä kuntakeskukseen tai vastaaviin, joissa myös koulut sijaitsevat. Varakkaimmat perheet voivat valita asuinpaikkansa myös sillä perusteella, kuinka lähellä palvelut ovat. Toisaalta varakkaimmat perheet saattavat hoitaa lasten koulukuljetukset useammin myös itse.

Yllättävää ei ole se, että sosiaalisesti heikommassa asemassa olevat perheet joutuvat käyttämään enemmän kunnan sosiaalitukea samoin kuin kasvatusneuvonnan tai perhe neuvonnan palveluita, vaikka niitäkin käytetään kaikenlaisissa perheissä. Tutkimuksessa ei ollut mahdollisuutta selvittää tarkemmin, mitä käytetyt palvelut tarkkaan ottaen ovat olleet.

Toimimattomuutta ja ongelmia

Palveluiden numeraalisen arvioinnin jälkeen vanhemmille annettiin mahdollisuus kertoa käytetyistä palveluista, missä menttiin pahimmin pieleen. Mitään suuria ongelmakohtien kasautumia ei löydetty, mutta vanhempien kommentit ovat kuitenkin hyvin tutunoloisia, julkisessa keskustelussa ja vaikkapa lehtien yleisö-osastoilla esiintyneitä.

Päivähoidossa eräs vastanneista vanhemmista pettyi siihen, että lapsi leimattiin ns. ongelmalapseksi. toinen samanhenkinen kommentti koski lapsen yksilöllisyyden huomioon ottamista/ottamatta jättämistä. Edelleen valitettiin hoitajien vähyyttä sekä byrokratiaa. Eräälle perheelle ongelmaksi oli noussut se, että hoitopaikkaa piti vaihtaa usein, pienen lapsen hoitajat vaihtuivat tämän tästä.

Kouluun liittyy yhden vastauksen mukaan se, että koulun ja kodin yhteistyö ei toimi, opettajat ovat epäpäteviä. Toisessa kommentissa ongelmaksi nähtiin pienryhmäopetus, joka ei tarjoa tarpeeksi haasteita. Tämän vanhemman mielestä se aiheuttaa turhautumista ja levottomuutta. Erään vanhemman mukaan ongelmana on vaikeus ylläpitää koulurauhaa, koska opettajia ei uskota, opettajilla ei ole valtaa, etniset ryhmät saavat häiritä koulurauhaa eivätkä opettajat voi eivätkä pysty tekemään mitään.

Tämän tutkimuksen perusteella näiden väitteiden perusteita on vaikea eritellä pidemmälle, koska perusteita ei voitu tarkemmin kysyä. Hieman arvellen voisi sanoa, että kysymys on lasten kasvatusnäkemysten erilaisuudesta kodin ja kasvattajien välillä. Toisaalta näyttää myös siltä, että ongelmia saattaa syntyä yksinkertaisesti ihmisten kohtaamisesta. Ajattelu-, keskustelu- ja toimintatavat eivät jotenkin ole samalla tasolla. Seuraavien palveluiden kohdalla ongelminsa sen sijaan ovat selkeästi saatavuuden puutteet.

Terveydenhoitoa koskevia kommentteja olivat mm. seuraavat: kohtuuttoman pitkä odotus itkevän lapsen kanssa, monen tunnin jonottaminen päivystyksessä kun jono vain piteni odottamisen aikana, ajan saanti, 2-vuotistarkastus jäi väliin, koska kunta säästää.

Hammashoidosta yhden lapsen vanhempi arveli, että onnistuivat yhdellä kerralla aiheuttamaan todennäköisesti pysyvän hammaslääkärikammon. Toisen vanhemman mielestä hammashoito on nykyään vain suuhygienistillä käyntiä todella harvoin, ei edes vuosittain. Yhdelle perheelle eteen olivat tulleet oikomishoidon ongelmat/huolimattomuus. Eräs vastaaja totesi lakonisesti, että koululaisten terveydenhoito ei toimi, ei myöskään hammashoito.

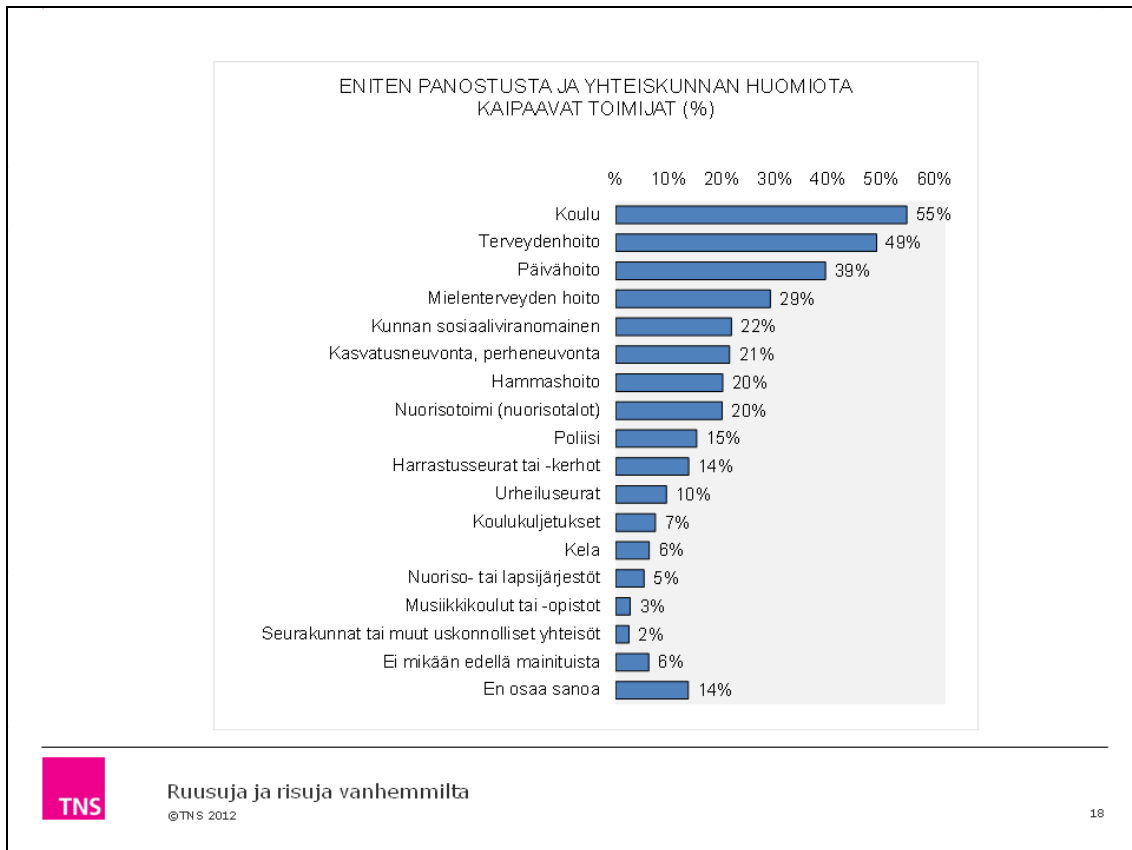
Kela herätti kitkeriä kommentteja seuraavaan tapaan: Kela ei hyväksynyt yksityisen foniatriin lausuntoa. Toisen vanhemman mukaan Kela ei toimi nopeasti. Vanhempien pettymystä kuvastavat kokemukset siitä, että tukianomus hylättiin monta kertaa, tai siitä, että hakemuksia piti tehdä hakemusten perään seurauksena kielteisiä päätöksiä ja valituskirjelmien tekemistä. Kelaa moitittiin myös siitä, että sillä on vaikeaselkoiset ohjeistukset ja vastaan tulee virkailijan tietämättömyys sekä puhelinpalvelun hitaus. Yhden vastauksen mukaan virkailijat yrittävät pimittää kaikki mahdolliset tuet, joihin olisi oikeutettu, ellei itse osaa sanoa, että se kuuluu lapselle. Vastaajan mielestä Kelan pitäisi olla neuvontapiste, jossa kerrotaan kuinka pitää toimia, että saisi parhaimman tuen.

Sinänsä hyvät arviot saaneet *urheiluseurat* saivat myös risuja pettyneiltä vanhemmilta. Eräälle lapselle pettymyksen oli tuonut luvattun pelipaikan poisottaminen (jalkapallo) ja sitä kautta joukkueesta pois sulkeminen. Toisessa perheessä todettiin, että lapsille liian ammattimaista toimintaa, ja lisäksi vanhempien piti olla heti kaikenlaisessa toiminnassa rahan saamiseksi. Rahasta meni kuitenkin osa muiden aikuisten toimintaan. Toimintaa eriteltiin myös seuraavasti: Valmentajat ovat valitettavan usein yksisilmäisiä ja liian kilpailukeskeisiä eivätkä oikeasti tunnu ymmärtävän esimerkiksi koulun tärkeyttä, vaan tuntuvat edellyttävän, että urheilu menee kaiken muun edelle, vaikka "juhlapuheissa" saattavat muuta sanoakin. Surullista on, että muutamakin kohdalle osuneet valmentajat antavat itsestään vähän yksinkertaisen, pahimmillaan jopa moukkamaisen vaikutelman.

Minne panostuksia ja yhteiskunnan huomiota?

Kyselyn lopuksi vanhemmille annettiin mahdollisuus kääntää katseensa tulevaisuuteen ja arvioida yleisellä tasolla lastensa käyttämiä palveluita ja niitä tuottavia toimijoita. Kysyttiin, mitkä niistä kaipaavat tällä hetkellä kaikkein eniten panostuksia ja yhteiskunnan huomiota. Vastaajat saivat valita enintään viisi eniten ehostusta kaipaavaa.

Kaikki kysytyt toimijat saivat mainintoja panostuksen ja yhteiskunnan huomion tarpeesta, ja ainoastaan viidennes vastaajista ei ottanut kantaa tähän, vaan valitsivat vaihtoehdon "ei mikään yllämainituista" tai "en osaa sanoa". Tässä rankkauksessa on kolme selvää voittajaa: koulu 55 %, terveydenhoito 49 % ja päivähoido 39 %.

KUVIO 5. Eniten panostusta ja huomiota kaipaavat toimijat (%).

Etukäteen ei ehkä olisi ollut aivan selvää, että nimenomaan koulu saa yli puolelta vanhemmista arvion ehostamis- ja kohentamistarpeesta. Tätä ei voi kylläkään tulkita siten, että tarve olisi juuri oman lapsen kohdalla, mutta joka tapauksessa kokonaisuutta on arvioitu näin. Suomessa on vuosi vuodelta kuultu kiittäviä ylikansallisia arvioita koulumme oppimistuloksista, mutta jo aikaisemmin on todettu, että koko totuus ei ole siinä. Lasten koulumotivaatio ja -viihtyvyys on huono, ja tähän piirteeseen saattaa vanhempienkin turhautuminen liittyä. Lapsen koulunkäynnistä saattaa tulla raskasta koko perheen kannalta, jos kouluun lähteminen on vastenmielistä, koulutehtävien tekeminen on pakkopullaa ja suoranaista lintsamista alkaa esiintyä. Koulutytyttömyys on tunnetusti saanut myös epäsuoria muotoja, lasta ei pannakaan jostain syystä lähikouluun vaan ”parempaan” kouluun.

Julkisen terveydenhoitomme epäsuoraksi arvosteluksi voidaan tulkita myös ainakin varakkaampien perheiden tapa ottaa – jopa syntymättömälle – lapselleen sairauskuluvakuutus. Lapsien hakeutuminen valikoituihin kouluihin ja yksityisen sairauenhoidon piiriin muodostaa arvo- ja arvostuskysymyksen siinä vaiheessa, kun palveluiden hankkiminen jakautuu selvästi kahteen leiriin. Näyttää siltä, että terveydenhoidossa resurssipulan vallitessa julkisten palveluiden tuottajat ”hiljaa” hyväksyvät lapsipotilaiden siirtymisen yksityisille lääkäriasemille.

Päivähoidossa ei vastaavaa kahtiajakautumista ole vastaavassa laajuudessa nähtävissä, mutta päivähoiton saatavuusongelmilla on toisenlaisia vaikutuksia. Lapsi-

perheet joutuvat valitsemaan jopa asuinpaikkansa päivähoidon saatavuuden perusteella, ja tällä on taas muita vaikutuksia esimerkiksi kunnissa. Päivähoidon organisoinnin ongelmana näyttää irtipääsemättömästi olevan kunnan tai kaupungin osien lapsimäärän ennakoiminen subjektiivisen päivähoito-oikeuden vallitessa.

Muiden tutkimusten näkökulmia ja pohdiskelua

Suomalaisten lasten koulussa kokemasta viihtymättömyydestä on tuore kokoomaraportti vuoden 2012 lokakuulta². Sen mukaan Suomi on vuodesta toiseen sijoittunut häntäpäähän vertailtavien maiden joukossa, kun on tarkasteltu, kuinka suuri tai pieni osa tutkimukseen osallistuneista oppilaista on laskettavissa koulusta paljon pitäviin. Raportissa todetaan myös, että koulun suuressa kuvassa oppimistulokset eivät välttämättä ole osoitus hyvästä kouluviihtyvyydestä. Tutkimuksessa käydään monipuolisesti läpi koulun ja koulumaailman eri osa-alueita eikä erityisesti haeta syyllisiä, vaan esitetään niitä eettisiä ja arvolähtökohtia, joiden toteutuessa koulusta saadaan parempi. Yksi näistä lähtökohdista on lapsen oikeus kehittyä mahdollisimman täysimääräisesti, mikä merkitsee koulukontekstissa erityisesti oikeutta omatahtiseen, omien edellytysten mukaiseen ja itsensä toteuttamiselta tuntuvaan oppimiseen ja opiskeluun. Hyvin luontevalta tuntuu päätellä, että lasten vanhemmatkin koulua arvostellessaan kiinnittävät huomionsa tähän. Vaikeutena heidän mielestään saattaa olla se, että lapselle ei koulussa pystytä asettamaan hänen tasoaan vastaavia vaatimuksia. Oppimistavoitteet ovat joko liian kovat tai toisaalta lapsi alisuoriutuu.

Jyväskylän koulutuksen tutkimuslaitos on julkaissut joulukuussa 2012 kaksi raporttia, joissa myös tarkastellaan suomalaisten koululaisten motivaatiota ja sitoutumista opiskeluun monikansallisessa vertailussa³. Tutkimuksen kohteina ovat peruskoulu neljännen ja kahdeksannen luokan oppilaat ja siinä on vertailtu heidän osaamistaan lukemisessa, matematiikassa ja luonnontieteissä sekä heidän sitoutumistaan näiden aineiden opiskeluun. Tulokset olivat yllättäviä sikäli, että oppilaiden taidot oppisisältöjen omaksumisessa olivat vertailussa kärkiluokkaa, mutta sitoutuminen ja oppiaineesta pitäminen hännänhuippujen tasolla. Tulos herätti keskustelua julkisessa mediassa.

Tutkimuksen mukaan koulussamme ole onnistuttu oppilaiden asenteisiin ja oppimismotivaatioon liittyvien oppimistulosten saavuttamisessa. Suomalaisten neljäs-luokkalaisten lukemismotivaatio ja sitoutuminen lukemiseen opetukseen ovat vertailumaiden heikoimpia. Matematiikasta pitää paljon vain kolmannes oppilaisista ja matematiikan opetuksen on hyvin sitoutunut ainoastaan viidennes oppilaisista. Sekä lukutaidon että matematiikan osalta suomalaisoppilaiden asenteet ovat vertailumaiden heikoimpia. Suunnilleen samanlainen tilanne on luonnontieteiden opiskelussa. Oppimisen ilo on kateissa ja kahdeksasluokkalaisilla oppimisen ilo on edelleen heikentynyt.

² Päivi Harinen ja Juha Halme 2012.

³ Pekka Kupari, Jouni Vettenranta ja Kari Nissinen 2012.

Pekka Kupari, Sari Sulkunen, Jouni Vettenranta, ja Kari Nissinen 2012.

Tutkimusraportissa päädytään tulokseen, että peruskoulun opetustavat kaipaavat kipeästi uudistamista. Tutkijat heittävät lisäksi kysymyksen, tarkoittaako tämä sitä, että Suomen opettajilla ja koulujärjestelmällä on vaikeuksia nimenomaan lahjakkaimpien lasten sitouttamisessa ja heidän motivoimisessaan?

Yksi näkemys vanhempien suhtautumisesta lapsille tarkoitettuun julkiseen palveluun on se, että vanhempien vaatimukset ovat selvästi kiristyneet. Helsingin Sanomat kirjoitti jutussaan ”Pilatul vanhemmat” elokuussa 2012⁴ kuinka vanhemmat ärsyttävät ammattilaisia vaatimalla lapsilleen parasta mahdollista palvelua. Ilmiö alkaa jo ennen lapsen syntymää, kun äiti ei luovu tupakanpoltosta ja ihmettelee sitten, miksi lapsi kärsii nikotiinin vieroitusoireista syntymän jälkeen. Neuvolassa asetetaan terveydenhoitajan ammattitaito kyseenalaiseksi ja tivataan hänen omien lastensa lukumäärää. Päiväkotiin lapsi viedään vaippaa vaihtamatta yövaipassa ja jopa yövaatteissa. Sairas tai puolikuntoinen lapsi viedään hoitoon tartuttamaan muita lapsia ja henkilökuntaa. Kouluikäisille vaaditaan tukiopestusta sen takia, että lapsi on ollut lomamatkalla vanhempiensa kanssa ja jää jaksotetussa opetuksessa jälkeen.

Näistä muutamista tutkimustuloksista sekä oman kyselymme perusteella voimme päätellä, että vanhempien roolikaan ei aina lasten kasvatuksessa ole looginen, yllätyksetön tai paras mahdollinen. Päivähoidon ja koulun tarjoamaa palvelua sinänsä arvostetaan, mutta katsotaan se kuitenkin itsestään selvästi kaikille kuuluvaksi toiminnaksi, jolta voidaan vaatia lisää. Arvostuksen ja lasten kehittämisen panostukset kohdistetaan vapaaehtoiisiin harrastuksiin, joista palvelun tarjoajalle joudutaan myös maksamaan. Näyttää siis siltä, että päällisin puolin asiat ovat hyvin, mutta sekä julkisen palvelun tarjoajien että vanhempien toiminnasta voidaan osoittaa paljon parannettavaa.

LÄHTEET

Päivi Harinen ja Juha Halme, Hyvä, paha koulu. Kouluhyvinvointia hakemassa. Suomen UNICEF ja Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 56. 2012.

Helsingin Sanomat, Pilatul vanhemmat. D 1 6.8.2012.

Pekka Kupari, Jouni Vettenranta ja Kari Nissinen, Oppijalähtöistä pedagogiikkaa etsimään. Kahdeksannen luokan oppilaiden matematiikan ja luonnontieteiden osaaminen. Kansainvälinen TIMSS-tutkimus Suomessa. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylä 2012.

Pekka Kupari, Sari Sulkunen, Jouni Vettenranta ja Kari Nissinen, Enemmän iloa oppimiseen. Neljännen luokan oppilaiden lukutaito sekä matematiikan ja luonnontieteiden osaaminen. Kansainväliset PIRLS- ja TIMSS-tutkimukset Suomessa. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylä 2012.

20 vuotta upseereiden arvotutkimuksia

Johdanto

Tämä tutkimus on jatkoa vuonna 1992 aloitetulle kadettiupseeriston arvotutkimusten sarjalle. Tutkimus perustuu empiiriseltä osaltaan pitkälti samaan kysymyssarjaan, ja tästä syystä ei tutkimuksen viitekehystä tai käsitetaustaa ole syytä lähteä muuttamaan. Esittelen tässä tutkimuksen johdanto-osassa tutkimuksen lähtökohdat niin kuin ne aikaisemmassa raportissa on esitelty.

KUVIO 1. Upseeriuden arvokenttä arvotutkimuksissa.

Tarkastelu lähtökohtana on upseeriuden arvokenttä (kuvio 1.). Arvokentässä erotetaan yhteiskunnan, organisaation, yhteisön sekä siihen kuuluvan yksilön arvot ja eettiset päämäärät. Arvokenttä nähdään kokonaisuutena, jonka toiminnassa arvoristiriitojen oletetaan prosessoituvan vähenevään suuntaan, ristiriitoja välletään. Tämän näkemyksen mukaan yksilön on vaikea toimia ristiriidassa yhteisön arvojen kanssa. Yksilö hakeutuu toimimaan arvojensa mukaisessa yhteisössä. Tästä seuraa puolestaan se, että mitä paremmin yksilö on sisäistänyt alansa eettiset päämäärät ja mitä paremmin hän niitä toiminnassaan toteuttaa, sitä vähemmän tarvitaan toimintaa sääteleviä ohjeita.

Arvotarkastelujen lähtökohtana on ollut, että Puolustusvoimat täyttää yhteiskunnan antamaa tehtävää, joka pohjimmiltaan perustuu yksilön ja yksilöiden muodostamien yhteisöjen turvallisuustarpeisiin. Näin ollen upseeristoon kohdistuvat

odotukset nousevat yhteiskunnasta. Upseerien arvomaailma yhdistetään erheellisesti usein puolustusvoimien arvomaailmaan. Yksittäisen upseerin arvot eivät välttämättä ole yhtenevät puolustusvoimien arvojen kanssa, koska Puolustusvoimat organisaationa pyrkii täyttämään sille laissa määrättyjä tehtäviä. Mielenkiintoinen uusi lisä puolustusvoimien tehtävissä on ilmaistu vuoden 2012 turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa valtioneuvoston selonteossa. Siinä todetaan (s. 8), että Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tärkeimmät tehtävät ovat itsenäisyyden, alueellisen koskemattomuuden ja perusarvojen turvaaminen, väestön turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä yhteiskunnan toimivuuden ylläpitäminen. Uusi ja aikaisemmin käyttämätön lisä on perusarvojen turvaaminen. Tähän asti taistelusta arvojen puolustamisesta ovat keskustelleet ja kirjoittaneet lähinnä Maanpuolustuskorkeakoulun tutkivat upseerit.

Muutos nähdään keskeisenä tekijänä arvotutkimusten aikaisemmissa raporteissa. Yhteiskunnan yleisempään arvomuutokseen liittyvänä nähdään se, että yksilöllisyys ja yhteisöllisyys ovat arvoja, joiden välinen painotus arvokentässä vaihtelee eri aikoina.

Puolustusvoimista organisaationa todetaan, että sitä on uudistettu merkittävällä tavalla. Johtamis- ja hallintorakenteiden muutokset, tukitoimintojen ulkoistamiset ja varuskuntien lakkauttamiset ovat koskeneet valtaosaa henkilökuntaa joko konkreettisesti tai ainakin välillisesti. Tunnistettuja muutoksia ovat tiedon määrän lisääntyminen, muutosvauhdin mukana pysymisen välttämättömyys ja toimintojen jatkuva tehostaminen. Ne aiheuttavat merkittäviä ponnisteluja yksilötasolla mukaan lukien uudenlaiset osaamisvaatimukset. Oppiminen kaikilla tasoilla vaatii yksilöltä itseltään uudenlaista asennoitumista ja kykyä jäsentää tietoa.

Koulutusjärjestelmän ja tutkintorakenteiden uudistaminen näkyvät myös puolustusvoimissa. Eri vuosina ja myös tällä tutkimuskerralla tutkimukseen vastanneiden joukossa on ainakin kolmen erilaisen perustutkinnon suorittaneita. Osalle heistä on tarjottu valmistumisen jälkeen määräaikaista virkaa. Viimeisin uudistus jakaa upseerin perusopinnot sotatieteiden kandidaatin ja maisterin tutkintoon. Lisäksi vastaajissa voi olla peruskoulutukseltaan opistoupseereita, jotka täydentävät opintonsa sotatieteiden maisterin tutkintoon. Edellisessä tutkimusraportissa arvioidaan, että nämä seikat eivät voi olla näkymättä etenkin nuorten upseerien vastauksissa.

Keskustelu upseereiden kansainvälisistä tehtävistä jatkuu puolustusvoimien kansainvälisten tehtävien merkityksen vahvistuessa. Ulkomaanpalvelus on vapaaehtoista, mutta sen painoarvon arvellaan kasvavan arvioitaessa virkauran painavuutta. Suhtautumista kansainvälisiin tehtäviin on mahdollisesti tarpeellista arvioida myös tästä näkökulmasta.

Aikaisemmilla tutkimuskerroilla osa vastaajista on ollut evp-upseereita. Kuitenkaan heidän antamiaan vastauksia ei ole laajemmin eritelty, he ovat olleet mukana vastaajien kokonaisjakaumissa. Toisaalta palveluksessa olevien upseereiden antamia vastauksia on haluttu tarkastella erikseen. Kuten alempana selvitän, tässä

tutkimuksessa evp-upseereita tarkastellaan hieman laajemmin, koska vastaamistekniikan muututtua heitä on vastaajajoukossa puolet eli yhtä paljon kuin kadetteja ja palveluksessa olevia upseereita yhteensä.

Vuoden 2004 arvotutkimusraportin tekijä Jarno Limnéll kirjoitti raportissaan seuraavaa: ”Suomalaisessa yhteiskunnassa on siirrytty enenevässä määrin moniarvoisempaan aatemaailmaan, jolla on väistämättä vaikutuksensa myös kadettiupseerien eettisiin käsityksiin. Yksilöllisyyden ja erilaisuuden hyväksyminen on lisääntynyt. Tulevaisuudelle ja sen kasvavalle epävarmuudelle on ominaista myös ihmistä uhkaavien tekijöiden epämääräistyminen ja toisiinsa kietoutuminen. Sotilaallinen toimintakaan ei ole enää erotettavissa muusta yhteiskunnan kehityksestä yhtä selkeästi kuin ennen.” Kuluneet vuodet viittaavat siihen, että muutos on selvästi ollut tuon näkemyksen mukainen.

Upseeriston eettisten käsitysten ja arvojen kartoittaminen

Tutkimuksen lähtökohta

Edellä on jo todettu tämän tutkimuksen luonne seuranta-tutkimuksena. Tutkimuksen pohjana on Jukka Ojalan vuonna 1992 laatima opinnäytetyö ja sen seuranta-tutkimus vuonna 1998. Tutkimusta jatkettiin edelleen vuonna 2004 (tekijänä Jarno Limnéll) ja sitten 2007–2008 (Jukka Heinänen). Vuosien varrella tutkimus on ollut osa Kadettikunnan arvokeskustelua, jossa keskeinen toimija on ollut Kadettikunnan arvotyöryhmä. Tällä hetkellä arvotyöryhmän puheenjohtajana toimii eversti (evp) Ensio Mäkipelto.

Aikaisemmista raporteista nähdään, että yksi motiivi tutkimuksen tekemiselle on ollut sen arvioiminen, mihin upseeriston arvot ovat kehitymässä. Tätä varten on haluttu tietää mahdollisimman tarkasti arvostuksien nykytilanne. Nyt tutkimukset antavat mahdollisuuden asettaa upseeriston arvot aikajanelle kahdenkymmenen vuoden ajalta. Lähtökohtana on ollut näkemys siitä, että vaikka arvojen muotoutuminen tulevaisuudessa ei ole suoraan johdettavissa niiden kehityksen historiasta, voidaan löytää tiettyjä lainalaisuuksia niiden kehityksestä ja tehdä varovaisia oletuksia myös niiden tulevaisuudesta.

Tutkimusongelmat

Tässä tutkimuksessa säilytetään lähtökohdat siis samanlaisina kuin tutkimus-sarjan edellisissä tutkimuksissa, ja siksi käytetään myös samoja tutkimuskysymyksiä kuin aikaisemmissa tutkimuksissa.

Pääkysymys on:

“Onko olemassa ydinkohdiltaan yhtenäinen upseerieettinen näkemys ja jos on, niin pysyykö se samanlaisena läpi upseeriuran vai onko siinä havaittavissa muutoksia ja jos on, niin millaisia?”

Tutkimuksen alakysymyksiä ovat:

- Onko olemassa sellaisia eettisiä kysymyksiä, joissa upseerien käsitykset poikkeavat oleellisesti toisistaan?
- Miten eri arvoisten upseerien eettiset näkemykset poikkeavat toisistaan?
- Miltä osin upseeriston eettiset näkemykset ovat muuttuneet 1990-luvulta ja mitkä näkemykset ovat pysyneet muuttumattomina?
- Miten kadettien arvot ovat muuttuneet kahden vuosikymmenen aikana?

Tutkimuksen toteuttaminen

Tutkimuksen tietojenkeruu toteutettiin aikaisempaan tapaan kyselynä. Aikaisempien kirjallisten kyselyiden asemesta nyt käytettiin Internetin yli toimivaa Webropol-tutkimusjärjestelmää. Tutkimus voitiin näin kohdistaa kaikille niille kadeteille ja upseereille, joiden sähköpostiosoitteet olivat Kadettikunnan toimiston tietokannassa. Lisäksi paperille kopioitu kysymyssarja lähetettiin kaikille Kadettikunnan jäsenille osana Kadettikunnan tiedotepostitusta. Tutkimuksen kohteena olivat siis kaikki Kadettikunnan jäsenet.

Aikaisemmissa sarjan tutkimuksissa on käytetty niin sanottua harkinnanvaraista otantaa puolustusvoimien organisaation mukaan. Eri vuosien vastaajajoukkojen rakenteessa saattaa tästä syystä olla jonkin verran eroja, joita ei kuitenkaan voida täsmällisesti määritellä. Aikaisempien tutkimuskertojen vastausprosentit olivat kiitettävän hyviä, esimerkiksi vuonna 2007 74 %.

Kyselyn kohdistuessa koko jäsenkuntaan ei ole perusteltuakaan olettaa, että kaikki vastaisivat. Tuloksena oli kuitenkin se, että vastaajamäärä oli selkeästi suurempi kuin aikaisemmissa tutkimuksissa. Tietojenkeruusta voidaan todeta seuraavia tunnuslukuja:

- Webropol -viestejä eli pyyntöjä vastata lähetettiin yhteensä 5 281,
- vastauksia saatiin yhteensä 2 022, 37 % jäsenistä,
- sähköisiä vastauksia saatiin 989, paperilla 1 033.

Paperilla saadut vastaukset tallennettiin Webropol-tietokantaan, mikä mahdollisti kaikkien vastausten samanlaisen tilastollisen käsittelyn. Tietojenkeruu tapahtui kesä-heinäkuussa 2012. Tämän tutkimuskerran vastaajien määrä on keskimäärin yli kaksi kertaa niin suuri kuin aikaisempien tutkimuskertojen vastaajamäärä. Tämän vuoksi on turvallista päätellä, että vastausjakaumia voidaan verrata luotettavasti aikaisempien vuosien tuloksiin.

Kadettien osalta on syytä esittää pieni varauma. Aikaisempina vuosina on tutkittu ensimmäisen vuosikurssin kadetteja, ja lisäksi kysely on kohdistettu joinakin vuosina kolmannen vuosikurssin kadeteille. Nyt kohderyhmänä olivat kaikki koulussa olevat kolme kurssia, mutta kadettien vastausinnostus ei osoittautunut

kovin hyväksi. Kun kurssilla on noin 140 kadettia, saatiin kolmelta kurssilta yhteensä vastauksia 100. Tästä syystä koulunsa aloittaneita kadetteja ei vertailla aikaisempien vuosien vastaaviin, vaan kadettien vastauksia käsitellään yhtenä kokonaisuutena.

Tutkimuksen kysymyssarjan pohjana oli edellisen tutkimuskerran kysymyssarja, jossa oli yhteensä 117 kysymystä, joista 11 kartoitti vastaajien taustoja. Varsinaisia eettisiä käsityksiä koskevia kysymyksiä oli 106. Eettisten käsitysten väittämistä 90 on ollut täysin samoja kuin vuosien 1992, 1998 ja 2003 upseeriston eettisten käsitysten kartoituksissa. Eettisiä käsityksiä kuvaavat kysymykset ovat olleet väittämätyyppisiä. Tällä tutkimuskerralla niistä poistettiin kolme, ja muutamaaan muuhun tehtiin pieniä kielellisiä muutoksia. Eettisten näkemysten muutoksen ja pysyvyyden tarkastelu ajan suhteen on näin ollen edelleen mahdollista.

Väittämien avulla haettiin tietoa muun muassa seuraavista asioista:

- Kodin ja koulutuksen vaikutuksesta eettisiin käsityksiin
- Upseerin ammatin ja roolin mieltämisestä
- Upseeriperinteistä
- Sodan laillisuudesta ja oikeutuksesta
- Tehtävän täyttämisestä
- Sodan oikeussääntöjen tuntemuksesta ja arvostuksesta
- Upseeria ohjaavien sääntöjen merkittävydestä
- Lojaalisuuden ja solidaarisuuden olemassaolosta
- Esimerkin, vastuuntunnon ja ahkeruuden olemassaolosta
- Oikeudenmukaisuuden ja luotettavuuden ulottuvuudesta
- Epäitsekkydestä ja kunnianhimosta
- Uratavoitteista ja uskosta sotilasjärjestelmään
- Edun tavoittelusta ja edunvalvonnan oikeutuksesta
- Ammattietiikan tarpeellisuudesta
- Sotilasliiton arvojen vaikutuksesta omiin arvoihin
- Perheen merkitystä upseerin arvovalintojen pohjalla.

Lisäksi kysymyssarjaan lisättiin kysymyksiä ajankohtaisista asioista, joihin kuului mm. mielipide NATO:on liittymisestä, sekä kysymyksiä puolustusvoimauudistuksesta. Näitä kysymyksiä ei kuitenkaan käsitellä tässä raportissa, koska niille ei ole vertailukohtaa aikaisemmissa tutkimuksissa.

Taustamuuttujia koskeviin kysymyksiin lisättiin kysymys siitä, onko vastaaja palveluksessa vai evp-upseeri. Tämä mahdollistaa näiden kahden upseeriryhmän käsittelemisen selkeästi tarvittaessa erikseen. Palveluksessa olevia ja evp-upseereita oli kumpiakkin vastaajajoukossa 50 %. Aikaisempien tutkimuskertojen

tulosten erittely on perustunut pääasiassa sotilasarvoon, ja niinpä tälläkin kertaa hyödynnettiin aikaisemmin käytettyä upseereiden luokittelua sotilasarvon mukaan, koska tämä tieto oli ainoa saatavissa oleva. Aikaisempien tutkimusten data-aineistoja ei onnistuttu saamaan käyttöön.

TAULUKKO 1. Vastaajien jakautuminen sotilasarvon mukaan.

		Evp / palveluksessa		Kaikki
		Evp	Palveluksessa	
Sotilasarvo Kadetti	Lkm	0	100	100
	%	0,0 %	9,9 %	4,9 %
Vänrikki	Lkm	1	0	1
	%	,1 %	0,0 %	,0 %
Luutnantti	Lkm	4	111	115
	%	,4 %	11,0 %	5,7 %
Yliluutnantti	Lkm	7	92	99
	%	,7 %	9,1 %	4,9 %
Kapteeni /	Lkm	54	274	328
Kapteeniluutnantti	%	5,3 %	27,1 %	16,2 %
Majuri /	Lkm	302	204	506
	Komentajakapteeni	%	29,8 %	20,2 %
Everstiluutnantti /	Lkm	430	161	591
	Komentaja	%	42,5 %	15,9 %
Eversti /	Lkm	168	56	224
	Kommodori	%	16,6 %	5,5 %
Kenraali / Amiraali	Lkm	46	12	58
		%	4,5 %	1,2 %
Yhteensä	Lkm	1012	1010	2022
	%	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Palveluksessa olevista upseereista 74,2 % kuului maavoimiin, 16,1 % merivoimiin ja 9,7 % ilmavoimiin. Vastaajista 85 % ilmoitti olevansa joko avo- tai avioliitossa. Vastanneista upseereista 38 % tulee sosiaaliryhmältään toimihenkilöperheistä ja 17 % johtavassa asemassa olevan vanhemman perheestä. 17 % vastaajista kertoo isän ammatiksi sotilaan. Evp-upseereista 25 % on sotilaan lapsia, ja erityisesti isän sotilasura korostuu evp-kenraaleiden ja amiraalien ryhmässä. Samaa ei ole havaittavissa palveluksessa olevien kenraaleiden ja amiraalien joukossa.

Vastanneista upseereista 27 % mainitsee uskovansa kristilliseen jumalaan ja elävänsä uskossa. Vastaavasti 15 % sanoo, että ei usko mihinkään korkeampaan voimaan. Vastaavaa uskonnollisen vakaumuksen jakaumaa ei ole tiedossa esimerkiksi siviilikansalaisista tai suomalaisista keskimäärin. Varovaisesti arvioiden näyttää kuitenkin siltä, että upseerit ovat uskonnollisempia kuin kansalaiset yleensä.

Eettisiä käsityksiä koskevat väittämäkysymykset

Kysymyssarjaan sisältyvät eettisiä näkemyksiä mittaavat kysymykset on pyritty laatimaan siten, että asioita lähestytään monesta eri näkökulmasta. Vastaajat joutuivat ottamaan kantaa oman käyttäytymisen lisäksi muiden käytökseen sekä lausumaan mielipiteensä koko upseeriston näkökulmasta. Osa kysymyksistä on laadittu erittäin lyhyeen toteaman kaltaisen väittämän muotoon ja osa väittämistä oli rakennettu tilannekuvauksen sisään, millä pyrittiin lisäämään vastaajan syventymistä kyseiseen ongelmaan.

Kadettikunnan arvotyöryhmä arvioi kaikki edellisellä tutkimuskerralla käytetyt väittämät, ja ainoastaan kolme jätettiin pois sillä perusteella, että ne eivät enää sopineet tämän päivän upseerin tilanteeseen. Vertailumahdollisuuden säilyttämisen vuoksi kysymyssarja säilytettiin mahdollisimman samanlaisena kuin aikaisemmillä kerroilla, vaikka joidenkin arvioijien mielestä joissakin väittämässä maistuikin tietty vanhakantaisuus. Päädyttiin kuitenkin siihen ratkaisuun, että kysymyssarjan uudistaminen ei ollut vielä tämän tutkimuskerran tehtävä. Näin tulokseksi saatiin kattava kahdenkymmenen vuoden aikasarja, joka sisältää yhteensä 87 arvoväittämää. Osalla väittämistä vertailu kattaa siis lyhyemmän aikavälin.

Tutkimusaineiston analysointi

Aikaisemmillä tutkimuskerroilla tutkimusaineiston analysointiin ja tutkimustiedon tiivistämiseen on käytetty faktorianalyysia. Faktorianalyysi on menetelmä, jolla voidaan havaita suuressa muuttujajoukossa taustalla olevia ulottuvuuksia, jotka perustuvat muuttujien keskinäisiin korrelaatioihin. Näitä ulottuvuuksia eli faktoreita voidaan tulkita niihin latautuneiden muuttujien sisällön perusteella. Ensimmäisissä analyyseissa on saatu tulokseksi 12 faktoria, ja tarkempaa tulkin-taa on kohdistettu kuuteen ensimmäiseen faktoriin. Faktorianalyysi järjestää saadut faktorit siten, että ensimmäinen faktori selittää eniten tutkitun muuttujajoukon vaihtelusta. Faktorit ovat siis ikään kuin tärkeysjärjestyksessä.

Nyt käsillä olevassa tutkimuksessa meneteltiin samalla tavalla ja faktorianalyysi kohdistettiin kadetteihin ja palveluksessa oleviin upseereihin. Koska aineistoon kuuluvat muuttujat ovat pääosin samoja kuin aikaisemmissa tutkimuksissa, on aivan loogista, että tulokseksi saadaan aikaisempia tuloksia muistuttava ratkaisu. Tästä syystä muutoksia yksittäisissä väittämässä analysoidaan tässäkin aikaisemman faktoriratkaisun pohjalta ja tarkastelu kohdistuu niihin väittämiin, jotka ovat muodostaneet kuusi ensimmäistä faktoria. Erona aikaisempaan ratkaisuun voidaan todeta, että nyt ensimmäiseksi faktoriksi tuli ulottuvuus, johon liittyvät upseeriperinteet, kadettilupaus ja sen muistaminen sekä upseerin ammattiin liittyvät rajoitukset ja säännöt samoin kuin näkemys siitä, että upseeri palvelee työnantajaansa 24 tuntia vuorokaudessa.

Vertailu aikaisempiin tuloksiin on kätevintä tehdä kuitenkin tukeutuen niihin faktoreihin, joita on käytetty aikaisemmissäkin tutkimuksissa. Aikaisemmista tutkimuksista käytettävissä olevia taulukointeja on hyödynnetty siten, että vastausja-

kaumien aikasarjoja on jatkettu. Käytettävissä ovat vastausjakaumat eri vuosilta mukaan sekä tämän tutkimuskerran vastausten jakauma sotilasarvon mukaan. Lisäksi on käytettävissä joistakin kysymyksistä kadettien vertailua eri vuosilta. Tältä tutkimuskerralta on tulostettu myös taustamuuttujien ja kysymysten jakaumat erikseen palveluksessa olevista upseereista sekä evp-upseereista sekä jakaumat upseerin puolustushaaran mukaan. Tulosteet ovat Kadettikunnan toimiston hallussa.

Tutkimustuloksia

Faktorit

Aikaisemmissa tutkimuksissa käytetyt faktorit on niiden sisällön perusteella kuvattu ja nimetty seuraavasti:

Faktori 1:	Upseeriominaisuuksia
Faktori 2:	Edun tavoittelu ja inhimillisiä heikkouksia
Faktori 3:	Aatteellisuus
Faktori 4:	Ammatillisuus
Faktori 5:	Perinteet
Faktori 6:	Sota ja tappaminen
Faktori 7:	Omana itsenä oleminen
Faktori 8:	Itsensä tunteminen
Faktori 9:	Etiikan raja-arvoja
Faktori 10:	Etiikan perusteita
Faktori 11:	Solidaarisuus
Faktori 12:	Lojaalisuus

Yleistuloksena tällä tutkimuskerralla tehdystä faktorianalyysistä voidaan todeta, että monikansallisen puolustusnäkökulman vaihtoehtona hahmottuu näkemys kansallisen puolustuksen ensisijaisuudesta, johon puolestaan voidaan liittää tietyllä tavalla ihanteellinen kuva suomalaisena upseerina olemisesta. Merkkejä samanlaisesta erottelusta oli nähtävissä edellisellä tutkimuskerralla.

Raporteissa on ollut tapana tarkastella erityisesti kuutta ensimmäistä faktoria niihin liittyneiden väittämien jakaumien kautta. Näin on voitu tehdä myös havainnot muutoksista. Edelleen on tarkasteltu tuloksia vastaajien sotilasarvon mukaan.

Faktoreiden tarkastelu ja ajallinen vertailu

Upseeriominaisuuksia

Käsitys upseerin ammatista *kutsumuksena* on läpi tutkimussarjan ollut voimakkaasti kannatettu, ja nyt kannatus on laajempaa kuin kertaakaan aikaisemmin. Kaikista vastanneista upseereista 85 % pitää ammattiaan kutsumusammattina. Kun lasketaan kutsumusammatti-väitteen kanssa täysin samaa mieltä ja jokseenkin samaa mieltä olevien osuudet yhteen, nähdään kasvua kaikissa upseeriryhmissä luutnantteja ja yliluutnantteja lukuun ottamatta. Tässäkin

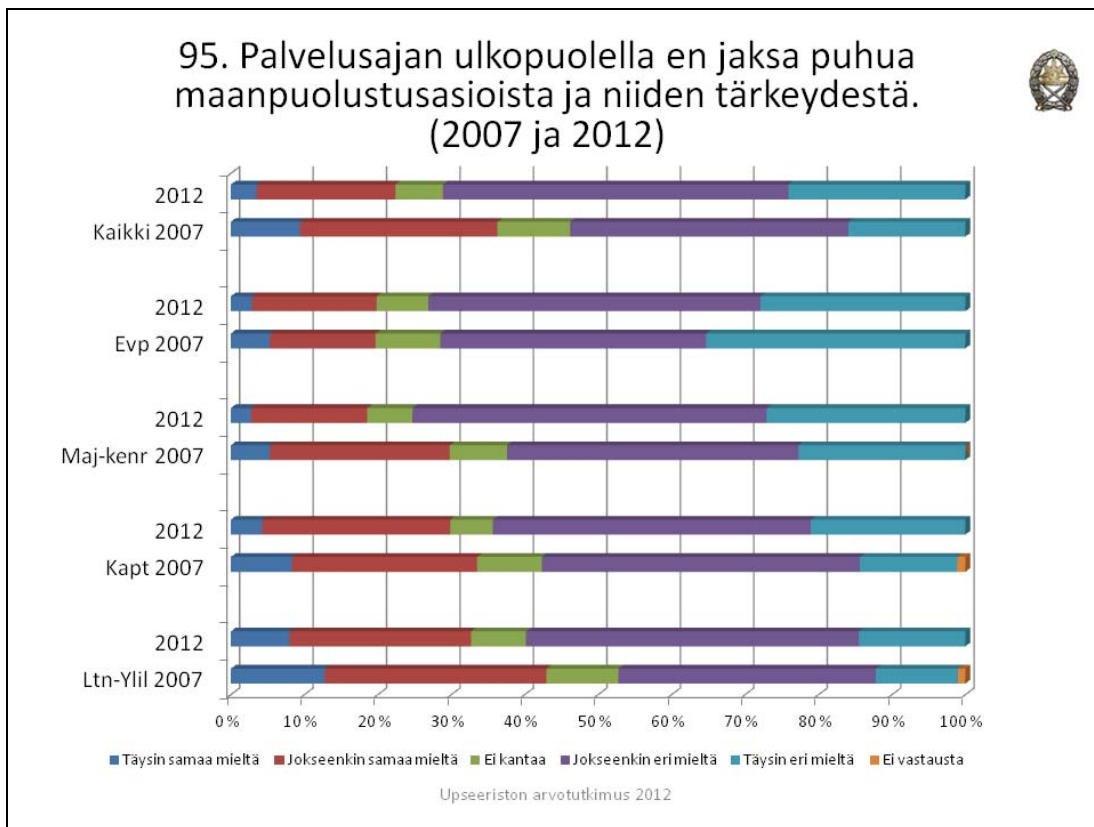
ryhmässä kasvua on ollut vuodesta 1998 lähtien. Läpi tutkimussarjan kutsumusnäkemys on saanut vähiten kannatusta luutnanttien ja yliluutnanttien ryhmässä, mutta pieni kannattajien osuus ei silti ole ollut, ja nyt osuus on 77 %.

Upseereiden omakuvaan liittyy *ylpeys omasta ammatista*. Ensimmäistä kertaa näissä tutkimuksissa yli puolet (52 %) palveluksessa olevista upseereista on täysin samaa mieltä väitteen ”Olen ylpeä ammatistani, kun vertailen sitä akateemisiin siviiliammattiteihin” kanssa. Samaa mieltä olevia on yhteensä 87 %. Jopa 96 % kaikista vastanneista upseereista on sitä mieltä, että upseereilla on *vahva ammatti-identiteetti*. Ammatti-identiteettikäsityksissä on luutnanteista kapteeneihin tapahtunut muutosta siten, että väitteen kanssa täysin samaa mieltä olevien osuus on lievästi laskenut ja majureista kenraaleihin osuus on pysynyt samassa tasossa. Kaikissa sotilasaryhmissä yhteenlaskettu samaa mieltä olevien osuus on kasvanut. Upseereiden ammattikunnan sisäinen näkemys omasta professiosta on siis voimakas, mutta he kokevat *ammattinsa arvostetuksi* ympäröivässä yhteiskunnassakin – 90 % vastanneista upseereista ajattelee näin. Näkemys on vahvistunut kaikissa upseeriryhmissä. Tähän arvokokonaisuuteen liittyy vielä se, että 92 % on sitä mieltä, että upseerin on oltava *solidaarinen* muita upseereita kohtaan. Upseerit kokevat solidaarisuuden vaatimuksen koskevan myös omia läheisimpiä alaisia.

Tämän tutkimussarjan aikaisemmilla mittauskerroilla suomalaisen upseeriston itsensä mielestä *esimerkillisyys, luotettavuus, oikeudenmukaisuus* sekä *valmius kantaa vastuuta* ovat saaneet varauksettoman yli yhdeksänkymmenen prosentin tuen kaikissa sotilasaryhmissä. Uusin mittauskertakaan ei ole muuttanut tätä tulosta. Näitä piirteitä voi kuvata upseerin henkilökuvan perusarvoiksi.

Esimiehenä upseerit tukevat aikaisempaa enemmän laajaa näkemystä *alaisten tukemisesta* eli siviiliongelmista huolehtimista – 83 % ajattelee ainakin jossain määrin näin. Erityisesti muutosta tässä näkyy nuorimpien upseereiden eli luutnanttien ja yliluutnanttien vastauksissa.

Palvelusajan ulkopuolella halutaan pitää *maanpuolustuksen asiaa esillä* enemmän kuin ennen, nyt näin ajattelevia on 71 %. Muutos samaan suuntaan näkyy kaikissa upseeriryhmissä, myös evp-upseereiden joukossa. Yksi tulkinta tälle tulokselle saattaa liittyä käynnissä olevaan puolustusvoimauudistukseen, mahdollisesti upseerit haluavat näin vahvistaa maanpuolustuksen asemaa yhteiskunnassa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa.

KUVIO 2. Upseereiden vastausten jakaumat (%) väittämään ”Palvelusajan ulkopuolella en jaksakaan puhua maanpuolustusasioista ja niiden tärkeydestä” vuosina 2007 ja 2012.

Vuoden 2007 tutkimuksessa valtaosa (78 %) upseereista yhtyi väittämään ”Upseerin on oltava ehdottoman lojaali valtionjohdon määrittämälle turvallisuuspoliittiselle linjalle”. Tämä osuus oli laskenut vuoden 2004 lukemasta (86 %). Nyt suunta näyttää kääntyneen, ja samaa mieltä olevien osuus on 88 %.

Edellisestä tutkimuksesta raportoitiin myös laskeva *ahkeruuden* arvostus. Kun aikaisemmin 78 % oli todennut, että upseerit kokevat velvollisuudekseen tehdä töitä enemmän kuin muut, enää 68 % vastaajista oli samaa mieltä vuonna 2007. Sotilasarvoittain tarkasteltuna samaa mieltä olevien määrä kasvoi mitä pidemmällä uralla oltiin. Kun alimmillaan ahkeruuden arvostus oli aloittavilla kadeteilla 50 % tasolla, niin vastaajaryhmässä majurista kenraaliin osuus on jo yli 80 %. Nyt ollaan palattu aikaisemmalle tasolle (79 %), mutta erot sotilasarvoryhmien välillä ovat säilyneet samansuuruisina.

Edellisen tutkimusraportin *upseerin kunnianhimoa* koskeva tulos oli se, että tämän piirteen merkityksen katsottiin laskevan. Tuolloin vastaajista 74 % oli sitä mieltä, että upseerit ovat kunnianhimoisia. Nyt mitattiin samantasoinen tulos, 73 %. Tällä tutkimuskerralla näkemys kunnianhimosta on korkeimmillaan (81 %) kapteenien ryhmässä.

Väittämäkysymys syväjohtamisen kahdesta kulmakivistä ihmisen yksilöllisestä kohtaamisesta ja luottamuksen rakentamisesta on ollut nyt mukana kahdella tutkimuskerralla. ”Upseerin toiminta esimiehenä perustuu alaisten yksilölliseen

kohtaamiseen ja luottamuksen rakentamiseen.” Väittämän hyväksyy jopa 96 % vastanneista upseereista. Edellisellä kerralla tulokseksi mitattiin 92 %, joten voidaan todeta ainakin tämän syväjohtamisen periaatteen tulleen omaksutuksi. Näkemys on niin yksimielinen, että eroja sotilasarvoryhmien välilläkään ei ole havaittavissa.

Faktorianalyysi viittaa vahvasti siihen, että perusteltua olisi tarkastella upseerin roolia ja asemaa esimiehenä ja työntekijänä organisaatiossa laajemmin kuin tähän asti on tehty. Ihmisten työelämäkäsitteet ovat voimakkaassa muutoksessa, ja oletettavasti upseeriesimiehiin kohdistuu erilaisia rooliodotuksia kuin aikaisemmin. Puolustusvoimien ulkoistamiskehityksen vuoksi upseerit joutuvat entistä enemmän olemaan tekemisissä ulkopuolisten kumppaneiden kanssa ja käymään mitä erilaisimpia neuvotteluja yhteistyön hoitamiseksi. Jopa työn arvoperusteet saattavat tässä tilanteessa joutua uudenlaisen tarkastelun kohteeksi.

Sota ja tappaminen

Sotaan ja tappamiseen liittyvässä arvokokonaisuudessa eli faktorissa on aikaisemmin käsitelty tekijöitä, jotka liittyvät sodan ja tappamisen oikeutukseen, upseerin sa-tehtävän täyttämiseen, sodan oikeussääntöihin, puolustussotaan ja hyökkäyssotaan, haavoittuneen kohteluun sekä taisteleminen kansainvälisissä joukoissa.

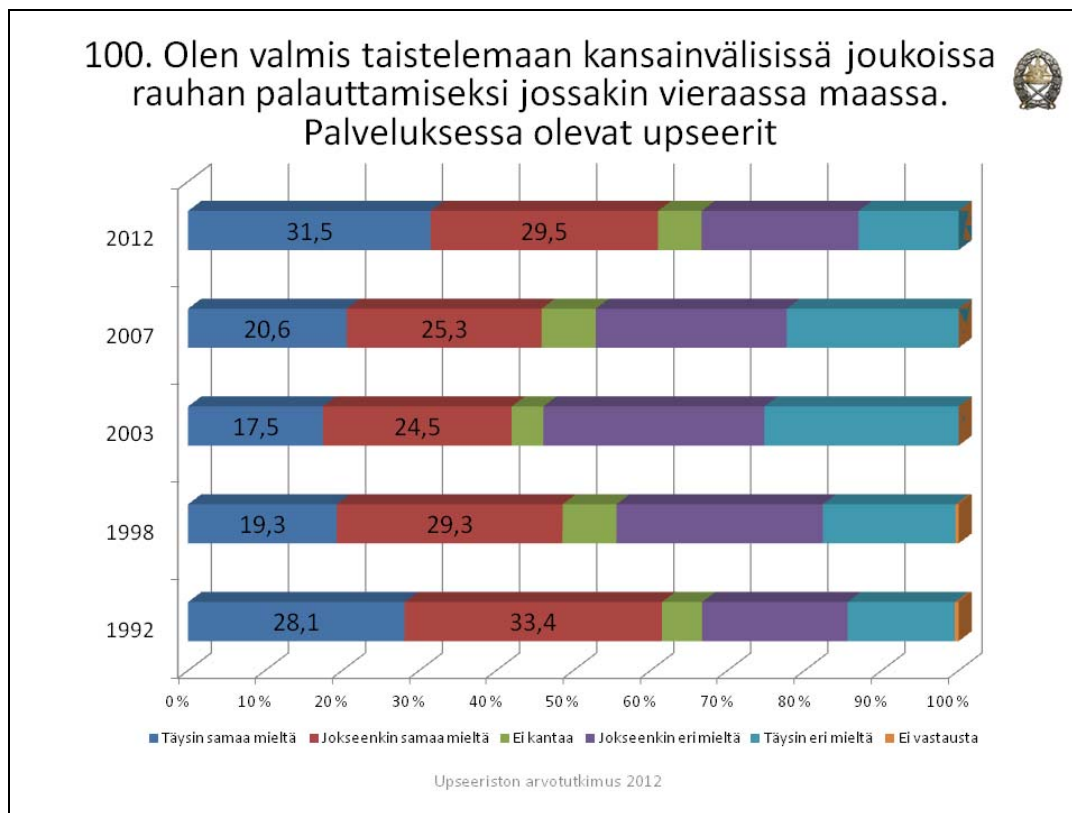
Edellisessä raportissa sotilaseettiseksi lähtökohdaksi on ajateltu näkemys siitä, että puolustussota jonkun isomman arvon edestä olisi hyväksyttävämpää kuin hyökkäminen esimerkiksi naapurimaan rajojen sisäpuolelle. Tulosta tulkittiin siten, että näin upseeristokin vaikuttaa ajattelevan.

Vuonna 2008 väittämä ”Sota laillisen yhteiskuntajärjestyksen puolustamiseksi on hyväksyttävä” sai taakseen 95 % kannatuksen koko upseeristossa. Tämä näkemys ei ole muuttunut, nyt samaa mieltä olevia on 97 %. Samanlaista yksimielisyyttä kuvaa suhtautuminen väitteeseen ”Puolustuksellisessa sodankäynnissä toisten ihmisten vahingoittaminen ja tappaminen on sallittua”. Edellisellä mitauskerralla samaa mieltä olleiden osuus oli 96 %, ja tällä kerralla päädyttiin täsmälleen samaan tulokseen. Tähän liittyy vielä se, että samoin 96 % upseereista sanoo olevansa *henkisesti valmistautunut* täyttämään hänelle sodassa uskottavan upseerin tehtävän.

Hyökkäyssotaa koskeva väittämä ”Olen valmis taistelemaan hyökkäyssodassa esimiesteni alaisuudessa valtiollisten rajojen ulkopuolella” ei ole edellisellä kerralla saanut samanlaista yksimielisyyttä. Viisi vuotta sitten kaikista vastaajista 68 % oli väittämän kanssa samaa mieltä ja 24 % vastaan. Nyt samaa mieltä olevien osuus on 67 %. Myönteisimmin suhtautuvat kadetit (79 %) ja yleensäkin nuoremmat upseerit, kenraalikunnassa myönteisesti suhtautuvia on 62 %.

Taistelujen käymisestä vieraassa maassa kansainvälisessä joukossa rauhan palauttamiseksi on upseereiden kriittisyys ollut vielä suurempaa. Edellisessä tutkimuksessa ainoastaan 54 % oli valmiita tällaiseen toimintaan ja nyt 52 %.

Tässäkin asiassa kadetit olisivat myönteisimpiä, 84 %, majurit puolestaan kriittisimpiä, 44 %. Kadetit olivat myönteisin ryhmä edelliselläkin tutkimuskerralla. Kuviossa 3. tarkastellaan vielä palveluksessa olevien upseereiden vastausten jakaumaa eri vuosilta.

KUVIO 3. Palveluksessa olevien upseereiden vastausten jakaumat (%) väittämään ”Olen valmis taistelemaan kansainvälisissä joukoissa rauhan palauttamiseksi jossakin vieraassa maassa” eri tutkimuskerroilla.

Kuviosta nähdään tässä kysymyksessä mielenkiintoinen kehityskulku – vuoden 2012 tuloksissa on palattu takaisin vuoden 1992 tasolle. Kun kysymyksessä on kahdenkymmenen vuoden aikaväli, voi olla vaikea hahmottaa kaikkia asiaan vaikuttavia kehityskulkuja. Suomea on perinteisesti pidetty rauhanturvaamisen vahvana tukijamaana, mutta välttämättä väitteessä tarkoitettua rauhan pakottamista ei koskaan ole voimakkaasti tuettu. Jostain syystä upseerit ovat vastustaneet kansainvälisissä joukoissa taistelemista eniten vuonna 2003, ja sen jälkeen mielipiteen muutos on kääntynyt toiseen suuntaan. Nyt yli puolet palveluksessa olevista upseereista harkitsisi myönteisestä näkökulmasta kansainvälisissä joukoissa taistelemista kuten myös vuonna 1992.

Sodan teknistyessä, ylikansallisen kontrollin lisääntyessä ja voimankäyttöön kohdistuvan mediapaineen kasvaessa *sodan oikeussäännöt* ja niiden tunteminen sekä noudattaminen ovat tulleet selvästi aikaisempaa tärkeämmiksi. Edellisellä tutkimuskerralla kaikista vastanneista upseereista 83 % sanoi tuntevansa oikeussäännöt hyvin. Nyt tilanteen voi sanoa olevan vielä parempi, 92 %. Edellisellä tutkimuskerralla kadettien ryhmässä sääntöjen tunteminen oli heikointa, nyt heidänkin joukossaan säännöt sanoi tuntevansa 84 %.

Väittämä ”Sodan oikeussääntöjen noudattaminen sodassa on vain kaunis rauhan ajan periaate” kuvaa sodan oikeussääntöjen arvottamista. Edellisen tutkimuskeran vastaajista 60 % uskoi sodan aikana noudatettavan oikeussääntöjä. Nyt sääntöjen noudattamiseen luottavien osuus on kasvanut 72:een prosenttiin. Kahdella edellisellä tutkimuskerralla kadeteista 41 % on arvioinut sääntöjä noudatettavan, nyt vastaava osuus on 49 %. Myöskään luutnanttien ryhmässä ei jakseta luottaa sääntöjen noudattamiseen, ainoastaan 46 % arvioi sääntöjen pätevän sodankin aikana.

Upseeriston ja työnantajan välisissä suhteissa on vuosia käyty keskustelua kansainvälisistä tehtävistä. Vuoden 2007 tutkimuksessa esitettiin ensi kertaa vastattavaksi väite ”Jos osallistun kansainvälisiin tehtäviin, se hyödyntää suoraan Suomen turvallisuutta”. 56 % vastanneista upseereista oli väitteen kanssa samaa mieltä. Nyt mitattiin samaa mieltä olevien osuudeksi 61 %. Erot sotilasarvoryhmien välillä ovat pienet, mutta kuitenkin lievää kasvua täysin samaa mieltä olevien osuudessa on havaittavissa nuorimpien upseereiden ryhmissä luutnantista kapteeniin. Tätä voitaneen tulkita niin, että kansainvälisyysasenteen kasvua upseeristoon on tulossa nuorimpien upseereiden kautta.

Edellisellä tutkimuskerralla esitettiin myös kysymys mahdollisen NATO:on liittymisen vaikutuksesta upseerin arvoihin. 66 % vastaajista ei uskonut liittymisen vaikuttavan arvoihinsa. Nyt viisi vuotta myöhemmin vastaava osuus on 74 %. Upseerit uskovat pitäytyvänsä omaksumassaan arvopohjassa. Muutoksen suunta on sama kaikilla sotilasarvosta riippumatta.

Perinteet

Upseeriperinteiden arvostamisen muutokset ovat ehkä mielenkiintoisimpia tämän tutkimuksen tarkastelun kohteita. Edellisessä arvotutkimusraportissa todettiin jo, että upseeriperinteiden merkitys on murroksessa. Perinteiden tarkasteluun sisältyvät perinteet yleensä, kadettilupaukseen liittyvät väittämät, upseeriperinteet sekä yhteenkuuluvuus.

Vuoden 2007 tutkimuksessa palveluksessa olevasta upseeristosta 84 % ilmoitti *muistavansa kadettilupauksen sisällön* ja vuoden 2003 tutkimuksessa vastaava osuus oli 85 %. Tällä mittauskerralla tulokseksi saatiin 88 %. Väitettä oli hieman helpotettu käyttäen ilmaisua ”sisällön pääosin”.

Väittämä ”Kadettilupaus ohjaa jokapäiväistä käyttäytymistäni” sen sijaan koettiin edellisessä tutkimuksessa jokapäiväisen elämän kannalta ristiriitaiseksi. Kaikista vastaajista 43 % arvioi noudattavansa kadettilupauksen sisältöä jokapäiväisessä elämässään ja vastaavasti 40 % oli päinvastaista mieltä. Nyt 55 % vastanneista upseereista on samaa mieltä kadettilupauksen ohjaavasta vaikutuksesta. 16 % vastaajista ei ota lainkaan kantaa tähän väittämään tai pitää sitä yhdentekevänä ja 29 % katsoo kadettilupauksen ohjaavan jokapäiväistä käyttäytymistään ainakin jossain määrin. Tämän väitteen kohdalla upseereiden ei voida sanoa olevan yksimielisiä, vaikka mielipide kadettilupauksen ohjaavasta vaikutuksesta näyttääkin kääntyneen positiivisempaan suuntaan. Tämä nähdään kuviosta 4.

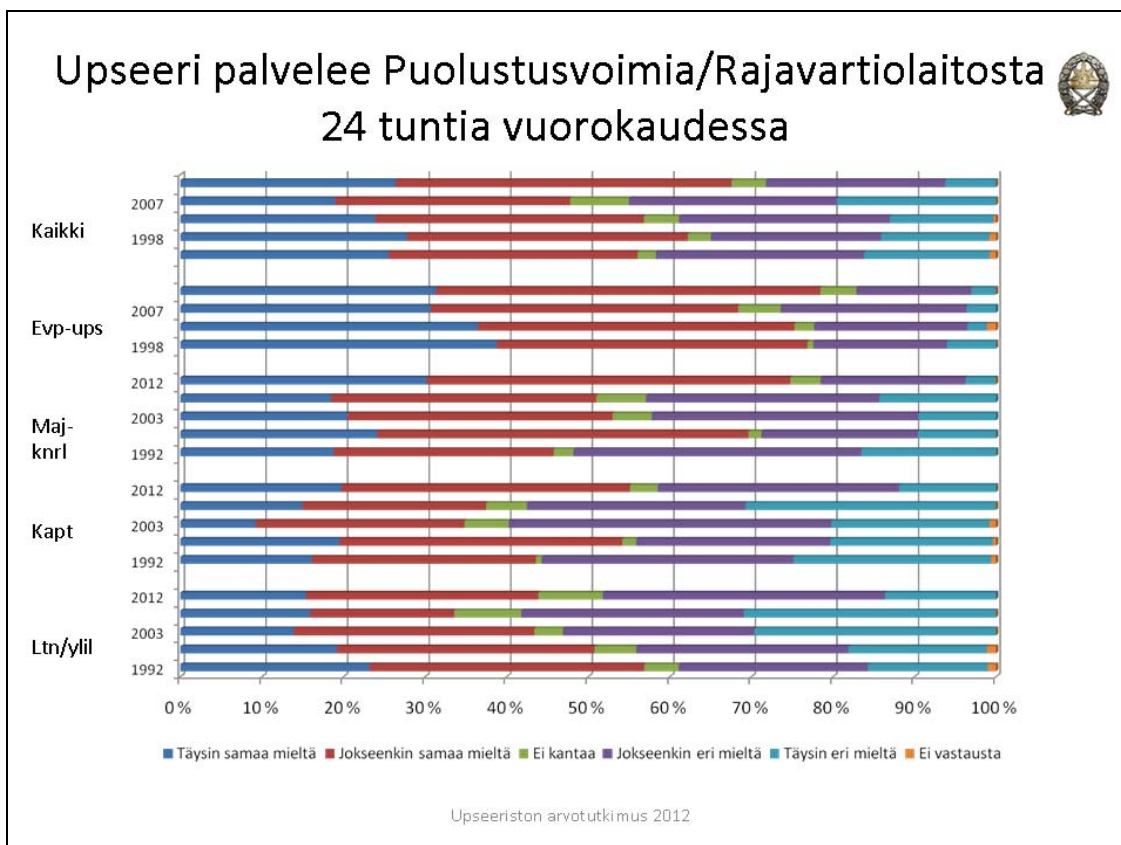
KUVIO 4. Upseereiden vastausten jakaumat (%) väittämään ”Kadettilupaus ohjaa jokapäiväistä käyttäytymistäni” eri tutkimuskerroilla.

Nyt vuonna 2012 30 % kadeteista ja 37 % luutnanteista on sitä mieltä, että tehokkuus ja perinteet ovat ristiriidassa. Edellisen tutkimuskerran raportissa todetaan, että kokonaisuudessaan perinteitä vielä arvostetaan, mutta niiden merkitys vähenee vuodesta toiseen. Tämä trendi ei näytä olennaisesti muuttuneen tälläkään tutkimuskerralla. Myöhemmin tässä raportissa tarkastellaan, mitkä tekijät nousevat voimakkaimmin esiin selvitettyä upseerikunnan jakautumista kahteen mahdollisimman erilaiseen joukkoon. Tässä tarkastelussa kadettilupaukseen ja perinteisiin liittyvät tekijät ovat keskeisiä ja voimakkaampia kuin institutionaalisuuteen ja ammatillisuuteen sisältyvät tekijät.

Aatteellisuus

Aatteellisuuden yhteydessä on tarkasteltu mm. seuraavia tekijöitä:

Aatteellisuus yleensä, sääntöjen tiedostaminen ja niiden hyväksyminen, uskonnon merkitys, kodin ja koulun merkitys, itsenäisyys sekä upseerius jatkuvana palveluksena. Aatteellisuuden teeman alla aikaisemmissa tutkimuksissa on tarkasteltu institutionaalisuuden ja ammatillisuuden rooleja ja jopa vastakkainasettelua upseereiden arvokentässä. Keskeinen tarkasteltu väittämä on ollut ”Upseeri palvelee Puolustusvoimia/Rajavartiolaitosta 24 tuntia vuorokaudessa”. Väittämä kuvaa upseerin institutionaalisuutta. Sen aikavertailu esitetään seuraavassa kuviossa 5. sotilasarvojen mukaisissa ryhmissä.

KUVIO 5. Upseereiden vastausten jakaumat (%) väittämään ”Olen valmis taistelemaan kansainvälisissä joukoissa rauhan palauttamiseksi jossakin vieraassa maassa” eri tutkimuskerroilla.

Graafisesta esityksestä nähdään trendi vuodesta 1998 vuoteen 2007 samaa mieltä olevien osuuden pienenemisenä. Aikaisemmissa tutkimuksissa tätä on tulkittu siten, että upseereiden institutionaalisuus vähenee ja ammatillisuus kasvaa. Trendissä näkyy poikkeama ainoastaan vuonna 2007. Nyt trendi näyttää katkenneen kaikissa upseeriryhmissä ja vastanneista upseereista 67 % on täysin tai jokseenkin samaa mieltä esitetyn väitteen kanssa. Yhden mittauskerran muutos ei välttämättä kuvaa pysyvää muutosta, mutta tämä havainto ansaitsee kuitenkin laajempaa tarkastelua.

Tutkimussarjan kaikkina vuosina on ollut niin, että väitteen upseerin ympärivuorokautisesta palveluksesta allekirjoittaneita on ollut vähin nuorimmissa upseereissa, luutnanteissa ja yliluutnanteista, ja seuraavaksi kapteeneista. Tällä tavalla kuvattu institutionaalisuus kasvaa sotilasarvon muuttuessa korkeammaksi kuitenkin niin että evp-upseereiden joukossa trendi on ollut laskeva

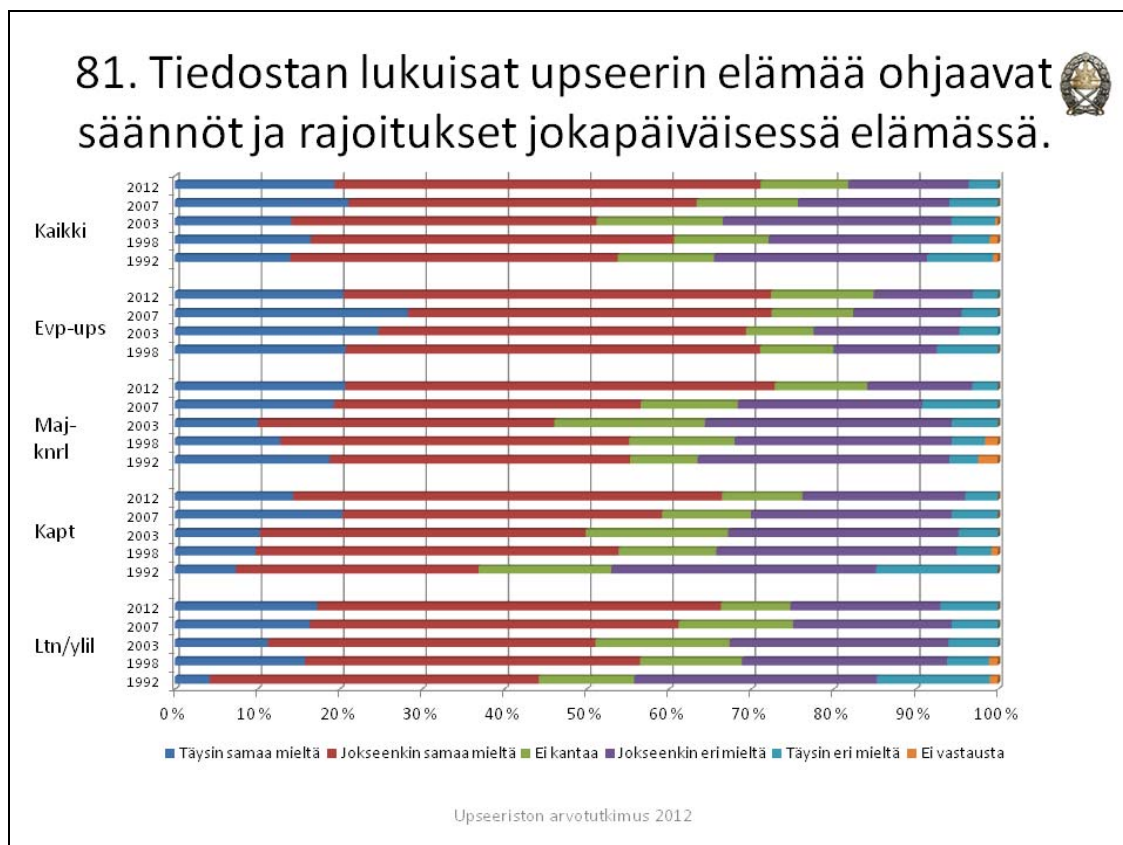
Alempana tässä raportissa esitettävä tarkastelu upseerikuntaa jakavista tekijöistä osoittaa, että jako institutionaalisuuteen ja ammatillisuuteen ei ole voimakkain upseereita erotteleva tekijä silloin, kun tarkastellaan upseerikuntaa kahtena eri ryhmänä. Vahvimaksi jakavaksi tekijäksi ilmenee upseereiden suhtautuminen kadettilupaukseen ja sen vaikutukseen arkipäivän toimintaan vaikuttavana tekijänä.

Jos institutionaalisuuden uusi aseman vahvistuminen on totta, voidaan tietysti arvella ilmiön syitä. Yksi työn tekemiseen liittyvä käytännön tekijä saattaa olla sama kuin siviilimaailmassakin: tieto- ja viestintätekniiikan kehittyminen. Upseeri voi kantaa työkännykkäänsä mukanaan ja olla tavoitettavissa virka-ajan ulkopuolellakin – oli tavoittelija sitten esimies, alainen tai vaikkapa yhteistyökumppani puolustusvoimien ulkopuolelta. Upseeri voi helposti kantaa töitään mukanaan, ei salkussa niin kuin ennen vaan työnantajan kannettavan tietokoneen muistissa.

Tätä tutkimusaineistoa kerätessä kesä-heinäkuussa 2012 oli puolustusvoimauudistusta koskevaa keskustelua käyty jo hyvän aikaa – niin julkisesti, puolustusvoimien sisällä ja varmaan yksityisestikin upseereiden kesken. Yksi tulkinta tässä tutkimuksessa havaituille joillekin tuloksille voisikin olla se, että upseerit ovat tietoisesta tai tahtomattaan ottaneet kantaa tutkimuksen joihinkin väittämiin ”varovaisemmin” kuin aikaisemmin. Sinänsähän tutkimuksen yhteydessä upseerit vastasivat puolustusvoimauudistuksen hyväksyttävyyttä koskevaan kysymykseen myönteisesti. Suhtautuminen palveluksen ympärivuorokautisuuteen saattaa olla yksi näistä kysymyksistä, joihin keskustelu puolustusvoimauudistuksesta on vaikuttanut.

Upseerin professioon liittyy väistämättä *sääntöjä ja rajoituksia*, joita esimerkiksi akateemista ”vapaiden ammattien” harjoittajat eivät koe. Puolustusvoimien tapaisessa organisaatiossa säännöt rakentavat ennustettavuutta ja tiettyä sisäistä turvallisuutta. Ennustettavuus ulottuu myös organisaation ulkopuolelle demokraattisessa yhteiskunnassa, yhteiskunta tietää mitä odottaa puolustusvoimien toteuttaessa tehtäviään. Toisaalta käänttöpuolena saattaa olla tietty jäykkyys ja byrokratiana tunnettu toimintatapa, joka yksittäisen upseerin kohdalla saattaa tuntua toiminnan rajoitteena. Väittämällä ”Tiedostan lukuisat upseerin elämää ohjaavat säännöt ja rajoitukset jokapäiväisessä elämässä” on pyritty mittaamaan kokemuksia upseerin arkielämässä kuvatulta kannalta.

Tähän väittämään vastatessaan upseerit ovat tyypillisesti valinneet vaihtoehdon ”jokseenkin samaa mieltä”. Sääntöjä ja rajoituksia ei koeta kenties absoluuttisina, mutta niiden olemassa olo kyllä myönnetään ja tunnustetaan. Ajallinen vertailu näyttää, että väittämän kanssa samaa mieltä oleminen on lisääntynyt tutkimuskerrasta toiseen ja kasvua on nimenomaan jokseenkin samaa mieltä olemisessä kaikissa sotilasarvoryhmissä. Muutosta ei juuri ole tapahtunut evp-useereiden ryhmässä, mutta heillä väittämän kanssa samaa mieltä olevien osuus on keskimäärin suurempi kuin muissa ryhmissä.

KUVIO 6. Upseereiden vastausten jakaumat (%) väittämään ”Tiedostan lukuisat upseerin elämää ohjaavat säännöt ja rajoitukset jokapäiväisessä elämässä” eri tutkimuskerroilla.

Kuviosta 6. nähdään, että 20 vuotta sitten nuorimmat upseerit luutnantista kapteeniin sanoivat tiedostavansa rajoituksia vähiten. Tilanne näyttää kuitenkin muuttuneen siten, että vuonna 2012 eroja muihin sotilasarvoryhmiin ei voida enää juuri havaita. Tutkimus ei kerro mitään siitä, mitä sääntöjä tai rajoituksia upseerit itse asiassa ajattelevat vastatessaan tähän väittämään. Tässäkin yksi tulkintamahdollisuus saattaa olla puolustusvoimauudistuskeskusteluun liittyvä – upseerit ajattelevat esimerkiksi oman asuinpaikkakunnan valitsemiseen liittyviä rajoituksia.

Upseeriston aatteellisuuteen liittyy myös halu tuoda esiin omaa rooliaan, arvoaan ja asemaansa upseerina maanpuolustuksen keskeisenä toimijana. Tätä on mitattu kysymällä upseereilta, pitävätkö he velvollisuutenaan *esiintyä itsenäisyyspäivänä julkisuudessa sotilasarvossa*. Trendi tässä kysymyksessä on ollut laskeva, edellisen tutkimuskerran raportin mukaan upseeristosta enää joka kolmas (33 %) katsoi velvollisuudekseen esiintyä itsenäisyyspäivänä julkisuudessa sotilasarvossa ja vastaava osuus 2004 oli 48 %. Vahvimmin sotilasarvossa esiintymisen olivat velvollisuudekseen kokeneet evp-upseerit, 58 % vuonna 2007 ja 65 % vuonna 2004.

Nyt uusimmalla tutkimuskerralla tämäkin trendi näyttää muuttaneen suuntaansa, sillä 44 % vastanneista upseereista on valmiita esiintymään itsenäisyyspäivänä sotilasarvossa. Laskeva trendi jatkuu luutnanttien ja yliluutnanttien joukossa, heis-

tä 20 % nyt samaa mieltä sotilasasussa esiintymisestä. Myös evp-upseereiden joukossa havaitaan halukkuuden alenevan, vaikka taso heillä muuten on edelleen korkea, halukkaita on 54 %.

Aatteellisuuteen liittyen tässä arvotutkimussarjassa on selvitetty myös sitä, mistä upseerit kokevat arvoihinsa vaikuttaneiden tekijöiden tulleen. Edellisen tutkimusraportin mukaan yli 90 % upseereista koki *sisäisten käyttäytymisperiaatteidensa perustuvan kodin kasvatukseen*. Tämä kotikasvatuksen voimakas merkitys oli pysynyt ajallisesti tarkasteltuna upseeristossa muuttumattomana vuoteen 2007 saakka, ja sama tilanne jatkuu edelleen. Nyt 90 % tutkituista upseereista on vastannut edelleen samalla tavalla.

66 % vastanneista upseereista sanoo koululaitoksen merkityksen asenteidensa muokkaajana olleen merkittävän. Vuonna 2007 vastaava osuus oli 58 % ja 2004 65 %. Vuoden 2012 tuloksissa kadettien mielipide koululaitoksen vaikutuksesta on samaa tasoa upseereiden keskimäärän kanssa. Luutnanttien joukossa koululaitoksen merkityksen näkee 53 % ja yliluutnanttien 59 %. Korkeimmillaan koululaitoksen merkityksen arviointi on kenraalisen joukossa, 77 %. Edellisessä tutkimusraportissa tulosta tulkittiin nuorten yksilöllisyyden korostumisen vaikutukseksi, ja tämä tulkinta saattaa olla hyvinkin osuva. Nuoret aikuiset hakevat vaikutteensa ja arvostuksensa lähteet aikaisempaa enemmän muualta ja julkisen koulutusinstituution vaikutus vähenee tätä kautta. Tilanne muuttaa erittäin todennäköisesti myös koululaitoksen luonteen ja roolin muuttuminen, koulutus korostaa entistä enemmän tiedon haun oppimista eikä enää tarjota valmiita malleja elämään varten.

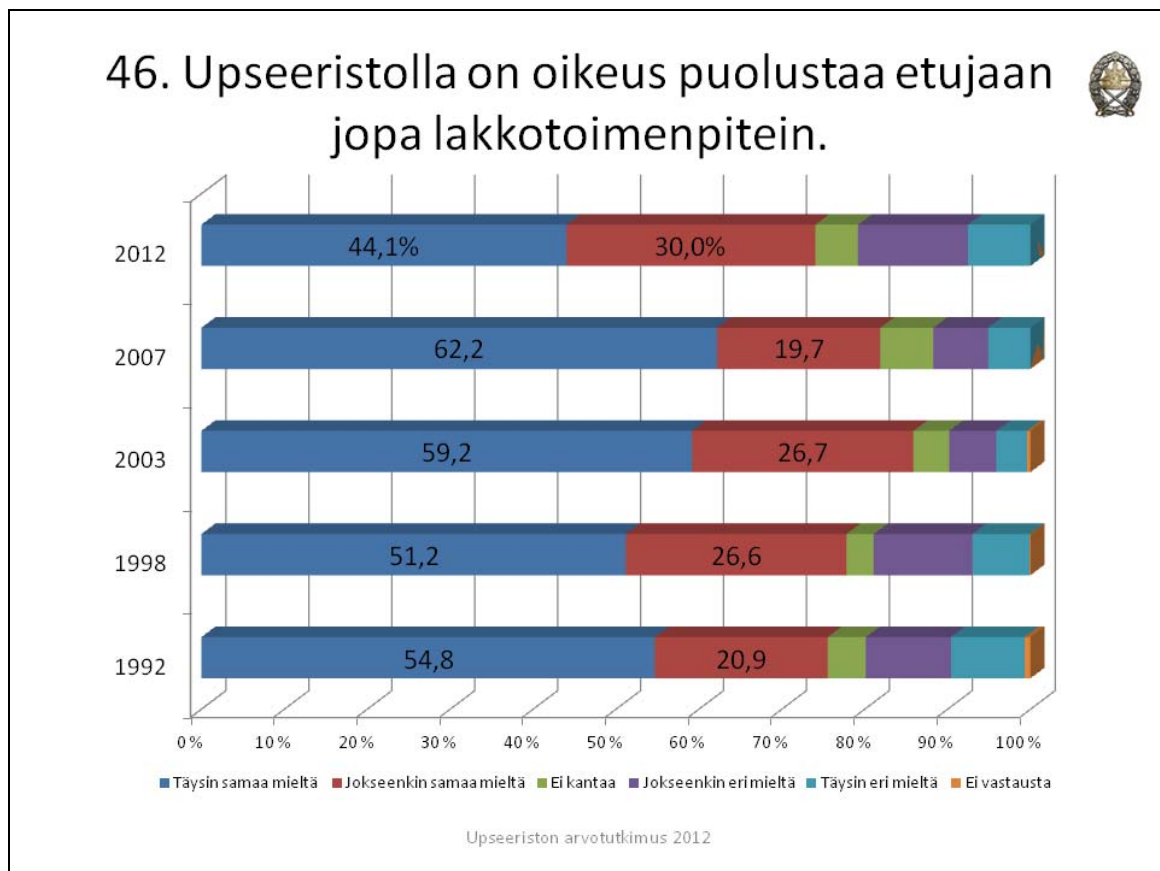
Kadettikasvatus on perinteinen osa upseeriksi kasvamista, ja upseerit ovat tukeet sitä aikaisempien arvotutkimusten perusteella lähes yksimielisesti. Vuonna 2007 85 % upseereista piti kadettikasvatus oleellisena osana kadettien koulutusta ja vuoden 2004 tulos oli 94 %. Nyt on palattu täsmälleen samaan prosentiosuuteen. Kadettikasvatuksesta samaa mieltä on 85 % vastanneista kadeteista. Vähiten kadettikasvatusta tukevat luutnantit (77 %) ja muissa upseeriarvon mukaisissa ryhmissä tuki ylittää yhdeksänkymmenen prosentin osuuden.

Ammatti ja siihen liittyvät edut

Kansallisen turvallisuuden kannalta upseereiden ammattiin liittyvien etujen ajamisen keinoja ei pidetä välttämättä itsestään selvinä samaan tapaan kuin useimmissa siviiliammattiryhmissä. Upseerin tehtävän menestyksekkäs hoitaminen edellyttää ammattiin kohdistuvaa arvostusta. Upseerin ammattiasemaa voidaan tarkastella myös siltä kannalta, kokevatko upseerit etujensa toteutuvan samanlaisina kuin Puolustusvoimat työnantajana näkee ne.

Edellisellä tutkimuskerralla palveluksessa olevasta upseeristosta 82 % suhtautui myönteisesti väittämään “Upseeristolla on oikeus puolustaa etujaan jopa *lakkotoimenpitein*”. Vuonna 1992 upseeristosta oli vastaava osuus 75 %, 1998 78 % ja vuonna 2004 86 %. Nyt lakkotoimenpiteisiin suhtautui myönteisesti 66 % vastanneista upseereista ja 74 % palveluksessa olevasta upseeristosta. Tämä osuus on

pienempi kuin kertaakaan aikaisemmin näissä tutkimuksissa. Tässäkin asiassa tulkinta saattaa löytyä puolustusvoimauudistuksen tilanteesta, upseerit ovat vastauksissaan varovaisia. Tulos kuvataan kuviossa 7.

KUVIO 7. Palveluksessa olevien upseereiden vastausten jakaumat (%) väittämään ”Upseeristolla on oikeus puolustaa etujaan jopa lakkotoimenpitein” eri tutkimuskerroilla.

Väittämällä ”Upseeriston arvostuksen kannalta ei upseeriston tule ryhtyä lakkotoimenpiteisiin etujensa ajamiseksi / puolustamiseksi” on pyritty hakemaan upseeriston näkemystä lakkotoimenpiteiden ja koetun arvostuksen välillä. Edellisellä tutkimuskerralla vastaajista 62 % katsoi, ettei lakkotoimenpiteistä tule luopua upseerin arvostukseen vedoten. Vuonna 2004 näin ajattelevia oli 55 % vastaajista ja nyt on palattu lähellä tätä osuutta, tulos vuodelta 2012 on 56 %. Tällä tavalla mitatun lakkoaseen käytön kannattajia oli eniten yliluutnanttien ryhmässä, 69 %, sekä kapteenien ryhmässä, 68 %. Kaikkien palveluksessa olevien upseereiden joukossa lakkoaseen käytön kannattajia on 64 % ja evp-upseereiden joukossa 48 %.

Arvotutkimusten kysymyssarjassa on käytetty väittämätyyppisten kysymysten lisäksi laajempia kuvauksia tilanteista, joihin upseereiden on pitänyt ottaa kantaa. Yksi tällainen ns. case-esimerkki on seuraava: ”Olet esimiehesi silmissä saanut ”hyvän miehen” maineen. Tunnet luottamuksen jatkuvana työmäärän kasvuna ja huomaat työskenteleväsi viikolla usein iltaisin ja vieväsi viikonlopulla töitäsi kotiisi. Huomaat purkavasi työpaineista aiheutuvaa stressiä kotijoukkoihisi.

Kanssasi samassa työyhteisössä työskentelevät viettävät pitkiä kahvitaukoja ja tuntuvat selviytyvän työtehtävistään hyvinkin kevyesti. Hyväksyt tilanteen ja *kiristät työtahtia entisestään*”. Tässä on siis kuvattu tilanne, jossa hyvän työntekijän maineen saanutta upseeria kuormitetaan jatkuvasti uusilla tehtävillä. Edellisellä tutkimuskerralla vastaajista vain 12 % hyväksyi tilanteen ja nyt vastaavaksi osuudeksi saatiin 15 %. Ainoastaan luutnantit näyttäisivät nyt olevan lievästi taipuvaisia tällaiseen kohteluun, heidän ryhmässään tilanteen hyväksyvien osuudeksi muodostui 24 %.

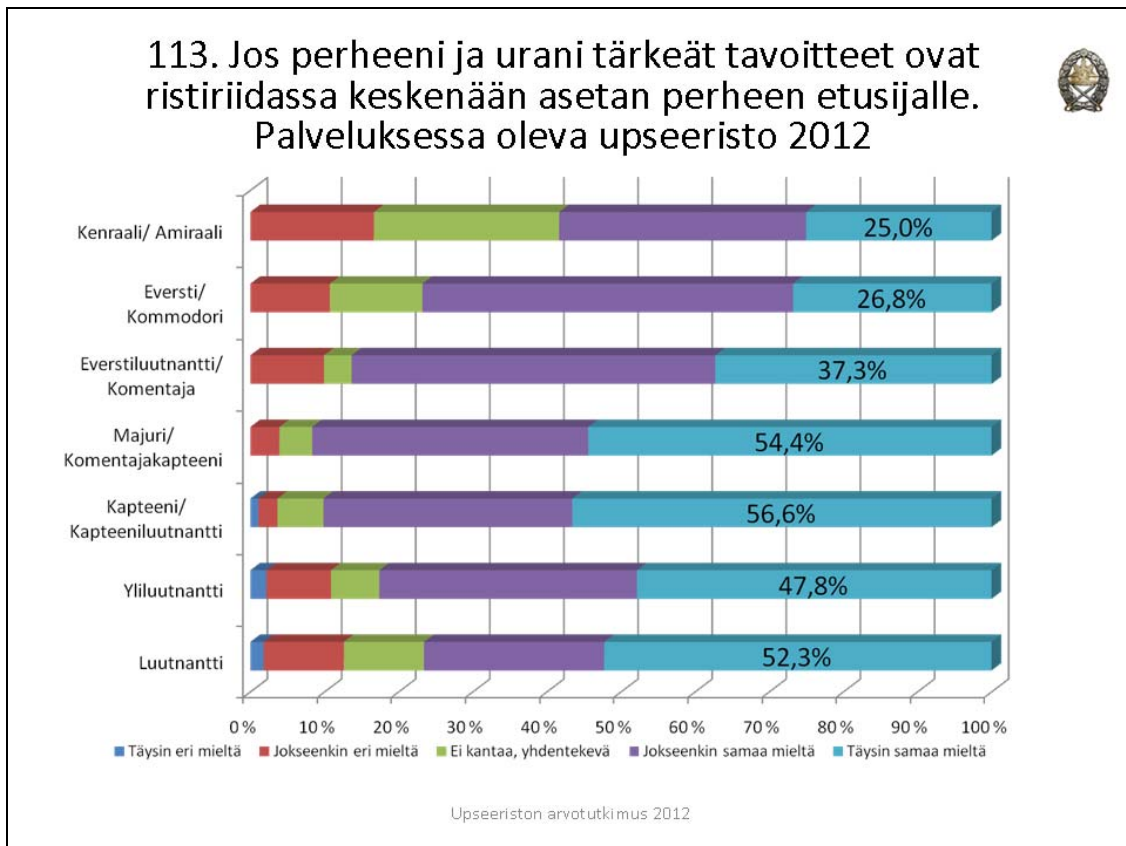
Upseerin ja kouluttajan työssä on tilanteita, joiden takia joudutaan olemaan poissa kotoa normaalin päivä- ja viikkotyöajan ulkopuolella. Samaan tilanteeseen saattaa johtaa upseerin siirtymisvelvollisuus tilanteessa, jossa perhe ei voi seurata työskentelypaikkakunnalle. Tätä kartoitettiin kysymällä, joutuuko upseeri olemaan *työnsä takia liikaa pois kotoa*. Vuonna 2007 58 % kaikista vastaajista oli väittämän kanssa samaa mieltä ja vuonna 2004 mitattiin samantasoinen tulos (60 %). Nyt vastaava osuus on 57 % eli muutosta ei voida väittää tapahtuneen. Nuorimpien upseereiden joukossa luutnantista kapteeniin tulos viittaa siihen, että työn tässä kuvattu kuormittavuus olisi jossain määrin vähentynyt, mutta lisääntynyt ylempien upseereiden kohdalla.

Väittämäkysymys kotoa liikaa poissa olemisesta näyttää vuoden 2012 aineistossa olevan muista arvoulottuvuuksista riippumaton. Tämä viittaa siihen, että eri sotilasarvoissa ja eri palveluspaikoissa tämän asian merkitys vaihtelee. Yksi tulkinta tälle voisi olla se, että asia on palveluspaikkakohtainen mutta myös yksilöllisesti henkilökohtainen kysymys.

Työn kuormittavuutta, uralla etenemistä sekä perheen etua ja tilannetta jokainen upseeri joutuu aika ajoin harkitsemaan tarkoin. Tällaisten puntarointien tulosta on arvotutkimussarjassa pyritty kartoittamaan kysymällä, asettaako upseeri *perheen etusijalle* jos perheen ja uran tärkeät tavoitteet ovat ristiriidassa keskenään. Edellisellä tutkimuskerralla 83 % kaikista upseereista ilmoitti asettavansa perheen etusijalle ja nyt 79 % kaikista upseereista antoi saman vastauksen. Muutosta näyttää tapahtuneen kuitenkin siten, että väittämän kanssa täysin samaa mieltä olleiden osuus on pudonnut enemmän kuin kaikkien samaa mieltä olevien osuus. Muutosta ei ole tapahtunut evp-upseereiden näkemyksissä, heillä asia ei enää olekaan akuutti. Suurin vähennys perheen tilannetta preferoifien osuudessa on tapahtunut ylempien upseereiden, majurista kenraaliin, ryhmässä. Tässäkin tuloksessa on mahdollista nähdä yleistilanteen, puolustusvoimauudistuksen, vaikutusta.

Kuvassa 8. tarkastellaan vielä, miten näkemys perheen etujen huomioonottamisesta jakaantuu tarkemmin eriteltyjen sotilasarvojen mukaan. Kuvioista nähdään, että perheiden edun huomioonottamisväitteen kanssa täysin samaa mieltä ovat erityisesti kapteenit ja majurit yli viidenkymmenen prosentin osuudella. Majurien ero everstiluutnantteihin on selvä. Tätä tulosta voidaan tulkita yleisemmältä lähtökohdalta yksinkertaisemmin niin, että näissä sotilasarvoissa olevat upseerit ovat kenties juuri vakiinnuttaneet perheen tilanteen, vaimoilla on työpaikat ja lapset

ovat kiinnittyneitä omaan koulunkäyntiinsä ja omiin sosiaalisiin yhteisöihinsä. Muutosten tekeminen näissä on vaikeaa ja ainakin sosiaalisesti raskasta.

KUVIO 8. Palveluksessa olevan upseeriston vastausten jakaumat (%) sotilasarvon mukaan väittämään ”Jos perheeni ja urani tärkeät tavoitteet ovat ristiriidassa keskenään, asetan perheen etusijalle”.

Upseerin sitoutumista työhönsä ja sen merkitykseen on pyritty kartoittamaan väittämällä ”Pääosa upseereista tekee paljon töitä palkasta välittämättä”. Kaikista vastaajista 71 % oli väittämän kanssa samaa mieltä vuonna 2007 ja nyt samoin ajattelevia oli 80 % kaikista vastaajista. Edellisellä mittauskerralla väittämää kannattivat vahvimmin vanhemmat upseerit, ja tilanne on säilynyt samanlaisena. Nyt luutnanteissa näin ajattelevia oli 64 % ja kenraaleissa ja amiraaleissa 88 %.

Upseerin ura ja uralla kehittyminen

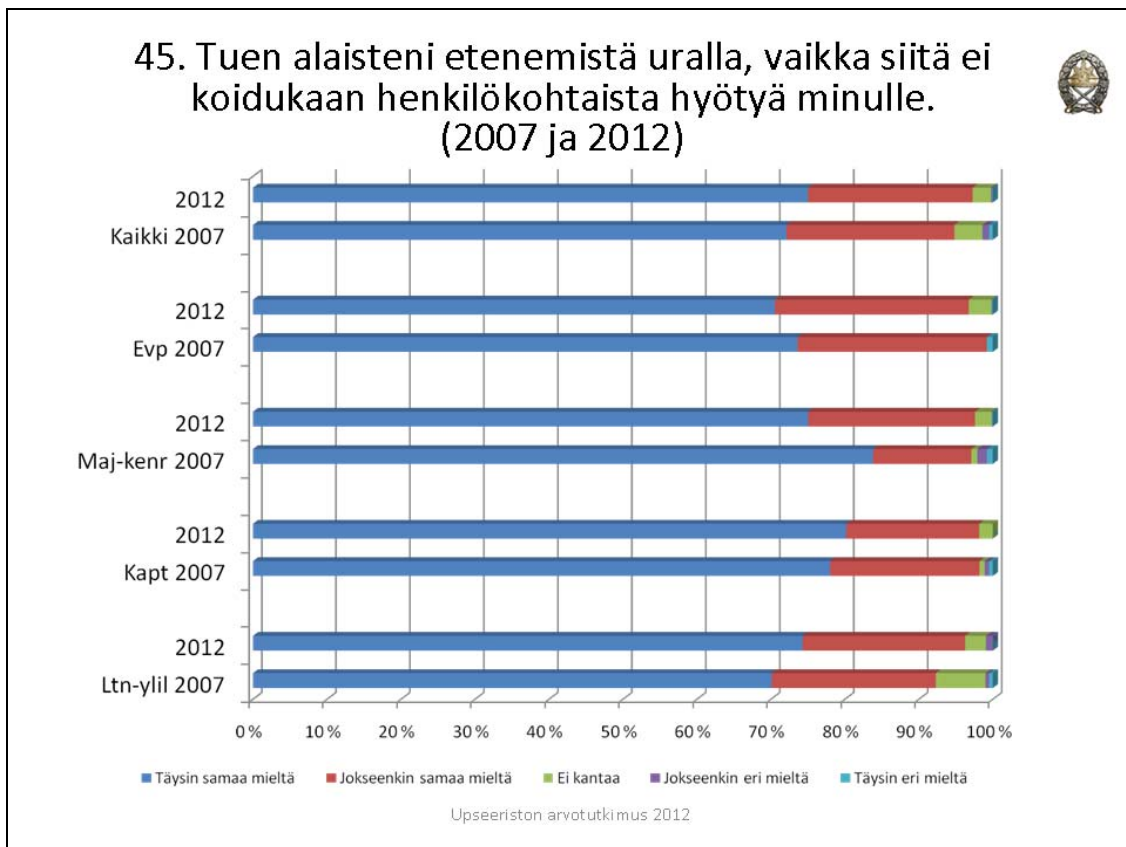
Kaikkeen inhimilliseen toimintaan saattaa liittyä oman edun tavoittelua, vallan väärinkäyttöä mutta myös omien heikkouksien tiedostamista ja itsensä kehittämistä. Arvotutkimussarjassa tähän kokonaisuuteen on liitetty monipuolisesti eri tekijöitä, joita ovat piittaamattomuus sääntöjä ja määräyksiä kohtaan, laskelmoisuus, erivapauksien ottaminen, roolin vetäminen, sisäisten ja ulkoisten heikkouksien tiedostaminen, itsensä kehittäminen, vallan väärinkäyttö, oman edun asettaminen yhteisön edun edelle, vastuunpakoilu, epälojalisuus ja epäluotettavuus.

Organisaatiossa esimiehellä ja esimiestoiminnalla on työntekijän kannalta usein ratkaiseva merkitys, joka saattaa heijastua myös yksilökohtaiseen uralla etenemiseen. Tätä on kartoitettu näissä arvotutkimuksissa väittämällä ”Upseeri, joka hoitaa tehtävänsä pyyteettömästi, ei menesty urallaan yhtä hyvin kuin upseeri, joka asennoituu tehtäviinsä sen mukaan kuka hänellä on esimiehenä”. Tulokset kertovat siitä, että lähtötilanteessa vuonna 1992 52 % vastaajista oli väittämän kanssa samaa mieltä eli kannatti kulloisenkin esimiehen huomioon ottamista sen sijaan, että tekisi työnsä pyyteettömästi parhaaksi katsomallaan tavalla. Vuonna 2003 näin ajattelevien osuus oli laskenut neljäänkymmeneen kahteen prosenttiin, mutta vuonna 2012 on palattu lähtötasolle, tulos on 53 %.

Edellisessä tutkimusraportissa todetaan, että upseerilta edellytetään perinteisesti äärimmäistä sitoutumista niin esimiehen kuin koko järjestelmän perimmäiseen tavoitteeseen ja etuun jopa oman edun vastaisesti. Läpi tutkimussarjan tulos on se, että enemmistö vastaajista on sitä mieltä, että upseerin omat uratavoitteet eivät ole yhteneviä Puolustusvoimien/Rajavartiolaitoksen kokonaistoiminnan kanssa. Voimakkaimmillaan tämä mielipide on ollut vuonna 2003, ja nyt 30 % vastanneista näkee työnantajan ja omat uratavoitteensa yhtenevinä. Tilanne oli täsmälleen sama vuonna 1992.

Upseereita on pyydetty myös arvioimaan urakehityksen piirteitä yleensä. Aikaisempien tutkimuskertojen antama tulos viittaa vahvasti siihen, että upseereiden mielestä Puolustusvoimissa tapahtuu oman edun tavoittelua järjestelmää hyödyntämällä. Kaikista vastaajista 75 % on täysin tai jokseenkin samaa mieltä tämän väittämän kanssa. Edellisillä tutkimuskerroilla näkemys on ollut vielä vahvempi, vuonna 2007 83 % upseereista on vastannut näin ja aikaisemmat tulokset olivat seuraavat: 2004 81 %, 1998 82 % ja 1992 87 %. Tähän liittyy vielä väittämä ”Ainakin jotkut upseereista joutuvat ristiriitatilanteisiin ja tekevät valintoja henkilökohtaisen ja joukon edun välillä”. 79 % kaikista upseereista vastasi näin 2012.

Alaisten arvostamista ja suhtautumista heihin on kuvattu väittämällä ”Tuen alaisteni etenemistä uralla, vaikka siitä ei koidukaan henkilökohtaista hyötyä minulle”. Vastauksia vuosilta 2007 ja 2012 kuvataan seuraavassa kuvassa 9. Alaisten tukeminen on vankkumatonta. Jopa 75 % vastaajista on täysin samaa mieltä väittämän kanssa ja yhteensä samaa mieltä olevia on 97 %. Mielipide on vielä vahvistunut edellisestä mittauskerrasta.

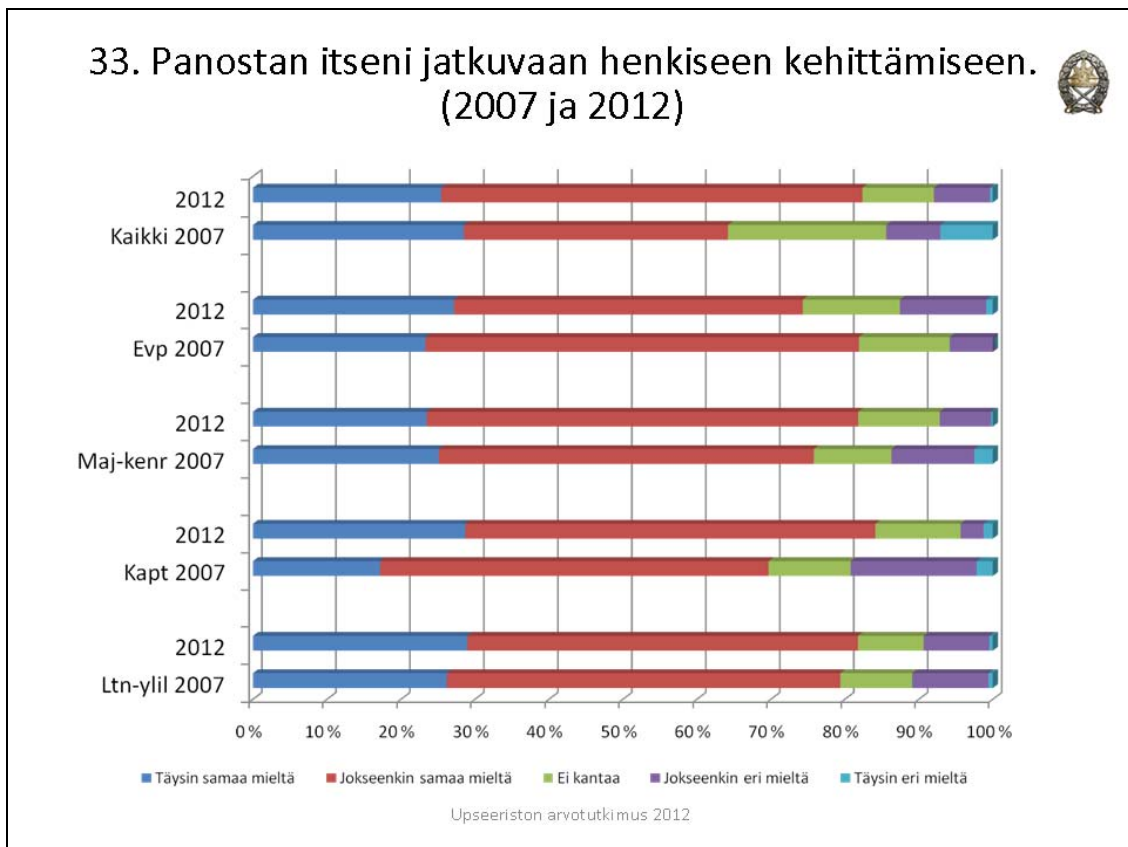

KUVIO 9. Upseereiden vastausten jakaumat (%) väittämään “Tuen *alaisteni etenemistä* uralla, vaikka siitä ei koidukaan henkilökohtaista hyötyä minulle” vuosina 2007 ja 2012.

Upseereiden näkemyksiä omista esimiehistään kartoitettiin väittämällä “Uskon, että *esimiehet ovat kiinnostuneita minusta* ja voin luottaa heihin oman tulevaisuuteni suhteen”. Esimiehiinsä uskoo tällä tavoin 65 % palveluksessa olevista upseereista (2007 67 %). Väittämän kanssa täysin samaa mieltä oli kuitenkin vain 12 % palveluksessa olevista vastaajista. Usko esimiehiin on ollut pienimmillään vuonna 2003 (57 %) ja tulos näyttää nyt palautuneen täsmälleen vuoden 1992 tasolle (65 %).

Edellisellä tutkimuskerralla kaikista vastaajista 70 % uskoi yksittäisen esimiehen mahdollisuuteen romuttaa yksittäisen upseerin uralla etenemisen. Nyt mitattu tulos on 78 %. Kriittisten henkilösuhteiden osuus näyttää siis olevan kasvamaan päin.

Upseerin ammattiin ja uralla etenemiseen liittyy moneen siviiliammattiin verrattuna poikkeuksellisen paljon työnantajan tarjoamaa ja käskemää koulutusta. Tämän lisäksi upseerit ovat selvästi sitoutuneet *itsensä henkiseen kehittämiseen*. Tulosta tarkastellaan kuviossa 10. Muutos edelliseen mittaukseen on selvä, nyt 83 % kaikista vastaajista hyväksyy väittämän. Evp-upseereita lukuun ottamatta kaikissa upseeriryhmissä ylitetään 80 %:n taso.

KUVIO 10. Upseereiden vastausten jakaumat (%) väittämään ”Panostan itseni jatkuvaan henkiseen kehittämiseen” vuosina 2007 ja 2012.

Tutkimuksen perusteella upseereiden voi myös sanoa olevan terveen itsekriittisiä. Upseerit tunnistavat henkilökohtaisten heikkouksien olemassaolon, 96 % vastaa näin. Edellisellä kerralla vastaava osuus oli 90 %. *Ulkoisessa käyttäytymisessään heikkouksia* tunnisti 89 % upseereista. Kriittisimpiä itseään kohtaan olivat kadetit (96 %).

Eräs keskeinen ajatus näissä arvotutkimuksissa on ollut se, että *lojaalisuus valtiotalta* ja sen tekemiä päätöksiä kohtaan on yhteiskunnan sotilaille asettamista velvollisuuksista ja odotuksista ehkä merkittävin. Kaikista upseereista 88 % on samaa mieltä tämän näkemyksen kanssa. Edellisellä tutkimuskerralla vastaava osuus oli 78 %. Eniten lojaalisuusvaatimusta epäilevät luutnantit ja yli-luutnantit. Näissä kahdessa ryhmässä lojaalisuusvaatimuksen kanssa samaa mieltä olevia on 68 %.

Upseereiden näkemystä omasta professiostaan korostaa vaatimus yhteisestä ammattietiikasta. 95 % kaikista upseereista on tämän väitteen kanssa samaa mieltä. Toisaalta ajatus näyttää olevan se, että etiikan ei tarvitse olla julkisesti ja formaalisti muotoiltu, vaan että kirjoittamaton, jokaisen upseerin itse muodostama eettinen säännöstö antaa parhaat edellytykset upseerin ammatin harjoittamiselle. Tämän väitteen allekirjoittaa 64 % tutkimuksen vastaajista. Perustelu tälle löytyy väittämästä ”Eettiset ajatukset ovat henkilökohtaisia”, sillä 80 % upseereista jakaa tämän näkemyksen.

Kadetit kansainvälisempiä

Upseeriston arvotutkimuksissa kadetit ovat olleet eri vuosina mukana hieman eri tavoin. Aikaisemmissa tutkimuksissa heitä on eroteltu sen mukaan, onko kysymys ensimmäisestä vuosikurssista vai myöhemmistä. Vuosikurssien välillä osoittautuikin olevan eroja. Tässä tutkimuksessa kysely kohdistettiin kaikille kolmelle koulussa olevalle kurssille, mutta vastausprosentti jäi valitettavan alhaiseksi, ja siksi kadetteja voidaan käsitellä vain yhtenä ryhmänä, kaikkiaan kadettivastaajia oli yhteensä 100.

Vuosikurssierottelua ei siis tehdä, vaan kadetteja vertaillaan tutkimuskerroilla yhtenä ryhmänä. Vuosina 1992–2003 mukana oli ainoastaan ensimmäisen vuosikurssin kadetteja. Kadetteja vertaillaan yhtenä ryhmänä myös virassa oleviin upseereihin. Edellisessä tutkimusraportissa todetaan, että kadettien koulutuksessa on vuosien varrella ollut huomattavia muutoksia jopa niin, että aina kurssilta valmistuminen ei ole johtanut pysyvään virkaan puolustusvoimissa, vaan määräaikaiseen. Muutoksista huolimatta näyttää silti, että keskeinen yleistystutkimustuloksista on niiden pysyvyys eri vuosina.

Käyttäytymisperiaatteet kotoa

Edellisessä tutkimuksessa 94 % kadeteista oli sitä mieltä, että sisäiset käyttäytymisperiaatteeni perustuvat kodin kasvatukseen. Aikaisempiin tutkimuskertoihin verrattuna tulos on pysyvä, ja samalla tavalla laskettu tulos eli täysin ja samaa mieltä olevien osuudet yhteen laskettuna on nytkin samaa tasoa, 95 %. Erona aikaisempaan on nyt kuitenkin se, että täysin samaa mieltä olevien osuus on 26 %, kun se edellisellä tutkimuskerralla oli 46 %. Tuloksessa on siis tietty tasoero, joka saattaa viitata nuorten ottavan kasvaessaan aikaisempaa enemmän vaikutteita muualta kuin kotoaan. Saattaa olla myös niin, että kotikasvatuksessa on luovuttu tietystä tiukkuudesta ja ehkä perinteisten arvojen korostamisesta.

85 % vastanneista kadeteista on valmiita hyväksymään kadettikasvatuksen osana koulutusta. Aikaisemmillä tutkimuskerroilla kadettikasvatuksen tukeminen on ollut laskussa. Tulos saattaa heijastella viime vuosina käyttöön otetun mentori-järjestelmän vaikutusta. Kaikkien upseereiden joukossa kadettikasvatuksen kannattajia on jopa 93 %. Kadetit myös arvostavat tulevan ammattinsa perinteitä. 66 % heistä on sitä mieltä, että upseeriperinteillä on merkitystä jokapäiväisessä elämässä.

Ammatin luonne kutsumusammattina on kadeteille edelleen selvää, 82 % vastanneista kadeteista on samaa mieltä kutsumusammattiväittämän kanssa. Mieli-pide ei ole aivan yhtä varma kuin edellisessä tutkimuksessa, täysin samaa mieltä väitteen kanssa olevien osuus on jossain määrin laskenut. 93 % kadeteista sanoo olevansa aidosti ylpeä koulutuksestaan. Pyrin sotilasuralla mahdollisimman pitkälle väittämä saa kadeteilta 80:n prosentin kannatuksen. Samalla kadetit valmistautuvat panostamaan itsensä jatkuvaan henkiseen kehittämiseen – jopa 91 % sanoo näin. Myös edellisessä tutkimuksessa tässä kysymyksessä ylitettiin 90 %:n taso.

Eettiset tavoitteet korkealla

76 % kadeteista on sitä mieltä, että upseerin ammatin harjoittajan tulisi olla eettisesti korkeatasoisempi kuin yhteiskunnan muiden ihmisten. Ainoastaan kahdeksan prosenttia vastanneista kadeteista on eri mieltä tässä asiassa. Eettisyyden vaatimus on jopa tiukentunut edellisestä mittauskerrasta, silloin väitettä kannattaneiden osuus oli 65 %. Eettiset ajatukset halutaan kuitenkin pitää henkilökohtaisina, 71 % sanoo näin. Tässä asiassa ei ole muutosta edellisestä tutkimuskerrasta. Vielä voimakkaammin (93 %) korostetaan upseeriston yhteisen ammattietiikan välttämättömyyttä. Tämän tuloksen voidaan tulkita korostavan upseerina olemisen professiota. Ammattikunta halutaan nähdä yhteisenä ja sen eettisiä arvoja halutaan seurata hiljaisesti, ottamatta kärkeästä kantaa asioihin ja toisaalta antaen upseerikollegoiden hakea eettiset periaatteensa yhteiseltä pohjalta toisia painostamatta tai omia arvoja tyrkyttämättä.

Edellisessä tutkimusraportissa todettiin vastuuntuntoisuuden yhdistävän kadetteja, ja tilanne on tälläkin tutkimuskerralla aivan sama. 97 % vastaajista arvioi vastuunkantokyvyn olevan edellytys upseerin uralle. Samalla he myös uskovat järjestelmän kykyyn huomioida yksilöitä. 74 % luottaa esimiestensä kykyyn huolehtia alaistensa ammatillisesta tulevaisuudesta.

Arvotutkimusten aikaisemmilla mittauskerroilla upseerin institutionaalisuuden mittarina on pidetty väittämää ”Upseeri palvelee Puolustusvoimia/Rajavartiolaistosta 24 tuntia vuorokaudessa”. Nyt tämän väittämän kanssa samaa mieltä oli 60 % vastanneista kadeteista. Edellisellä kerralla vastaava osuus oli 68 %. Valmiista upseereista väitteen kanssa samaa mieltä oli myös 68 %. Ilmeisesti kadettien arvomaailma on liukumassa ammatillisuuden suuntaan, ja enemmän kuin vanhempien upseereiden. Samaan suuntaan näyttää muuttuvan myös käsitys siitä, että upseeristolla on oikeus puolustaa etujaan jopa lakkotoimenpitein. Kadeteista 59 % on nyt tätä mieltä – edellisellä tutkimuskerralla 39 %.

Kadetille upseerin uralle lähteminen on ollut tietenkin selkeä ratkaisu, jossa arvoja eettisellä komponentilla on ollut arvatenkin voimakas osuutensa. Kadetit ovat valmiita omaksumaan keskeiset arvokäsitykset siltä ammattikunnalta, jonka jäseniksi he ovat tulossa ja kouluttautumassa. Kadettilupauksen sisällön kadetit sanovat muistavansa suhteessa paremmin kuin jo valmistuneet upseerit – toki olisi peräti outoa jos näin ei olisi.

Selkeä ero kadettien ja upseereiden välillä on nähtävissä siinä, kuinka suhtaudutaan kansainvälisiin tehtäviin. Kadeteista 84 % sanoo olevansa valmis taistelemaan kansainvälisissä joukoissa rauhan palauttamiseksi jossakin vieraassa maassa. Upseereilla vastaava osuus on 50 %. Nuorimpien upseereiden ryhmissä näkemykset ovat jossain määrin lähempänä kadettien näkemyksiä. Tämä kuvaa muutosta, joka vähitellen on tulossa upseerikuntaan laajemminkin nuorimpien yletessä arvoissaan. Samalla tämä viittaa tiettyyn tarpeeseen uudistaa myös arvotutkimusten kysymyssarjaa, jotta muuttuvatkin arvoasetelmat saadaan kartoitetuiksi.

Johtopäätöksiä ajallisesta vertailusta

Nyt käsillä oleva upseereiden arvotutkimus on tutkimussarjan viides toistokerta. Arvotutkimukset kattavat kahdenkymmenen vuoden ajanjakson. Kuluneet vuodet eivät ole olleet pelkästään positiivista kasvua ja kehitystä, vaan siihen on sisältynyt merkittävä lama 1990-luvun loppupuolella, ja taas tätä kirjoitettaessa kärsitään finanssikriisin tuottamista vaikeuksista. Valtion talouden tiukkuus heijastuu myös puolustusvoimien rahoitukseen ja sitä kautta joutuvat puolustusratkaisumme perusteetkin aika ajoin poliittisen keskustelun kohteiksi.

Juuri ennen tutkimussarjan alkua keskeinen maailmanpolitiikan muutos oli Neuvostoliiton lakkaaminen ja kylmän sodan päätyminen. Suomi liittyi Euroopan unionin jäseneksi 1995, ja laajasti liittyminen nähtiin nimenomaan turvallisuuspoliittisena ratkaisuna, vaikka EU ei puolustusliitto olekaan. Olisi väärin olettaa, ettei maamme ilmapiirissä ja yleisissä ajattelutavoissa olisi tapahtunut muutoksia tarkastelun kohteena olevana aikavälinä.

Upseereiden arvotutkimuksen aikavertailut viittaavat joka tapauksessa keskeisesti siihen, että tulos kuvaa arvojen pysyvyyttä. Käsitys pysyvyydestä saattaa syntyä siltä pohjalta, että tutkimussarjassa on käytetty mahdollisimman paljon samoja väittämätyyppisiä kysymyksiä. Vuosien varrella toteutetut tilastolliset analyysit – faktorianalyysit – viittaavat kuitenkin siihen, että upseereiden arvomaailman ulottuvuudet eli arvojen rakenne ovat säilyneet.

Uusi tutkimuskerta ei muuta edellisessä tutkimusraportissa tehtyä toteamusta, että upseeriuden perusarvoissa ei ole tapahtunut perustavaa laatua olevia muutoksia. Arvojen pysyvyys selittyy osittain ammattikunnan oikeudella kasvatata ja rekrytoida oma jäsenistönsä. Tätä tulosta voidaan selittää myös onnistuneella kadettikasvatuksella, jolla professionaaliset perinteet siirretään ammattikunnan nuorimmille jäsenille niin, että he myös hyväksyvät ne.

Aikaisemmissa tutkimusraporteissa on kiinnitetty paljon huomiota muutokseen upseereiden institutionaalisuudessa ja ammatillisuudessa. Trendi on ollut se, että institutionaalisuus on vähentynyt ja ammatillisuus voimistunut. Tällä mittauskerralla tuo trendi näyttää katkenneen. Upseerit katsovat enemmän kuin ennen olevansa 24 tuntia vuorokaudessa palveluksessa. Tämä ei tarkoita sitä, että kahtiajako institutionaalisesti tai ammatillisesti ajattelevien upseereiden välillä olisi hävinnyt, se on ehkä jonkin verran liehtynyt. Yhtenä selittäjänä tekijänä on edellä jo pidetty puolustusvoimauudistusta, jonka olosuhteissa upseerit ovat ottaneet asioihin kantaa varovaisemmin kuin aikaisemmin.

Palveluksessa olevia upseereita tarkasteltiin niin sanotulla klusterianalyysillä jakamalla kaikki palveluksessa olevat upseerit kahteen ryhmään tilastollisen samankaltaisuuden ja toisaalta etäisyyden perusteella. Tässä kahtiajaossa eivät voimakkaimpia jakavia muuttujia olleet ammatillisuuteen liittyvät väittämät, vaan perinteisiin ja kadettilupaukseen liittyvät väittämät. Kadettikunnan arvokeskustelun on syytä ottaa perusteelliseen pohdintaan kadettilupauksen ajankohtaisuus ja suhtautuminen perinteisiin siten, että perinteiden jatkuvuus

hyväksytään. Upseeriudelle on kenties haettava uudentyyppisiä arvoperusteluja siten, että upseerikunta säilyttää sisäisen yhtenäisyyden nyky-yhteiskunnassa ja keskellä sen vaatimuksia.

Edellisessä tutkimusraportissa on pohdittu myös upseereiden suhdetta kansainvälisiin tehtäviin. Edellä on todettu upseereiden halukkuuden taistella kansainvälisissä joukoissa rauhan palauttamiseksi jossain palautuneen vähemmän halukkuuden jälkeen samalle tasolle kuin vuonna 1992. Palveluksessa olevista upseereista 61 % katsoo ulkomaisen palvelun hyödyttävän suoraan myös Suomen puolustusta. Edellisen mittauskerran vastaava tulos oli 53 %. Myönteinen suhtautuminen monikansalliseen puolustautumiseen on kasvussa, ja sitä tukevat varsinkin nuoremmat upseerit. Tämä havainto ei kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että upseereiden näkemykset puolustautumisesta monikansallisesti tai puolustuksen painottaminen kotimaan puolustukseen ovat edelleen hajallaan.

Vastaajien ryhmittely

Arvotutkimussarjassa keskeisesti käytetty tilastollinen analyysimenetelmä on ollut faktorianalyysi, jota on käytetty tämänkin tutkimuskerran aineiston analysoinnissa. Faktorianalyysillä tarkastellaan tutkitun muuttujajoukon taustalla olevia ulottuvuuksia, joita nimitetään faktoreiksi. Yhdelle faktorille ryhmittyvät ne muuttujat eli tässä tapauksessa käytetyt väittämät, jotka saavat keskimäärin samanlaisia arvoja. Laskenta perustuu korrelaatiokertoimeen. Tulokseksi saadaan pienempi joukko ulottuvuuksia, joita voidaan ryhtyä tarkastelemaan sisällöllisesti faktorille latautuneiden yksittäisten muuttujien sisällön perusteella. Faktorianalyysillä tarkastellaan siis mitattuja muuttujia.

Suurta vastaajajoukkoa tarkasteltaessa on kiinnostavaa ja hyödyllistä ryhmitellä myös vastaajia sen mukaan, miten läheisesti he muistuttavat toisiaan antamiensa vastaajien perusteella. Analyysillä nähdään esimerkiksi, onko tutkitussa joukossa yksi tai useampia muista selkeästi poikkeavia osajoukkoja.

Vastaajien ryhmittelyyn on tässä tutkimuksessa käytetty tilastollista ryhmittelymenetelmää, jota nimitetään klusterianalyysiksi (SPSS-tilasto-ohjelmisto, K-means cluster analysis). Analyysi itse ei anna mitään ratkaisua sille, mikä on ”oikea” syntyvien ryhmien määrä, vaan tulos riippuu tulkinnasta. Tavoitteena on löytää tulos, jossa ryhmät ovat tulkinnallisesti selkeitä ja poikkeavat toisistaan riittävästi. Ryhmien väliset erot ovat kuitenkin suhteellisia. Ne voidaan nähdä tyyppieroina, eikä ryhmien perusteella välttämättä synny mitään paremmuusjärjestystä, erot ovat tilastollisessa mielessä numeraalisia, mutta niiden tulkinta on kuitenkin laadullinen. Syntyneitä ryhmiä voidaan testata käytettyjen alkuperäisten muuttujien suhteen vaikkapa varianssianalyysillä.

Ryhmittelyanalyysi kohdistui kadetteihin ja palveluksessa oleviin upseereihin. Tulkittavaksi ryhmittelytulokseksi valitsin jaon neljään. Tulosta voidaan pitää onnistuneena myös siksi, että ryhmät ovat kooltaan lähellä toisiaan. Ryhmittelyanalyysissä olivat mukana kaikki arvokysymykset sekä osa ajankohtaiskysy-

myksistä. NATO-jäsenyyttä koskeva kysymys ei ollut mukana eivätkä puolustusvoimien säästökohteita koskevat kysymykset.

Syntyneitä ryhmiä on kuvailtu niin, että ryhmäkohtaisesti on esitetty ryhmitelyssä mukana olevien muuttujien keskiarvot suuruusjärjestyksessä. Näin nähdään ryhmittäin helposti ne väittämät, joista ollaan eniten samaa mieltä ja toisaalta ne väittämät, joissa ollaan vahvimmin eri mieltä. Täydelliset ryhmäkohtaiset listat ovat saatavilla Kadettikunnan toimistosta, tässä yhteydessä niitä ei ole mahdollista esittää.

Syntyneitä ryhmiä voidaan sanoa arvotyyppiryhmiksi, ja niiden kuvauksessa käytän muuttujia, jotka tulkinnallisesti järkevällä tavalla näyttävät asianomaisessa ryhmässä korostuvan tai painottuvan eri tavoin kuin muissa ryhmissä. Ryhmissä eroja syntyy myös siitä, että jotkin muuttujat saavat suhteessa pienempiä keskiarvoja. Ryhmien numerojärjestys syntyy analyysissa siten, että ensimmäiseksi ryhmäksi muodostuu ”helpoimmalla” tavalla syntynyt ryhmä. Järjestys on siis tavallaan satunnainen, eikä se ole mikään paremmuusjärjestys.

Ensimmäiseen ryhmään tuli 21 % vastaajista. Ryhmässä korostuu upseerin ehdottoman oikeudenmukaisuuden vaatimus, vastuun kantaminen sekä henkinen valmistautuminen mahdollisessa sodassa eteen tulevaan tehtävään. Tämän arvotyyppin upseerit korostavat myös muita enemmän alaisten etenemisen tukemista ja he luottavat muita enemmän siihen, että yksittäinen esimies ei pilaa upseerin etenemistä uralla.

Toinen arvotyyppiryhmä (25 % palveluksessa olevista upseereista) muodostui upseereista, jotka korostavat upseerin oikeutta virka-aikaan ja sen ulkopuolisesta työstä saatavaan korvaukseen. Tässäkin ryhmässä tuetaan voimakkaasti alaisten etenemistä, mutta mielipide on kuitenkin lievempi kuin muissa ryhmissä. Edelleen tämän ryhmän upseerit ovat vahvasti sitä mieltä, että uskonto on henkilökohtainen kysymys. Valintatilanteessa perheen ja uran etujen välillä korostuu tässä ryhmässä perheen etu voimakkaammin kuin muissa ryhmissä.

Monessa suhteessa ensimmäinen ja toinen arvotyyppiryhmä ovat toistensa vastakohtia tai ääripäitä monella tekijällä. Erot ovat niin selvät, että olisi jopa voinut ajatella upseereiden jaon kahteen riittävän. Kolmas ja neljäs ryhmä ovat tietyllä tavalla väliryhmiä, jotka eivät erotu yhtä voimakkaasti, mutta kolmannella tyyppiryhmällä on omat tietyt selkeät piirteensä samoin kuin neljännellä, joka ei ota asioihin yhtä voimakkaasti kantaa kuin muut tyypit. Jako neljään arvotyyppiryhmään antaa kuitenkin enemmän informaatiota upseerikunnan arvomaailman rakentumisesta.

Kolmanteen arvotyyppiryhmän on luokiteltu 28 % vastanneista palveluksessa olevista ryhmistä. Ryhmässä korostuu taistelun oikeutus ja myös toisen ihmisen vahingoittamisen oikeutus. Tässä ryhmässä taisteleva ulkomailla rauhan palauttamiseksi jossain maassa saa vahvempaa kannatusta kuin muissa ryhmissä. Tässä ryhmässä nähdään sotilaan ja upseerin perustehtävä kaikessa raadollisuudessaan ja tarvittaessa tehtävä voidaan ulottaa myös kansainvälisesti. Ryhmän

upseerit muistuttavat ensimmäisen ryhmän jäseniä siinä mielessä, että he korostavat myös upseerin vastuuntuntoisuutta ja henkistä valmistautumista upseerin tehtävään. Tämän ryhmän upseerit katsovat NATO:n edustamien arvojen olevan lähempänä omia arvoja kuin muilla upseereilla.

Neljännien arvotyypin upseerit (26 %) muodostavat arvonäkemykset henkilöstöön liittyvien näkökohtien perusteella useammin kuin muut. Tyypillistä tässä ryhmässä on tietyyntyyppinen varovaisuus kannanotoissa. Ryhmän eniten kannattama arvo on alaisten tukeminen, ja ryhmässä arvostetaan upseerin oikeudenmukaisuutta ja vastuunottoa. Ryhmässä ei tueta voimakkaasti kriisinhallinta-tehtäviä, ainoastaan YK-johtoiset tehtävät saavat kannatusta. Ryhmän jäsenten suhtautumista toisiin voisi kuvata eettiseksi, ryhmän jäsenet ovat sitä mieltä, että heitä ei kadetteina ole simputettu eivätkä he itse ole simputtaneet tai kiusanneet toisia.

Pohdinta

Suomalainen ja eurooppalainen arvoympäristö

Tämän tutkimuksen tietojenkeruun kanssa suurin piirtein samaan aikaan kerättiin Euroopan komission teettämässä Eurobarometri 77 -tutkimuksessa myös Euroopan unionin kansalaisten käsityksiä yleisistä arvoista. Eurobarometreja tehdään kaksi kertaa vuodessa, ja niihin haastatellaan noin tuhatta aikuista vastaajaa jokaisesta unionin jäsenmaasta.

Vastaajilta kysyttiin näkemyksiä arvoista kahdella tavalla: itselle tärkeistä arvoista sekä Euroopan unionia parhaiten kuvaavista arvoista. Tulokset on laskettu sekä EU:n kaikista jäsenmaista yhteensä että maakohtaisesti. Ensimmäisenä tuloksena raportissa esitetään, että 49 prosenttia vastaajista pitää unionin jäsenmaiden arvoja itselleen läheisinä. Kuitenkin 42 prosenttia kaikista jäsenmaiden vastaajista on sitä mieltä, että arvot eivät ole läheisiä. Arvoläheisyys näyttää korostuvan entisten niin sanottujen Itä-Euroopan maiden vastauksissa. Näitä maita ovat Slovakia (70 %), Puola (68 %), Bulgaria (63 %) ja Tshekin tasavalta (63 %). Vastaavasti arvojen läheisyyttä ei koeta niinkään Etelä-Euroopan maissa Portugalissa (37 %), Ranskassa (38 %) tai Espanjassa (40 %). Näissä maissa arvoläheisyyden kokeminen on myös voimakkaasti vähentynyt, ja sama ilmiö havaittiin Kreikan kohdalla.

Arvojen samankaltaisuuden kokeminen näyttää olevan yleisintä alle 40-vuotiaiden ikäryhmässä kun vastauksia tarkastellaan koko unionin tasolla. Tässä ryhmässä yli puolet kokevat arvot enemmän läheisempinä kuin kaukaisempina. Arvojen läheisyyden kokemus liittyy myös pidempään muodolliseen koulutukseen.

Kyselyssä vastaajille annettiin mahdollisuus arvioida yhteensä kahtatoista arvoa (tai arvoryhmää). Niistä erottui selvästi kolme tärkeimmäksi koettua: ihmis-oikeudet, ihmiselämän kunnioittaminen ja rauha. Nämä olivat tärkeimpiä sekä vastaajille henkilökohtaisesti että unionia kokonaisuutena kuvaavista arvoista.

Kysymystapa oli sellainen, että vastaajat saivat valita kolme mielestään tärkeintä arvoa. Rauhaa pitivät useimmiten tärkeimpänä arvona saksalaiset (55 %). Suomessa vastaava osuus oli 45 prosenttia. Sitä tärkeämmäksi arvoksi meillä arvioitiin (46 %) ihmisoikeudet. Ihmiselämän kunnioittamisen arvon valitsi 40 prosenttia suomalaisista vastaajista. Kaikista jäsenmaista useimmiten Ruotsissa mainittiin ihmisoikeudet (65 %).

Kaikista maista useimmiten parhaiten EU:ta kuvaavaksi arvoksi valittiin rauha, se sai maininnoista 39:n prosentin osuuden. Suomalaisista vastaajista vastaava osuus oli 47 prosenttia, ja se oli tärkein suomalaisten unioniin liitetty sitä kuvaava arvo. Ruotsissa rauhaa arvostaneiden osuus oli koko EU:n suurin, 55 prosenttia, ja Saksassa 53 prosenttia. Suomalaisen seuraavaksi useimmiten unioniin liittävä arvo oli demokratia (38 %) ja sen jälkeen ihmisoikeudet (33 %). Euroopan unionia rauhan projektina koskeva näkemys ei ole näiden Eurobarometritutkimusten pohjalta uusi eikä yllättävä. Vaikeampi on sen sijaan tulkinta siitä, mitä suomalaiset tutkitut oikeastaan ovat ajatelleet tällaisen vastauksen antaessaan. Päällimmäisenä on kenties ajatus siitä, että ainakaan unionin jäsenvaltioiden välillä ei enää väkivaltaisia kriisejä tai sotia voi syntyä. Kansalaisten ajatusmaailmassa saattaa olla myös kuva siitä, että unionin kokoista valtioiden yhteenliittymää vastaan ei mikään ulkopuolinen valtio tai muukaan taho uskalla hyökätä. Tämä näkemys on kuitenkin huonosti perusteltu siltä pohjalta, että Euroopan unionilla ei ole yhtä yhtenäistä puolustus- tai kollektiivisen voiman käytön voimaa. Joka tapauksessa nämä kansalaisten näkemykset unionin arvopohjasta on hyvä pitää mielessä silloin kun tarkastellaan arvokysymyksiä yksityiskohtaisemmin Suomen sisällä ja suomalaisessa perspektiivissä.

Suomalaisten upseereiden arvokäsitysten kehittymiselle saattaa ylikansallisesta arvomaailman muutoksesta kehittyä – kuten nykyään on muotia sanoa – haasteita. Ne tulevat todennäköisesti sitä kautta, että Suomen ei katsota voivan poiketa yleisestä maanpuolustukseen liittyvästä ajattelutavasta Euroopan unionissa. Tällaista argumentointia käyttävät jo yleiseen asevelvollisuuteen ja nykyiseen puolustusratkaisuumme kriittisesti suhtautuvat puhujat ja ajattelijat.

Ammatillisuus: Ammattitaidon ja ammattiaseman käsitteistä

Näissä upseereiden arvotutkimuksissa jo toistuvaksi muodostunut tarkastelukulma on erottelu institutionaalisuuden ja ammatillisuuden välillä. Yksi lähtökohta tälle analyysille on ollut amerikkalaisen sotilassosiologi Charles C. Moskosin tutkimus amerikkalaisen värvätyn sotavoiman miehistön ja upseeriston muutoksista.

Tarkastelen Moskosin ajatuksia kohta vielä lisää, mutta sitä ennen on todettava, että ammattimaistumisesta on toki kirjoitettu muutakin. Marco Krogars kirjoitti vuonna 2000 (s. 72) ammattimaistumisesta, että ammattimaistumisväittämän ”esittäminen olisi kuulostanut vielä vuosikymmen sitten kerettiläiseltä ajatukselta, joka hyökkää vallitsevia asenteita ja arvoja vastaan. Todellisuus on kuitenkin tavoittanut sotilaat myös tässä asiassa ja jopa virallisessa kielenkäytössä on jo jonkin aikaa käytetty käsitettä ammattimaistuminen.

Halutaan tai ei, niin lisääntyvä monimutkaistuminen on tekemässä asevelvollisuusarmeijoista historiaa vuosituhannen alun Euroopassa. Suomi kulkee myös väistämättä mukana tässä kehityksessä, joka on jo pitkälti toteutunut ilma- ja merivoimissamme.”

Krogarsin näkemyksessä ammatti on professio. Moskosin termi puolestaan on ”occupational”. Suomenkielistä keskustelua ehkä vaikeuttaa se, että kummasakin merkityksessä käytetään ammatin tai ammatillisuuden käsitettä. Professionaalisuudella ja okkupationaalisuudella on ilman muuta päällekkäisyyttä käsitteinä, mutta myös omaa erillistä merkitystä.

Professionaalisuus viittaa ammattitaitoon, tapaan saada tuo ammattitaito tietyn hyväksytyin ja määritellyn koulutuksen kautta. Koulutus perustuu puolestaan ammattikunnan näkemykseen siitä, mikä on aitoa ja oikeata ammattitaitoa. Usein ammattikunta kouluttaa (yhteiskunnan siunaamana) – ja jopa hyväksyy – piiriinsä tulevat ja kuuluvat jäsenet. Näin voidaan sanoa upseerikoulutuksenkin tilanteesta Suomessa. Samoin lääkärit kouluttavat lääkäreitä ja oikeusoppineet lainkäyttöä harjoittavat juristit.

Usein yhteiskunnan ja yhteisön hyväksymä koulutus takaa ammattiaseman saamisen yhteiskunnan tiettyjen tehtävien toteuttajana osana määriteltyä organisaatiota, mutta ei aina. Moskosin näkemyksen mukaan koulutettu sotilas tai upseeri voi hinnoitella itsensä vapaiden työmarkkinoiden taloudellisten lainalaisuuksien mukaan. Esimerkiksi tämä määrittää okkupationaalisuutta, jonka vastakohtana on institutionaalisuus. Professionaali ammatilainen voi olla myös niin sanottu vapaa ammatinharjoittaja ilman asemaa formaalissa organisaatiossa.

Moskos luettelee kolmestatoista sotaväen sosiaalisen organisaation institutionaalisuuden ja okkupationaalisuuden piirrettä. Luettelon mukaan joitakin esimerkkejä: Institutionaalisessa organisaatiossa jäsenten rooli on generalistin rooli, okkupationaalisessa organisaatiossa ollaan spesialisteja. Institutionaalisessa organisaatiossa jäsenten suorituskykyä arvioidaan kokonaisvaltaisesti ja kvalitatiivisesti, okkupationaalisessa eriteltynä ja kvantitatiivisesti. Institutionaalisessa organisaatiossa puoliso on kiinteä osa sotilasyhteisöä, okkupationaalisessa organisaatiossa yhteisön ulkopuolella. Sama on tilanne asumisessa; institutionaalisessa organisaatiossa asutaan sotaväen tarjoamissa asunnoissa, mikä mahdollistaa siirtymisen paikkakunnalta toiselle. Okkupationaalisessa organisaatiossa työ ja asuminen ovat erillään ja asuminen siviilimäisesti pysyvästi. Perustellusti voidaan kysyä, ovatko kaikki Moskosin esittelemät piirteet relevantteja suomalaisen upseerijärjestelmän kannalta, mutta kuitenkin tiettyjä erotteluja voidaan tältäkin pohjalta tehdä.

Tekstissään Moskos itse asiassa kuvailee lisäksi institutionaalisen organisaation piirteitä. Näitä ovat muun muassa sitoutuminen 24-tuntiseen työskentelyyn, toistuvat oman työpaikan ja perheen muutot sekä mahdollisuus lakkoilla tai neuvotella työsuhteen etuja. Moskosin mukaan ylityökorvaukset eivät kuulu institutionaaliseen sotaväkeen. Edelleen Moskos kuvaa, että institutionaalisen

sotilasorganisaation jäsen saa arvostusta yhteiskunnassaan riippumatta siitä, kuinka paljon hän ansaitsee verrattuna joihinkin toisiin ammatinharjoittajiin.

Tässä tutkimuksessa käytetyssä kysymyssarjassa on arvoväittämissä otettu huomioon joitakin tässä käsittelemiäni institutionaalisuuden ja ammatillisuuden piirteitä. Näin on perusteltua tarkastella ryhmittelyanalyysin tuloksena saatuja ryhmiä myös tästä näkökulmasta. Tarkastelen ensin Krogarsin esittämää näkemystä eri puolustushaarojen eroista aktiiviupseereiden joukossa.

TAULUKKO 2. Palveluksessa olevien upseereiden jakaantuminen arvotyyppeihin puolustushaaran mukaan.

Klusterit	Puolustushaara			Kaikki	
	Maavoimat	Merivoimat	Ilmavoimat		
Arvoryhmä 1	Lkm	161	33	18	212
	%	21,6 %	20,4 %	18,6 %	21,1 %
Arvoryhmä 2	Lkm	175	43	32	250
	%	23,5 %	26,5 %	33,0 %	24,9 %
Arvoryhmä 3	Lkm	210	51	19	280
	%	28,2 %	31,5 %	19,6 %	27,9 %
Arvoryhmä 4	Lkm	199	35	28	262
	%	26,7 %	21,6 %	28,9 %	26,1 %
Yhteensä	Lkm	745	162	97	1004
	%	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Taulukon antama tulos tukee Krogarsin ajatusta, vaikka ajatus onkin esitetty yli kymmenen vuotta sitten. Ilmavoimien upseereissa on suhteellisesti eniten – 33 % – arvoryhmään 2 luokittuneita upseereita, joiden voi sanoa olevan virkamiesmäisesti ajattelevia, ja seuraavaksi eniten heitä on merivoimien upseereiden joukossa. Merivoimien upseereiden ryhmässä korostuu muita suurempana kansainvälisyyttä tukevien upseereiden osuus (arvoryhmä 3). Mahdollinen tulkinta tälle voisi olla se, että merivoimien viimeaikainen toiminta kansainvälisissä tehtävissä nostaa tätä osuutta. Ilmavoimilla ei ehkä nähdä olevan samanlaisia mahdollisuuksia yli rajojemme ulottuvaan toimintaan, vaikka poliittinen keskustelu esimerkiksi Islannin ilmatilan valvontaan käykin kuumana. Maavoimien upseerit jakautuvat luokittelussa erittäin tasaisesti, ja niinpä taulukon tuloksesta voidaan kyllä todeta, että erot puolustushaaran mukaan ovat sittenkin pieniä. Krogarsin ajatus saa silti tukea.

Nyt käsillä olevan tutkimuksen tuloksen mukaan ammatillisuuden kasvava trendi on taittunut toiseen suuntaan ainakin palveluksen 24 tunnin kestolla mitattuna. Nähtäväksi jää, mikä tulos on seuraavassa mahdollisessa tutkimuksessa, mutta ilmeistä on, että puolustusvoimaudistukseen liittyvät muutokset ja muutoksiin liittyvä keskustelu haastavat myös upseereiden arvoja suhteessa professioonsa ja työnantajaan.

Upseeri vaakalaudalla?

Tämän luvun otsikko on epätasällinen. Mitä nyt oikein tarkoitan? Mikä on vaakalauta? Otsikko on itsellenikin kirjoittajana aika lailla epäselvä. Vaakalaudalla oleminen tuntui kuitenkin sopivalta tähän tilanteeseen. Vaakalaudalla oleminen tarkoittaa jotakin, johon sisältyy tiettyä uhkaa, vaaraa tai ainakin ei-toivottua tilannetta.

Tässä yhteydessä puhuminen muutoksesta upseerin ammatissa ja yhteiskunnassa yleensäkin olisi pelkästään vanhan toistoa, sillä niin on tehty jo monta kertaa Kadettikunnan aikaisempien arvotutkimusten raporteissa. Puolustusvoimauudistus on tätä kirjoitettaessa voimakkaasti käynnissä, ja selvää on, että tismalleen entiseen malliin ei voida jatkaa. Yleisesikuntaeversti Pertti Tervonen (2011) on huomauttanut, että itsenäisen Suomen puolustusvoimia on suunniteltu ainakin 100 vuotta, eikä taukoja ole juuri pidetty. Pysyvyyden tavoitteluun sisältyy siis kokonaisnäkemysarha. Yleisesikuntaeverstilutnantti Mika Kerttunen (2011) kuvaa tyhjentävästi ja vastaansanomattomasti, että ei ole olemassa muuta mahdollisuutta kuin suunnitelmallisesti johdettu muutos.

Puolustusvoimauudistus pahimmillaan johtaa tilanteeseen, jossa kadettiupseereita ei enää riitäkään kaikkiin sodan ajan vahvuuden tarvitsemiin tehtäviin. Reserviläisarmeijamme upseeritehtävistä ennen puolustusvoimauudistustakin suurin osa oli reserviupseereiden hoidettavia. Uusimmassa myllerryksessä on kysymys myös siitä, luottaako kansa reserviupseereihin ja hakeutuvatko reserviupseeritehtäviin kaikki ne asevelvolliset, jotka kykyjensä ja taitojensa puolesta olisivat niihin sopivimpia. Tässä mielessä reserviupseeriuskin on vaakalaudalla.

Suomalaisessa kansalaisyhteiskunnassa on tapahtunut huomattavia eettisiä, moraalisia ja oikeudellisia siirtymiä. Nyt suvaitaan sellaisia tekoja ja asioita, joita aikaisemmin pidettiin tuomittavina tai jopa rangaistavina. Tässä suvaitsevaisuuden aallossa välillä näyttää olevan niin, että on vain yksi asia, jota ei suvaita, ja se on suvaitsevaisuuden arvostelu. Toisaalta yhteiskunnan ja valtion harjoittamaan sinänsä yhteiskunnan ja järjestyksen säilymisen kannalta tarpeelliseen kollektiiviseen väkivaltaan suhtaudutaan aikaisempaa kriittisemmin. Tämä heijastuu myös niihin ihmisiin, jotka näissä tehtävissä toimivat, poliiseihin ja sotilaisiin. Syntyy ristiriita siitä, että ihmisiä pitää suojella väkivallalta eikä sitä aina voida tehdä käyttämättä väkivaltaa. Tätä ristiriitaa ei suuri yleisö kuitenkaan käsittele – eivätkä asioista päätöksiä tekevät poliitikotkaan, vaan käsittely jää ammatinharjoittajille itselleen.

Maanpuolustustahto yleisen mielipiteen tasolla mitattuna on Suomessa edelleen hyvä. Maata halutaan kyllä tarvittaessa aseellisesti puolustettavan, mutta välttämättä itse ei sitouduta tehtävään. Ajatellaan, että jonkun toisen ”kuuluu” hoitaa homma.

Vaakalaudan tukipisteitä

Jos jatkamme kielikuvaa vaakalaudasta, on sanottava, että epävarma alusta tarvitsee useita tukipisteitä muuttuakseen varmemmaksi. Kaksi pistettä ei riitä, kolme voi toimia jo jotenkin: kaksi rinnakkain ja kolmas jonkin etäisyyden päässä niistä. Neljäs tukipiste parantaa edelleen tilannetta, mutta pidempi lauta tarvitsee lisää tukea kantaakseen enemmän painoa.

Ensimmäinen tukipiste voidaan löytää kadettiupseeriaineiston faktorianalyysistä. Faktorianalyysia on sovellettu aikaisemminkin tutkimuskerroilla. Ensimmäiseksi faktoriksi, joka selittää 10,7 % kaikkien muuttujien yhteisvarianssista, nousee kadettilupaukseen ja ammatin kutsumuksellisuuteen liittyvä ulottuvuus. Samansisältöinen faktori on löydettävissä aikaisemmistakin tutkimuksista, mutta niissä se ei ole kuitenkaan ollut ensimmäisen eli tietyllä tavalla merkitsevimmän faktorin asemassa.

Kadettilupauksen merkitys korostuu erityisesti tehdyn palveluksessa olevien upseereiden ryhmittelyanalyysin ensimmäisessä arvotyypiryhmässä, jossa keskeisessä asemassa ovat upseereiden perusarvot. Myös kolmannessa ja neljännessä arvotyypiryhmässä yli puolet vastaajista on samaa mieltä siitä, että kadettilupaus ohjaa päivittäistä toimintaa. Toisessa arvotyypiryhmässä, jossa voidaan sanoa virkamiesmäisen ajattelun korostuvan enemmän kuin muissa ryhmissä, kadettilupaus sen sijaan saa vähemmän merkitystä.

Upseerin arvomaailman tarkastelukulma

Kadettikunnan aikaisemmissa tämän sarjan arvotutkimuksissa on yhtenä tarkastelukulmana ollut erottelu institutionaalisuuden ja ammatillisuuden välillä. Erottelu on nojannut Moskosin (1988) tutkimustuloksiin amerikkalaisen asevoiman henkilöstön arvojen ja asennoitumisen muutoksista. Voi tietenkin kysyä, onko toisesta niin erilaisesta yhteiskunnasta ja asevoimajärjestelmästä siirretty ajatusmalli relevantti meillä. Tässä tutkimuksessa käytetty arvokysymyssarja noudattelee melko tarkasti aikaisempien arvotutkimusten sarjaa, ja välttämättä alkuperäistä kysymyssarjaa ei ole edes suunniteltu tämän erottelun varsinaiseksi kuvaajaksi. Tutkijana ratkaisin tämän ongelman empiirisesti eli niin, että tietyllä tilastollisella analyysillä tarkastelen, miten upseerit jakautuvat kahteen ryhmään. Edellä on jo nähty, että tämän analyysitavan perusteella upseeristosta voidaan löytää myös neljä toisistaan suhteellisesti erottuvaa ryhmää, jotka ovat myös suurin piirtein samankokoisia.

Upseeriuden tarkastelukulmissa on otettava huomioon myös yhteiskunnan muutos. Aki-Mauri Huhtisen tarjoama eräs malli on tarkastella yhteiskunnan yleistä tilaa sodankäynnin kannalta (Huhtinen 2001, 134). Kolme erilaista yhteiskuntaa ovat sotavalmis, pelotteena asevoimia käyttävä ja sodaton yhteiskunta. Suomi on selkeästi sodattoman yhteiskunnan tilassa, joskin asevoimamme ylläpidon yhtenä perusteena on ”puolustuspelote”, kovan hinnan maksattaminen maahamme mahdollisesti hyökkäävälle viholliselle. Huhtisen mukaan sotavalmiin yhteiskunnan upseerin perustyyppi on komentaja, pelotteena

asevoimaa käyttävän yhteiskunnan hallintoteknikko ja sodattoman yhteiskunnan upseerista tulee hänen mukaansa sotilasoppinut. Arvelen, että moni upseeri tunnistaa näistä ainakin oman upseeri-ideamallinsa.

Sotahistorioitsija Philip Bobbit (2002, xxiii-xxv) huomauttaa siitä, että jokainen valtio sotii sen mukaan, millainen perustuslaki sillä on. Laillisuusnäkökulma on siis yksi upseerin roolia ja arvoja ohjaava tekijä. Tämän tutkimuksen tuloksista voisi tehdä sen päätelmän, että sodankäynnin oikeussääntöjen opetusta on sotakouluissa lisätty, ainakin upseereista suurempi osa kuin aikaisemmin sanoo tuntevansa sodan oikeussäännöt.

Arvot muutoksessa ja muuttuvat arvot

Puolustusvoimauudistukseen liittyen monet arvovaltaiset upseerit ovat jo ehtineet ilmaista näkemyksensä muutoksesta, muutoksen tarpeesta ja niiden suhteesta upseeriston arvoihin. Kadettikunnan puheenjohtajan palstalla Kylkirauta-lehdessä kenraalimajuri J-P Liikola kirjoitti (2011) upseerin osasta muutoksessa: ”Nyt ei tarvita takinkääntäjiä tai suhdanteiden haistelijoita. Nyt tarvitaan niitä, jotka ovat valmiita panemaan itsensä likoon. Jos joskus aikaisemmin, esimerkiksi 1930-luvulla, olisi luovutettu, emme olisi tässä. Olemme nyt samankaltaisessa tilanteessa, eikä seuraavan kymmenen vuoden aikana tapahtuvasta kukaan vielä tiedä. Upseerin osa muutoksessa on säilyttää se, mikä on säilyttämisen arvoista, ja luoda uutta korvaamaan se, josta on pakko luopua. Tavoitteena on koko ajan ennalta ehkäistä sotilaallinen uhka ja tarvittaessa osoittaa puolustuskyky teoin. Emme koskaan ole pärjänneet materiaalilla. Menestystekijöitämme ovat aina olleet taktinen viisaus, toimeenpanon nopeus ja usko omiin kykyihin.”

Samassa lehdessä kadettiupseeriston arvotutkimuksen vuoden 2004 kierroksen tekijä sotatieteen tohtori, kapteeni evp Jarno Linnéll kirjoittaa: ”Arvot ovat menestyksekkään turvallisuuspolitiikan elinehto. Arvokeskustelun aika ei ole ohi, vaikka välillä kuulee toisin väitettävän. ... Eettisen ajattelun merkitys korostuu nyky-yhteiskunnassamme. Meidän pitää ymmärtää, mikä on oikein ja mikä väärin. Tämänkaltaista arvokeskustelua käydään tällä hetkellä aivan liian vähän.” Edelleen haluan lainata tähän valtiotieteen tohtori, yleisesikuntaeverstiluutnantti Mika Kerttusen osuvan näkemyksen upseerista muutosjohtajana: ”Meidän on perusteltava, miksi ja miten muutetaan, ja kerrottava, missä ja milloin muutos tapahtuu. Poliitikoille on uskallettava ja kansalle on saatava kertoa, mikä on mahdollista ja mikä ei. Teeskentely, kaunistelu ja kiemurtelu eivät kannu. Rehellisyys voisi olla oikea johtamisen ja viestinnän lähtökohta: jos et tiedä, mitä kertoa muutoksen tarpeesta tai suunnasta, kokeile totuutta. Suoraselkäsillä kadettiupseereilla pitää olla selkärankaa sanoa suoraan.” Kerttusen sanojen voisi melkein sanoa olevan kotoisin tässä käsillä olevan tutkimuksen arvoväittämistä.

LÄHTEET

Bobbit, Philip, *The Shield of Achilles. War, Peace, and the Course of History.* New York 2002.

Heinänen, Jukka, Upseerien arvotutkimus 2007. Teoksessa Sirén, Torsti (toim.) Upseerina 100-vuotiaassa Suomessa – Millä arvoilla muutoksen maailmassa? Kadettikunta ja Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen laitos, Julkaisusarja 2, Artikkelikokoelma Nro 20. Helsinki 2008.

Huhtinen, Aki-Mauri, Näkyvä ja näkymätön kuri. Helsinki 2001.

Kerttunen, Mika, Keksi, vonkamies ja johtajan määrät saappaat. Puolustusvoimat ja uusi toimintaympäristö – kuinka muutosta johdetaan? Kylkirauta 4/2011.

Krogars, Marco, Muutoksen suunta. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Julkaisusarja 2, Artikkelikokoelma No 5. Helsinki 2000.

Liikola, J-P, Upseerin osa muutoksessa. Kylkirauta 3/2011.

Limnell, Jarno, Upseerin arvotutkimus. Teoksessa Maailman ja yhteiskunnan muutos – Upseerin arvot ja perintee. Kadettikunta ry. 2004.

Limnell, Jarno, Turvallisuuspolitiikan arvot ja ykköskenntä. Kylkirauta 3/2011.

Moskos, Charles C., Soldiers and Sociology. United States Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences, 1988.

Standard Eurobarometer 77, Spring 2012, The Values of Europeans. Saatavilla: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb77/eb77_value_en.pdf (viitattu 4.1.2013).

Tervonen, Pertti, Mietteitä Suomen puolustusvoimista. Sotilasaikakauslehti 9/2011.

Valtioneuvosto 2012, Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2012. Valtioneuvoston selonteko. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2012.

Upseerin perusarvot löytyvät reserviupseeristakin

Kadettiupseereiden arvotutkimusta on toistuvasti tehty 20:n vuoden ajan. Vuoden 2012 tutkimuksessa Reserviupseeriliitto (RUL) ja Kadettikunta yhdistivät voimansa ja samalla kertaa tutkittiin kummankin järjestön jäsenet. Eroja toki löytyy, mutta samanlaisen arvomaailman voi sanoa löytyvän molemmista upseeriryhmistä. Varsinaisena yllätyksenä tätä ei voi pitää, kun käytetyt kysymyssarjat olivat niin lähellä toisiaan.

Tutkimuksen toteuttaminen

Tutkimuksen tietojenkeruu tehtiin Webropol-järjestelmällä Internetissä. Tutkimukseen pyydettiin osallistumaan kaikkia RUL:n niitä jäseniä, joiden sähköpostiosoite oli tiedossa. Kutsu lähetettiin 17 811:lle jäsenelle, ja vastauksia saatiin 4 765. Vastausprosentiksi muodostui näin 27.

Lähtökohtana olleen kadettiupseereiden arvokyselyn väittämäkysymykset muutettiin reserviupseereille sopiviksi. Reserviupseereille sopimattomat väittämät poistettiin. Väittämiä ja mukaan liitettyjä ajankohtaiskysymyksiä oli yli sata. Jonkin verran vastaajat moittivat kyselyä liian pitkäksi, mutta vertailtavuus kadettiupseereihin haluttiin kuitenkin säilyttää mahdollisimman hyvänä.

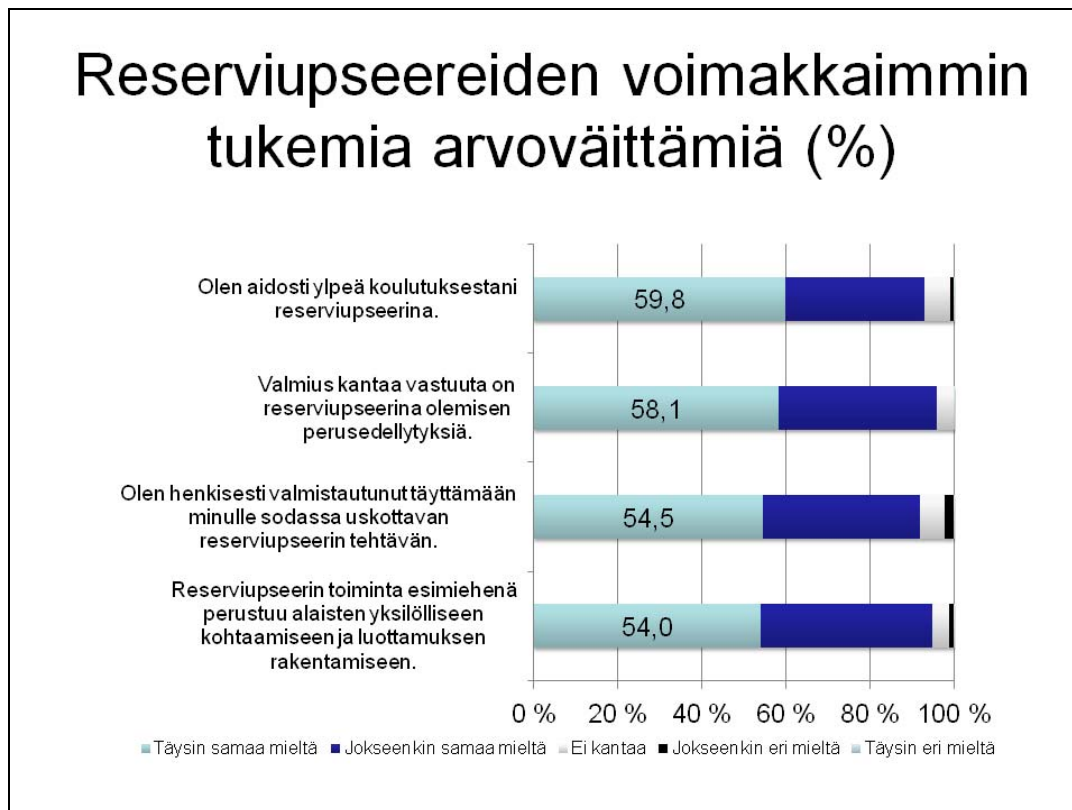
TAULUKKO 1. Reserviupseereiden arvokyselyn vastaajien jakauma sotilasarvon mukaan.

Sotilasarvo	Lkm	%
Ei sotilasarvoa	16	,3
Jääkäri/vast - korpraali	35	,7
Alikersantti - sotilasmestari	67	1,4
Vänrikki, aliluutnantti	1243	26,1
Luutnantti	1141	23,9
Yliluutnantti	1041	21,8
Kapteeni/kapteeniluutnantti	845	17,7
Majuri/komentajakapteeni	326	6,8
Everstiluutnantti/komentaja	39	,8
Eversti/kommodori	9	,2
Kenraali/amiraali	3	,1
Yhteensä	4765	100,0

Väittämiin vastattiin käyttäen viisiluokkaista asteikkoa, jossa suurin arvo 5 tarkoitti täysin samaa mieltä olemista, ja vastaavasti arvo 1 tarkoitti täysin eri mieltä olemista. Tältä pohjalta tuloksia voidaan tarkastella myös keskiarvoina.

Perusarvot esillä

Keskiarvon 4,54 sai väittämä ”Valmius kantaa vastuuta on reserviupseerina olemisen perusedellytyksiä.”. Kuviossa 1. esitetään myös näiden väittämien vastausten jakaumat. Vastuuväittämän kanssa jokseenkin tai täysin samaa mieltä on 95,7 % vastaajista. Vain yhden sadasosan pienemmän keskiarvon sai väittämä ”Olen aidosti ylpeä koulutuksestani reserviupseerina.”. Tämän väittämän kanssa samaa mieltä on 92,8 % reserviupseereista.

KUVIO 1. Reserviupseereiden voimakkaimmin tukemien arvoväittämien jakaumia (%), N=4 765).

Keskiarvon 4,48 sai väittämä ”Reserviupseerin toiminta esimiehenä perustuu alaisten yksilölliseen kohtaamiseen ja luottamuksen rakentamiseen.”. Väitettä tukee 94,8 % vastaajista. Reserviupseereiden omistautumista tehtävälleen kuvaa väittämä ”Olen henkisesti valmistautunut täyttämään minulle sodassa uskottavan reserviupseerin tehtävän.” (4,47). Samanmielisiä on tässä tapauksessa 91,3 % tutkimuksen vastaajista. Kaikkien väittämien kanssa täysin samaa mieltä olevien osuus on yli 50 %.

Nämä esimerkit kertovat siitä, että reserviupseereiden identiteetti ja arvot ovat kohdallaan. Arvokysely antaa hyvän yleistuloksen.

Upseerityypit

Tutkimuksen laaja aineisto antaa hyvät mahdollisuudet monenlaisiin tilastollisiin analyysiin. Yksi tapa tarkastella aineistoa on ryhmitellä vastaajat ryhmiin,

joissa ryhmän jäsenet ovat keskenään mahdollisimman samanlaisia ja toisiin ryhmiin verrattuna mahdollisimman erilaisia. Tällainen analyysi on toteutettu SPSS-tilasto-ohjelmiston klusterianalyysillä (K-means cluster). Samanlainen analyysi on tehty myös kadettiupseeriaineistossa.

Analyysi itsessään ei anna mitään tilastollista kriteeriä sille, moneenko ryhmään luokitelleen saadaan paras tulos, vaan ryhmien määrä perustuu niiden sisällölliseen tulkintaan. Tässä tapauksessa valittiin jako neljään ryhmään, koska ryhmien profiileille oli löydettävissä selkeät tulkinnat ja koska samanlainen ratkaisu tehtiin myös kadettiupseereiden aineistossa. Eri ryhmät eivät myöskään muodosta mitään paremmuusjärjestystä. Ryhmien tulkinta muodostuu niistä väittämistä, jotka korostuvat tai toisaalta saavat keskimäärien pienempiä arvoja.

Arvotyypiryhmään 1 luokittui 17,6 % vastaajista, se on siis pienin neljästä syntyneestä ryhmästä.

Ryhmän jäsenelle on tyypillistä, että hän ei profiloitu voimakkaasti siviilielämässään reserviupseeriksi. Moniin väittämäkysymyksiin hän ottaa kantaa hieman vaisusti. Ryhmää kuvaa tietty reserviupseeritoiminnasta vetäytymisen tendenssi. Ryhmän jäsen joutuu mielestään olemaan reserviläisharrastuksensa takia poissa kotoa enemmän kuin muut upseerityypit. Ryhmän jäsen myös arvelee halukkuutensa osallistua vapaaehtoiseen maanpuolustuskoulutukseen olevan vähenemässä, 39 % ryhmän jäsenistä on samaa mieltä tätä koskevan väittämän kanssa.

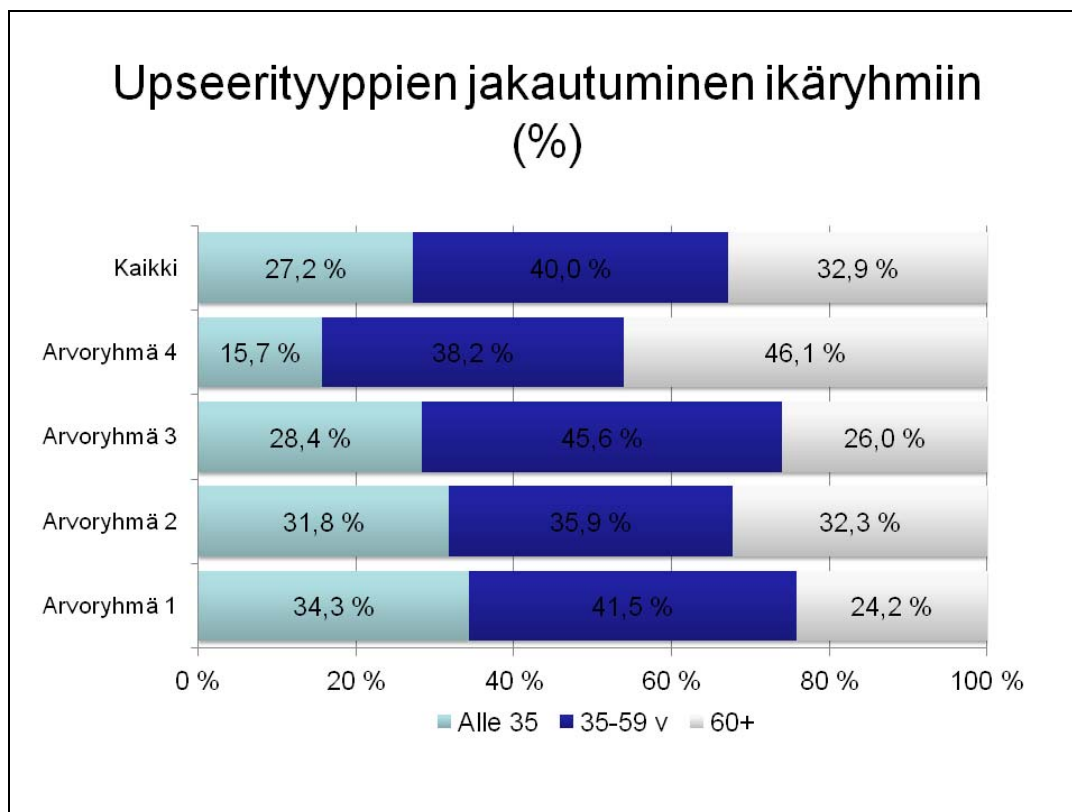
Selvästi toisenlainen on arvoryhmä 4 (26,2 % vastaajista), jossa korostuvat upseerin ja upseeriuden perusarvot. Näitä ovat henkinen valmistautuminen upseerin tehtävään ja ylpeys reserviupseeriudesta. Tällainen upseeri kertoo työpaikallaankin olevansa reserviupseeri ja hän keskustelee siviilielämässään mielellään maanpuolustusasioita. Hän esiintyy mielellään Itsenäisyyspäivänä sotilasasussa. Ryhmässä on tyypillistä voimakas kannan ottaminen tutkimuksessa esitettyihin väittämiin.

Arvoryhmässä 3 profiili ei huomattavasti poikkea edellisistä, mutta ryhmän jäsenet erottaa muista selkeä näkemys kotimaan puolustuksesta ja puolustuksen rajaaminen kotimaan puolustukseen. Ryhmään luokittui 25,5 % upseereista. Ryhmän jäsen ei innostu Nato-jäsenyydestä eikä kansainvälisistä kriisinhallintatehtävistä. Hän asettaa perheen etusijalle, jos uratavoitteet ovat ristiriidassa perheasioiden kanssa. Ryhmää voi kuvata perinteisen maanpuolustuskäsityksen ryhmäksi.

Arvoryhmä 2 on tavallaan vastakohta edelliselle ryhmälle puolustuksen kansainvälisyyttä koskevissa asioissa. Ryhmän jäsen tukee Nato-jäsenyyttä ja haluaa puolustusvoimien määrärahojen säästöjen kohdistuvan kansainvälisiin kriisinhallintatehtäviin vähemmän kuin muut upseerityypit. Muuten ryhmän jäseniä voisi kuvata keskiarvoihmisiksi, he eivät eroa muista hyvässä tai pahassa. Ryhmä on suurin neljästä, 30,7 % vastaajista.

Reserviupseereiden ryhmittelystä iän suhteen

Vastaajien ryhmittelyssä käytetty tilastollinen analyysi numeroi syntyneet ryhmät täysin analyysin omasta logiikasta lähtien, eikä ota huomioon mitään analyysin ulkopuolisia tekijöitä. Ryhmien syntyminen on tietyllä tavalla satunnaista, taustalla on ryhmiin luokitteuvien havaintoyksiköiden eli tässä vastaajien tilastollinen etäisyys toisistaan. Yllättävästi kuitenkin ilmeni, että ryhmien järjestys noudattaa ikäjakaumaa, kuten seuraavasta kuviosta 2. ilmenee.

KUVIO 2. Reserviupseereiden arvotyypin jakautuminen ikäryhmiin.

Arvoryhmässä 4 kiinnittyminen upseerin perusarvoihin on siis voimakkainta, ja tässä ryhmässä alle 35-vuotiaiden osuus on pienin. Alle 35-vuotiaiden osuus kasvaa ryhmä ryhmältä arvoryhmään 1 siirryttäessä. Tässä on mahdollista pohtia sitä, onko kysymys todella vastaajien iästä, vai heijastuisiko eri-ikäisten reserviupseereiden arvonäkemyksissä enemmänkin sukupolven kokemus puolustusvoimista ja maanpuolustuksesta yleensä.

Tutkimuksen vastaajajoukossa ei juuri ole veteraanisukupolven kuuluvia upseereita, mutta voidaan helposti hahmottaa vuosikymmenten varrella sotien jälkeen erilaisia yhteiskuntapoliittisia muutosvaiheita, jotka ovat heijastuneet myös puolustusvoimiin ja sen antamaan koulutukseen. Nuorin ikäryhmä on myös varusmiespalveluksensa jälkeen elänyt aikaa, johon ovat kuuluneet puolustusvoimien säästöt kertausharjoitusvuorokausissa. Tämä koskee sekä 1990-luvun lama-aikaa että vuosia 2006–2007. Tutkimuksessa ei kuitenkaan ole selvitetty vastaajien kertausharjoitusvuorokausien määrää. Kertausharjoitukset heijastuvat

myös reserviupseerin ylenemisessä sotilasarvoissa. Sotilasarvot korreloivat toki luontaisesti iän kanssa. Joka tapauksessa tuloksista on nähtävissä myös se, että korkeimpiin sotilasarvoihin kuuluvia vastaajia on suhteessa enemmän arvoryhmissä 4 ja 3.

Reserviupseereiden ryhmittely ei siis välttämättä anna niin positiivista kuvaa heistä kuin olisi saattanut odottaa. Seuraavissa taulukoissa tarkastellaan vielä samaa asiaa.

TAULUKKO 2. Reserviupseereiden arvotyypiryhmien jakautuminen ikäryhmiin.

		Ryhmät				Kaikki
		Arvoryhmä 1	Arvoryhmä 2	Arvoryhmä 3	Arvoryhmä 4	
Ikäryhmä 60+	Lkm	123	286	191	349	949
	%	24,2 %	32,3 %	26,0 %	46,1 %	32,9 %
35–59 v	Lkm	211	318	335	289	1153
	%	41,5 %	35,9 %	45,6 %	38,2 %	40,0 %
Alle 35	Lkm	174	282	209	119	784
	%	34,3 %	31,8 %	28,4 %	15,7 %	27,2 %
Yhteensä	Lkm	508	886	735	757	2886
	%	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Taulukon 2. tilastollinen testi kertoo, että ryhmien väliset erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä, ne eivät siis aiheudu tilastollisesta sattumasta. Samassa taulukossa prosentit on laskettu vielä toiseen suuntaan eli siinä tarkastellaan arvotyypiryhmien ikärakennetta.

TAULUKKO 3. Reserviupseereiden ikäryhmien jakautuminen arvotyypiryhmiin.

		Ryhmät				Yhteensä
		Arvoryhmä 1	Arvoryhmä 2	Arvoryhmä 3	Arvoryhmä 4	
Ikäryhmä 60+	Lkm	123	286	191	349	949
	%	13,0 %	30,1 %	20,1 %	36,8 %	100,0 %
35–59 v	Lkm	211	318	335	289	1153
	%	18,3 %	27,6 %	29,1 %	25,1 %	100,0 %
Alle 35	Lkm	174	282	209	119	784
	%	22,2 %	36,0 %	26,7 %	15,2 %	100,0 %
Kaikki	Lkm	508	886	735	757	2886
	%	17,6 %	30,7 %	25,5 %	26,2 %	100,0 %

Tämä taulukko puolestaan kertoo sen, että suurin osuus nuorimmista upseereista kuuluu arvoryhmään 2, jota voidaan kuvata kansainvälisen puolustusnäkemysperusteella. Toisaalta nähdään, että arvoryhmässä 3 on enemmän alle 35-vuotiaia-

ta upseereita kuin arvoryhmässä 1. Arvoryhmää 1 voisi kuvata siis hiljaiseksi signaaliksi siitä, mihin nuorimpien reserviupseereiden arvot mahdollisesti ovat muuttumassa, ellei esimerkiksi heidän jatko- ja kertauskoulutukseensa voida panna nostaa aikaisempaa enemmän.

Upseereiden perusarvot ja perussuhtautuminen ovat voimakkaimpia yli 60-vuotiaiden ryhmässä, mikä sinänsä ei ole yllättävä tulos. Arvoryhmä 1 sisältää tiettyjä piirteitä siitä, että ryhmään luokittuneet ovat vetäytymässä reserviupseeritoiminnasta. Ryhmässä on suhteellisen paljon (39 %) niitä, jotka sanovat vähentävänsä osallistumistaan. He ovat muita enemmän myös sitä mieltä, että harrastuksen takia he joutuvat olemaan paljon poissa kotoa. Toisaalta tähän arvoryhmään luokittuneet upseerit ovat näihin kahteen väittämään vastatessaan käyttäneet muita ryhmiä useammin vaihtoehtoa ”Ei kantaa, yhdentekevä”. Tämä saattaa viitata siihen, että jokin osa ryhmään luokittuneista upseereista osallistuu jo nyt toimintaan vähemmän aktiivisesti.

Haasteita

Tutkimustulosten perusteella voi sanoa, että reserviupseereiden arvomaailma on odotusten mukaisesti terveellä pohjalla. Koulutuspolku reserviupseeriksi kulkee monen valinnan kautta, ja entistä enemmän myös henkilön oma motivaatio ratkaisee. Oletettavasti aktiivisimmat tulevat aikanaan reserviupseerikerhon jäseniksi.

Arvotutkimuksen tulokset tuovat eteen myös haasteita. Reserviupseerikunnan ikäjakauma on toki ollut tiedossa, ja iän vaikutus näkyy näissäkin tuloksissa. Alle 35-vuotiaiden upseereiden osuus korostuu arvoryhmässä, josta saadaan signaali halusta vetäytyä vapaaehtoisesta maanpuolustuskoulutuksesta. Vastaavasti yli 60-vuotiaiden painopiste on ryhmässä, joka voimakkaimmin tukee upseerin perusarvoja.

Suomalaista upseerikuntaa voidaan tämän tutkimuksen perusteella pitää yhtenäisenä siinä mielessä, että reserviupseereiden arvomaailma on lähellä kadettiupseereiden arvoja ainakin yleisellä tasolla. Kertausharjoitusten vähäisyys eli reserviupseereiden vähentyneet mahdollisuudet seurata kadettiupseereita käytännön tehtävissä voidaan nähdä myös haasteena arvojen yhtenäisyyden kannalta. Arvoista voidaan puhua ja kirjoittaa, mutta arvojen ilmeneminen käytännön toimissa muistuttaa kuitenkin niin sanotun hiljaisen tiedon siirtymistä. Hiljaista tietoa ei voida siirtää kommunikoimalla, vaan sen siirtyminen tapahtuu toiminnan kautta. Toisten toimintaa havainnoitaessa ja tehtäessä asioita yhdessä syntyy oivalluksia, jotka sitten tulevat käyttöön omassa toiminnassa. Käytännössä näkyvät arvot siirtyvät samalla tavalla. Mitään estettä ei ole sillekään, että kahden upseeriryhmän toimiessa yhdessä voimassa olevien arvojen siirtymistä tapahtuu molempiin suuntiin.

Majuri Antti-Tuomas Pulkka & FM, KM Johanna Anttonen

Ideoita arvotutkimuksen kehittämiseen

Johdanto: arvojen järjestelmä

Arvo on ihmisen yksilöllisten tarpeiden sekä yhteisöllisten tavoitteiden ja vaatimusten kognitiivinen representaatio (Rokeach, 1979a) ja se ilmenee tilanteista riippumattomina ihmisten toimintaa ohjaavina peruseriaatteina (Schwartz & Bardi, 2001). Arvot toimivat siis kriteereinä, joita ihmiset käyttävät toimintaansa liittyviin valintoihin tai tekojensa oikeutukseen sekä ihmisten (myös itsensä) ja tapahtumien arviointiin (Schwartz, 1992) tarpeiden tyydyttämisen ja itsekunnioituksen säilyttämisen näkökulmista (Rokeach, 1979b, 48)

Arvoilla on yksilölle vaihteleva tärkeysjärjestys ja niiden toiminnallisuutta pohtiessa tarkastellaan usein konflikteja arvojen vastakkaisuutena tai niiden kilpailemisena keskenään (Rokeach, 1979b, 49). Tästä tärkeysjärjestyksestä on käytetty myös kuvausta arvojärjestelmä (*value system*, Rokeach, 1973, 5), johon liittyen ajatellaan että *arvo* on kestävä uskomus siitä, että jokin tapa toimia tai tietynlainen lopputilanne on henkilökohtaisesti tai sosiaalisesti suotavampi tai tavoiteltavampi kuin vastakkainen tai poikkeava toimintatapa tai lopputilanne. *Arvojärjestelmä* sen sijaan tarkoittaa tällaisten uskomusten pysyvää suhteellista tärkeysjärjestystä (sama). Koska on oletettavaa, että arvojen noudattamiseen käytännössä liittyy syviä ristiriitoja, arvojärjestyksen voidaan ajatella auttavan meitä valitsemaan vaihtoehtoisten tai vastakkaisten tavoitteiden ja toimintatapojen välillä, eli auttavan meitä ratkaisemaan ristiriitatilanteen (Rokeach, 1979b).

Arvot ovat sosiaalisesti rakentuneita ja ne heijastavat aikansa ympäristön, kulttuurin (laajasti ymmärrettynä), yhteisön ja yksilön välisiä suhteita ja yhteisvaikutusta. Arvot vaikuttavat itse asiassa kaikkeen inhimilliseen toimintaan (Rokeach, 1973, 23) ja arvotutkimus onkin pyrkinyt selittämään esimerkiksi yksilöiden asenteita ja käyttäytymistä, sekä organisaatioiden, instituutioiden tai yhteiskuntien toimintaa (Schwartz, ym., 2001; Lönnqvist ym., 2009).

Arvon omaaminen tarkoittaa sitä että henkilöllä on pysyvä kuvaus- tai uskomusjärjestelmä siitä millainen toiminta tai lopputilanne ovat tavoiteltavia ja suotavia joihinkin toisiin nähden. Tämä järjestelmä heijastuu asenteina asioita ja tilanteita kohtaan ja toimii standardina joka ohjaa ja ennustaa käyttäytymistä, asenteita, ideologioita sitoutumuksia, arvioita, oikeutuksia, itsen vertailua toisiin ja pyrkiä vaikuttaa toisiin (Rokeach, 1973, 25).

Tämän näkökulman valossa yksilöllisten arvojen tutkimuksen merkitys esimerkiksi upseeriprofession ymmärtämiseksi suuri. Instituution arvojen ymmärtäminen tai kuvaaminen tapahtuu itse asiassa yksilöllisten arvojen kuvaamisen kautta siten että voidaan kaikkiaan 1) analysoida organisaation tuottamia dokumentteja

ja julkaisuja ja uuttaa niistä korostuvat arvot, 2) organisaatioiden avainhenkilöiden henkilökohtaisten arvojen analysointi (esimerkiksi upseerit), 3) organisaation avainasiakkaiden henkilökohtaisten arvojen analysointi (esimerkiksi kadetit), 4) avainhenkilöiden käsitykset organisaation arvoista, 5) tavanomaisten asiakkaiden käsitys organisaation arvoista (kansalaiset, korostuneesti varusmiehet) (Rokeach, 1979b, 54–55). Tämä tutkimus kohdistuu kohtaan avainhenkilöiden henkilökohtaisten arvojen tarkasteluun.

Tyypillisesti arvotutkimuksessa hyödynnetään kyselylomakkeita. Tällainen empiria tai tutkimus on yhtä pätevä kuin sen instrumentit, jolloin argumentaatio voidaan perustaa siihen että *tiedetään mitä tutkimuksessa mitattiin*. Tämän paperin tarkoituksena on esitellä alustavia havaintoja erään laajasti käytetyn viitekehyksen ja sen operationalisoinnin mahdollista soveltuvuutta upseeriprofession arvojen tutkimuksessa.

Tutkimuksen mittauksessa käytettiin Schwartzin (esim. 1992) arvotyypeistä ns. PVQ-instrumentin (Schwartz, ym. 2001) mukaista operationalisointia jossa kuvataan kymmentä erilaista kategoriala. *Valta* eli yhteiskunnallisen maineen ja arvovallan tavoittelu; tavoitteena hallita muita ihmisiä ja asioita; auktoriteettiaseman saavuttamista tai säilyttämistä ja varakkuutta. *Suoriutuminen* eli ympäristön normien mukainen henkilökohtainen menestyminen ja pätevyyden osoittaminen. *Mielihyvä* eli nautinnonhalu; pyrkimys kohti mielihyvää ja aistillisten tarpeiden tyydyttämistä. *Virikkeisyys* eli tavoitella vaihtelua elämäänsä; etsiä elämäänsä jännitystä, haasteita ja uusia kokemuksia. *Itsenäisyys* eli ajattelun vapaus ja itsenäinen toiminta: omien valintojen tekeminen, luovuus, tutkiminen. *Universalismi* eli kaikkien ihmisten ja luonnon hyvinvoinnin tärkeyden ymmärtäminen, arvostaminen ja suojeleminen. *Hyväntahtoisuus* eli huolenpito läheisistä ihmisistä arkisessa kanssakäymisessä. *Perinteet* eli ympäristön tapojen ja aatteiden hyväksyminen, kunnioittaminen ja niihin sitoutuminen. *Yhdenmukaisuus* eli pyrkimys välttää tekoja, mieltymyksiä ja mielijohteita, jotka voisivat häiritä tai vahingoittaa muita tai rikkoa sosiaalisia odotuksia tai normeja. *Turvallisuus* eli harmonian, muuttumattomuuden ja jatkuvuuden arvostusta yhteiskunnan, ihmissuhteiden kuin yksilön tasolla.

Tutkimuksen tavoitteet

Tässä tutkimuksessa keskityttiin tarkastelemaan Schwartzin arvotyyppien rakennetta ja järjestymistä suomalaisilta upseereilta kerätyssä aineistossa. Rakenneanalyysien pohjalta tarkastellaan käytetyn mittarin soveltuvuutta mahdolliseen jatkokäyttöön Kadettikunnan arvotutkimuksessa.

Metodologia

Osallistujat

Tutkimukseen osallistui 321 vapaaehtoista kadettikunnan jäsentä, joiden ikä vaihteli välillä 19-86 (ka=50.8, s=15.8). Osallistujat kutsuttiin henkilökohtaisella

sähköpostiviestillä ja he täyttivät selainpohjaisen lomakkeen Webprobol™ -järjestelmässä.

Mittari

Tutkimuksessa käytettiin Helsingin yliopistolla tehtyä käännöstä Schwartzin PVQ-kysymyssarjasta (Portrait values questionnaire). Kuten aiemmin mainittiin, poikkeavat tämän instrumentin arvotyypit jonkin verran varhaisesta versiosta ja lisäksi sen osiot on muotoiltu eri tavalla kuin alkuperäisen SVS-instrumentin osiot. Kukin osio sisältää kaksi väittämää jotka kuvaavat *jotakin toista henkilöä* ja vastaajan on arvioitava kuinka samanlainen hän itse on tämän kanssa.

Käytetyn kysymyssarjan 40 osiota mittaavat kymmentä arvotyyppiä: **valta** (3 osiota, esim. ”*Hän haluaa aina olla se, joka tekee päätökset. Hän toimii mielellään johtajana.*”), **suoriutuminen** (4 osiota, esim. ”*Hänelle on tärkeää päästä elämässä eteenpäin. Hän pyrkii tekemään asiat paremmin kuin muut.*”), **mielihyvä** (3 osiota, esim. ”*Elämän iloista nauttiminen on hänelle tärkeää. Hän hemmottelee itseään mielellään.*”), **virikkeisyys** (3 osiota, esim. ”*Hän pitää yllätyksistä ja etsii uusia asioita, joita voisi tehdä. Hänestä on tärkeitä tehdä erilaisia asioita elämässään.*”), **itsenäisyys** (4 osiota, esim. ”*Hänestä on tärkeitä päättää itse omista asioistaan. Hän haluaa olla vapaa ja riippumaton toisista.*”), **universalismi** (6 osiota, esim. ”*Hänestä on tärkeitä, että kaikkia maailman ihmisiä kohdellaan tasa-arvoisesti. Hän katsoo, että kaikilla pitäisi olla samat mahdollisuudet elämässä.*”), **hyväntahtoisuus** (4 osiota, esim. ”*Hänestä on tärkeitä olla uskollinen ystävilleen. Hän haluaa omistautua läheisilleen.*”), **perinteet** (4 osiota, esim. ”*Hänestä on parasta tehdä asiat kuten aina ennenkin. Hänelle on tärkeää säilyttää oppimansa tavat.*”), **yhdennukaisuus** (4 osiota, esim. ”*Hänen mielestään ihmisten pitää tehdä, kuten käsketään. Hänen mielestään sääntöjä pitää noudattaa aina, vaikka kukaan ei ole näkemässä.*”), ja **turvallisuus** (5 osiota, esim. ”*Hänelle on tärkeää elää turvallisessa ympäristössä. Hän välttää kaikkea, mikä voisi uhata hänen turvallisuuttaan.*”). Reliabiliteetit esitetään tuloksissa.

Aineiston analyysit

Varsinaisesti Schwartzin arvotyyppien käsittelyssä suositellaan käytettävän esim. pienimmän etäisyyden analyysiä (smallest space analysis: Bardi & Schwartz, 2003; Schwartz 1992) tai rakenteen samanlaisuuden analyysia (similarity structure analysis: Schwartz & Bardi, 2001) ja raportoinneissa on hyödynnetty tarkasteluja jotka havainnollistavat arvojen asettumista eräänlaisille metaolutuvuuksille (esim. Verkasalo, Lönnqvist, Lipsanen & Helkama, 2009).

Tässä tutkimuksessa haluttiin moniulotteisen asteikoinnin lisäksi tarkastella varsinaista rakennetta⁵ vaikka rakenneanalyysien sopivuudesta tähän tutkimusalueeseen onkin käyty keskustelua. Arvotutkimuksen metodisista ratkaisuksista

⁵ Nummenmaa (2004, 354) on verrannut faktorianalyysia ja moniulotteista asteikointia siten, että faktorointi perustuu ajatukseen latenttien muuttujien vaikutuksesta havaittuihin muuttujiin, kun taas moniulotteinen asteikointi tarkastelee havaintojoukon eroavaisuuksien jäsentymistä ulottuvuuksiksi.

kiinnostuneen lukijan tulee tässä käytettyjen menettelyjen sijaan perehtyä pikemminkin esimerkiksi Verkasalon ja kollegojensa (2009) mainioon esitykseen asiasta.

Eksploratiivisella faktorianalyysillä (SPSS 20) tarkasteltiin osioiden latautumista oletettujen arvotyyppien suhteen sekä erityisesti ristiinlatautumisia, joita voitiin olettaa arvojen limittäisen luonteen vuoksi. *Konfirmatorisella faktorianalyysillä* (MPLUS) tarkasteltiin oletetun rakenteen sopimista mitattuun aineistoon. Molempien analyysityyppien osalta on ajateltavissa että ristiinlatautumisesta eksploratiivisissa analyysissä ja vaadittavat modifikaatiot konfirmatorisessa analyysissä noudattelisivat oletettuja arvojen suhteita tai läheisyyttä. Mallin riittävyysmittona konfirmatorisessa faktorianalyysissä käytettiin seuraavia indeksejä CFI (comparative fit index, raja-arvo $>.95$), RMSEA (root mean square error of approximation, raja-arvo $<.06$) ja SRMR (standardized root mean square residual, raja-arvo $<.08$) (Hu & Bentler, 1999).

Moniulotteisella asteikoinnilla (PASW 18) selvitettiin arvotyyppien osioiden sijoittumista kahdella ulottuvuudella. Ratkaisun stressiarvojen raja-arvoina käytettiin $S<.200$ = huono, $S<.100$ kohtalainen, $S<.050$ =hyvä ja $S<.025$ =erinomainen (Nummenmaa, 2007). Tällä menettelyllä lähestytään perinteistä tapaa kuvata arvotyyppien suhteita tarkasteltavassa populaatiossa.

Tulokset

Eksploratiivisen faktorianalyysin (Maximum likelihood menettely Oblimin-rotatiolla) perusteella jätettiin jatkotarkasteluista pois osiot, jotka latautuivat huomattavasti alkuperäisestä ja oletetusta ulottuvuudesta poikkeavalla tavalla, saivat merkittävän korkeita irrelevantteja ristiinlatauksia tai alle .3 faktori-latauksen ylipäättään. Lopullisessa 7 faktorin ratkaisussa oli mukana 30 osiota alkuperäisestä 40 osiosta. Ensimmäinen faktori koostui neljästä **mielihyvä** – ulottuvuuden osiosta, toinen faktori koostui neljästä **yhdenmukaisuus**-ulottuvuuden ja kolmesta **turvallisuus**-ulottuvuuden osiosta, kolmas faktori koostui neljästä **suoriutuminen** –ulottuvuuden osiosta ja kolmesta **valta**-ulottuvuuden osiosta, neljäs faktori koostui kolmesta **virikkeisyys**-ulottuvuuden osiosta, viides faktori koostui kahdesta **itsenäisyys**-ulottuvuuden osiosta, kuudes faktori koostui neljästä **universalismi**-ulottuvuuden osiosta ja seitsemäs faktori koostui kolmesta **hyväntahtoisuus**-ulottuvuuden osiosta.

Toinen ja kolmas faktori jaettiin molemmat kahteen ulottuvuuteen osioiden sisältöjen (alkuperäinen dimensio) perusteella; näissä faktoreissa yhdistyneiden osioiden nimittävät arvotyypit ovat aikaisempien tutkimusten perusteella varsin läheisessä yhteydessä toisiinsa. Muut faktorit nimettiin niiden osioiden alkuperäisten arvotyyppien mukaan. Eksploratiivisen faktorianalyysin perusteella jätettiin jatkotarkastelusta pois alkuperäisestä kymmenestä arvotyypistä **perinteet**. Cronbachin alfat ja kuvailevat tunnusluvut on esitetty taulukossa 1.

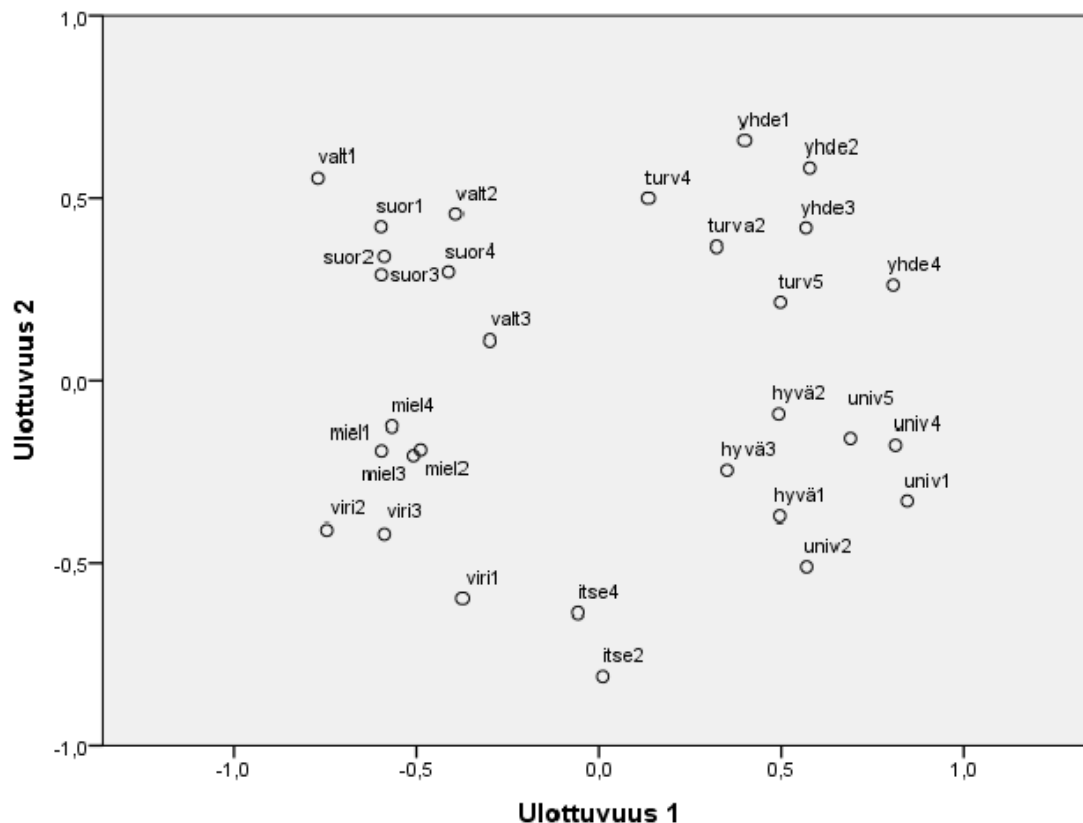
Tästä eteenpäin käytetyt summamuuttujat eivät siis nimeämisestään huolimatta vastaa täysin alkuperäisen instrumentin arvotyyppisiä, koska osioita jätettiin pois.

TAULUKKO 1. Arvotyyppien kuvailevat tunnusluvut ja luotettavuudet

Arvotyyppi	<i>Ka</i>	<i>s</i>	α
Mielihyvä	3.12	1.14	.93
Yhdenmukaisuus	4.40	.88	.76
Turvallisuus	5.05	.75	.62
Suorittaminen	3.47	1.04	.87
Valta	3.35	.83	.53
Universalismi	4.55	.92	.83
Hyväntahtoisuus	4.74	.74	.77
Itsenäisyys	4.62	.83	.65
Virikkeisyys	3.43	1.08	.83

Konfirmatorinen faktorianalyysi alkuperäiselle rakenteelle ($\chi^2/df = 1086.001/520$, $p < .001$) osoitti että malli ei sopinut modifikaatioindeksien perusteella tehtyjen muokkausten jälkeen kovin hyvin aineistoon: CFI = .89, RMSEA = .058 ja SRMR = .070. Sen sijaan eksploratiivisen faktorianalyysin perusteella muodostettu rakenne ($\chi^2/df = 539.433/272$, $p < .001$) sopi kohtuullisesti aineistoon: CFI = .92, RMSEA = .055 ja SRMR = .061.

Moniulotteinen asteikointi (proximity scaling algoritmilla) 30 osiolla, jotka oli valittu mukaan eksploratiivisen faktorianalyysin perusteella, ilmensi melko selkeästi oletettua rakennetta ja ulottuvuuksia (ks. kuvio 1). Kuten edelläkin jo todettiin, näyttää siltä että tässä aineistossa yhdenmukaisuus ja turvallisuus sekä suoriutuminen ja valta pyrkivät sulautumaan. On kuitenkin huomattava että vaikka perustressitestin (normalized raw stress) arvo on $S_0 = .041$, stressiarvo $S_1 = .203$ osoittaa että ratkaisussa olisi parannettavaa.

KUVIO 1. Moniulotteisen asteikoinnin ratkaisu. Huom. Osioiden nimilyhenteet: valt = valta, suor = suoriutuminen, turv = turvallisuus, yhde = yhdenmukaisuus, miel = mielihyvä, viri = virikkeisyys, itse = itsenäisyys, hyvä = hyväntahtoisuus, univ = universalismi. Numero lyhenteen perässä on osion numero ulottuvuuden sisällä alkuperäisessä järjestyksessä

Pohdintaa ja ideoita

Mittarin rakenteesta saatujen havaintojen mukaan tässä tutkimuksessa käytettyä instrumenttia voitaisiin soveltaa upseerien arvojen tutkimuksessa varsin luotettavasti, joskin tiettyjen osioiden ja **perinteet**-arvotyypin tulkinnassa näyttää olevan jatkopohdinnan arvoisia poikkeamia oletuksista. Luotettavaan ja laajasti käytettyyn instrumenttiin perustuva tutkimus olisi selkeä keskustelun pohja ja sillä saatuja tuloksia voitaisiin ymmärrettävämmiin liittää muissa konteksteissa tehtyyn arvotutkimukseen.

Toisaalta on huomattava että arvotutkimuksessa pelkästään jonkin instrumentin valinta ei ole keskeinen kysymys vaan tutkimusasetelma ja analyysistrategiat on otettava kriittiseen tarkasteluun. Esimerkiksi tämän tutkimuksen analyysit edustavat muuttujakeskeistä lähestymistapaa, jossa tarkastellaan muuttujien tasoa ja osin niiden välisiä suhteita koko tutkimusjoukossa. Taulukosta 1 voidaan nähdä että korkeimmat keskiarvot olivat turvallisuudessa ja hyväntahtoisuudessa, kun taas alimmat keskiarvot olivat mielihyvässä ja vallassa. Tällainen tarkastelu, joka perustuu vain keskiarvotasojen vertailuun (jopa vain silmämääräisesti!) olettaa kuitenkin että koko otoksessa arvojen väliset korostuserot ovat samankaltaiset. En usko että on mitään erityistä syytä pitäytyä vain tällaisessa oletuksessa.

Tutkimuksen otos voitaisiin jakaa usein eri tavoin jonkinlaisiin alaryhmiin. Yhtenä esimerkkinä tällaisesta strategiasta on taulukossa 2 esitetty ikäkvartiilien erot (ANOVA) tässä tutkimuksessa mitattujen arvotyyppien korostuksessa. Tämän analyysin mukaan karkeasti yleistäen nuoremmat osallistujat korostivat vanhempia enemmän mielihyvää, valtaa ja suorittamista, kun taas vanhemmat korostivat enemmän yhdenmukaisuutta ja universalismia kuin nuoremmat osallistujat. Nämä havainnot ovat osin aiemman tutkimuksen mukaisia ja saattavat heijastaa iän mukana tapahtuvia arvojen korostuksen muutoksia. On kuitenkin pantava merkille, että jako tässä käytettyihin ikäkvartiiliryhmiin on harkinnanvarainen, ei empiirisesti perusteltu, joten ainakin juuri tähän ikäryhmävertailuun on suhtauduttava varauksella.

TAULUKKO 2. Ikäkvartiilien erot arvotyypeissä

	1 (19-38 v)		2 (39-50 v)		3 (50-65 v)		4 (yli 65 v)		<i>F</i>	<i>p</i>	η^2
	<i>n</i> =80		<i>n</i> =80		<i>n</i> =82		<i>n</i> =79				
	<i>ka</i>	<i>s</i>	<i>ka</i>	<i>s</i>	<i>ka</i>	<i>s</i>	<i>ka</i>	<i>s</i>			
Mielihyvä ¹	3.43 ^{ab}	1.24	3.31 ^{ac}	1.02	2.83 ^c	1.13	2.90 ^b	1.08	5.529	.001	.05
Yhdenmukaisuus ²	4.34	.95	4.23 ^a	.79	4.41	.97	4.61 ^a	.74	2.762	.042	.03
Turvallisuus ²	5.01	.88	4.96	.75	5.09	.77	5.14	.57	.883	.450	.01
Suorittaminen ¹	3.81 ^{ab}	1.13	3.45	1.03	3.25 ^a	.97	3.35 ^b	.98	4.580	.004	.04
Valta ¹	3.66a ^b	.84	3.48 ^c	.78	3.08 ^{ac}	.86	3.16 ^b	.71	9.223	.000	.08
Universalismi ²	4.32 ^{ab}	1.01	4.29 ^{cd}	.95	4.78 ^{ac}	.86	4.83 ^{bd}	.68	8.486	.000	.07
Hyväntahtoisuus ¹	4.78	.84	4.66	.74	4.78	.71	4.75	.68	.452	.716	.00
Itsenäisyys ¹	4.44	.89	4.63	.84	4.72	.86	4.70	.72	1.842	.139	.02
Virikkeisyys ¹	3.56	1.12	3.57	.95	3.39	1.18	3.19	1.04	2.120	.098	.02

Huom. Samalla yläindeksillä merkityt poikkeavat toisistaan merkittävästi tasolla $p < .05$

Huom. Post hoc testit: Tukey HSD = ¹, Games-Howell = ²

Ilmeistä on kuitenkin että pidemmälle viety, esimerkiksi profiilikeskeinen tarkastelu olisi paikallaan. Arvoprofiilien tutkimuksessa keskeistä olisi homogeenisten alaryhmien muodostaminen ja niiden välisten erojen selvittäminen. Profiilit muodostettaisiin sopivalla ryhmittelymenettelyllä⁶, jonka avulla pyrittäisiin maksimoimaan ryhmiin sijoitettavien henkilöiden homogeenisuus arvojärjestyksensä

⁶ Esimerkiksi tämän tutkimuksen aineistoista voidaan esittää askeltavan klusterianalyysin avulla (Two-Step cluster analysis, BIC-arvon perusteella) kolme selkeästi toisistaan poikkeavaa arvoprofiilia.

suhteen ja toisaalta ryhmien välinen heterogeenisuus. Tällainen analyysistrategia perustuu ajatukseen, että ei ole yhtä dominanttia upseerin arvojärjestelmää tai ”arvomaailmaa”, vaan että pikemminkin voisi olla useita toisistaan poikkeavia ja juuri sen vuoksi mielenkiintoisia ja tutkimisen arvoisia profiiliryhmittymiä. Eri-laisia klusterianalyyseja tulisi kuitenkin käyttää hyvin varovaisesti ja kriittisesti: ryhmien muodostamisen tulisi perustua selkeisiin ja läpinäkyviin tilastollisiin kriteereihin, ei vapaaseen ideointiin.

Tässä esitettyjen tuloksien tarkastelussa on huomioitava joitakin tärkeitä rajoituksia. Ensinnäkin, kuten edellä on mainittu, koska käytetyt analyysit ja muodostetut arvotyypit poikkeavat muissa arvotutkimuksissa käytetyistä menettelyistä ei tässä esitettyjä tuloksia voida suoraan verrata laajemmin tutkimuksiin jotka ovat käyttäneet PVQ-instrumentin eri versioita (21/40 -osiota). Toiseksi, käytetyt esimerkit on tarkoitettu havainnollistamaan ideoita ja periaatteita joita arvotutkimuksessa voitaisiin kokeilla soveltaa, niiden pohjalta ei voi tehdä kunnollisia yleistyksiä upseerien arvoista eikä ole ollut tarkoitus arvostella muita tutkimuksia tai instrumentteja.

Paperi esitetty *Asevelvollisuus kansalaisyhteisönä – kuka kasvattaa, kuka kouluttaa?* -arvoseminaarissa 12.10.2012.

Vastaava kirjoittaja:
Antti-Tuomas Pulkka
JOSPEL/MPKK
PL7
00861 Helsinki
antti-tuomas.pulkka@mil.fi

Johanna Anttonen
OAO/MPKK
johanna.anttonen@mil.fi

Ensimmäinen kirjoittaja on vastannut tutkimuksen suunnittelusta, aineiston analyyseista ja tulkinnoista sekä raportin kirjoittamisesta.

LÄHTEET

Bardi, A. & Schwartz, S. H. (2003). Values and behavior: Strength and structure of relations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, Vol. 29, 1207–1220.

Hu, L., & Bentler, P.M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6, 1-55.

Lönnqvist, J-E., Verkasalo, M., Helkama, K., Andreyeva, G.M., Bezmenoa, I., Rattazzi, A.M.M., Niit, T., & Stetsenko, A. (2009). Self-esteem and values. *European Journal of Social Psychology*, 39, 40-51.

Nummenmaa, L. (2004). Käyttätymistieteiden tilastolliset menetelmät. Helsinki: Tammi.

Rokeach, M. (1973). *The Nature of human values*. New York, NY: The Free Press.

Rokeach, M. (1979a). Introduction. Teoksessa: M. Rokeach (toim.) *Understanding human values*. New York, NY: Free Press.

Rokeach, M. (1979b). From Individual to institutional values. Teoksessa: M. Rokeach (toim.). *Understanding human values*. New York, NY: Free Press.

Schwartz, S.H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. Teoksessa: M.P., Zanna (toim.). *Advances in experimental social psychology*, vol 25. San Diego, CA: Academic Press.

Schwartz, S.H., & Bardi, A. (2001). Value hierarchies across cultures. Taking a similarities perspective. *Journal of Cross-cultural Psychology*, 32, 268-290.

Schwartz, S.H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M., & Owens, V. (2001). Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with different method of measurement. *Journal of Cross-cultural Psychology*, 32, 519-542.

Verkasalo, M., Lönnqvist, J-E., Lipsanen, J., & Helkama, K. (2009). European norms and equations for a two dimensional presentations of values as measured with Schwarz's 21-item portrait values questionnaire. *European Journal of Social Psychology*, 39, 780-792.

Artikkeleiden kirjoittajien esittely ja aiemmat seminaarijulkaisut

Sotilaspastori **Janne Aalto** palvelee Maanpuolustuskorkeakoulussa.

FM, KM **Johanna Anttonen** työskentelee koulutussuunnittelijana Maanpuolustuskorkeakoulun Opintoasianosastolla. Anttonen on tällä hetkellä opintovapaalla ja kirjoittaa väitöskirjaansa Maanpuolustuskorkeakoululle.

TaT **Päivi Granö** on kuvataidekasvatuksen professori Lapin yliopistossa ja artikkelin perustana olevan pro gradu -tutkielman ohjaaja. Granön tutkimusalueita ovat mm. lasten ja nuorten Internetin käyttö sekä visuaalinen kulttuuri.

FT, professori, yleisesikuntaeverstiluutnantti **Aki-Mauri Huhtinen** palvelee Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitoksella. Tasavallan presidentti nimitti Huhtinen sotilasjohtamisen sotilasprofessorin virkaan 1.1.2013 alkaen.

HTM, vanhempi rikoskonstaapeli **Sami Isoniemi** on kasvanut ja varttunut sijaisperheessä. Hän toimii lastensuojelun kokemusasiantuntijana Pesäpuu ry:n Selviytyjät – ryhmässä, joka on laaja-alaisesti kehittänyt lastensuojelua asiakkaiden omien kokemusten kautta. Isoniemi edustaa Selviytyjät – ryhmää ja poliisia Sosi- aali- ja terveysministeriön lastensuojelun tilaa selvittävässä työryhmässä.

Leena-Maija Karttunen ja **Riikka Kuoppasalmi** ovat Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen opiskelijoita. Artikkelin perustuu heidän pro gradu -tutkielmaansa Nuorten käsityksiä turvallisuudesta ja uhista – visuaaliseen ja kirjalliseen aineistoon perustuva tulkinta. Tutkimus on toteutettu yhteistyössä Nuoret, arvot ja maanpuolustus -hankkeen kanssa.

VTT, erikoistutkija, yleisesikuntaeverstiluutnantti **Juha Mälkki** palvelee Puolustusvoimien Johtamisjärjestelmäkeskuksen Verkostopuolustuksen kehittämisskeskuksessa. Mälkki on julkaisuissaan tarkastellut sodankäyntiä ja sotilaselämää monitieteellisesti. Hänen sotataitton, sosiologiaan mutta myös kulttuuritutkimukseen asemoituvissa julkaisuissa korostetaan kulttuuristen lähtökohtien merkittävyyttä mutta myös organisaatioiden epävirallisten ja virallisten rakenteiden tunnistamisen tärkeyttä.

VTM **Sakari Nurmela** työskentelee yksikönjohtajana TNS-Gallupissa.

Majuri **Antti-Tuomas Pulkka** palvelee tutkijaupseerina Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitoksella. Pulkka työöstää väitöskirjaa Helsingin yliopistolle.

VTT, FT, yleisesikuntamajuri **Mikael Salo** palvelee Pääesikunnan suunnitteluosastolla.

YTM, majuri (res.) **Risto Sinkko** työstää väitöskirjaansa Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitokselle.

LT, lastenpsykiatrian dosentti **Jari Sinkkonen** työskentelee Pelastakaa Lapset ry:n ylilääkärinä ja Turun yliopiston dosenttina.

Kapteeni **Juha Tuominen** palvelee Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitoksella. Tuominen laatii Helsingin yliopistossa väitöskirjaa aiheesta Puolustusvoimien perusyksikkö verkostoituneena ja oppivana yhteisönä - päällikkö osaamisen johtajana.

Tiedottaja **Mari Ukkonen** toimii Maanpuolustuskorkeakoulun viestintäalan toimialapäällikkönä ja verkkoviestinnän päätoimittajana.

Aiemmat seminaarijulkaisut

Ensimmäisen, vuonna 2002, järjestetyn yhteisen seminaarin (Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen laitos, Kadettikunta, Suomen Reserviupseeriliitto) seminaarijulkaisu oli "Joukkosi eessä. Ajatuksia reserviläisarmeijan johtamisesta".

Seuraava seminaari järjestettiin vuonna 2005, josta julkaistiin "Arvot ja velvollisuudet isänmaan puolustuksessa" -seminarijulkaisu.

Vuoden 2008 arvoseminaarista julkaistiin kirja "Upseerina 100-vuotiaassa Suomessa – Millä arvoilla muutoksen maailmassa?".

Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, Kadettikunta ja Suomen Reserviupseeriliitto järjestivät ensimmäisen Nuoret, arvot ja maanpuolustus -hankeen arvoseminaarin vuonna 2009. Seminaarijulkaisu valmistui vuonna 2010 ja julkaistiin nimellä "Minne kuljet suomalainen sotilasjohtaja? – Suomalaisen sotilasjohtamisen seminaari 2009". Julkaisu on ladattavissa Doria-julkaisuarkistosta (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2057-2>).

Vuoden 2010 arvoseminaarin järjestämiseen osallistui ensimmäistä kertaa myös Poliisiammattikorkeakoulu. Seminaarin julkaisu "Nuoret, arvot ja maanpuolustus. Yksilö, yhteiskunta ja organisaatiot turvallisuudessa" valmistui vuonna 2011. Julkaisu on ladattavissa Doria-julkaisuarkistosta (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2174-6>).

Vuoden 2011 arvoseminaarin julkaisu "Hyvä – paha hallinto. Johtaminen, tilannekuva, tieto ja luottamus turvallisuudessa" julkaistiin vuonna 2012. Julkaisu on ladattavissa Doria-julkaisuarkistosta (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2324-5>).

Seminaarin järjestäjät

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULUN JOHTAMISEN JA SOTILASPEDAGOGIIKAN LAITOS

on Santahaminassa sijaitseva Maanpuolustuskorkeakoulun ainelaitos, joka vastaa johtamisen ja sotilaspedagogiikan opetuksesta ja tutkimuksesta. Laitoksen tieteelliset intressit keskittyvät muun muassa sotilaspedagogiikkaan, sotilaan eettisyyteen, johtamisen teorioihin ja toimintaympäristöihin, strategiseen kommunikaatioon, lakiin ja kansainväliseen oikeuteen.

www.maanpuolustuskorkeakoulu.fi

POLIISIAMMATTIKORKEAKOULU

on Suomen ainoa poliisioppilaitos. Poliisiammattikorkeakoulu vastaa poliisikoulutuksen rekrytoinneista, opiskelijavalinnoista, poliisin perus- ja jatkotutkinnoista sekä toteuttaa alan täydennyskoulutusta ja tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Poliisiammattikorkeakoulu osallistuu aktiivisesti turvallisuusalan yhteiskunnalliseen keskusteluun.

www.polamk.fi

KADETTIKUNTA RY

on itsenäisen Suomen kadettikouluissa ja Maanpuolustuskorkeakoulussa upseerin tutkinnon suorittaneiden vuonna 1921 perustettu maanpuolustusaatteellinen yhdistys, jonka toiminnalla vahvistetaan kadettiupseeriston yhtenäisyyttä sekä ylläpidetään upseeriston arvostusta ja asemaa yhteiskunnassamme. Kadettikunta pyrkii myös lisäämään suomalaisten maanpuolustustahtoa osallistumalla turvallisuuspoliittiseen keskusteluun sekä jakamalla turvallisuuspoliittista tietoa.

www.kadettikunta.fi

SUOMEN RESERVIUPSEERILIITTO RY

on vuonna 1931 perustettu reserviupseerien etuja ja valmiuksia kehittävä toiminnallinen ja aatteellinen maanpuolustusjärjestö. Liiton tehtävänä on ylläpitää reserviupseerien sotilaallisia tietoja, johtajakykyjä ja valmiuksia sekä toimia yhdistystensä ja niiden jäsenten välisenä yhdyssiteenä. Toiminnan päämääränä on Suomen kokonaisturvallisuuden edistäminen. Liiton 320 jäsenyhdistyksessä on 28 000 henkilöjäsentä.

www.rul.fi

Aikaisemmin tässä sarjassa on julkaistu

N:o 10 (2013)

Rantapelkonen, Jari & Salminen, Mirva (toim.): The Fog of Cyber Defence.

N:o 9 (2013)

Mäkinen, Juha (toim.): Asevelvollisuuden tulevaisuus.

N:o 7 (2012)

Kolttola, Eeva (toim.): Hyvä - paha hallinto. Johtaminen, tilannekuva, tieto ja luottamus turvallisuudessa -seminaarin julkaisu.

N:o 7 (2011)

Sirén, Torsti (toim.): Strateginen kommunikaatio ja informaatio-operaatiot 2030.

N:o 6 (2011)

Tuominen, Juha (toim.): Nuoret, arvot ja maanpuolustus.

N:o 5 (2010)

Terho, Sampo (toim.): Näkökulmia maanpuolustustahtoon.

N:o 4 (2010)

Sirén, Torsti (toim.): Minne kuljet suomalainen sotilasjohtaja? Suomalaisen sotilasjohtamisen seminaari 2009.

N:o 3 (2009)

Kiuru, Jukka (toim.): Johdatus johtamiseen.

N:o 2 (2009)

Sirén, Torsti (toim.): Verkostoavusteinen puolustus 2030.

N:o 1 (2009)

Terho, Sampo (toim.): Strategian jäljillä.

Maanpuolustuskorkeakoulu

Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos
PL 7, 00861 Helsinki
› www.mpkk.fi

ISBN 978-951-25-2449-5
ISBN 978-951-25-2450-1 (PDF)
ISSN 1798-0402

Puolustusvoimat

› www.puolustusvoimat.fi